

Η ΒΙΝΙΑΝΗ ΤΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ

Ιστορία της οικιστικής εξέλιξης και
της αρχιτεκτονικής του οικισμού

ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ»

Η Βίνιανη των Αγγράφων

Ιστορία της οικιστικής εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής του οικισμού

Η Βίνιανη των Αγγράφων

Ιστορία της οικιστικής εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής του οικισμού

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων»

Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

Η Βίνιανη των Αγράφων

Ιστορία της οικιστικής εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής του οικισμού

© Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων», 2025

Επιστημονικός υπεύθυνος: Νίκος Μπελαβίλας

Επιστημονική επιμέλεια: Μαρία Μπαλοδήμου, Ίρις Πολύζου, Πολίνα Πρέντου

Ερευνητική και συγγραφική ομάδα: Νίκος Μπελαβίλας, Ελευθερία Τσακανίκα, Έλενα Κωνσταντινίδου, Ανδρονίκη Μιλτιάδου, Γιώργος Πανταζής, Μιχάλης Καββαδάς, Βάσω Τροβά, Στέργιος Ταμπέκης, Μαρία Μπαλοδήμου, Ίρις Πολύζου, Πολίνα Πρέντου, Δημήτρης Γερονίκος, Ιωάννα Παπακωνσταντίνου-Μπράτη, Αργυρώ Βερικάκη, Αργυρή Βιέννα, Κωνσταντίνα Γουγούλα, Άννα Ζαχαράκη, Ευαγγελία Θεοδωρακόγλου, Παύλος Καλυφόμεματος, Αικατερίνη Καραγιαννακίδου, Ζωή Κονδύλη, Νικολαΐα Κρεκούκια, Βασιλική Λασπιά, Βασιλική Μαντέλου, Μαρίνα Μέρου, Μαρία Μπαρμπουνάκη, Παναγιώτης Ροβήλος, Γεωργία Ροζάνη, Νικολέτα Σάκκα, Ολυμπία Σπυριδάκη, Αθηνά Στεφανή, Δέσποινα Τσιρώνη, Ευανθία Φλώρου, Νικολέτα Χούμα, Δήμητρα Χρήστου, Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσίκατος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου

Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 2025

ISBN: 978-618-86150-6-9

Στις μνήμες των βουνών

Η Βίνιανη των Αγράφων.

Ιστορία της οικιστικής εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής του οικισμού

Περιεχόμενα

Πρόλογος Δημάρχου Αγράφων	11
Πρόλογος Κοσμήτορος Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ	12
Πρόλογος Διευθυντή ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ	13
Εισαγωγή	15
Η ταυτότητα και η μεθοδολογία της έρευνας	16
Οι συντελεστές	19
Ευχαριστίες	20
1 Ιστορικά δεδομένα μιας μακράς κατοίκησης - η ανθρωπογεωγραφία της Βίνιανης	23
1.1 Η ελληνιστική αρχαιότητα	23
1.2 Ο οχυρωμένος λόφος του Αγίου Γεωργίου	25
1.3 Οι επιδημίες της πανώλης ως κρίσιμο στοιχείο της ερήμωσης οικισμών στα Άγραφα του 18ου αιώνα	38
1.4 Πληθυσμιακές μεταβολές από τον 15ο έως τον 20ό αιώνα	40
Συνοπτική πληθυσμιακή εξέλιξη της Βίνιανης	40
Η Βίνιανη από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα	42
Από τις αρχές του 20ού αιώνα ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	46
1.5 Ιταλογερμανική Κατοχή, Εθνική Αντίσταση και Εμφύλιος	48
1.6 Η μεταπολεμική περίοδος	57
1.7 Τρέχουσες πληθυσμιακές, κοινωνικές και οικονομικές τάσεις: 1990-σήμερα	60
2 Βίνιανη-Άγραφα-Ευρυτανία: χωρικές διασυνδέσεις και φυσικό περιβάλλον	77
2.1 Η Δημοτική Ενότητα Βίνιανης του Δήμου Αγράφων	77
2.2 Χρονοαποστάσεις: οικιστικό δίκτυο - περιφερειακά και εθνικά αστικά κέντρα - υποδομές	79
2.3 Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4	84
2.4 Στοιχεία γεωγραφίας της Βίνιανης	86
Ο ορεινός όγκος των Αγράφων	89
Η χλωρίδα και η πανίδα	92
Τα δάση της Βίνιανης	95

Περιοχές Natura, προστατευόμενα τοπία και καταφύγια Άγριας Ζωής	99
Το πέραςμα του Μέγδοβα και οι ορεινές διαβάσεις της Πίνδου	103
3 Η οικιστική δομή και η αρχιτεκτονική της Βίνιανης	111
3.1 Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας του πολιτιστικού πλούτου των Αγράφων και της Βίνιανης	111
3.2 Οικιστική δομή της Βίνιανης	115
Η διαμόρφωση του οικισμού μετά τον Β'Π.Π	115
Η σημερινή κατάσταση του οικισμού	122
3.3 Η αρχιτεκτονική της Βίνιανης - Χαρακτηριστικά κτίρια	127
Ο Ιερός Ναός των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων	132
Ο Ιερός Ναός της Ζωοδόχου Πηγής	134
Το Δημοτικό Σχολείο	136
Πέντε χαρακτηριστικές περιπτώσεις κτιρίων κατοικιών	140
Συνοπτική περιγραφή αρχιτεκτονικών και δομικών χαρακτηριστικών	147
Παθολογία και ποιοτική αποτίμηση των αιτίων των βλαβών και φθορών	159
Οι γέφυρες του Μέγδοβα	168
4 Γεωλογία και σεισμοτεκτονική της Βίνιανης	171
4.1 Οι σεισμοί του 1966	173
4.2 Η σεισμόπληκτη Βίνιανη	176
4.3 Ο προσωρινός οικισμός των ξύλινων παραπηγμάτων	178
5 Σημερινή κατάσταση: Νέα Βίνιανη και παλιός οικισμός Βίνιανης	181
5.1 Η οργάνωση του μόνιμου οικισμού	185
Οι νέες κατοικίες	188
Η εποχή μετά τους σεισμούς	192
Η εξέλιξη του οικισμού μέχρι σήμερα	193
5.2 Η σημερινή κατάσταση του παλαιού οικισμού της Βίνιανης	197
Προσβάσεις, δημόσιος χώρος και οικιστικές ενότητες	197
Αποτίμηση του κτιριακού αποθέματος	206
Επίλογος	219
Κατάλογος εικόνων	221
Κατάλογος πινάκων	233
Κατάλογος γραφημάτων	235
Κατάλογος χαρτών	236
Ερευνητική και συγγραφική ομάδα	238
Βιβλιογραφία	240
Πηγές	246

Πρόλογος Δημάρχου Αγράφων

κ. Αλέξη Καρδαμπίκη

Με ιδιαίτερη συγκίνηση και βαθύ αίσθημα ευθύνης προλογίζω την παρούσα έκδοση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, η οποία είναι αφιερωμένη στη Βίνιανη, έναν τόπο-σύμβολο για τα Άγραφα, για την Ευρυτανία και για τη νεότερη ιστορία της πατρίδας μας.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί καρπό μιας γόνιμης, ουσιαστικής και πολυεπίπεδης συνεργασίας του Δήμου Αγράφων με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, η οποία θεμελιώθηκε με την υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας το 2022.

Δεν επρόκειτο απλώς για μια ακαδημαϊκή σύμπραξη, αλλά για μια συνειδητή στρατηγική επιλογή του Δήμου, με στόχο την επιστημονική τεκμηρίωση, προστασία και ανάδειξη της μοναδικής πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Η Βίνιανη, με τη βαρύνουσα ιστορική της σημασία, την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική της ταυτότητα και τη μακραίωνη ανθρώπινη παρουσία, αποτέλεσε το αντικείμενο μιας πρότυπης διεπιστημονικής έρευνας. Ομάδες καθηγητών, ερευνητών και φοιτητών από τις Σχολές Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολιτικών Μηχανικών και Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών-Μηχανικών Γεωπληροφορικής του ΕΜΠ εργάστηκαν μεθοδικά και με ενθουσιασμό, πραγματοποιώντας τέσσερις επιτόπιες αποστολές. Αποτύπωσαν την υφιστάμενη κατάσταση των οικισμών, ανέλυσαν την ιστορική και γεωγραφική τους ταυτότητα και κατέγραψαν πολύτιμα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, καθώς και δυνατότητες αποκατάστασης επιλεγμένων κτισμάτων.

Το αποτέλεσμα αυτής της επίπονης και ποιοτικής δουλειάς είναι ένας ολοκληρωμένος επιστημονικός τόμος, που συνδυάζει την τεκμηρίωση με τη δημιουργία ενός πολύτιμου εργαλείου για τον στρατηγικό σχεδιασμό της περιοχής. Πέρα όμως από την επιστημονική του αξία, το έργο αυτό συνιστά και μια πρόταση ελπίδας: μια βάση για την πολιτισμική και κοινωνική αναγέννηση της Βίνιανης και, κατ' επέκταση, ολόκληρης της περιοχής μας.

Ως Δήμαρχος Αγράφων, θέλω να εκφράσω τις πιο θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή Νίκο Μπελαβίλα και σε όλη την Ομάδα του Πολυτεχνείου που εργάστηκε με συνέπεια και πάθος για να παράγει αυτή την ουσιαστική και επιστημονικά τεκμηριωμένη δουλειά.

Η καταγραφή, τεκμηρίωση και ανάδειξη του παλαιού οικισμού της Βίνιανης όχι μόνο ως μνημείου αλλά και ως ζωντανού κομματιού της συλλογικής μας ταυτότητας, αποτελεί έργο ύψιστης σημασίας για τον Δήμο Αγράφων.

Η τοπική κοινωνία αγκαλιάζει με ευγνωμοσύνη τέτοιες πρωτοβουλίες που δεν περιορίζονται στη θεωρία, αλλά δημιουργούν ουσιαστικές γέφυρες με την πράξη και την προοπτική του μέλλοντος.

Ο Δήμος Αγράφων παραμένει σταθερός στην απόφασή του να στηρίζει έμπρακτα κάθε προσπάθεια που υπηρετεί την ιστορία, την ταυτότητα και τον αναπτυξιακό ορίζοντα του τόπου μας.

Η Βίνιανη δεν είναι μόνο ένα κεφάλαιο του παρελθόντος· είναι μια ζωντανή κληρονομιά, αλλά και μια υπόσχεση για το μέλλον.

Πρόλογος Κοσμήτορος Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

Καθηγήτριας Ειρήνης Κλαμπατσέα

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, μέσω της παρούσας έρευνας επανακαταθέτει τη συμπυκνωμένη αντίληψη που διαχρονικά και συστηματικά «υφαίνει» ως προς την επιστημονική στιβαρότητα, την καινοτομία και την κοινωνική της συνεισφορά που συνδιαμορφώνουν το στίγμα, το αποτύπωμα της Σχολής και της κοινότητάς της. Υπό το πρίσμα αυτό, η παρούσα έρευνα αποτελεί μια ολοκληρωμένη διεπιστημονική μελέτη που συνδυάζει την αρχιτεκτονική τεκμηρίωση με την ιστορική, γεωγραφική και κοινωνιολογική ανάγνωση του τόπου της Βίνιανης. Η πολυεπίπεδη ανάλυση φέρει στον πυρήνα τη συνομιλία της συλλογικής μνήμης, της ορεινότητας, του φυσικού περιβάλλοντος και του πολιτιστικού τοπίου που συγκροτούν στοιχεία υποβάθρου του «χωρικού προνομίου» του οικισμού και της ευρύτερης περιοχής του.

Στην έκδοση αυτή αντανακλάται η δυναμική του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Προστασία Μνημείων», την εμπειρία και την τεχνογνωσία του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής μας, και την ενεργό συμμετοχή διδασκόντων και διδασκουσών, μεταπτυχιακών και προπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών. Η εργασία στο πεδίο, οι αποτυπώσεις, η τεκμηρίωση και η κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου για την αναβίωση του διπόλου της Νέας Βίνιανης και του παλαιού οικισμού της Βίνιανης, αναδεικνύουν τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, της επιστημονικής έρευνας με την κοινωνική προσφορά, το επιδιωκόμενο διαδραστικό εργαστήριο δημιουργικότητας της Σχολής Αρχιτεκτόνων σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες και την τοπική αυτοδιοίκηση.

Στην παρούσα έκδοση καταγράφονται έντεχνα τα μεθοδολογικά βήματα προσέγγισης των ιδιοτεροτήτων που περιλαμβάνονται σε δίπολα όπως παλαιό-νέο, συλλογικό-μοναδικό, ιστορικό-παραδοσιακό, μνήμη-βίωμα, φυσικό-πολιτιστικό κ.ά. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για ένα μεθοδολογικό πείραμα και ταυτόχρονα μια ολοκληρωμένη εφαρμογή της μελέτης περίπτωσης «Βίνιανη» που υλοποιήθηκε με επιτυχία λόγω δύο κρίσιμων συντελεστών: α) της εξαιρετικής συνεργασίας της ακαδημαϊκής κοινότητας της Σχολής Αρχιτεκτόνων με τον Δήμο Αγράφων από το 2022, δείγμα ουσιαστικής σύμπραξης μεταξύ του πανεπιστημίου και της τοπικής αυτοδιοίκησης, β) της επιστημονικής ευθύνης και συμβολής συναδέλφων καθηγητών/τριών και φοιτητών/τριών μας να γνωρίσουν, διαβάσουν και προτείνουν δράσεις «ανάταξης» ενός ιδιαίτερου τόπου με βαριά κληρονομιά και χωρικά προνόμια που αναμένει έναν άλλου τύπου σχεδιασμό ενεργοποίησης/αναβίωσης.

Θερμές ευχαριστίες προς τον επιστημονικό υπεύθυνο και συντονιστή του ερευνητικού αυτού εγχειρήματος Καθηγητή Νίκο Μπελαβίλα και προς όλους και όλες που επένδυσαν πολύτιμο χρόνο και κόπο για την τεκμηριωμένη ανάγνωση, διάγνωση, αξιολόγηση και πρόταση για την αναπτυξιακή προοπτική ενός «μοναδικού» τόπου, της Βίνιανης, στην κατεύθυνση βιώσιμων στρατηγικών για την πολιτιστική κληρονομιά, την τοπική ανάπτυξη και την επανενεργοποίηση περιοχών σε ύπνωση, υποβάθμιση ή και εγκατάλειψη.

Πρόλογος Διευθυντή ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Καθηγητή Νίκου Μπελαβίλα

Η εμπλοκή μας στη Βίνιανη ξεκίνησε με μία από εκείνες τις απρόσμενες προκλήσεις που δύσκολα φαντάζεται κανείς ότι θα του τύχουν: ένα ευγενικό τηλεφώνημα του Δημάρχου Αγράφων και ένα αίτημα για συμβουλές και στήριξη της προσπάθειας για την αναβίωση του ρημαγμένου από το 1966 χωριού. Συνεχίστηκε με ένα σύντομο ταξίδι, ξανά, μετά από πολλά χρόνια, στην Ευρυτανία. Η ωριμότητα που φέρνει ο χρόνος επιτρέπει, όπως καλά γνωρίζουμε, να βλέπουμε με νέο βλέμμα τόπους που παλιότερα φάνταζαν αλλιώς. Κάπως έτσι ξαναείδα τα φαράγγια του Μέγδοβα και τις κορυφές του Τυμφρηστού. Το δέος μπροστά στην αιώνια εικόνα των βουνών, τα ποτάμια στα βάθη των κοιλάδων, τα καταπράσινα δάση, το κελάηδισμα των αηδονιών, η σιωπή της Ιστορίας πάνω από τα ερείπια του ερημωμένου, θρυλικού χωριού - αυτή ήταν η πρώτη εντύπωση. Πλάι τους, η ζεστασιά των ανθρώπων, η φιλοξενία, η ανοιχτόκαρδη υποδοχή.

Κάτι από αυτή τη μαγεία πρέπει να ένωσε και η υπόλοιπη ομάδα του Πολυτεχνείου. Δεν εξηγείται αλλιώς το πάθος και η συνέπεια με την οποία δούλεψαν στο πεδίο, σε κάθε πτυχή της τεκμηρίωσης: στις αποτυπώσεις και τις αξιολογήσεις των κτισμάτων, στην ανίχνευση των ιστορικών φάσεων, στην καταγραφή μνήμης και υλικών ιχνών, στη διατύπωση των στρατηγικών προτάσεων για την αναβίωση της Βίνιανης.

Φτάσαμε εκεί γνωρίζοντας ότι θα περπατήσουμε στα βήματα του Άρη, του Ζέρβα, του Γουντχάουζ, του Σπύρου Μελετζί, των ιδρυτών της «Κυβέρνησης του Βουνού» και των σαμποτέρ του Γοργοποτάμου. Μα δεν συναντήσαμε μόνο αυτούς· βρήκαμε σημάδια που χάνονται αιώνες πριν: μια οχυρωμένη ελληνιστική εγκατάσταση, τεκμήρια της μεσαιωνικής Βίνιανης, του σλάβικου εποικισμού, τη σιωπηλή συνέχεια των οθωμανικών χρόνων, τον ζωντανό 19ο αιώνα με τα αρχοντόσπιτα, τα μαγαζιά και τους μετανάστες της Αμερικής, και μαζί τους, τις απαρχές της σύγχρονης εποχής.

Η παρούσα έκδοση είναι το απόσταγμα αυτής της συλλογικής, διεπιστημονικής προσπάθειας που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» και του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ. Η Βίνιανη – με τον παλαιό και τον νέο της οικισμό – αποτέλεσε πεδίο εφαρμογής μιας σύγχρονης ερευνητικής μεθοδολογίας, η οποία συνδύασε την ιστορική, αρχιτεκτονική και πολεοδομική τεκμηρίωση με την περιβαλλοντική και εδαφική ανάλυση, τη συλλογή προφορικών μαρτυριών και την ερμηνεία της μνήμης στον χώρο.

Η έρευνα, που βασίστηκε στο Μνημόνιο Συνεργασίας του ΕΜΠ με τον Δήμο Αγράφων, δεν αποσκοπούσε απλώς στην τεκμηρίωση, αλλά στην κατάθεση ενός πλήρους Στρατηγικού Σχεδίου αναγέννησης του οικιστικού συνόλου, με σεβασμό στην ιστορικότητά του και στο μοναδικό φυσικό τοπίο των Αγράφων.

Η συμβολή του Δήμου και των κατοίκων υπήρξε καθοριστική - όχι μόνο με τη θερμή φιλοξενία, αλλά και με τη βαθιά τους γνώση και αγάπη για τον τόπο. Θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους συμμετείχαν, και ιδίως τους νέους προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές και φοιτητρίες μας, που δούλεψαν με επιμονή και ευαισθησία,

όπως και τους/τις συναδέλφους πανεπιστημιακούς με τους οποίους σχεδιάσαμε και φέραμε εις πέρας αυτό το έργο. Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη στον Δήμαρχο Αλέξη Καρδαμπίκη και στους φίλους της Βίνιανης για την εμπιστοσύνη, τη φιλοξενία και την έμπρακτη στήριξη.

Η Βίνιανη δεν είναι απλώς ένας «παραδοσιακός οικισμός». Είναι ένα πεδίο όπου συναντιούνται η Ιστορία, η αρχιτεκτονική, η φύση και η ανθρώπινη αντοχή. Ελπίζουμε η παρούσα εργασία να συμβάλει στην επανενεργοποίηση αυτού του σπάνιου τόπου και να αποτελέσει αφετηρία για νέες ερευνητικές και δημιουργικές πορείες.

Εισαγωγή

Μέσα από την έρευνα του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, του 2022-2024 στην εμβληματική πρωτεύουσα της «Κυβέρνησης του Βουνού» αποκαλύφθηκε ένας άγνωστος τόπος ποικίλων ιστορικών φάσεων. Εκτός από τη λαμπρή ιστορία της περιόδου 1942-1944, εντοπίστηκαν ιδιαίτερα σημαντικά ίχνη τα οποία διατρέχουν την ιστορία του στη μακρά της διάρκεια. Η Βίνιανη υφίσταται ως οχυρός οικισμός από την Αρχαιότητα και τους ελληνιστικούς χρόνους, ενώ επιβεβαιώνεται η κατοίκησή της και κατά τον βυζαντινό μεσαίωνα ήδη κατοικείται. Τότε πιθανόν εποικίστηκε με τη σλαβική εγκατάσταση στον ελληνικό χώρο και σε αυτό ακριβώς τον εποικισμό χρωστά το όνομά της. Κατά τον μέσο 15ο αιώνα βρέθηκε σε άνθηση με χίλιους κάτοικους και μια ζωντανή αγροτική οικονομία. Συρρικνώθηκε στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα λόγω επιδημιών πανώλης, με μείωση του πληθυσμού στους εκατό κάτοικους. Τότε, η αρχαία κοιτίδα της κατοίκησης εγκαταλείφθηκε και ο οικισμός μετακινήθηκε στην κοντινή θέση του σημερινού παλαιού οικισμού της Βίνιανης. Αναπτύχθηκε εκ νέου στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού κυρίως λόγω των οικονομικών εμβασμάτων των εγκατεστημένων μεταναστών στην Κωνσταντινούπολη και, μεταγενέστερα, στις Η.Π.Α. Το 1940 αριθμούσε πεντακάσιους κάτοικους, περισσότερες από εκατό κατοικίες, σχολείο, εργαστήρια και καταστήματα. Διέσχισε τη θύελλα του παγκοσμίου πολέμου, της εθνικής αντίστασης και της εμφύλιας σύγκρουσης του 1940-1949. Καταστράφηκε δύο φορές από τις δυνάμεις των Ιταλών και των Γερμανών ναζί. Δύο δεκαετίες αργότερα χτυπήθηκε άσχημα από τους σεισμούς του 1966 και μετακινήθηκε, για άλλη μια φορά στην ιστορία της, στον οικισμό της Νέας Βίνιανης ο οποίος επίσης αποτελεί ένα εξαιρετικό πολεοδομικό δείγμα της εποχής του - της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης και της οργανωμένης δόμησης εκτάκτων αναγκών.

Η παρούσα έκδοση επιχειρεί να αναδείξει και να τεκμηριώσει ιστορικά, γεωγραφικά και αρχιτεκτονικά αυτόν τον ιδιαίτερο τόπο της Βίνιανης με τους δύο οικιστικούς πόλους, τον παλαιό και τον νέο οικισμό. Πρόκειται για ένα από τα πλέον εντυπωσιακά παραδείγματα ιστορικού συμπλέγματος εντός του ελληνικού ορεινού χώρου της Ευρυτανίας. Ειδικότερα, η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει την ανάλυση των γεωφυσικών, ανθρωπογεωγραφικών και εν γένει χωρικών δεδομένων για τη Βίνιανη και την ευρύτερη περιοχή των Αγράφων και της Ευρυτανίας, την εκτενή ιστορική, αρχαιολογική, αρχιτεκτονική και πολεοδομική τεκμηρίωση, όπως και την αξιολόγηση του αποθέματος κτιρίων και δημόσιων χώρων του οικιστικού διπόλου της Βίνιανης.

Όπως σημειώνεται στη συνέχεια, με βάση τις πιο πάνω αναλύσεις συντάχθηκαν οι στοχευμένες προτάσεις της ερευνητικής ομάδας του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου οι οποίες συγκροτούν ένα πλήρες Στρατηγικό Σχέδιο για την οικιστική, κοινωνική και οικονομική αναβίωση του διπόλου των δύο οικισμών της Βίνιανης. Το σύνολο της

έρευνας είναι διαθέσιμο στο αρχείο του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» και του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ.¹

Η ταυτότητα και η μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα με στόχο την αναβίωση του ιστορικού τόπου της Βίνιανης εκπονήθηκε υπό την ευθύνη του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών βάσει του από 25/02/2022 Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου και του Δήμου Αγράφων. Στην έρευνα συμμετείχε ενεργά και ουσιαστικά το ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ, το οποίο πραγματοποίησε στη Βίνιανη τις συνδυασμένες αποτύπωσης-αποκατάστασης του προγράμματος σπουδών με αντικείμενο την αποτύπωση, την παθολογία και τον σχεδιασμό της αποκατάστασης και επανάχρησης επιλεγμένων κτιρίων.

Η ερευνητική ομάδα του ΕΜΠ εργάστηκε σε τέσσερις επάλληλες αποστολές πεδίου στην περιοχή: τον Φεβρουάριο και τον Ιούνιο 2022, τον Απρίλιο και τον Ιούλιο 2023. Η έρευνα κάλυψε την ευρύτερη περιοχή από τον παλαιό οικισμό της Βίνιανης και τον λόφο Αγίου Γεωργίου, ως τη Νέα Βίνιανη, την παλαιά και τη νέα γέφυρα του Μέγδοβα.

Οι αποστολές πεδίου επέτρεψαν την αναλυτική καταγραφή του οικισμού και, ειδικότερα, τη σύνταξη φακέλου με την ταυτότητα των 115 κτιρίων του παλαιού οικισμού της Βίνιανης, τη καταγραφή δημόσιων χώρων, την αποτύπωση επιλεγμένων κτιρίων και των παθολογιών τους, την καταγραφή των αρχαιολογικών ιχνών και την αποτύπωση του λόφου Αγίου Γεωργίου.

Η ιστορική εξέλιξη του οικισμού υλοποιήθηκε μέσω εκτεταμένης βιβλιογραφικής και διαδικτυακής έρευνας. Ακόμα, πραγματοποιήθηκε συστηματική συλλογή πρωτογενούς υλικού μέσω έρευνας στα αρχεία του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ), της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (ΓΥΣ), της Υπηρεσίας Δόμησης του Δήμου Καρπενησίου και στο Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού του ΓΕΣ. Αντλήθηκε υλικό από τα ψηφιακά αρχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), του Εθνικού Κτηματολογίου, του Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, των Δασικών Χαρτών, της ευρωπαϊκής βάσης χωρικών δεδομένων Copernicus/Corine και από τα οπτικοακουστικά αρχεία ελληνικών εφημερίδων και της British Pathe. Συμπληρωματικά, στη διάρκεια των αποστολών πεδίου, έγινε συλλογή προφορικών μαρτυριών κατοίκων.

Η ανάλυση των γεωφυσικών δεδομένων του ευρύτερου υποβάθρου της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης, όπως και τα στοιχεία για τις εδαφοκαλύψεις και τα δάση, αντλήθηκαν με μακροσκοπική έρευνα από το ευρωπαϊκό σύστημα δεδομένων Copernicus και από τους κυρωμένους δασικούς χάρτες.² Τα πληθυσμιακά, κοινωνικά δεδομένα και τα δεδομένα υποδομών αντλήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ. Η αναγνώριση πεδίου

¹ Η πλήρης έρευνα, τεύχος ανάλυσης και τεύχος στρατηγικού σχεδιασμού, είναι διαθέσιμη τον ιστότοπο: <https://vinianintua.blogspot.com/>

² Την ευθύνη για την ανάλυση των εδαφοκαλύψεων και των δασικών δεδομένων είχε ο επίκουρος καθηγητής Στέργιος Ταμπέκης του Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

πραγματοποιήθηκε με τοπογραφική αποτύπωση του παλαιού οικισμού της Βίνιανης και του λόφου Αγίου Γεωργίου.³

Ακολούθησαν οι αποτυπώσεις στην πολεοδομική κλίμακα και στην κλίμακα των κτιρίων και των δημόσιων χώρων. Για τις χωρικές αποτυπώσεις χρησιμοποιήθηκαν οι σύγχρονες τοπογραφικές μέθοδοι. Δημιουργήθηκαν τα κατάλληλα γεωμετρικά υπόβαθρα, ώστε να είναι δυνατή η απεικόνιση ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών του οικισμού. Για το σκοπό αυτό, μετά την αρχική αναγνωριστική επίσκεψη στην περιοχή ενδιαφέροντος, τη λήψη φωτογραφιών τεκμηρίωσης με τη χρήση μη επανδρωμένης ιπτάμενης μηχανής (UAV - drone) και την επιβαλλόμενη προεκτίμηση του αντικείμενου, αξιοποιήθηκαν κυρίως υπάρχοντα τοπογραφικά υπόβαθρα, όπως:

- Το διάγραμμα της ΓΥΣ κλίμακας 1:5000, στο σύστημα αναφοράς HATT, με αριθμό 5254_2
- Οι ορθοφωτοχάρτες με αριθμούς 0296043140, 0296043170, 0300043140, 0300043170, που έχουν συνταχθεί από την ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΕ.
- Οι αεροφωτογραφίες 1945-1960 με κωδικούς W_BW_46_935509_1946/09/07, Y_BW_60_912093_1960/08/17, Y_BW_60_912094_1960/08/17 του αρχείου του Εθνικού Κτηματολογίου.

Χρησιμοποιώντας το διάγραμμα της ΓΥΣ και αφού προηγήθηκε η κατάλληλη γεωαναφορά και η μετατροπή του στο ισχύον Εθνικό Σύστημα Αναφοράς (ΕΓΣΑ '87), έγινε δυνατή κυρίως η απεικόνιση του φυσικού αναγλύφου της περιοχής μελέτης (ψηφιακό μοντέλο εδάφους, ισοϋψείς καμπύλες). Αξιοποιώντας τους ορθοφωτοχάρτες, κατέστη δυνατή η απεικόνιση των γεωμετρικών χαρακτηριστικών επιμέρους τμημάτων του οικισμού (δρόμοι, μονοπάτια, κτίρια, κ.α).

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν επιμέρους τοπογραφικές εργασίες οι οποίες κυρίως αφορούσαν στη γεωμετρική τεκμηρίωση χαρακτηριστικών κτισμάτων του οικισμού, με τη δημιουργία διαγραμμάτων κατόψεων, τομών, όψεων, καθώς και στη γεωμετρική τεκμηρίωση ιδιαίτερων χώρων, όπως η περιοχή που βρίσκεται ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου. Με τη χρήση μη επανδρωμένης ιπτάμενης μηχανής (UAV – drone), χρησιμοποιώντας και συνδυάζοντας φωτογραμμετρικές και γεωδαιτικές μεθόδους, δημιουργήθηκε ο ορθοφωτοχάρτης της συγκεκριμένης περιοχής. Για τις εργασίες πεδίου και τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε σύγχρονος γεωδαιτικός εξοπλισμός (reflectorless total stations, GNSS, UAV).

³ Την ευθύνη των τοπογραφικών αποτυπώσεων είχε ο καθηγητής Γιώργος Πανταζής της Σχολής Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών-Μηχανικών Γεωπληροφορικής ΕΜΠ.

Εικόνα 0-1. Τεκμηριωτική φωτογραφία με λήψη από drone στον παλιό οικισμό της Βίνιανης,

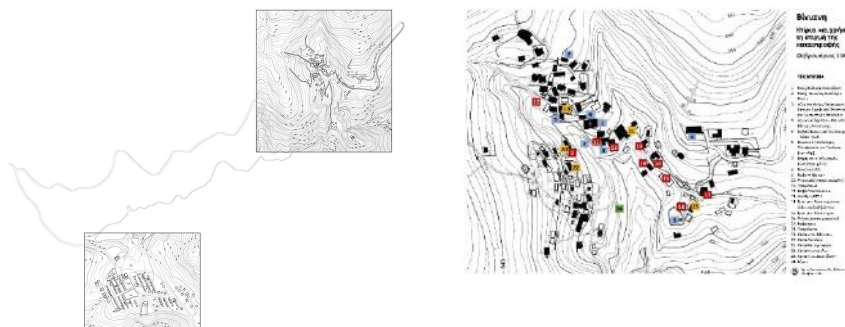

Εικόνα 0-2. Παλιός οικισμός Βίνιανης. Απόσπασμα ορθοφωτοχάρτη του Κτηματολογίου.

Εικόνα 0-3. Ορθοφωτοχάρτης της κορυφής του λόφου Αγίου Γεωργίου.

Στο επόμενο στάδιο πραγματοποιήθηκε η πολεοδομική αποτύπωση του οικισμού και η ποιοτική αξιολόγηση του συνόλου των κτιρίων του παλαιού οικισμού της Βίνιανης ανά κτιριακή μονάδα, μέσω του εργαλείου των καταγραφών σε αναλυτικές καρτέλες. Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας κατεγράφησαν 115 κτίρια, οι δημόσιοι χώροι και οι χρήσεις των κτιρίων κατά την τελευταία φάση του 1966.

Εικόνα 0-4. Τοπογραφικές απεικονίσεις του οικιστικού δίπολου της Βίνιανης (αριστερά) και τοπογραφική και πολεοδομική αναλυτική καταγραφή κτιρίων στον παλιό οικισμό της Βίνιανης (δεξιά).

Τέλος, διενεργήθηκε συστηματική αρχιτεκτονική και οικοδομική αποτύπωση της παθολογίας πέντε χαρακτηριστικών κτιριακών συγκροτημάτων του οικισμού από το ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ. Πρόκειται για τις οικίες Νικόπουλου, Αλατάρη και Καφέ-Παντοπωλείο «Ελβετία», Ε. Καραγεώργου, «του Σβώλου», «του Δασκάλου». Οι αποτυπώσεις έγιναν με συμβατικές μετρήσεις, φωτογραφήσεις και βιντεοσκοπήσεις σε συνδυασμό με τις τοπογραφήσεις. Συμπληρωματικά, έγινε ανάλυση των δεδομένων της Νέας Βίνιανης ως οικισμού στέγασης σεισμοπλήκτων βάσει των τοπογραφικών δεδομένων και των αρχειακών δεδομένων που περιλαμβάνονται στα αρχεία

σεισμοπλήκτων. Πραγματοποιήθηκαν αρχιτεκτονικές αποτυπώσεις των δύο χαρακτηριστικών τύπων κατοικιών του οικισμού.

Ολοκληρώνοντας, η μεθοδολογία της εν λόγω μελέτης βασίστηκε σε μια διεπιστημονική ανάγνωση του οικιστικού διπόλου της Βίνιανης. Η ανάγνωση αυτή επέτρεψε τη διατύπωση του Στρατηγικού Σχεδίου για την Αναβίωση της Βίνιανης με τα σενάρια σωστικών επεμβάσεων, πρόδρομων έργων, αρχαιολογικών ανασκαφών, επεμβάσεων στους δημόσιους χώρους και αποκαταστάσεις κτιρίων με στόχο την αναβίωση του διπόλου των δύο οικισμών. Οι επιτελικές προτάσεις για τις υποδομές, τη δασική και τουριστική οικονομία στην κλίμακα του Δήμου Αγράφων ακολουθούν και επεκτείνουν τους υπάρχοντες σχεδιασμούς των χωροταξικών και αναπτυξιακών σχεδίων - με εξαίρεση τους σχεδιασμούς για τις ΑΠΕ για τους οποίους η ερευνητική ομάδα του ΕΜΠ διατυπώνει τις αντιρρήσεις της, καθώς εκτιμάται ότι θέτουν σε κίνδυνο το υψηλής αξίας φυσικό ορεινό και πολιτιστικό τοπίο των Αγράφων.

Οι συντελεστές

Η διεπιστημονική ερευνητική ομάδα για τη Βίνιανη συγκροτήθηκε από καθηγητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ ΕΜΠ, της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ, της Σχολής Αγρονόμων-Τοπογράφων Μηχ ΕΜΠ, του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ερευνητές/τριες του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος, προπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ και μεταπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Τα κείμενα της έρευνας συνέταξαν οι Νίκος Μπελαβίλας, Καθηγητής ΕΜΠ (επιστημονικός υπεύθυνος), Ελευθερία Τσακανίκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΜΠ, Έλενα Κωνσταντινίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΜΠ, Ανδρονίκη Μιλτιάδου, τ.Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΜΠ, Γιώργος Πανταζής, Καθηγητής ΕΜΠ, Μιχάλης Καββαδάς, Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ, Βάσω Τροβά, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Στέργιος Ταμπέκης, Επίκουρος Καθηγητής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Ίρις Πολύζου, Κοινωνιολόγος, Δρ. ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» και ο Δημήτρης Γερονίκος, MSc Γεωπόνος, Διπλωματούχος ΓΠΑ. Στη συνολική έρευνα και τον σχεδιασμό συνέβαλε επίσης η Ιωάννα Παπακωνσταντίνου-Μπράτη, MSc Αρχιτέκτων Μηχανικός, ΥΔ ΕΜΠ.

Την επιμέλεια των παραδοτέων και τον συντονισμό της έρευνας είχε η ερευνήτρια του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος Πολίνα Πρέντου, MSc Αρχιτέκτων-Πολιοδόμος Μηχανικός, ΥΔ ΕΜΠ.

Τη συνεργασία του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» με την ερευνητική ομάδα, τις ασκήσεις πεδίου και τις αποτυπώσεις-προτάσεις αποκαταστάσεων στη Βίνιανη του προγράμματος συντόνισε η Μαρία Μπαλοδήμου, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Στις ασκήσεις πεδίου συμμετείχαν επίσης η Ειρήνη Εφεσίου, Ομότιμη Καθηγήτρια ΕΜΠ και ο Κωνσταντίνος Καραδήμας, Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ.

Στην έρευνα συμμετείχαν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ Αργυρώ Βερικάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Αργυρή Βιέννα, Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός, Κωνσταντίνα Γουγούλα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Άννα Ζαχαράκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Ευαγγελία Θεοδωρακόγλου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Παύλος Καλυφόμεματος, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Αικατερίνη Καραγιαννακίδου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Ζωή Κονδύλη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Νικολαΐα Κρεκούκια, Αρχαιολόγος, Βασιλική Λασπιά, Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός, Βασιλική Μαντέλου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Μαρίνα Μέρου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Μαρία Μπαρμπουνάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Παναγιώτης Ροβήλος, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Γεωργία Ροζάνη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Νικολέτα Σάκκα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Ολυμπία Σπυριδάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Αθηνά Στεφανή, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Δέσποινα Τσιρώνη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Ευανθία Φλώρου, Πολιτικός Μηχανικός, Νικολέτα Χούμα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Δήμητρα Χρήστου, Πολιτικός Μηχανικός, οι οποίοι εκπόνησαν στη Βίνιανη τις συνδυασμένες αποτύπωσης-αποκατάστασης (4.2-4.3) του προγράμματος σπουδών με αντικείμενο την αποτύπωση, την παθολογία και τον σχεδιασμό της αποκατάστασης και επανάχρησης επιλεγμένων κτιρίων.

Στην έρευνα συμμετείχαν επίσης οι προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου έχοντας ως αντικείμενο το μητρώο των κτιρίων του οικισμού και επιλεγμένες αρχιτεκτονικές αποτυπώσεις.

Την επιμέλεια του υλικού της έρευνας για την παρούσα έκδοση ανέλαβαν οι Μαρία Μπαλοδήμου, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων», η Ίρις Πολύζου, Κοινωνιολόγος, Δρ. ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» και η Πολίνα Πρέντου, MSc Αρχιτέκτων-Πολυεξόμοτος Μηχανικός, ΥΔ ΕΜΠ. Η επεξεργασία των χαρτών έγινε από τη Μαρία Μπαλοδήμου. Την επιστημονική ευθύνη είχε ο Διευθυντής του ΔΠΜΣ Καθηγητής Νίκος Μπελαβίλας.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Καθηγητή ΕΜΠ Δημήτρη Καλιαμπάκο για τη συμβολή του στην προώθηση της επιστημονικής δράσης στα Άγραφα, στην Ομότιμη Καθηγήτρια ΕΜΠ Ελένη Μαϊστρου για τα μαθήματα ένταξης σε ιστορικά σύνολα, στον Ομότιμο Καθηγητή ΕΜΠ Μανώλη Κορρέ για τις παρατηρήσεις του επί των ευρημάτων του λόφου Αγίου Γεωργίου, στην Ομότιμη Καθηγήτρια ΕΜΠ Θεοδώρα Ροντογιάννη για την καθοδήγησή της στη γεωλογία και σεισμοτεχνική προσέγγιση της περιοχής, στον Διευθυντή Ερευνών του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ Δημήτρη Δημητρόπουλο και στον Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης Ηλία Κολοβό για τις επισημάνσεις τους και την καθοδήγησή τους στον εντοπισμό των οθωμανικών πηγών.

Η ολοκλήρωση της έρευνας δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την ουσιαστική συνεργασία με τον Δήμαρχο Αγράφων Αλέξη Καρδαμπίκη και την Αντιδήμαρχο Αννέτα Κοτρώνα όπως και με τον Πρόεδρο της Κοινότητας Βίνιανης Παντελή Μαντή. Σημαντική ήταν η βοήθεια από την Υπηρεσία Δόμησης του Δήμου Καρπενησίου και την αρχιτέκτονα μηχανικό Βάλια Κατή, από το Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας και τη Χριστίνα Μπανιά, από την πολιτικό μηχανικό Χριστίνα Ε. Φεγγούλη και πολιτικό μηχανικό Γιώργο Ντελή της ΤΥ Δήμου Αγράφων όπως και από τα στελέχη της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού και την υπεύθυνη βιβλιοθήκης Ελένη Βομπίρη. Τους/τις ευχαριστούμε.

Η έρευνα δεν θα μπορούσε να είχε ολοκληρωθεί χωρίς τη θερμή φιλοξενία της πολυμελούς πανεπιστημιακής ερευνητικής ομάδας στη Βίνιανη, στην Κρέντη και στην Ανατολική Φραγκίστα αλλά και χωρίς τη συνεχή πολύτιμη στήριξη με πληροφορίες και βοήθεια στο πεδίο από τη Χριστίνα Γαντζούδη-Σκλαπάνη, τους Κώστα και Δημήτρη Μονιά, τους Γιώργο και Γρηγόρη Παπαγεωργίου, τον Ταξιάρχη Τσιάκο. Ένα μεγάλο τμήμα της καταγραφής των στοιχείων που εντοπίστηκαν στη Βίνιανη οφείλεται και σε αυτούς/ές.

1 Ιστορικά δεδομένα μιας μακράς κατοίκησης - η ανθρωπογεωγραφία της Βίνιανης

1.1 Η ελληνιστική αρχαιότητα

Η Βίνιανη βρίσκεται στα ανατολικά όρια της αρχαίας Αιτωλίας.⁴ Σε ολόκληρο το οικιστικό σύμπλεγμα, από τον Αχελώο ως τον Μένδοβα, έχουν εντοπιστεί συνολικά 61 αρχαιολογικές θέσεις λειψάνων. Μεταξύ αυτών, περί τις σαράντα αρχαίες θέσεις κατοίκησης της κλασικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, και πέντε θέσεις της παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής αρχαιότητας. Πρόκειται για οικισμούς, οχυρώσεις, νεκροταφεία με το ιστορικό τους εύρος να φθάνει μέχρι τον Μεσαίωνα. Στην ύστερη βυζαντινή και στην οθωμανική περίοδο, τα μοναστήρια και τα δύο γεφύρια - «του Μανώλη» στον Αχελώο και της Βίνιανης στον Μένδοβα - είναι τα πιο χαρακτηριστικά και ακέραια δείγματα ανθρωπίνης παρουσίας στα Άγραφα.

Η αρχαιολογική έρευνα έχει παρελθόν στη ζώνη της Αιτωλίας και έχει αγγίξει την περιοχή της Βίνιανης. Σημαντικά έργα, όπως του William Woodhouse⁵ του 1897 και το πρόγραμμα της Ολλανδικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα *Aetolian Studies Project*,⁶ προσπάθησαν να καταγράψουν θέσεις, δίκτυα και οικισμούς.

Οι οικισμένες θέσεις της αρχαιότητας σύμφωνα με τις έρευνες φαίνεται ότι καταλαμβάνουν κατά κανόνα χώρο στον οποίο υπάρχει δυνατότητα εκμετάλλευσης της γης με ταυτόχρονη πρόσβαση σε νερό. Οι διαφορετικές τοποθεσίες τείνουν να ακολουθούν ένα συγκεκριμένο χωρικό μοτίβο. Οι αρχαίοι οικισμοί βρίσκονται σε κορυφές λόφων, τα χωριά της ύστερης οθωμανικής περιόδου καταλαμβάνουν συχνά και αυτές ορεινές θέσεις, ενώ τέλος τα πρώιμα σύγχρονα χωριά βρίσκονται σε περισσότερο προσβάσιμα σημεία.⁷

Τα αποτελέσματα της μεγάλης ιστοριογεωγραφικής έρευνας του *Aetolian Studies* δημοσιεύθηκαν το 1986-1987.⁸ Όπως αναφέρει η ολλανδική ομάδα το 1987: «*Εντοπίσαμε, αποτυπώσαμε και φωτογραφήσαμε τις αρχαίες οχυρώσεις, που σώζονται στη θέση Αγία Ελεούσα Γρανίτσας, στις θέσεις Παληόκαστρο και Τσούκα Παληοκατούνας, στο λόφο του Αγίου Γεωργίου Παλιάς Βίνιανης, στη θέση Προφήτης Ηλίας Φουρνά, στη θέση Γλας Χοχλιών και στο Μαυρόλογγο*».

⁴ Αιτωλία σύμφωνα με την αρχαιολογική βιβλιογραφία ορίζεται η περιοχή από την οροσειρά της Γκιώνας στα ανατολικά έως τον Κορινθιακό κόλπο στα νότια και από τον Αχελώο ποταμό στα δυτικά μέχρι τις κορυφές του όρους Τυμφρηστός στα βόρεια. Βλ. Bintliff, J., Bommeljé, S. et al. (1987). *Aetolia and the Aetolians: towards the interdisciplinary study of a Greek region*. *Studia Aetolica* 1. 176 pages, 17 figures. 1987. Utrecht: Parnassus Press, σελ. 9.

⁵ Woodhouse, William. J. (1897). *Aetolia; its geography, topography, and antiquities*. Διαθέσιμο στο <<https://archive.org/details/aetoliaitsgeogra00wood/page/300/mode/2up?view=theater>>

⁶ Έρευνα υπό την αιγίδα της Ολλανδικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αθήνα και με έγκριση και εξουσιοδότηση των Εφορειών Αρχαιοτήτων Δελφών, Πάτρας και Λαμίας. Το πρόγραμμα υποστηρίχθηκε από το τμήμα αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Ουτρέχτης και από το τμήμα Γενικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου του Leyden. Βλ. Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 9.

⁷ Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 21.

⁸ ΑΔ 41 (1986): Χρονικά, σ. 75 και ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά σ. 240.

Αναφέρεται επίσης η ύπαρξη οχυρωμένου οικισμού στη θέση Τούρκου⁹ ή τα λείψανα αρχαίου τείχους, με την υπόθεση ότι πρόκειται για οικισμό των αρχαίων Απεραντίων.¹⁰ Η θέση «Τούρκου» ή «Τούρκια» βρίσκεται στη διαδρομή μεταξύ Νέας Βίνιανης και Κεράσοβου.

Επάλληλες δημοσιεύσεις ευρημάτων υπάρχουν επίσης από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Ειδικότερα, με βάση τις αναφορές, στη Νέα Βίνιανη περισυλλέχθηκαν και εν συνεχεία παραδόθηκαν στην 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων τα ευρήματα μεσαιωνικού τάφου από τη θέση «στην Παναγία» (χάλκινο ψέλιο, δακτυλίδι, ενώτιο). Εντοπίστηκαν ερείπια υστεροβυζαντινού (;) - μεταβυζαντινού οικισμού τα οποία σώζονται στο ύψωμα «Κεραμίδα». Στη θέση «Λιβανή» μία καθίζηση του εδάφους αποκάλυψε την ύπαρξη κεραμικής (κομμάτια πίθων, στρογγυλές λαβές αγγείων). Στην Παλαιά Βίνιανη Ευρυτανίας σώζεται το γνωστό τμήμα τείχους στη θέση Άγιος Γεώργιος,¹¹ αλλά υπάρχουν και άλλα αρχαία κοντά στο νεκροταφείο.¹² Τέλος, ο William Woodhouse, στο τέλος του 19ου αιώνα, αναζητώντας αρχαία οχυρά στην έρευνά του αναφέρει ότι ανάμεσα στον ποταμό Αγραφιώτη και τον Μέγδοβα δεν συναντάται κανένα Παλαιόκαστρο. Μαζί με άλλες θέσεις, ως πιθανή παραθέτει και μια περιοχή ανάμεσα στο Κεράσοβο και τη Βίνιανη, με μοναδικό δεδομένο το τοπωνύμιο Παλαιομονάστηρο ή Παλαιοκλήσι, που έχουν δώσει οι ντόπιοι -τονίζει όμως πως εκεί το μόνο ορατό είναι μερικοί αρχαίοι λίθοι.¹³

Με την παρούσα έρευνα, επιβεβαιώνονται οι προηγούμενες μελέτες που προαναφέρθηκαν σχετικά με την ιστορική εξέλιξη του οικισμού της Βίνιανης. Υπάρχει μία μακρά διάρκεια της κατοίκησης της Βίνιανης, με το επίκεντρο της να τοποθετείται εκτός της σημερινής περιοχής του οικισμού και του λόφου του Αγίου Γεωργίου. Η ιστορική αυτή διάρκεια εκτείνεται από τους Ελληνιστικούς Χρόνους.¹⁴

Κατά την οθωμανική περίοδο, η Βίνιανη εμφανίζεται στη απογραφή του 1454-1455, δύο μόλις χρόνια μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, ως ένας από τους μεγάλους οικισμούς των Αγράφων. Τον επόμενο αιώνα, το 1525 υπεγράφη η Συνθήκη του Ταμασίου μεταξύ του Βεγλέρ Βέη πασά της Λάρισας και των προυχόντων των χωριών των Αγράφων, γεγονός που φαίνεται ότι συνέβαλε στην οικιστική ανάπτυξη του ορεινού όγκου. Αργότερα, κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, η Βίνιανη συναντάται ξανά ως

⁹ Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 112.

¹⁰ Οι Απεράντιοι είναι αιτωλικό φύλο, που κατέλαβε την κοιλάδα του ποταμού Μέγδοβα. Η στενή λωρίδα ανάμεσα στον ποταμό Μέγδοβα και τον ποταμό Αγραφιώτη θεωρείται ότι ήταν η χώρα των Απεραντίων, η οποία προστατευόταν εκατέρωθεν των ποταμών. Λείψανα αρχαίων συνοικισμών έχουν βρεθεί και στο Κερασόχωρι, δίπλα στην Βίνιανη και αλλού. Βλ. Στεργιόπουλος, Κ. (1939). *Η Αρχαία Αιτωλία, Ιστοριογεωγραφική Μελέτη, Μετά Χαρτών και Εικόνων*. Εκδ. Δημητράκου, σελ. 85.

¹¹ ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 139 β.

¹² ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 140 α.

¹³ Woodhouse William. J. (1897), ό.π., σελ. 300

¹⁴ Η συγκεκριμένη αναφορά της στον κατάλογο είναι με την κωδική ονομασία HAB, που σημειώνει θέσεις κατοίκησης, συμπεριλαμβανομένων και μη μόνιμων κατοικημένων οχυρώσεων. Στον κατάλογο η χρονολόγηση γίνεται με τον κωδικό (HL?) HL = Ελληνιστική περίοδος. Βλ. Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 66 σελ. 112.

ιδιοκτησία του Σερασκέρη της Ρούμελης που μετετράπη σε βακούφι (θρησκευτικό αφιέρωμα).

Παράλληλα με την οικιστική εξέλιξη, η ύπαρξη μεγάλου αριθμού μονών στα Άγραφα ξεκινά από το ύστερο Βυζάντιο στην Τατάρνα και κορυφώνεται τον 17ο αιώνα. Η τελευταία αυτή φάση προκλήθηκε κυρίως από μοναχούς των Μετεώρων και του Αγίου Όρους, οι οποίοι υπήρξαν οι ιδρυτές των νέων μονών στα βουνά.¹⁵ Άλλη μία αναφορά σε ένα άγνωστο, πυρπολημένο μοναστήρι στη Βίνιανη δεν έγινε κατορθωτό να επιβεβαιωθεί. Η εικόνα των μοναστηριών των Αγράφων φαίνεται και μέσα από την καταστροφή τους κατά τον τρίτο χρόνο της Ελληνικής Επανάστασης. Στα μέσα του 1823, ξεκίνησε μία μεγάλη τουρκική εισβολή, στα πλαίσια της προσπάθειας συντριβής της εξέγερσης στα Άγραφα. Ο Μουσταής Πασάς της Σκόνδρας, εισήρθε στον ορεινό όγκο από τα δυτικά, από την Τατάρνα. Το εκστρατευτικό σώμα πυρπόλησε τουλάχιστον επτά μοναστήρια και ναούς σε όλη τη διαδρομή προς τον Τυμφρηστό, και έφτασε στη Βίνιανη όπου αναφέρεται και εκεί πυρπόληση μονής. Η πληροφορία αυτή δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθεί. Στη συνέχεια, ο Μουσταής Πασάς της Σκόνδρας, διέσχισε τον Μέγδοβα και έφτασε, μέσω Στενώματος και Αγίου Αθανασίου, στο Καρπενήσι.¹⁶

1.2 Ο οχυρωμένος λόφος του Αγίου Γεωργίου

Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται σε μία απόκρημνη προστατευμένη βραχώδη κορυφή. Δεσπόζει επάνω από το φαράγγι του Μέγδοβα, τη γέφυρα και το πέρασμα των Αγράφων. Οχυρώθηκε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους και κατοικήθηκε κατά τον Μεσαίωνα και την οθωμανική περίοδο. Εγκαταλείφθηκε περί το τέλος του 18ου ή στις αρχές του 19ου αιώνα. Τότε ο οικισμός μεταφέρθηκε σε απόσταση 450 μ. στα βορειοδυτικά, σε ένα πιο ήπιο τοπίο, με νερό και βατές πλαγιές, στον σημερινό παλαιό οικισμό της Βίνιανης.

¹⁵ Βοκοτόπουλος, Α. (2008). *Ιστορία Του Νέου Ελληνισμού, Τόμος Β', Τουρκοκρατία (1453-1669)*, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 232 και Α.Δ. (1963), σελ. 185 και Α.Δ. (1986), σελ. 94-5

¹⁶ Τάσιος, Γ. (2009). «Η Μάχη στο Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου και ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη 8-9/8/1823». *Ευρυτανικά χρονικά* Τ. 31, σελ. 44-49.

Εικόνα 1-1. Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι επιτόπιες αποτυπώσεις της ερευνητικής ομάδας ΕΜΠ ανέδειξαν τη θέση του απόκρημνου λόφου του Αγίου Γεωργίου σε απόσταση 300 μέτρων από τα τελευταία σπίτια της Βίνιανης, στα νοτιοανατολικά ως το αρχαιότερο σημείο οίκησης. Η κορυφή του λόφου βρίσκεται σε υψόμετρο 545 μ. Από τις τρεις πλευρές του, βόρεια, ανατολικά και νότια, περιβάλλεται από βραχώδη βάραθρα που πέφτουν ως τον Μέγδοβα, σε 200 μ. χαμηλότερο υψόμετρο, ενώ προς τα δυτικά ένας σχετικά πιο ομαλός στενός αυχένας οδηγεί στο νεκροταφείο του οικισμού το οποίο βρίσκεται ακριβώς στη βάση του λόφου, 20 μ. χαμηλότερα από την κορυφή. Η κορυφή αυτή, σε μία θέση με ιδιαίτερα ισχυρή φυσική οχύρωση, δεσπόζει σε όλη την κοιλάδα, εποπτεύοντας το γεφύρι της Βίνιανης και τον παλαιό δρόμο Τυμφρηστού-Αγράφων.

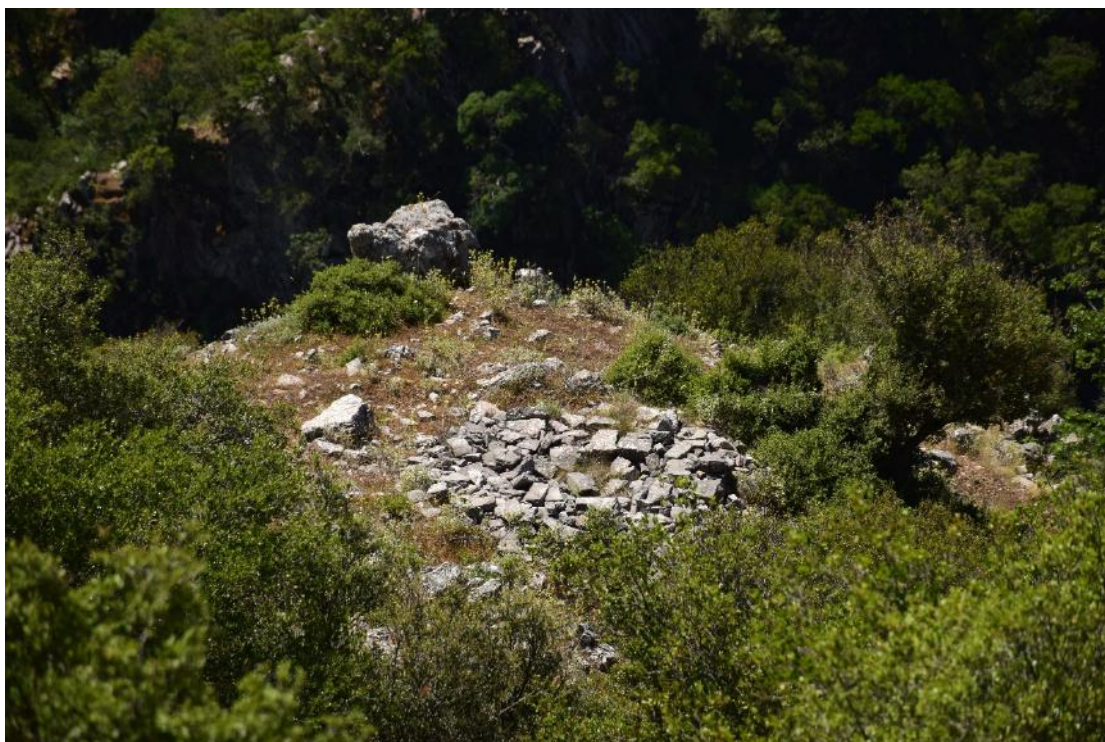

Εικόνα 1-2. Η κορυφή του λόφου Αγίου Γεωργίου. Διακρίνεται ο μικρός ναός του 1955, και ο νεότερος περίβολος. Πηγή: Ορθοφωτογραφία ερευνητικής ομάδας ΕΜΠ, 2023.

Στην κορυφή του λόφου είναι κτισμένος ο μικρός μονόκλιτος Ι. Ναός του Αγίου Γεωργίου. Κτίστηκε μετά το τέλος του Εμφυλίου, το 1955. Επάνω από το υπέρθυρο υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη εγχάρακτη επιγραφή «ΔΩΡΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΥΑΓ. Σ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΩΝΣ/ΝΟΥ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ 20 – Σ/ΒΡΙΟΥ 1955». Το ιερό διαχωρίζεται με ένα τέμπλο απλής ξύλινης κατασκευής με αγιογραφίες της ίδιας εποχής. Η εικόνα της Παναγίας που πλαισιώνει την αριστερή πλευρά της ιεράς πύλης φέρει κάτω δεξιά την υπογραφή «Τζοθανάκης» και κάτω αριστερά «ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΡΟΓΚΑΤΣΟΥ 1956». Στην πίσω πλευρά του ξύλινου τέμπλου υπάρχει χειρόγραφη επιγραφή με μολύβι «Δημήτριος Ανδρεάκης Ιερεύς 26 Ιουνίου 1955».

Είναι ένας μικρός δρομικός ναός που, σύμφωνα με την Ανδριανή Διαγουμά, ανήκει σε παραλλαγή του τύπου του απλού συνεπτυγμένου κεραμοσκεπούς σταυροειδούς

εγγεγραμμένου ναού.¹⁷ Ο ναός είναι κτισμένος κοντά στη θέση παλαιότερου, ο οποίος αναφέρεται τουλάχιστον από το τέλος του 19ου αιώνα.¹⁸ Συγκεκριμένα, στην ανατολική πλευρά του λόφου -σε επαφή σχεδόν με τον απότομο βράχο της κορυφής του Αγίου Γεωργίου- σώζονταν θεμέλια του παλαιότερου ναού του Αγίου Γεωργίου ως πριν πενήντα χρόνια περίπου.¹⁹ Τα ίχνη αυτά διαλύθηκαν με τη διάνοιξη του χωματόδρομου και του πλατώματος σε εκείνη τη θέση. Σε απόσταση 80 μέτρων περίπου στα νοτιοανατολικά, στην απότομη πλαγιά και σε χαμηλότερο υψόμετρο, στη θέση «Τσουκνίδες» σώζονται τα θεμέλια ενός μικρού ναΐσκου του Αγίου Νικολάου, ορατά ακόμη από την κορυφή του λόφου.

Εικόνα 1-3. Η λιθοσωρός με τα ίχνη της τοιχοποιίας (ημιλαξευμένοι και λαξευμένοι δομικοί λίθοι) του μικρού ναού του Αγίου Νικολάου στη θέση «Τσουκνίδες», στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου περιβάλλεται από περίβολο με πολυγωνική κάτοψη στα όρια της βραχώδους κορυφής. Στην πίσω πλευρά έχει μορφή οχύρωσης η οποία έχει καταρρεύσει σε σημεία της. Οι πλευρές του τοίχου προς τη δύση και την είσοδο του ναού είναι σύγχρονη επιχρισμένη τοιχοποιία. Στην ένωσή τους όμως στη βόρεια πίσω πλευρά του ιερού, ο νέος τοίχος ακολουθεί τη διάταξη και τη θεμελίωση του παλαιού και

¹⁷ Ανδριανή Διαγουμά, Πολιτικός Μηχανικός Α.Π.Θ, MSc Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού, ΑΠΘ «Η παραδοσιακή ναοδομία της παλαιάς Βίνιανης Αγράφων-Μακροσκοπική αναγνώριση» στο

<https://imkarpenisou.gr/%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B7/>

¹⁸ Άγιος Γεώργιος σημειώνεται σε μικρή απόσταση από τη Βίνιανη στον χάρτη του 1884.

¹⁹ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023.

συνεχίζεται ως ανεπίχριστη λιθοδομή. Ο περίβολος στην ανατολική του πλευρά είναι κατά πολύ αρχαιότερος του ναού, τούτο δε πιθανόν ισχύει και για τη δυτική, ενώ ο τοίχος έχει υποστεί επισκευή και επίχριση. Πρόσφατες διαμορφώσεις και η διάνοιξη αγροτικού χωματόδρομου αλλοίωσαν σημαντικά το τοπίο του περιβάλλοντος χώρου και καθιστούν δύσκολη την αναγνώριση της αρχικής μορφής της ευρύτερης κορυφής. Παρόλα αυτά, η βραχύδης απόληξή της με τον κτιστό περίβολο πίσω από το ιερό, στο απότομο χείλος των βράχων, σε σημείο δυσπρόσιτο και υψηλότερα από το επίπεδο του προαυλίου της εκκλησίας δίνει την εικόνα απλής οχυρής κατασκευής.

Εικόνα 1-4. Τα ίχνη του οχυρού περιβόλου στον λόφο του Αγίου Γεωργίου. Κάτω από αυτόν στα ανατολικά αναφέρεται η ύπαρξη ερειπίων του παλαιότερου ναού τα οποία καταστράφηκαν με την πρόσφατη διάνοιξη του αγροτικού δρόμου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Σε χαμηλότερο υψόμετρο, στη νότια πλαγιά, εμφανίζονται σε τρία σημεία, στα πρηνή του αγροτικού δρόμου, θεμέλια κτισμάτων και θραύσματα απλών βυζαντινών κεραμιδιών. Ειδικότερα οι αποτυπώσεις εντόπισαν πεπλατυσμένους στρωτήρες, οι οποίοι συνδυάζονταν με στενότερους καλυπτήρες. Αναφορές τόσο στα στοιχεία οχύρωσης, όσο και στη διάσπαρτη κεραμική στο έδαφος, υπάρχουν και στη δημοσίευση της Ιεράς Μητρόπολης Καρπενησίου για τη Βίνιανη.²⁰

²⁰ Ανδριανή Διαγουμά, ό.π.

Εικόνα 1-5 και Εικόνα 1-6. Θεμελιώσεις κτισμάτων στη θέση «Τσουκνίδες» του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εκείνη η με μεγάλη κλίση πλαγιά της κορυφής του Αγίου Γεωργίου εκτιμάται ότι είναι η θέση του αρχαιότερου οικισμού. Απλωνόταν στην περιοχή που έχει το τοπωνύμιο «Τσουκνίδες», από τον αυχένα μετά το νεκροταφείο, στη δυτική και βόρεια πλευρά που βλέπει το Μέγα Ρέμα και το μονοπάτι προς τα Λιβάδια. Χαμηλότερα στο φαράγγι του Μεγάλου Ρέματος, προς τον Μέγδοβα, υπήρχαν δύο νερόμυλοι και μία νεροτριβή.²¹

Εικόνα 1-7. Θραύσματα κεραμιδιών τα οποία εντοπίστηκαν επιφανειακά διάσπαρτα στη θέση «Τσουκνίδες» του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Στο ίδιο ύψος όπου εντοπίστηκαν τα θεμέλια κτισμάτων και θραύσματα κεραμιδιών, προς τον αυχένα του νεκροταφείου, στη δυτική πλευρά του λόφου, σώζεται τμήμα τείχους με τρεις σειρές δόμων και μήκος επτά μέτρων περίπου. Υπολείμματα του τείχους

²¹ Πληροφορητές Γ. και Δ., κάτοικοι Νέας Βίνιανης. Συνέντευξη σε Ν.Μπ. στις 2.7.2023.

είναι διασκορπισμένα περιμετρικά. Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις κατολίσθησης υπερκείμενου βράχου ο οποίος πιθανόν κατέστρεψε τμήμα του τείχους. Στις δημοσιεύσεις του 1987,²² το τείχος χαρακτηρίζεται ως ελληνιστικό ενώ νεότερες εκτιμήσεις δίνουν την πιθανότητα να μπορεί να τοποθετηθεί χρονικά σε ένα μεγαλύτερο εύρος από την περίοδο προ του 4ου π.Χ. αιώνα έως τη ρωμαϊκή εποχή. Σε συνδυασμό με τις πολλές εντοπισμένες ελληνιστικές θέσεις σε γειτονικές περιοχές, η πλέον ασφαλής χρονολόγηση βάσει των δεδομένων της ως τώρα έρευνας είναι αυτή των ελληνιστικών χρόνων.

Εικόνα 1-8 και Εικόνα 1-9. Εκτεταμένες θεμελιώσεις κτιρίων υπό μορφή σωρών ερειπίων βρίσκονται διάσπαρτες επιφανειακά στον λόφο μαζί με κεραμική. Η αγροτική οδός και η διάβρωση του εδάφους κατέστρεψαν αρκετά τμήματά τους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Στη βάση του λόφου προς τα δυτικά, στο σημείο όπου αυτός ομαλοποιείται και μετασχηματίζεται σε διάσελο προς την απέναντι πλαγιά, υπάρχει το νεκροταφείο της Βίνιανης. Στον περίβολο του νεκροταφείου βρίσκεται εντοιχισμένο τμήμα αρχαίου μέλους με κόσμηση ταινίας ανάγλυφων καρδιόσχημων κισσόφυλων.²³ Σε κοντινό σημείο, εντοπίστηκε πρόσφατα τμήμα αρχαίου δόμου με οριζόντια ταινία οδόντων από γωνία κτιρίου. Οι οδόντες προσιδιάζουν σε γείσα, αλλά το μεγάλο προφίλ δεν είναι γείσο, ή μέρος γείσου. Εάν όντως προέρχεται από άνω απόληξη είναι επίστεψη. Παρά ταύτα, το συγκεκριμένο προφίλ (cyma recta) χαρακτηρίζει πολύ συχνότερα βάσεις και όχι επιστέψεις. Τα ευρήματα δείχνουν ότι πέραν του τείχους της ελληνιστικής περιόδου, όπως και της πιθανής πρόχειρης νεότερης οχύρωσης της κορυφής στον λόφο, υπήρχε ένα ή περισσότερα κτίσματα κατά την αρχαιότητα, όπως επίσης κατά τη βυζαντινή εποχή και κατά τους νεότερους χρόνους.

²² ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 139 β

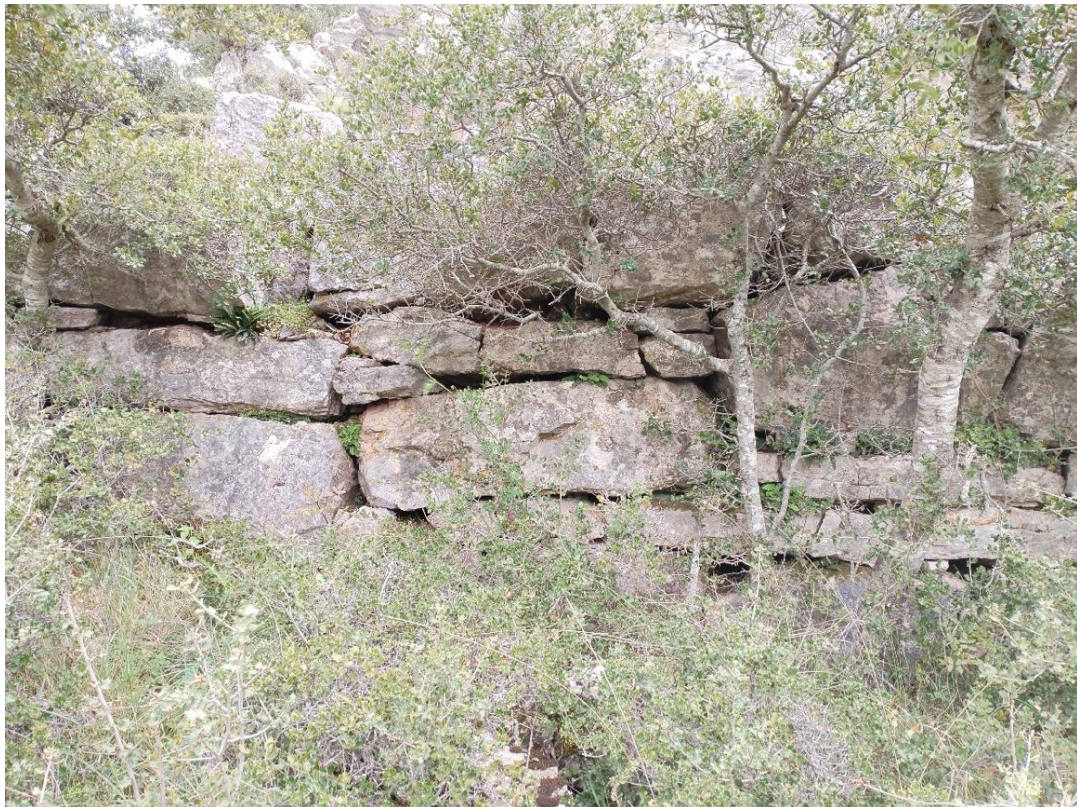
²³ ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 140 α

Εικόνα 1-10. Βίνιανη Ευρυτανίας. Λόφος Αγίου Γεωργίου. Τμήμα του ελληνιστικού τείχους το οποίο εντοπίστηκε και δημοσιεύθηκε το 1986-1987 από την αρχαιολογική αποστολή του Aetolian Studies Project των πανεπιστημίων της Ουτρέχτης και το Leuven. Πηγή: ΑΔ 42 (1987).

Βορειοδυτικά του νεκροταφείου σε μικρή απόσταση εντοπίζεται θεμέλιο χαμηλού τοίχου, πιθανού περιβόλου ή κρηπίδας του παλαιού μονοπατιού από τον οικισμό προς τον Άγιο Γεώργιο. Πίσω του, μικρής κλίμακας κατολισθήσεις αποκάλυψαν ευτελείς κιβωτιοειδείς ταφές με σχιστολιθικές πλάκες.²⁴

²⁴ Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Ομότιμο Καθηγητή ΕΜΠ Μανώλη Κορρέ για τις παρατηρήσεις του επί των ευρημάτων του λόφου Αγίου Γεωργίου.

Εικόνα 1-11. Τα κατάλοιπα του ελληνιστικού τείχους του Αγίου Γεωργίου στη σημερινή τους κατάσταση. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Από τα πιο πάνω, και από τα ευρήματα της ευρύτερης περιοχής της Βίνιανης, με ασφάλεια προκύπτει η εικόνα μίας μακράς κατοίκησης της περιοχής του λόφου Αγίου Γεωργίου. Ένας οικισμός με κάποιου τύπου οχύρωση τόσο στην ελληνιστική περίοδο όσο και στους νεότερους χρόνους, με κτιστά ίχνη της αρχαιότητας και της βυζαντινής περιόδου και ένα παλαιότερο νεκροταφείο δεσπόζουν επάνω από το φαράγγι του Μέγδοβα, τη γέφυρα της Βίνιανης και την παλαιά διαδρομή Τυμφρηστού-Αγράφων. Η θέση αυτή είναι εποπτεύουσα και διαθέτει ισχυρή φυσική οχύρωση.

Εικόνα 1-12. Εντοιχισμένο τμήμα αρχαίου μέλους με κόσμηση ταινίας ανάγλυφων καρδιόσχημων κισσόφυλων όπως εντοπίστηκε από την αρχαιολογική ομάδα του Aetolian Studies Project και δημοσιεύθηκε το 1986-1987. Πηγή: ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 140 α.

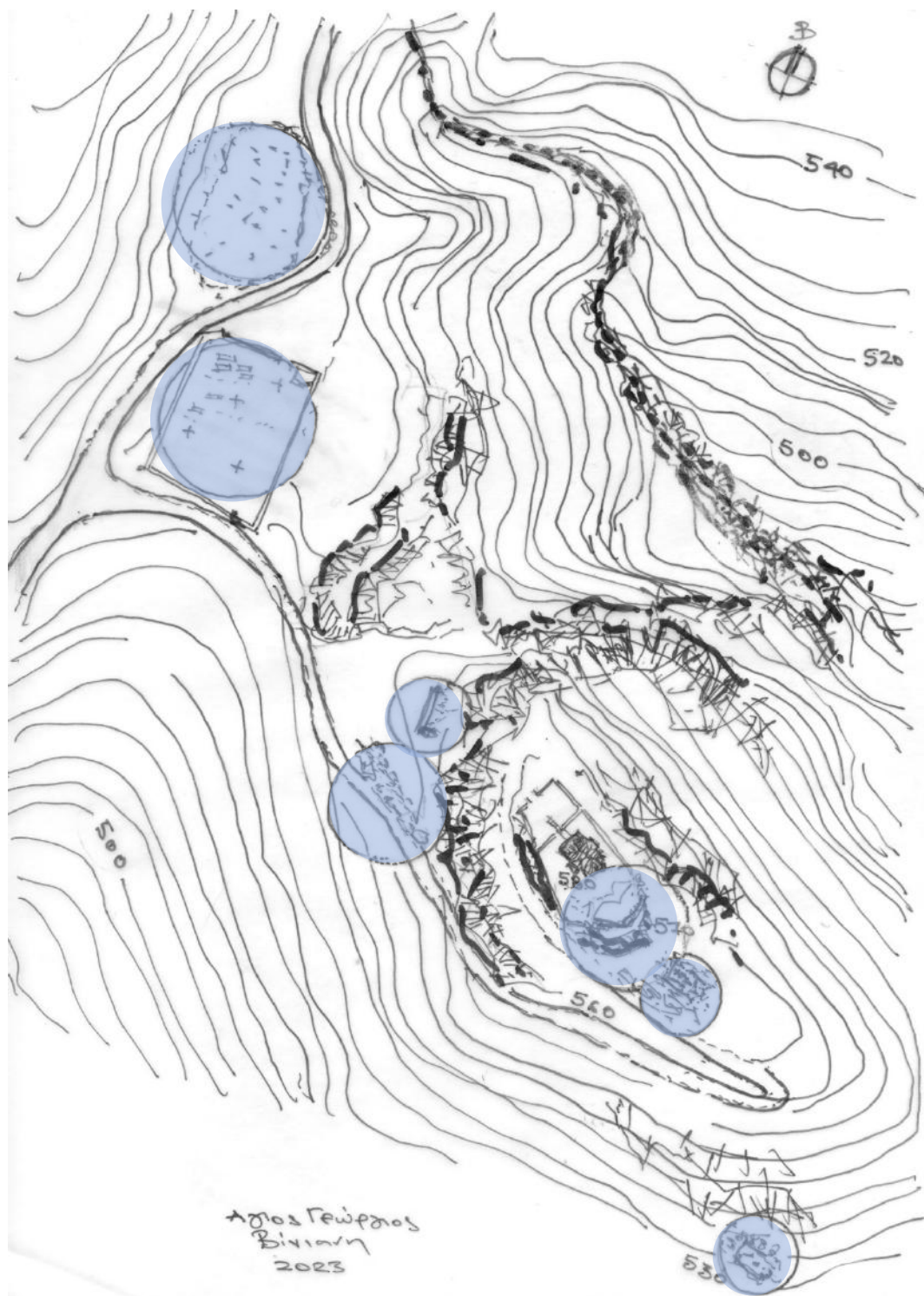
Εικόνα 1-13. Το ίδιο μαρμάρινο μέλος στη σημερινή του κατάσταση στην ίδια θέση, είναι εντοιχισμένο στον περίβολο του νεκροταφείου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το οικιστικό αυτό σύνολο κάποια στιγμή στη νεότερη εποχή εγκαταλείφθηκε και οι κάτοικοι μετακινήθηκαν σε καλύτερη θέση, αυτή του παλαιού οικισμού της Βίνιανης. Η απουσία αρχαιότερου πυρήνα στον οικισμό της Βίνιανης -ο οποίος να χρονολογείται προ του 19ου αιώνα- ενισχύει αυτήν την εκδοχή. Οι λόγοι της μετακίνησης μπορούν να οφείλονται ή στην εξάλειψη της ανάγκης οχύρωσης ή και στις επιδημίες, οι οποίες έπληξαν τα Άγραφα στις αρχές του 19ου αιώνα.

Εικόνα 1-14. Αρχαίο αρχιτεκτονικό μέλος κτιρίου με ορθογωνική στενή γλυφή δίπλα στο ελληνιστικό τείχος του Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-15. Αρχαίο λεβητόσχημο αρχιτεκτονικό μέλος με ταινία οδόντων, το οποίο μεταφέρθηκε πρόσφατα από τον λόφο Αγίου Γεωργίου και τοποθετήθηκε δίπλα στο μνημείο της Νέας Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

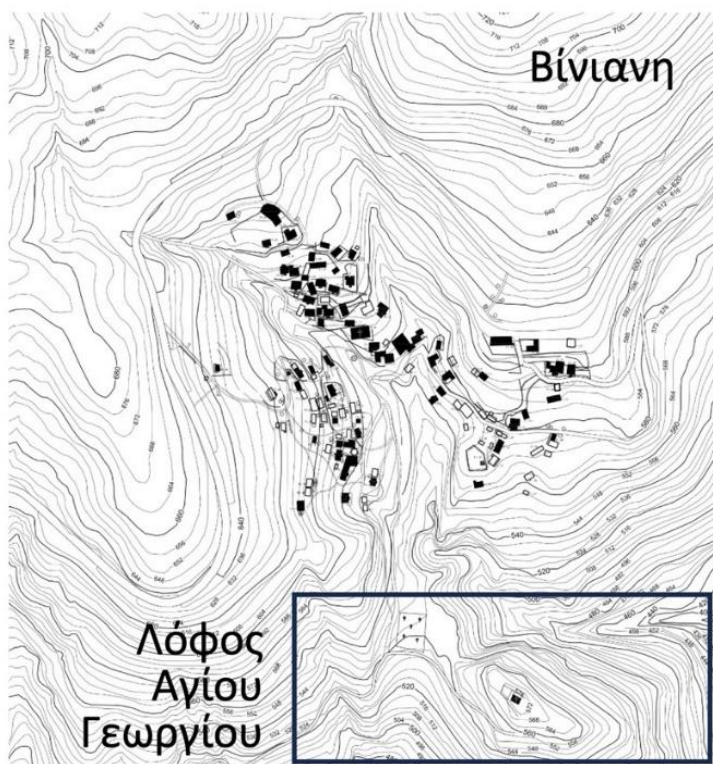
Εικόνα 1-16. Τα αρχαία ίχνη, όπου αυτά εντοπίζονται στον λόφο Αγίου Γεωργίου και στο νεκροταφείο της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η υπόθεση αυτή ισχυροποιείται και με μία χειρόγραφη σημείωση η οποία εντοπίστηκε στα έγγραφα του ιερέα του οικισμού Δημητρίου Καντερέ.²⁵ Εκεί αναφέρεται ότι ο πρώτος οικισμός της Βίνιανης βρισκόταν στη θέση «Τσουκνίδες». Το τοπωνύμιο, όπως ήδη αναφέρθηκε, ταυτίζεται με τη νότια πλαγιά του λόφου του Αγίου Γεωργίου.²⁶ Κατά το χειρόγραφο, επιδημία «χολέρας» (διευκρινίζοντας στο χειρόγραφο ότι επρόκειτο για πανώλη) ερήμωσε το χωριό και οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν στη νέα θέση της σημερινής παλαιάς Βίνιανης. Στο ίδιο σημειώνεται ότι αυτό πρέπει να συνέβη προ του 1650. Όμως ταυτόχρονα διευκρινίζεται πως η εκκλησία-μητρόπολη του οικισμού, αρχικά αφιερωμένη στον Άγιο Αθανάσιο και στη συνέχεια στους Αγίους Απόστολους, κατασκευάστηκε το 1650-1655 και το παλαιό τέμπλο της το 1774. Οι κάτοικοι της Βίνιανης αναφέρουν ότι ο ναός ανακατασκευάστηκε το 1925 και εκ νέου μετά τον πόλεμο περί το 1955. Το παλαιό καμπαναριό του 18ου αιώνα, παρέμεινε στη θέση του.²⁷

²⁵ Δημήτριος Καντερές, ιερέας, γεν. 1926, θαν.2020

²⁶ Πληροφορητές Γ. και Δ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ. στις 2.7.2023.

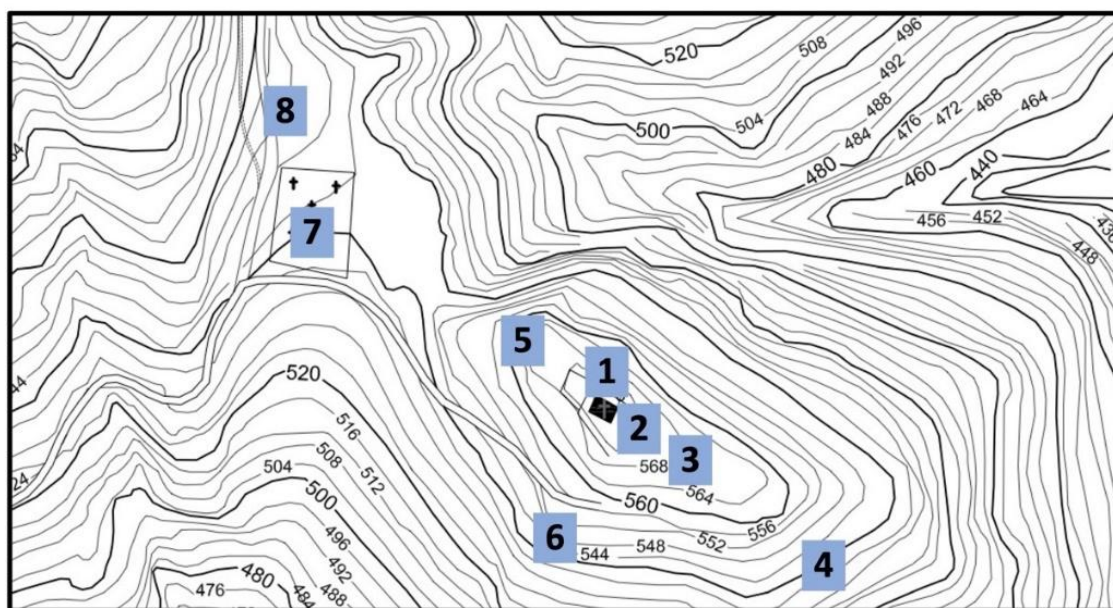
²⁷ Πληροφορητές Κ., Γ. και Δ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ. στις 2.7.2023.

Λόφος Αγίου Γεωργίου

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Ναός Αγίου Γεωργίου
2. Οχυρός Περίβολος
3. Παλιός Ναός Αγίου Γεωργίου (κατεστραμμένος)
4. Ναός Αγίου Νικολάου (κατεστραμμένος)
5. Ελληνιστικό Τείχος
6. Θέση «Τσουκνίδες»
7. Νεκροταφείο
8. Παλιό Νεκροταφείο (κατεστραμμένο)

Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ, Οκτώβριος 2023

Χάρτης 1-1. Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου. Υπόβαθρα: Εθνικό Κτηματολόγιο και Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

1.3 Οι επιδημίες της πανώλης ως κρίσιμο στοιχείο της ερήμωσης οικισμών στα Άγραφα του 18ου αιώνα

Οι επάλληλες ερημώσεις χωριών της ορεινής Ελλάδας και ειδικότερα των Αγράφων έχουν αποτελέσει αντικείμενο της ιστορικής έρευνας από το 1979, όταν η Ελένη Αντωνιάδη-Μπιμπίκου δημοσίευσε το άρθρο της «Ερημωμένα χωριά στην Ελλάδα, ένας προσωρινός απολογισμός».²⁸ Εκεί προσδιορίζεται και η περίπτωση ερήμωσης χωριών ως «μετάθεση του οικισμένου χώρου, ακόμη και πολύ κοντινού, που αφήνει πίσω του ένα εγκαταλειμένο χώρο».²⁹ Τούτο συνέβη και σε παλαιούς οχυρούς οικισμούς όταν δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις άρσης του κινδύνου επίθεσης. Οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τις περιτοιχισμένες και δυσπρόσιτες κοινότητες μετακινούμενοι σε καλύτερες θέσεις με περίσσια χώρου και μεγαλύτερη άνεση πρόσβασης.³⁰

Η περιοχή των Αγράφων είχε στο τέλος του 18ου αιώνα 300 ελληνικά και τουρκικά χωριά, ενώ στα μέσα του 19ου δεν είχε παρά μόνο 64.³¹ Ακόμα, στην υπόθεση της ερήμωσης οικισμών στον νομό Ευρυτανίας, η ίδια έρευνα καταγράφει 23 χωριά τα οποία υπήρχαν προ του μέσου 19ου αιώνα και δεν έχουν εντοπιστεί χωρικά, ενώ άλλα 103 συνεχίζουν να υφίστανται.³² Η αλλαγή των τοπωνυμίων είναι ένα επιπλέον πρόβλημα στον εντοπισμό και ταύτιση των παλαιών οικισμών. Καλύπτεται τις περισσότερες φορές από τη συλλογική μνήμη η οποία διασώζει τις παλαιές ονομασίες, καθώς και από τους παλαιότερους χάρτες του 19ου αιώνα.

Οι αιτίες της ερήμωσης φαίνεται πως είναι πολλές. Οι αλλαγές των συνθηκών και η άρση των κινδύνων από τους πολέμους ή τη ληστεία, οι μετακινήσεις πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα και, με βεβαιότητα, οι πανδημίες οι οποίες ήταν ενδημικές καθ' όλο τον 18ο και τον πρώιμο 19ο αιώνα στην περιοχή διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στις ερημώσεις οικισμών που καταγράφονται. Ειδικότερα, τοπικοί θρύλοι αναφέρουν ότι επιδημία -η οποία αναφέρεται και ως «χολέρα»- οδήγησε στην ερήμωση της Βίνιανης. Το ίδιο καταγράφει και το χειρόγραφο του ιερέα Δ. Καντερέ.³³ Πρόκειται για μία από τις πολλές επιδημίες πανώλης οι οποίες απλώθηκαν στη Θεσσαλία και στην Ευρυτανία πριν τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας.

²⁸ Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη (1979). «Ερημωμένα χωριά στην Ελλάδα, ένας προσωρινός απολογισμός» στο Σπύρος Ασδραχάς (επιμ). *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος -19ος αιώνας)*. Αθήνα: Εκδόσεις Μέλισσα, σελ.195-259.

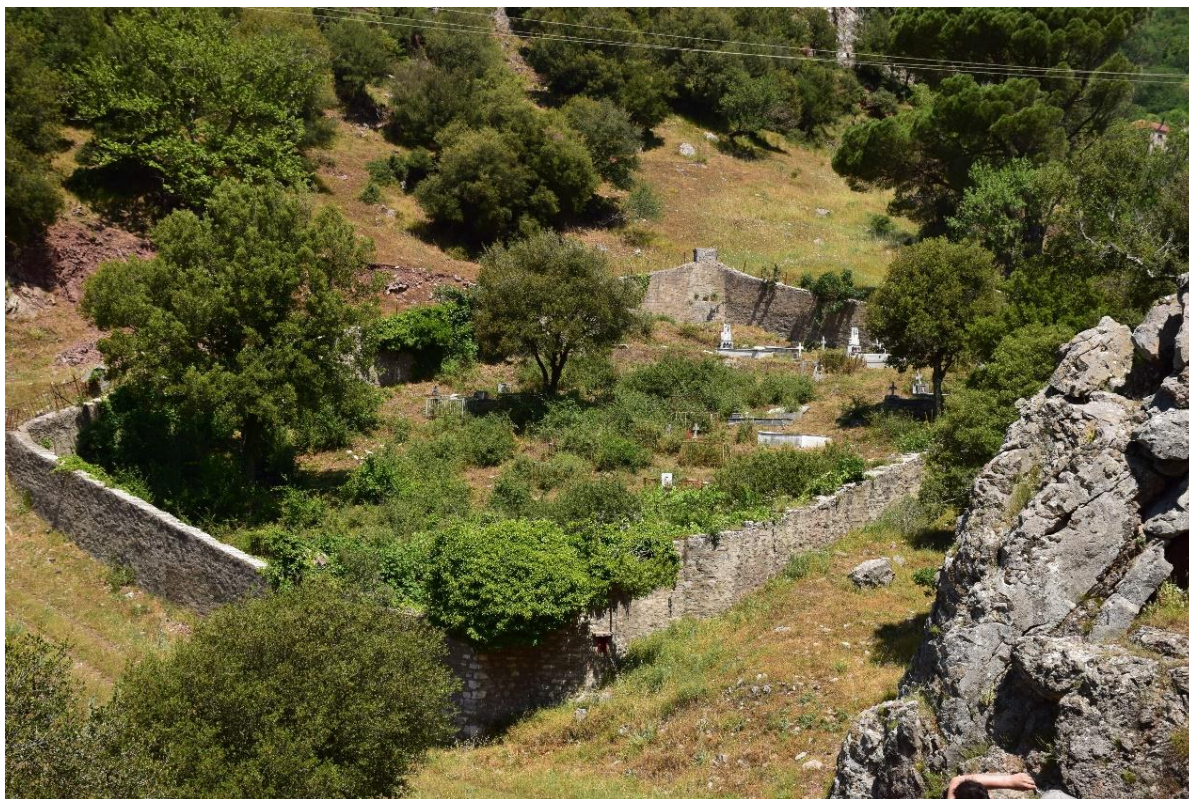
²⁹ Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ. 198.

³⁰ Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ. 198.

³¹ Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ. 198.

³² Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ. 223.

³³ Δημήτριος Καντερές, ό.π.

Εικόνα 1-17. Το νεκροταφείο της Βίνιανης στη βάση του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Συγκεκριμένα, από τα μέσα του 18ου αιώνα, επάλληλα κύματα επιδημιών έπληξαν την Κωνσταντινούπολη και την ελληνική χερσόνησο (1742, 1759-1760, 1787). Το 1812 ένα επιδημικό κύμα πανώλης το οποίο ξέσπασε στην Κωνσταντινούπολη, επεκτάθηκε κατά την επόμενη διετία στη Σμύρνη (1812-1814) και από το 1813 απλώθηκε στο Αιγαίο και στη Θεσσαλία. Το 1813-1814, η επιδημία έφτασε στην Ευρυτανία και διήρκεσε ως το 1816, προκαλώντας την ερήμωση μεγάλου αριθμού οικισμών των Αγράφων.³⁴

³⁴ Κωστής, Κώστας (1995). *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος-19ος αιώνας*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης και Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ.203, 220.

Εικόνα 1-18. Η πύλη του νεκροταφείου της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Παρότι δεν υπάρχουν αριθμητικά στοιχεία για την ορεινή ζώνη, οι επιπτώσεις της αρρώστιας στον κάμπο και τους οικισμούς της Θεσσαλίας κατεγράφησαν από τους ευρωπαϊούς ταξιδιώτες. Ο λοιμός ήταν τόσο ισχυρός ώστε νέκρωσε τη μεγάλη πόλη του Τυρνάβου, εμπορικό πέρασμα της Θεσσαλίας προς τη Μακεδονία προκαλώντας 8.600 θανάτους.³⁵ Την επιδημία περιγράφει με δραματικό τρόπο ο ίδιος ο Γάλλος περιηγητής Rouqueville αναφέροντας την καταστροφή στις μεγάλες πόλεις του κάμπου και στον ορεινό χώρο. Ο ίδιος σημειώνει ότι από το 1814-1819 αφανίστηκε το ένα έκτο του πληθυσμού της Ηπείρου και το ένα πέμπτο των άλλων περιοχών.³⁶ Με βεβαιότητα θεωρείται ότι είχε αντίστοιχο αντίκτυπο στα χωριά των Αγράφων με μεγάλες απώλειες πληθυσμού.

1.4 Πληθυσμιακές μεταβολές από τον 15ο έως τον 20ό αιώνα

Συνοπτική πληθυσμιακή εξέλιξη της Βίνιανης

Ένα πρώτο και μοναδικό πληθυσμιακό στοιχείο διασώζεται και αναφέρεται στη Βίνιανη, την ιστορική στιγμή του τέλους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, μέσα από ένα οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο. Οι πηγές λείπουν κατά τους επόμενους αιώνες.

³⁵ Κωστής, Κώστας, ό.π. και Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη, ό.π., σελ. 195-259.

³⁶ Πουκεβίλ, Φ.Κ.Ο. (1994). *Ταξίδι στην Ελλάδα-Ήπειρος*. Αθήνα: Εκδόσεις Αφοι Τολίδη. Βλ. επίσης Κορασίδου, Μαρία (2002). *Όταν η αρρώστια απειλεί*. Αθήνα: Εκδόσεις «τυπωθήτω», Γ. Δαρδανός και *Ελευθεροτυπία*, Περιοδικό *Ιστορικά* (20 Σεπτεμβρίου 2001). «Πανούκλα - Ο Μαύρος θάνατος». Τεύχος 101/2001.

Επανεμφανίζονται στο τέλος του 18ου αιώνα και συστηματοποιούνται στο τέλος του 19ου.

Οι οθωμανικές απογραφές καταγράφουν νοικοκυριά ή σε μία περίπτωση φορολογούμενους ραγιάδες, δηλαδή αρχηγούς νοικοκυριών. Το μέσο νοικοκυριό κατά την περίοδο από τον 15ο έως τον 18ο αιώνα στην ελληνική ενδοχώρα υπολογίζεται με 4,5-5 άτομα. Από την καποδιστριακή περίοδο και μέχρι σήμερα οι απογραφές καταγράφουν άτομα. Με βάση αυτά τα δεδομένα επιχειρείται πιο κάτω η ανασύσταση της πληθυσμιακής εξέλιξης της Βίνιανης.

Έτος	Κάτοικοι	Νοικοκυριά
1454-1455	~1.100	228
1783	~500	106 (ραγιάδες)
1813	~200	42
1814	~230	48
1829	~190	40
1879	319	
1889	373	
1896	413	
1907	330	
1920	362	
1928	477	
1940	504	
1951	368	
1961	365	
1971	189	
1981	207	
1991	196	
2001	204	
2011	130	

Πίνακας 1-1. Πληθυσμιακή εξέλιξη της Βίνιανης 1454-2011. (Πηγές: Delilbaşı, Melek και Arikan, Muzaffer (2001). Hicri 859 tarihli Suret-i defter-i sancak-i Tirhala / metni bir giris ile nesredenler. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basimevi και Μαυρομύτης, Ανάργυρος-Γιάννης (2006). Καρπενήσι 1810-1820. Αθήνα: Έκδοση Πανευρυτανικής Ένωσης, διαθέσιμο στη Βιβλιοθήκη ΚΝΕ/ΕΙΕ, ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. - Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης <https://www.eetaa.gr/metaboles/apografes.html>)

Η εικόνα που προκύπτει από την πληθυσμιακή ανάλυση εμφανίζει ένα μεγάλο χωριό με περισσότερους από χίλιους κάτοικους τη στιγμή της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Στο τέλος της οθωμανικής περιόδου ο αριθμός αυτός είχε μειωθεί στο μισό, με περίπου πεντακόσιους κάτοικους. Στη συνέχεια εμφανίζεται μία απότομη πληθυσμιακή κατακρήμνιση στο μέγεθος των διακοσίων κατοίκων. Πιθανολογείται ότι οφείλεται στην επιδημία της πανώλης που έπληξε τα Άγραφα στις αρχές του 19ου αιώνα και στην πολεμική κατάσταση που ακολούθησε με τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας. Από το

τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα ο πληθυσμός αυξανόταν σταθερά, με μικρές διακυμάνσεις λόγω της μετανάστευσης ώσπου έφθασε ξανά στα μεγέθη της ύστερης οθωμανικής περιόδου. Η μέγιστη ακμή υπήρξε στο ξεκίνημα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ακολούθησε η μεταπολεμική συρρίκνωση η οποία οδήγησε τη Βίνιανη στις αρχές του 21ου αιώνα στον ελάχιστο αριθμό που είχε ποτέ στην ιστορία της. Εκατό κάτοικοι οι οποίοι ζουν πλέον στον νέο οικισμό έχοντας εγκαταλείψει μετά τους σεισμούς την κοιτίδα της παλαιάς Βίνιανης.

Η Βίνιανη από τον 15ο ως τον 19ο αιώνα

Παρά τον μύθο περί μη απογραφής και φορολόγησης των Αγράφων κατά την οθωμανική περίοδο, το ορεινό σύμπλεγμα απεγράφη το 1454-1455.^{37 38} Τα ορεινά Άγραφα (*nefs-i Ağrafa*) καταστιχώθηκαν ως ζεαμέτι του καζά του Φαναρίου (*zeamet-i Ağrafa tabi-i kaza-ı Fener*), τμήμα του σαντζακίου Τρικάλων (τουρκ. *sancak -i* οθωμανική διοικητική υποδιαίρεση ανάλογη της σημερινής περιφέρειας).

Στην απογραφή νοικοκυριών,³⁹ αριθμούνται συνολικά 3.934 νοικοκυριά, ολόκληρης της επαρχίας (*vilayeti*) των Αγράφων με μη μουσουλμάνους να κατοικούν στα 3801 νοικοκυριά (97%) και μουσουλμάνους στα 133 νοικοκυριά (3%).

Η Βίνιανη (*Viranyana*) μαζί με το Κεράσοβο (*Kirasova*),⁴⁰ τη Χρύσοβα (*Hrusova*) αργότερα Χρύσου ή Χρύσω και άλλα 4 χωριά που δεν μπορούν να ταυτιστούν με σύγχρονα· τα *Bijila*, *Panyana* (πιθανόν Παναγιά), *Kelcu*, *Petril* (πιθανόν Πετρίλο ή Πετρίλι) ήταν μεγάλοι οικισμοί με περισσότερα από 100 νοικοκυριά.

Από την καταγραφή των φορολογικών εσόδων⁴¹ προκύπτει ότι η επαρχία των Αγράφων συνεισέφερε 170.448 άσπρα (akças),⁴² το 12% των συνολικών φόρων του Σαντζακιού των Τρικάλων.⁴³ Ειδικότερα η Βίνιανη συνεισέφερε 4.560 άσπρα, το Κεράσοβο 4.640 άσπρα και η Χρύσω 8.960 άσπρα.

Η παραγωγή του χωριού περιλάμβανε σιτάρι, κριθάρι, αμπελουργία, μελισσοκομία, καρύδια, σηροτροφία ενώ λειτουργούσαν και νερόμυλοι.⁴⁴

Οι αναλογίες της παραγωγής με βάση τη φορολογία ήταν οι πιο κάτω:

³⁷ Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Διευθυντή Ερευνών του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ Δημήτρη Δημητρόπουλο και στον Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης Ηλία Κολοβό για τις επισημάνσεις τους και την καθοδήγηση τους στον εντοπισμό των οθωμανικών πηγών.

³⁸ Το φορολογικό κατάστιχο γράφτηκε το 859 έτος Εγίρας (1454-55) από τον Μουράτ Μπέη, γιό του Τιμουρτάς Μπέη. Delilbaşı, Bλ. Melek και Arıkan, Muzaffer (2001). *Hicri 859 tarihli Suret-i defter-i sancak-i Tirhala / metni bir giris ile nesredenler*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.

³⁹ Delilbaşı, Melek και Arıkan, Muzaffer (2001), ό.π., σελ. XXIX

⁴⁰ Υπάρχει μία πιθανότητα η Κιράσοβα να είναι η Κερέσοβα και όχι το Κεράσοβο, δηλαδή η μετέπειτα Κουφάλα ή Δάφνη που αναφέρεται παλαιότερα με το ίδιο όνομα. Βλ. Ζαροδήμος, Γ. (2021), ό.π., σελ. 15.

⁴¹ Delilbaşı, Melek και Arıkan, Muzaffer (2001), ό.π., σελ. XXXIII, σελ. XXXIX-XXXIL.

⁴² Ο ακτσές (τουρκ. akçe) ήταν νόμισμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αποτέλεσε βασικό μέσο συναλλαγών από τα μέσα του 14ου μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα. Η ονομασία άσπρο προέρχεται από το ακ/λευκό και το χρώμα του μετάλλου των νομισμάτων.

⁴³ Delilbaşı, Melek και Arıkan, Muzaffer (2001), ό.π., Table 1 σελ. XXXIII.

⁴⁴ Delilbaşı, Melek και Arıkan, Muzaffer (2001), ό.π., Table 2 σελ. 273.

- Σιτάρι (*Hinta*) 160 άσπρα
- Κριθάρι (*Sair*) 100 άσπρα
- Αμπελώνες (*Osr-I bag*) 200 άσπρα
- Μελισσοκομία (*Osr-i-kovan*) 30 άσπρα
- Καρυδιές (*Osr-I koz*) 20 άσπρα
- Σηροτροφία (*Osr-I kokul*) 10 άσπρα
- Νερόμυλοι (*Resm-I asiyab*) 30 άσπρα

Από τον πίνακα φορολογικών εσόδων προκύπτει ότι οι κύριες γεωργικές δραστηριότητες ήταν η καλλιέργεια δημητριακών (σιτάρι και κριθάρι) και η αμπελοκαλλιέργεια, ενώ οι νερόμυλοι υποστήριζαν την επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων.

Τέλος, οι κάτοικοι της Βίνιανης κατέβαλλαν τον φόρο γης *ispençe* για τους κατακτημένους πληθυσμούς ο οποίος επιβαλλόταν στους μη μουσουλμάνους.⁴⁵ Το *ispençe* υπολογιζόταν για Άγραφα στα 20 άσπρα ανά νοικοκυριό και σύνολο για τη Βίνιανη 4.560 άσπρα.

Εκείνη την εποχή προκύπτει ότι η Βίνιανη ήταν ένας από τους σημαντικούς οικισμούς του ορεινού συμπλέγματος των Αγράφων. Η απογραφή του 1454-1455 κατέγραψε στον οικισμό 228 νοικοκυριά (Hane), 50 άγαμους (Muccered) και 2 χήρες (Bive).⁴⁶

Υπολογίζοντας το μέσο νοικοκυριό με 4,5-5 άτομα προκύπτει ότι η Βίνιανη κατοικείτο από περίπου 1.100 κατοίκους εκείνη την ιστορική στιγμή, ένα έτος μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Τα πιο πάνω θέτουν ένα σοβαρό ζήτημα στην ιστορική έρευνα για τη Βίνιανη καθώς αποκαλύπτεται ότι στα πρώτα χρόνια της Οθωμανικής περιόδου, ήταν ένας οικισμός με περισσότερους από χίλιους κάτοικους, πολύ μεγαλύτερου μεγέθους από αυτόν των αρχών του 19ου αιώνα και διπλάσιου τουλάχιστον μεγέθους από τον οικισμό του μέσου 20ού αιώνα.

Οι δύο γνωστές επόμενες αναφορές για τη Βίνιανη, σε οθωμανικά έγγραφα, χρονολογούνται τρεις αιώνες αργότερα από το 1743 και το 1783. Ο οικισμός αποτελούσε βακούφι (τουρκ. *vakif*, κτηματική δωρεά σε θρησκευτικό ή φιλανθρωπικό ίδρυμα).⁴⁷

Ένα φερμάνι της Υψηλής Πύλης, προς τον ιεροδικαστή της επαρχίας Καρπενησίου, αποκαλύπτει ότι η Βίνιανη υπήρξε αρχικά φέουδον του “*Καλασκήρη Ρούμελης ... όστις ζων το αφιέρωσεν δι’ εγγράφου του κυρωθέντος και δι’ Αυτοκρατορικού διατάγματος εις την Θεολογικήν Σχολήν των Παραδόσεων*” το 1743. Η μετάφραση από την παλαιοτουρκική πιθανόν να είναι λανθασμένη και η ακριβής λέξη να είναι Σερασκήρης (Στρατηγός) αντί για [Καλ]ασκήρης. Στη συνέχεια Τούρκοι αξιωματούχοι, τιμαριούχοι των γειτονικών χωριών Κεράσοβο, Στένωμα, Παυλόπουλο, μαζί με τους κατοίκους τους οποίους αναφέρει ως “*προστατευόμενους ραγιάδες*” καταπάτησαν τις εκτάσεις του βακουφίου της Βίνιανης. Με το φερμάνι του 1783 διατάσσεται η έξωσή τους και η απόδοση του φόρου της δεκάτης στους νόμιμους δικαιούχους. Στο κείμενο

⁴⁵ Ο φόρος γης προϋπήρχε στα Βαλκάνια από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ονομαζόταν *ζευγαράτικιον* και αναλογούσε στην καλλιεργούμενη έκταση από ένα ζευγάρι υποζύγια.

⁴⁶ Delilbaşı, Melek και Arıkan, Muzaffer (2001), ό.π., Table 2 σελ. 273.

⁴⁷ Τα έγγραφα δημοσιεύθηκαν στο Μαυρομύτης, Ανάργυρος-Γιάννης (2006). *Καρπενήσι 1810-1820*. Αθήνα: Έκδοση Πανεργυτανικής Ένωσης, διαθέσιμο στη Βιβλιοθήκη ΚΝΕ/ΕΙΕ.

περιγράφονται αναλυτικά τα όρια του βακουφίου της Βίνιανης όπως και οι πληθυσμοί και οι φορολογικοί πρόσοδοι από τα γύρω χωριά.

Έτσι εμφανίζεται η πληροφορία ότι το:

«Χωρίον Βήνιανη αποτελείται εξ εκατόν εξ ατόμων προστατευομένων (ραγιάδων) και δεκαέξ ετέρων απόρων ατόμων διαμενόντων εν τη Κάτω συνοικία του χωρίου Στένωμα οι οποίοι καταβάλλουσι κατ' αποκοπήν δι' έκαστον ανδρόγυνον δέκατον εκ των καλλιεργούμενων τόπων και λοιπών οκτακόσια τεσσαράκοντα εξ άσπρα σημειούμενα εν ιδιαιτέρω βιβλίω.»

Σύμφωνα με τη μετάφραση του φερμανίου, το Κεράσοβο κατοικείται από 410 άτομα και το Παυλόπουλο από 27, ενώ στη φορολογία περιλαμβάνεται και το χωριό Γκιούλχα. Στις επόμενες παλαιές οθωμανικές απογραφές, η Βίνιανη καταγράφεται με 42 φορολογικές μονάδες «χαράτσια» (περίπου 200 κάτοικοι) το 1813 και 48 (περίπου 230 κάτοικοι) το 1814.

Εικόνα 1-19. Βίνιανη Ευρυτανίας. Ζωγραφικός πίνακας της Ιωάννας (Γιάννας) Ξέρα.

Μετά την Ελληνική Επανάσταση, και με την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1836, η Βίνιανη εντάχθηκε στον Δήμο Αγραίων με πρωτεύουσα το Κεράσοβο. Λίγο νωρίτερα, κατά την καποδιστριακή περίοδο, ο οικισμός εμφανίζεται σε έγγραφο του 1829 στο πλαίσιο πρώτων απογραφικών αναφορών του νεοσύστατου κράτους.⁴⁸ Με βάση αυτό, η Βίνιανη ανήκε στα Πολιτοχώρια με 25 οικισμούς και κατοικείτο από 40 οικογένειες (περίπου 190 κάτοικοι).

Η εξέλιξη του πληθυσμού του χωριού δείχνει μία συρρίκνωση στο μισό, από την αρχή ως το τέλος της Οθωμανικής κυριαρχίας και στη συνέχεια μία απότομη μείωση του πληθυσμού στο γύρισμα από τον 18ο στον 19ο αιώνα. Προ του 1783 είχε προηγηθεί η

⁴⁸ “Κατάλογος της Επαρχίας Καρπενησίου. Τη 14η Φεβρουαρίου 1829. Εν Ναυπλίου. Κωνσταντίνος Τσάτσος”, δημοσιευμένο στο Μαυρομήτης, Ανάργυρος-Γιάννης, ό.π.

καταπάτηση εκτάσεων της Βίνιανης από τιμαριούχους και κάτοικους των γειτονικών χωριών. Είναι άγνωστο αν η διαταγή της Πύλης για την έξωσή τους εντέλει εφαρμόστηκε ή όχι. Ακολούθησε η πτώση του πληθυσμού, η οποία θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από την επιδημία πανώλης η οποία ξεκίνησε στην περιοχή το 1813 και έσβησε το 1816, και στη συνέχεια από τις πολεμικές συνθήκες της περιόδου 1821-1829. Μετά το 1829 ο πληθυσμός σταθεροποιήθηκε στο μικρότερο ιστορικό του μέγεθος των διακοσίων περίπου κατοίκων.

Ο οικισμός της Βίνιανης σημειώνεται μάλλον για πρώτη φορά σε χάρτη το 1851 με το τοπωνύμιο *Vinganna*.⁴⁹ Στην ίδια περιοχή, δυτικά του Καρπενησίου (*Kirpinish*) σημειώνονται οι οικισμοί *Granitza*, *Kerassovo*, *Beisenitza* και *Kalivia*. Ο Γερμανός χαρτογράφος Heinrich Kiepert το 1878 σε μία γεωγραφική αποτύπωση υψηλής ακριβείας σημειώνει τη Βίνιανη (*Viniani*), και γύρω της τους οικισμούς Στένωμα (*Stenoma*), Μαραθιάς (*Marathias*), Χρύσω ή Χρύσου (*Khrysou*), Κεράσοβο (*Kerasovon*), Φραγκίστες (*Phrangkistas*).

Αρκετά από τα τοπωνύμια που καταγράφονται στις απογραφές του 18ου και τις χαρτογραφήσεις ως το μέσον του 19ου αιώνα αποτελούν μία ισχυρή ένδειξη για τη σλάβικη καταγωγή ορισμένων εκ των οικισμών, όπως η Βίνιανη, το Κεράσοβο, η Γρανιτσά ενώ αυτά συνυπάρχουν με τοπωνύμια ελληνικής προέλευσης όπως το Στένωμα, Παυλόπουλου, Καλεσμένο, Επισκοπή, Παλαιοχώρι, Νεοχώρι, Παλαιόκαστρο κ.λπ. Αντίθετα, εκείνη την περίοδο στον ορεινό χώρο των Αγράφων δεν εμφανίζονται τουρκικά τοπωνύμια, όπως συμβαίνει στον κάμπο της Θεσσαλίας. Σημειώνεται επίσης ότι στα σχετικά έγγραφα συναντώνται και ειδικές αναφορές σε «βλαχοχώρια» ή τοπωνύμια με την ένδειξη «βλάχοι» σε παρένθεση. Στα σημεία που αναφέρεται η παρουσία Βλάχων είναι και το Στένωμα.

Λίγο αργότερα, στη *Στατιστική της Ελλάδος του έτους 1861*⁵⁰, η Επαρχία Ευρυτανίας στον Νομό Ακαρνανίας και Αιτωλίας απογράφεται με 26.309 κάτοικους. Στην πρωτεύουσά της, το Καρπενήσι, κατοικεί το 1/5 το πληθυσμού, ενώ το υπόλοιπο βρίσκεται σε ορεινούς οικισμούς οι οποίοι συγκροτούν έξι δήμους.⁵¹ Είναι οι δήμοι Αγραίων [σημερινά Άγραφα] (4.652 κατ.), Κτημενίων (4.326 κατ.), Παρακαμπυλίων (2.835 κατ), Απεραντίων (337 κατ.), Αρακυνθίων (2.703 κατ) και Καλλιδρομητών (2.735 κατ.). Το 1884, στον ελληνικό στρατιωτικό χάρτη της Ευρυτανίας, σημειώνεται η Βίνιανη και δίπλα της ο Ι. Ναός του Αγίου Γεωργίου στο λόφο, όπως επίσης το Στένωμα, η Μαραθιά, το Χρύσου.

Στο σύστημα των χωριών των Αγράφων (Δήμος Αγραίων) στις αρχές του 20ού αιώνα ανήκαν πλέον 13 χωριά (κοινότητες): Κεράσοβο, Βίνιανη, Βούλπη, Επισκοπή, Κουφάλα, Μαραθιά, Μαυρομάττα (Έλπανη), Παλαιοκάτουνο, Παλαιοχώρι, Τριπόταμο (Τατάρνα), Ανατολική (Μικρή) Φραγκίστα, Δυτική (Μεγάλη) Φραγκίστα και Χρύσου.⁵² Ο Δήμος

⁴⁹ Rapkin, John (1851). *Greece. (with) inset maps of Corfu and Stampalia*. The Illustrations by A.H. Wray & Engraved by J.B. Allen. The Map Drawn & Engraved by J. Rapkin.

⁵⁰ Μπαφούνης, Γιάννης (επιμ) (1991). *Στατιστική της Ελλάδος. Πληθυσμός του έτους 1861, Εν Αθήναις 1862*. Αθήνα: ΠΤΙ ΕΤΒΑ & Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού. Περιοδικό Μνήμων.

⁵¹ Μπαφούνης, Γιάννης (επιμ), ό.π., σελ. 6, πίνακας 4.

⁵² *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, λήμμα “Ευρυτανία”

Αγραίων διαιρέθηκε σε Δήμο Αγραίων και Δήμο Αγράφων με το ΒΔ 19.3.1876. Η Βίνιανη παρέμεινε στον παλαιό Δήμο Αγραίων.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Κοντά στο γύρισμα του αιώνα, το 1896, η Βίνιανη κατοικείται από 413 άτομα (222 άνδρες και 191 γυναίκες). Τα επόμενα χρόνια, δύο παράγοντες οδήγησαν σε κάμψη του πληθυσμού: η μακρά πολεμική περίοδος, η οποία ξεκίνησε με τους Βαλκανικούς Πολέμους, συνεχίστηκε με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ολοκληρώθηκε με τη Μικρασιατική Εκστρατεία, και η μετανάστευση. Η μείωση αποτυπώθηκε στις απογραφές: 330 κάτοικοι το 1907 και 362 κάτοικοι το 1920.

Με το τέλος των πολέμων, η τάση συρρίκνωσης περιορίστηκε και ο πληθυσμός αυξήθηκε εκ νέου ως το ξέσπασμα του του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1928 το χωριό είχε 477 κάτοικους (233 άνδρες και 244 γυναίκες), ενώ το 1940 έφτασε στο ανώτερο πληθυσμιακό μέγεθος της σύγχρονης εποχής με 504 άτομα (234 άνδρες και 270 γυναίκες).⁵³

Σύμφωνα με την ιδιαίτερα σημαντική έρευνα του Κωνσταντίνου Αθ. Μπαλωμένου⁵⁴, δημοσιευμένη το 2021, ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα η Βίνιανη ακολούθησε το ευρύτερο ρεύμα της ελληνικής υπαίθρου, την υπερπόντια μετανάστευση προς τις ΗΠΑ. Από το προφορικό υλικό που συνέλεξε η ερευνητική ομάδα ΕΜΠ⁵⁵, προκύπτει ότι προηγήθηκαν μικρότερες μεταναστευτικές κινήσεις προς την Κωνσταντινούπολη, την Αίγυπτο και άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις.

Η έρευνα για τη μετανάστευση προς τις ΗΠΑ βασίστηκε στα αμερικανικά αρχεία του Ellis Island και εντόπισε 94 άτομα τα οποία μετακινήθηκαν στις πρώτες τέσσερις δεκαετίες του 20ού αιώνα -και ειδικότερα από το 1898 έως το 1939. Πρόκειται για το ¼ του αριθμού των κατοίκων του χωριού οι οποίοι έφυγαν στη διάρκεια περίπου μίας γενιάς. Πιθανολογείται δε ότι ο αριθμός μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερος, καθώς αρκετοί δήλωναν κάποια από τις πόλεις ως τόπο καταγωγής και όχι το χωριό τους. Οι αιτίες της μαζικής φυγής δεν είναι διαφορετικές από αυτές που προκάλεσαν τη μετανάστευση στην ελληνική ύπαιθρο και όλο τον μεσογειακό νότο. Ειδικά στη Βίνιανη, αυτές μπορούν να αποδοθούν στη δυσπρόσιτη τοπογραφία της περιοχής, στη φτώχεια του αγροτικού πληθυσμού και στις περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης.

Οι μετανάστες ήταν άνδρες -με την εξαίρεση τριών γυναικών, ηλικίας από 12 έως 58 ετών (μέσος όρος ηλικίας τα 31 έτη), στην πλειοψηφία τους έγγαμοι. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 52 ταξίδια (17 ομαδικά και 35 μεμονωμένα), με χρονιές μαζικότερης μετανάστευσης το 1920 (11 άτομα) και το 1906 (10 άτομα). Επιβιβάζονταν σε υπερωκεάνεια κυρίως στην Πάτρα, λιγότεροι στον Πειραιά ή στα λιμάνια της Χάβρης, της Νάπολης, του Χερβούργου και της Τερνέστης. Ως τόπους εγκατάστασης στην

⁵³ ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. - Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης <https://www.eetaa.gr/metaboles/apografes.html>

⁵⁴ Βλ. αναλυτικά Μπαλωμένος Αθ. Κωνσταντίνος, «Από τη Βίνιανη Ευρυτανίας, μετανάστες στην Αμερική (1898-1939)» [online], διαθέσιμο στο <<http://amfictyon.blogspot.com/2021/01/1898-1939.html>> [τελευταία πρόσβαση: 28.05.2023]

⁵⁵ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

Αμερική, επέλεξαν κυρίως την πολιτεία της Νέας Υόρκης (ποσοστό 49%) και της Βιρτζίνια (15%). Οι υπόλοιποι σκορπίστηκαν σε όλη τη χώρα (Βόρεια και Νότια Καρολίνα, Δυτική Βιρτζίνια, Τέξας, Μέριλαντ, Κεντάκι, Πενσυλβάνια). Περίπου οι μισοί μετανάστες δηλώθηκαν ως εργάτες. Όμως, υπήρξε και μεγάλο μέρος των μεταναστών που απασχολήθηκαν στο χώρο της εστίασης και της φιλοξενίας ή του εμπορίου και απέκτησαν περιουσίες.⁵⁶

Οι περιγραφές ακόμη και σήμερα, έναν αιώνα αργότερα, επιβεβαιώνουν ότι έγγαμοι άνδρες έφευγαν αφήνοντας τις οικογένειές τους στο χωριό, με τις γυναίκες επικεφαλής των νοικοκυριών, τις αναφερόμενες ως «Αμερικάνες». Οι οικογένειες συντηρούνταν από τα εμβάσματα των ανδρών. Αυτό διαμόρφωσε μία ιδιομορφία στη μικροοικονομία της Βίνιανης. Μέσα στην αγροτοκτηνοτροφική και ανταλλακτική κοινωνία της Βίνιανης του Μεσοπολέμου, οι «Αμερικάνες» ήταν οι μόνες οι οποίες εισήγαγαν χρήμα στον οικισμό ενεργοποιώντας το εμπόριο ενός μικρού αριθμού καταστημάτων τα οποία λειτούργησαν εκείνη την περίοδο και μέχρι το τέλος της παλαιάς Βίνιανης το 1966. Ταυτόχρονα φαίνεται ότι αυτός ο πληθυσμός των ομογενών προκάλεσε μία οικιστική άνθηση με κατασκευή νέων ακριβών για τα οικονομικά μέτρα της εποχής κατοικιών, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω.

Το τοπωνύμιο Βίνιανη

Το όνομα του οικισμού συναντάται σε διάφορες παραλλαγές από τον 15ο αιώνα ως σήμερα. Η πρώτη γνωστή αναφορά εμφανίζεται στην οθωμανική φορολογική απογραφή του 1454 και είναι *Viranyana*. Ως Βίνιανη ή *Βήνιανη* συναντάται σε έγγραφα ήδη από τον 18ο αιώνα, και σε χάρτες ως *Vinganna* το 1851, *Viniani* το 1878 και Βίνιανη το 1884. Σύμφωνα με τον Γιώργο Ζαροδήμο,⁵⁷ το οικωνύμιο (τοπωνύμιο οικισμού) Βίνιανη προέρχεται από το σλαβικό *Vinjane* το οποίο σημαίνει «οι αμπελουργοί, οι καλλιεργητές αμπελιών». Η λέξη *Vinjane* σχηματίζεται από την σλαβική λέξη *vin*, που σημαίνει το κρασί και τη σλαβική κατάληξη *-jane* ή *-jani* η οποία δηλώνει τους κατοίκους ενός τόπου.

Η εξήγηση αυτή προσκρούει στο παλαιότερο τοπωνύμιο *Viranyana* το οποίο εντοπίστηκε στην απογραφή του 1454, σύντμηση του οποίου είναι το *Vinjane/a* όπως και το τελικό Βίνιανη. Πιθανόν και η αρχική *Viranyana* να έχει σλάβικη καταγωγή. Εξ άλλου στο σύμπλεγμα των οικισμών γύρω από τη Βίνιανη αφθονούν τα σλάβικα τοπωνύμια τα οποία συγκροτούν συνολικά το 23% των γνωστών τοπωνυμίων σε όλο τον Δήμο Αγράφων.⁵⁸

⁵⁶ Μπαλωμένος Αθ. Κωνσταντίνος, «Από τη Βίνιανη Ευρυτανίας, μετανάστες στην Αμερική (1898-1939)» [online], διαθέσιμο στο <<http://amfictyon.blogspot.com/2021/01/1898-1939.html>> [τελευταία πρόσβαση: 28.05.2023]

⁵⁷ Ζαροδήμος, Γ. (2021). *Τα οικωνύμια του Δήμου Αγράφων Ευρυτανίας*. Αθήνα σελ.7.

⁵⁸ Σύμφωνα με την έρευνα το 57,29% είναι ελληνικής ετυμολογικής προέλευσης, το 22,92% είναι σλαβικής προέλευσης, το 3,12% είναι βλάχικης προέλευσης, το 3,12% είναι τουρκικής προέλευσης, το 1,04% είναι ιταλικής προέλευσης και 12,50% είναι αμφισβητούμενης προέλευσης. Ζαροδήμος, Γ. (2021), ο.π., σελ.32.

1.5 Ιταλογερμανική Κατοχή, Εθνική Αντίσταση και Εμφύλιος

Με την εξάπλωση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα, οι επιχειρήσεις της ιταλικής και γερμανικής επίθεσης στην Ελλάδα από τον Οκτώβριο του 1940 ως τον Απρίλιο του 1941 εξελίχθηκαν βορειότερα, στην Ήπειρο και τη Μακεδονία και δεν έφτασαν στα Άγραφα.

Τα πολεμικά γεγονότα πλησίασαν την ορεινή Ευρυτανία από τις αρχές του 1942, όταν αντάρτικα σώματα άρχισαν να δραστηριοποιούνται στη Ρούμελη και στα Άγραφα. Οι δύο κύριες παρτιζάνικες δυνάμεις, ο Ε.Λ.Α.Σ ο οποίος ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1942, με περιοχή δράσης στην πρώτη φάση την κεντρική ορεινή χώρα και ο Ε.Δ.Ε.Σ. ο οποίος εμφανίστηκε τον Ιούλιο του ίδιου έτους στα χωριά του Βάλτου διέδρυναν τη δράση τους δημιουργώντας «ελεύθερες» περιοχές στην ορεινή Ελλάδα σε μία έκταση η οποία ξεκινούσε από την Γκίωνα στο νότο και έφτανε ως τα ορεινά των Τρικάλων στα βόρεια. Στο τέλος του πολέμου η «Ελεύθερη Ελλάδα» κάλυπτε σχεδόν το σύνολο των βουνών σε όλη την ελληνική επικράτεια, ενώ τα αντάρτικα σώματα ήταν επανδρωμένα με 60.000 μαχητές (50.000 ο Ε.Λ.Α.Σ και 10.000 ο Ε.Δ.Ε.Σ.). Το σημαντικότερο πεδίο δράσης του αντάρτικου, όπως και των αποστολών των Συμμάχων καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής από τις δυνάμεις του Άξονα, υπήρξαν η Ρούμελη και τα Άγραφα. Ο Ε.Λ.Α.Σ. στην τελευταία φάση της Γερμανικής Κατοχής, το 1944, διέθετε στην ευρύτερη περιοχή τη XIII Μεραρχία Ρούμελης με το 34ο και 36ο Σύνταγμα, στρατηγείο, επιτελείο, πυροβολαρχία λόχο μηχανικού, νοσοκομείο, λόχο διαβιβάσεων και 6.500 περίπου αντάρτες.⁵⁹

Η Βίνιανη αποτέλεσε από νωρίς κύριο κόμβο των κινήσεων του Ε.Λ.Α.Σ και των βρετανικών συμμαχικών αποστολών, η δε περιοχή δυτικά του Αχελώου και του Μένδοβα υπήρξε το πεδίο της ισχυρότερης εμφάνισης του Ε.Λ.Α.Σ.⁶⁰ Οι Σύμμαχοι συμμετείχαν στις αντάρτικες επιχειρήσεις με ολιγάριθμες ομάδες, με πρώτη τη βρετανική η οποία εγκαταστάθηκε στην κατεχόμενη Ελλάδα αμέσως μετά τη γερμανική εισβολή.⁶¹ Τους Βρετανούς ακολούθησαν οι Σοβιετικοί κατά το τελευταίο έτος του πολέμου. Το αντάρτικο του Ε.Δ.Ε.Σ. απλώθηκε πιο δυτικά στον χώρο του Βάλτου και στη συνέχεια στην ευρύτερη ζώνη της Ηπείρου.

⁵⁹ Βλ. Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα, σελ. 278 και *Λεύκωμα από τα αρχεία της XIII μεραρχία Ρούμελης*, Ανατύπωση από την έκδοση του 1944 σε επιμέλεια Γεωργούλα Μπέικου. Εκδόσεις Πήγασος, χ.χ.

⁶⁰ Eudes D. (1972). *The Kapetanios: Partisans And Civil War In Greece, 1943–1949*. Verso, σελ. 17.

⁶¹ Για τη Βίνιανη στην Κατοχή και στην Εθνική Αντίσταση 1941-1944 βλ.

Μαρίνος, Θ. (1994). *Αποστολή Harling – 1942. Η επιχείρηση Γοργοποτάμου*. Παπαζήση, Αθήνα.

Μελετιζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.

Ντάσιος, Τ. (1998). *Στ' Άγραφα*. Μίλητος, Αθήνα,

Σκαλιδάκης, Γ. 2014. *Η Ελεύθερη Ελλάδα, Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*. Ασίνη, Αθήνα.

Woodhouse, C.M. (2021). *Το Μήλον της Έριδος. Ελλάδα: Η παραγμένη δεκαετία (1940-45)*. Μίνωας. Αθήνα

Eudes D. (1972). *The Kapetanios: Partisans And Civil War In Greece, 1943–1949*. Verso.

Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα.

Εικόνα 1-20. Σε κάποιο σπίτι της Βίνιανης, ο ζωγράφος Βάλιας Σαμαρτζίδης ζωγραφίζει τον αντάρτη μαυροσκούφη Λέοντα υπό το βλέμμα του Άρη Βελουχιώτη, ενώ ο Σπύρος Μελετζής αποθανατίζει τη σκηνή. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 80.

Στις 7 Νοεμβρίου του 1942 οι ηγεσίες του Ε.Λ.Α.Σ και του Ε.Δ.Ε.Σ. υπό τον Άρη Βελουχιώτη και τον Ναπολέοντα Ζέρβα, μαζί με τους επικεφαλής της Βρετανικής Αποστολής, συναντήθηκαν στη Βίνιανη και συμφώνησαν την οργάνωση του σαμποτάζ της ανατίναξης της σιδηροδρομικής γέφυρας του Γοργοποτάμου. Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε με επιτυχία στις 25 Νοεμβρίου του 1942.⁶²

Δέκα ημέρες μετά το σαμποτάζ, καταγράφεται το πρώτο σημαντικό γεγονός σύγκρουσης μεγάλης κλίμακας των ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ με τις ιταλικές δυνάμεις στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τη Βίνιανη. Ήταν η πρώτη από τις δύο καταστροφικές επιθέσεις κατά τις οποίες πυρπολήθηκε μεγάλο τμήμα του χωριού. Οι ιταλικές -και αργότερα οι γερμανικές- δυνάμεις χρειάζονταν μεγάλο όγκο στρατευμάτων για να επιβληθούν στις ορεινές ανταρτοκρατούμενες περιοχές. Οι αφηγήσεις μιλούν για δύο εκστρατείες 3-5.000 ανδρών. Η πρώτη το 1942 και η δεύτερη το 1944.

Η επίθεση των Ιταλών διήρκεσε από τις 4 ως τις 12 Δεκεμβρίου του 1942. Στόχος τους ήταν η εξολόθρευση του ανταρτικού πυρήνα ο οποίος δρούσε με επίκεντρο το Στένωμα, στο φαράγγι του Μέγδοβα. Τρεις στρατιωτικές φάλαγγες -από το Αγρίνιο, από την Αμφιλοχία και από το Καρπενήσι- συνέκλιναν προς την καρδιά του ορεινού όγκου, προς

⁶² Βλ. αναλυτικά Μαρίνος, Θ. (1994). *Αποστολή Harling – 1942. Η επιχείρηση Γοργοποτάμου*. Παπαζήση, Αθήνα και Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα, σελ. 118-121.

τα χωριά Φραγκίστα, Κεράσοβο, Στένωμα και Μοναστηράκι Αγράφων. Στρατοπέδευαν στα λιβάδια της Βίνιανης ενώ στο Στένωμα υπήρχε δύναμη εκατό περίπου ανταρτών με επικεφαλής τον δάσκαλο του χωριού Βασίλη Πριόβολο (Καπετάν Ερμή). Η μεγάλη σύγκρουση έγινε στο χωριό Χρύσω με απώλειες για τους Ιταλούς τις οποίες οι μαρτυρίες ανεβάζουν σε δεκάδες νεκρούς και τραυματίες.⁶³ Οι Ιταλοί παρέμειναν στρατοπεδευμένοι στη θέση Νημάτια και στις 7 Δεκεμβρίου επέστρεψαν. Επιτέθηκαν στη Χρύσω και την πυρπόλησαν. Σύμφωνα με τις διηγήσεις στη Χρύσω κάηκαν δεκαοκτώ σπίτια, δύο παλαιές εκκλησίες και το σχολείο. Συνέχισαν προς το χωριό Άγραφα το οποίο έκαψαν στις 10 Δεκεμβρίου, εκτέλεσαν επτά ντόπιους ομήρους και πέντε αντάρτες που είχαν συλλάβει και επέστρεψαν στη Βίνιανη στις 12 Δεκεμβρίου καίγοντας έντεκα σπίτια, δέκα αχυρώνες και το χάνι του Τζώρτζη Καροπλεσίτη στα Λιβιάδια. Λεηλάτησαν αγελάδες, γιδοπρόβατα, τρόφιμα, ρουχισμό κ.λπ. Αποχωρώντας πυρπόλησαν άλλα δύο σπίτια στο Καλεσμένο, λεηλάτησαν, συνέλαβαν κατοίκους. Δύο εξ αυτών εκτελέστηκαν στο Καρπενήσι.

Εικόνα 1-21 και Εικόνα 1-22. Συνεδρίαση του Πολιτικού Συμβουλίου της Π.Ε.Ε.Α. τον Μάιο 1944 στους Κορυσχάδες. Φωτό: Σπύρος Μελετζής.

Παρόλα αυτά, η Βίνιανη παρέμεινε στην ελεύθερη πλευρά των βουνών, απρόσιτη από τις δυνάμεις κατοχής και ταυτόχρονα στο κέντρο των επιχειρήσεων του Ε.Λ.Α.Σ. Στα βόρειά της, σε απόσταση μίας ημέρας πεζοπορίας, βρισκόταν το πεδίο ρίψεων αλεξιπτωτιστών και πρόχειρο αεροδρόμιο των Συμμάχων, στο οροπέδιο της Νεραΐδας, όπου σήμερα βρίσκεται η λίμνη Πλαστήρα. Μέσω αυτής της διόδου και του πεδίου ρίψης αλεξιπτωτιστών διατηρείτο η επαφή των ανταρτών και των συμμαχικών αποστολών με το Κάιρο.

⁶³ Βλ. τη διήγηση του Καπετάν Ερμή για τη μάχη στη Χρύσω, στο Γρηγόρης Δ. Τριανταφύλλου «Η μάχη της Χρύσας» http://www.xriso-evrytanias.gr/?page_id=1013, του αυτόπτη μάρτυρα Δημοσθένη Τριανταφύλλου στο Κώστας Καραγιώργου (1979), *Η Ρούμελη στις φλόγες*, Αθήνα και «Ογδόντα χρόνια από τη μάχη της Χρύσας Ευρυτανίας», <https://evrytanika.gr/ογδόντα-80-χρόνια-από-τη-μάχη-της-χρύσας-2/> και στο Κώστας Χινοπώρος, *Ο σπαργμός της Ευρυτανίας 1943-1945*, <https://stratistoria.wordpress.com/2010/03/04/1943-1954-sparagmos-evritanias-hinoporos/>

Στις 10 Μαρτίου 1944 συγκροτήθηκε στη Βίνιανη, η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Π.Ε.Ε.Α), η οποία πέρασε στην Ιστορία ως «Κυβέρνηση του Βουνού».⁶⁴

Το Εθνικό Συμβούλιο της Π.Ε.Ε.Α. προέκυψε μετά από εκλογές με συμμετοχή σχεδόν ενός εκατομμυρίου πολιτών στις απελευθερωμένες περιοχές. Τα μέλη της ορκίστηκαν και συνεδρίασαν στο δημοτικό σχολείο της Βίνιανης, ενώ το χωριό έγινε έδρα της επιτροπής και πρωτεύουσα της «Ελεύθερης Ελλάδας».⁶⁵

Εικόνα 1-23. Βίνιανη. Συγκέντρωση στελεχών της Π.Ε.Ε.Α. στη Βίνιανη. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 61.

Εικόνα 1-24. Στον γιορτασμό της Πρωτομαγιάς 1944 αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. παρουσιάζουν όπλα στον πρόεδρο της Π.Ε.Ε.Α. Αλέξανδρο Σβώλο στην αυλή του δημοτικού σχολείου της Βίνιανης. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 75.

Κατά τη διάρκεια αυτού του τελευταίου έτους ο χαρακτήρας του χωριού άλλαξε. Οι ηγεσίες των ανταρτών, οι συνεδριάσεις της Π.Ε.Ε.Α., οι Άγγλοι και Σοβιετικοί αξιωματικοί και οι αντάρτικες ομάδες που περιφρουρούσαν τη Βίνιανη δημιούργησαν μία πρωτοφανή νέα συνθήκη. Συσσίτια, ιατρείο, συνελεύσεις αυτοδιοίκησης, εκδηλώσεις, φωτογραφικό και καλλιτεχνικό εργαστήριο ενώ σπίτια φιλοξενούσαν το πλήθος των μελών των αντιστασιακών οργανώσεων τα οποία πηγαινοέρχονταν ή εγκαταστάθηκαν στα βουνά.

⁶⁴ Τα μέλη της Π.Ε.Ε.Α. ήταν οι Αλέξανδρος Σβώλος (Πρόεδρος), Ευρυπίδης Μπακιρτζής (Αντιπρόεδρος και Γραμματέας Επισιτισμού), Γεώργιος Σιάντος (Γραμματέας Εσωτερικών), Εμμανουήλ Μάντακας (Γραμματέας Στρατιωτικών), Σταμάτης Χατζήμπεης (Γραμματέας Εθνικής Οικονομίας), Άγγελος Αγγελόπουλος (Γραμματέας Οικονομικών), Ηλίας Τσιριμώκος (Γραμματέας Δικαιοσύνης), Πέτρος Κόκκαλης (Γραμματέας Κοινωνικής Πρόνοιας), Κώστας Γαβριηλίδης (Γραμματέας Γεωργίας), Νικόλαος Ασκούτσης (Γραμματέας Συγκοινωνίας).

⁶⁵ Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα, σελ. 267.

Εικόνα 1-25. Ο σπουδαστής του Πολυτεχνείου Νείλος Μαστραντώνης με το αντάρτικο ψευδώνυμο «Κλέαρχος» στα αλώνια της Βίνιανης την άνοιξη του 1944. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς συνελήφθη από τους Γερμανούς μεταφέροντας προκηρύξεις στη Λαμία και εκτελέστηκε. Πηγή: Αρχείο Γιώργη Μπελαβίλα.

Δεν πρόκειται μόνο για τη Βίνιανη. Το ίδιο συνέβη στους Κορυσχάδες όπου συνεδρίασε το Εθνικό Συμβούλιο της Π.Ε.Ε.Α. ή στο Στένωμα όπου εγκαταστάθηκε το Πολιτικό Γραφείο του Κ.Κ.Ε., στο Μαυρολιθάρι νοτιότερα το οποίο λειτούργησε κατά καιρούς ως στρατηγείο του Ε.Λ.Α.Σ.

Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες αφηγήσεις είναι εκείνη του φωτογράφου της Π.Ε.Ε.Α. Σπύρου Μελετζή, ο οποίος έζησε στη Βίνιανη, έστησε εκεί το φωτογραφικό του εργαστήριο, μετακινείτο στις περιοχές των ανταρτών και περιέγραψε ή απεικόνισε τις σκηνές της Βίνιανης της εποχής του αντάρτικου στο χρονικό του:

«Η Βίνιανη, άγνωστο και άσημο χωριουδάκι τόσα χρόνια, γίνεται όχι μόνο πασίγνωστη στην κατοχή, αλλά και πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας. Σ' αυτό λοιπόν το χωριό ήρθα και εγώ και εγκαταστάθηκα με τη φωτογραφική μου μηχανή και με ό,τι μπόρεσα να κουβαλήσω από την Αθήνα για τη δουλειά μου. Στη Βίνιανη γνώρισα όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές υπηρεσίες που οργάνωναν και κατεύθυναν όλον τον αγώνα του Ελληνικού λαού για το διώξιμο των κατακτητών και που προγραμματίζουν μετά το διώξιμο του εχθρού να κάνουν τον λαό αφέντη στον τόπο του. Θα παραμέριζαν δηλαδή όλες τις ξένες επιρροές και επεμβάσεις στα εθνικά μας ζητήματα και ο λαός, και μόνο ο Ελληνικός λαός, θάταν αυτός που θα αποφάσιζε για την τύχη του. Βέβαια εγώ δεν ήμουν πολιτικός, αυτή η δουλειά ήταν, όπως λέει ο λαός μας, «άλλου παπά βαγγέλιο». Εγώ ήμουν καλλιτέχνης, φωτογράφος και απ' αυτή τη σκοπιά είδα τον αγώνα κι' αυτόν φωτογράφισα. Φυσικά τότε ποτέ δεν μου πέρασε από το νου πώς θάταν δυνατόν παίρνοντας εγώ τότε εκείνες τις φωτογραφίες χωρίς να το συνειδητοποιήσει θα «έγραφα» με τον φακό μου Ιστορία. Ούτε ποτέ φαντάστηκα πώς κάποτε θαρχόταν μια μέρα που οι φωτογραφίες μου αυτές θάταν τα πιο αδιάψευστα, τα πιο αληθινά ντοκουμέντα που θα φανέρωναν ύστερα από τόσα χρόνια όλη αυτή τη δράση και την δημιουργική πνοή που πραγματοποιούνταν σε όλους τους τομείς και σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής στην Ελεύθερη Ελλάδα.»⁶⁶

⁶⁶ Μελετζής Σ. (2002), ό.π., σελ 20-21.

Εικόνα 1-26. Κάτοικοι της Βίνιανης στη γιορτή της 25ης Μαρτίου 1944 με φόντο τα χιονισμένα Άγραφα.
Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 60.

Ο απόηχος αυτής της ιστορίας αποτυπώνεται σήμερα σε σπίτια της Βίνιανης. Ορισμένα φέρουν πινακίδες με τα ονόματα των φιλοξενούμενων της εποχής του πολέμου· του Σβώλου, του Γουντχάουζ, του Ποπώφ κ.α.

Εικόνα 1-27. Ο Άρης Βελουχιώτης και ο Μπάμπης Κλάρας με αντάρτες της Σχολής Αξιωματικών του Ε.Λ.Α.Σ. στη «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων στη Βίνιανη. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 81.

Οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Γερμανών επαναλήφθηκαν τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1943. Συγκρούσεις με τους αντάρτες έγιναν σε όλη την περιοχή από τη Φραγκίστα ως το Καλεσμένο.⁶⁷ Η δεύτερη καταστροφή της Βίνιανης συνέβη τον Αύγουστο του 1944. Δύο μήνες πριν να εγκαταλείψουν οι Γερμανοί την Ελλάδα πραγματοποίησαν μεγάλη εκκαθαριστική επιχείρηση στα Άγραφα, ενισχυμένοι από τα ελληνικά Τάγματα Ασφαλείας. Εισήλθαν στον ορεινό όγκο με τρεις φάλαγγες από τρεις πλευρές· από την πλευρά του Αγρινίου και από την πλευρά της Λαμίας, ακολουθώντας τα περάσματα του Κεφαλόβρυσου και του Προυσού, του Άγιου Βλάσιου Σιδηρών και της Επισκοπής όπως και την άνοδο του Τυμφρηστού από τη Σπερχειάδα. Με αφετηρία το Καρπενήσι, το οποίο κατέστρεψαν συθέμελα, έκαναν επιδρομές σε μεγάλο αριθμό χωριών της Ευρυτανίας (Γοργιανάδες, Κορυσχάδες, Βουτύρου, Νόστιμο, Μικρό Χωριό, Μεγάλο Χωριό, Κλαψί, Μιάρρα, Μυρική και Καλεσμένο) και σε μοναστήρια. Οι αντάρτες

⁶⁷ Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα, σελ. 230.

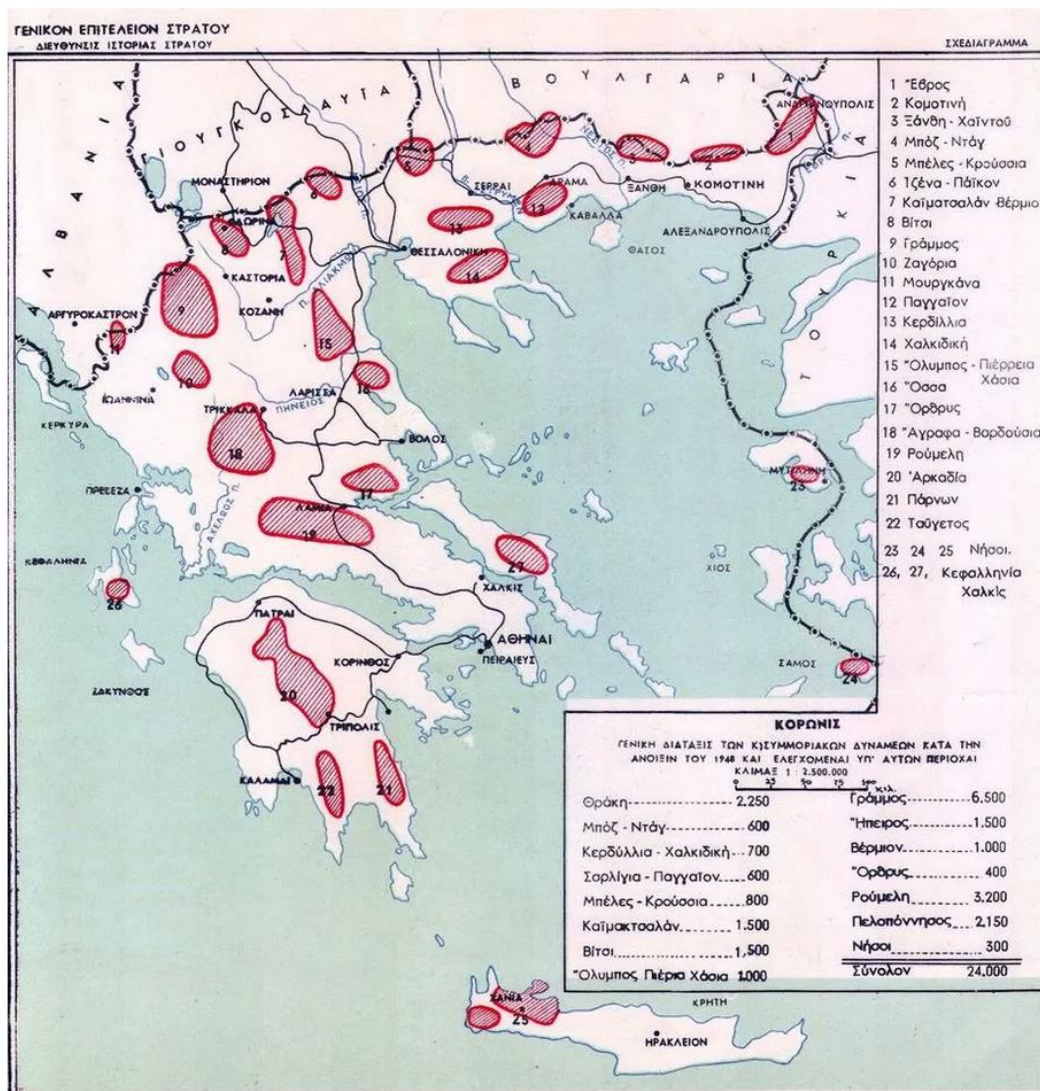
και κάτοικοι εγκατέλειψαν τους οικισμούς, έκρυβαν τις οικοσκευές σε λάκκους και κατέφυγαν στα ορεινά δάση. Στη Βίνιανη πυρπόλησαν σαρανταπέντε σπίτια, το σχολείο και δώδεκα αχυρώνες.

Εικόνα 1-28. Ένα μοναδικό ιστορικό τεκμήριο αποτυπώνεται στη στρατιωτική αεροφωτογραφία της Βίνιανης η οποία ελήφθη στις 7 Σεπτεμβρίου 1946. Διακρίνεται σχεδόν το σύνολο των κτιρίων μεταξύ των οποίων και το Δημοτικό Σχολείο μετά τη διπλή πυρπόληση από τις δυνάμεις κατοχής. Τα κτίρια είναι ασκεπή, καθώς η φωτιά έχει αφήσει μόνο τους πέτρινους τοίχους.

Πηγή: Α/Φ W_BW_46_935509_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_7000_1946/09/07. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν σήμανε την ειρήνη για την Ελλάδα. Ο Εμφύλιος Πόλεμος που ακολούθησε από το 1946 έως το 1949 είχε επίσης δραματικά αποτελέσματα στην περιοχή των Αγραφών. Εκεί δραστηριοποιήθηκαν ανταρτικές ομάδες του Δ.Σ.Ε. κατά την πρώτη διετία.

Εικόνα 1-29. Στον χάρτη του ΓΕΣ αποτυπώνονται οι περιοχές δράσης του Δ.Σ.Ε. την άνοιξη του 1948. Διακρίνονται οι εκτεταμένες περιοχές της Ρούμελης και των Αγράφων ανάμεσα στις οποίες βρισκόταν η Βίνιανη. Πηγή: «Γενική διάταξις των κ/συμμοριακών δυνάμεων κατά την άνοιξιν του 1948...», Γενικό Επιτελείον Στρατού, Δ/σις Ιστορίας Στρατού στο Apostolos Patelakis, *Războiul civil din Grecia (1946 – 1949) și emigranții politici greci în România (1948 – 1982)*, Cetatea de Scaun, București, 2017.

Η πρώτη φάση των συγκρούσεων ξεκίνησε με τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του στρατού εναντίον των ανταρτών τον Απρίλιο του 1947 με αποκορύφωμα τη δραματική «έξοδο», τη Μεγάλη Παρασκευή 11 Απριλίου, τριών εγκλωβισμένων στη Ρούμελη λόχων του Δ.Σ.Ε και 200 περίπου πολιτών. Η δύναμη αυτή διέφυγε μέσω του χιονισμένου ορεινού περάσματος της Νιάλας Αγράφων. Οι πορείες των ανταρτών περνούσαν από τη Φραγκίστα, τη Βίνιανη, το Κεράσοβο και συνέκλιναν προς το χωριό των Αγράφων. Ήταν οι ίδιες διαδρομές που ακολουθούσαν τόσο οι ανταρτικές δυνάμεις, όσο και οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της ιταλογερμανικής κατοχής τα προηγούμενα χρόνια του πολέμου.

Το επόμενο σημαντικό και εντυπωσιακό πολεμικό συμβάν ήταν η κατάληψη του Καρπενησίου, πρωτεύουσας της Ευρυτανίας από τον Δ.Σ.Ε. (Δημοκρατικός Στρατός

Ελλάδας). Τα ξημερώματα της 21ης Ιανουαρίου του 1949 ο Δ.Σ.Ε. με την Ι Μεραρχία υπό τον Καπετάν Γιώτη (Χαρίλαος Φλωράκης), τη ΙΙ Μεραρχία υπό τον Καπετάν Διαμαντή (Γιάννης Αλεξάνδρου), δυνάμεις του Κ.Γ.Α.Ν.Ε. (Κλιμάκιο Γενικού Αρχηγείου Νότιας Ελλάδας) και της Σχολής Αξιωματικών, με δυνάμεις της τάξης των 2.800-2.900 ανδρών κατόρθωσε να καταλάβει το Καρπενήσι. Την πόλη η οποία θεωρείτο απόρθητη λόγω των οχυρώσεων του Εθνικού Στρατού υπερασπιζόνταν 1.200 στρατιώτες της τοπικής φρουράς, Τ.Ε.Α. και ενισχύσεις που είχαν έρθει από την Μακρακώμη.⁶⁸ Οι αντάρτες μπόρεσαν να παραμείνουν εκεί ως τις 9 Φεβρουαρίου. Το Καρπενήσι ανακατέλαβε το Α' Σώμα Στρατού με επικεφαλής τον Αντιστράτηγο Θρασύβουλο Τσακαλώτο. Και οι δύο μάχες, της κατάληψης και ανακατάληψης, έγιναν σε βαριές χειμερινές συνθήκες, με τον Τυμφρηστό χιονισμένο.

Οι αντάρτες σταδιακά απεγκλωβίστηκαν από το Καρπενήσι και υποχώρησαν προς τα Άγραφα μέσω του φαραγγιού του Μέγδοβα. Και τότε, τόσο οι επιχειρήσεις του Ε.Σ. όσο και η διαφυγή του Δ.Σ.Ε. έγιναν από τη διαδρομή που περνούσε από τη Βίνιανη.

Ο Δ.Σ.Ε. παρέμεινε στα Άγραφα ως τις αρχές Μαρτίου του 1949 με δύναμη 1.200 μαχητών. Ο κυβερνητικό στρατός με επικεφαλής τον στρατηγό Θρασύβουλο Τσακαλώτο πραγματοποίησε μία εντυπωσιακή επιχείρηση που εστίασε στην περιοχή του Μέγδοβα και των Αγράφων από τις 3 έως τις 9 Μαρτίου απωθώντας τους αντάρτες προς τη Θεσσαλία.⁶⁹

Με τις εκκαθαρίσεις της άνοιξης του 1949 έληξε ουσιαστικά το στρατιωτικό σκέλος του Εμφυλίου στα Άγραφα. Ο Δ.Σ.Ε. αποτραβήχτηκε βόρεια, στο Γράμμο όπου και ηττήθηκε οριστικά από τον κυβερνητικό στρατό τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς.⁷⁰

1.6 Η μεταπολεμική περίοδος

Η Βίνιανη, αυτός ο άγνωστος ως το 1942 οικισμός των Αγράφων και ένας από τους χιλιάδες μικρούς ορεινούς ελληνικούς οικισμούς, βρέθηκε για την περίοδο από το 1943 ως το 1949 στο επίκεντρο της πολεμικής θύελλας και της πολιτικής επικαιρότητας. Με το τέλος αυτής της φλογισμένης εποχής, το χωριό βυθίστηκε ξανά στην αφάνεια, μέσα σε μία κατεστραμμένη ύπαιθρο με αποδεκατισμένο πληθυσμό.

Η περίοδος 1940-1949 με τους δύο επάλληλους πολέμους, τον Β' Παγκόσμιο και τον Εμφύλιο, οδήγησε σε μεγάλη συρρίκνωση του πληθυσμού. Η Βίνιανη στο τέλος του πολέμου είχε χάσει 136 άτομα, το 27% του προπολεμικού αριθμού των κατοίκων της. Η κατάσταση στη συνέχεια σταθεροποιήθηκε για δύο δεκαετίες, με τον πληθυσμό της να αριθμεί 368 κάτοικους το 1951 και 365 το 1961.⁷¹

⁶⁸ Μαργαρίτης, Γ. (2000-2001), *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, Βιβλιόραμα, σελ. 194.

⁶⁹ Μαργαρίτης, Γ. (2000-2001), ό.π., σελ. 147.

⁷⁰ Βλ. σχετικά Μαργαρίτης, Γ. (2000-2001) *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, Βιβλιόραμα. Λάζος, Κώστας Σ. «Η μάχη, η κατάληψη και η κατοχή του Καρπενησίου από τους αντάρτες» στο Κουτσούκης, Κλεομένης Σ. Σακκάς, Ιωάννης Δ. (επιμ.) *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου, 1946-1949*, επιστημονικό συνέδριο, Καρπενήσι, 23-26 Σεπτεμβρίου 1999 - Αθήνα: Φιλίστωρ, 2000 και Γιάννης Σακκάς, «Η κατάληψη του Καρπενησίου. Η τελευταία αναλαμπή του Δ.Σ.Ε. (19-1/8-2-1949)», *Περιοδικό Στρατιωτική Ιστορία*, Τεύχος 77 (Ιανουάριος 2003).

⁷¹ ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), ό.π.

Η μεταπολεμική ανοικοδόμηση, με σημείο έναρξης εκείνη την περίοδο, έφερε δύο κυρίως μεγάλα έργα υποδομών στην ευρύτερη περιοχή. Το πρώτο ήταν η δημιουργία οδικού δικτύου το οποίο συνέδεσε το Καρπενήσι με τη δυτική Ελλάδα. Ο δρόμος κατασκευάστηκε το 1960-1964 ως χωματόδρομος και ασφαλτοστρώθηκε κατά τη δεκαετία του 1980. Η μεταλλική στρατιωτική γέφυρα του Μένδοβα είχε κατασκευαστεί για πολεμικούς λόγους το 1947 και αντικατέστησε την παλαιά τοξωτή λιθόκτιστη, μετακινώντας μεταξύ άλλων και το πέρασμα κατά 5 χλμ. προς νότο.

Η γέφυρα τύπου Μπέλι κτίστηκε από το στρατιωτικό σώμα του Μηχανικού (ΜΧ) με επικεφαλής τον ταξίαρχο Δημήτριο Μαρκόπουλο ο οποίος σκοτώθηκε κατά τον Εμφύλιο. Στη γέφυρα υπήρχε αφιερωματική πινακίδα στον νεκρό αξιωματικό η οποία βανδαλίστηκε.

Εικόνα 1-30. Η αφιερωματική πινακίδα στον Ταξίαρχο Δημήτριο Μαρκόπουλο στη γέφυρα του Μένδοβα, κατεστραμμένη σήμερα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Από τότε, στους καιρούς της ειρήνης, η μεταλλική γέφυρα παραμένει το κύριο πέρασμα του ποταμού.

Το έργο της κατασκευής του υδροηλεκτρικού φράγματος Πλαστήρα, στα βόρεια της Βίνιανης και στη συνέχεια του φράγματος Κρεμαστών στα δυτικά άλλαξαν τη γεωγραφία των Αγράφων.

Εικόνα 1-31. Κατασκευή φράγματος Πλαστήρα 1959. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ.

Το φράγμα του Μέγδοβα και η δημιουργία της τεχνητής λίμνης Πλαστήρα ήταν μία ιδέα η οποία είχε ξεκινήσει από τον Μεσοπόλεμο. Το έργο προγραμματίστηκε το 1951, ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 1955 και ολοκληρώθηκε το 1959 οπότε άρχισε και η πλήρωση της λίμνης. Το φράγμα και η λίμνη των Κρεμαστών στον Αχελώο ολοκληρώθηκε το 1965, προχώρησε η πλήρωση της λίμνης και ο Υδροηλεκτρικός Σταθμός (ΥΗΣ) Κρεμαστών λειτούργησε το 1966.⁷²

⁷² βλ. και «Η ΔΕΗ - Ιστορική Διαδρομή» [online], διαθέσιμο στο <<https://www.dei.gr/el/dei-omilos/i-dei/istoriki-diadromi/>> [τελευταία πρόσβαση: 28.05.2023]

Εικόνα 1-32. Κατασκευή φράγματος Κρεμαστών 1963-1965. Φωτό: Κώστας Μπαλάφας. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ.

1.7 Τρέχουσες πληθυσμιακές, κοινωνικές και οικονομικές τάσεις: 1990-σήμερα

Η Βίνιανη βρίσκεται μεν σε προνομιακή θέση, σε σχέση με τα ακραία χωριά των Αγράφων καθώς είναι χωροθετημένη κοντά στο δημοτικό κέντρο του Κερασχωρίου αλλά και πλησιέστερα στο Καρπενήσι σε σχέση με την πλειοψηφία των υπόλοιπων οικισμών. Όμως και αυτή, όπως όλο το οικιστικό δίκτυο των Αγράφων, παρουσιάζει χαρακτηριστικά ορεινής απομόνωσης, με κύρια προβλήματα τη διασπορά των οικισμών, την απομακρυσμένη θέση της από σημαντικές δομές εκπαίδευσης και υγείας, μια έντονη δημογραφική ανισορροπία, καθώς και περιορισμένους οικονομικούς πόρους, που δεν φαίνεται να ισορροπούν από τις εποχικές αφίξεις τουριστών.

Η γήρανση του πληθυσμού, η απουσία παραγωγικής οικονομικής βάσης και η μεγάλη υστέρηση σε σχέση με την απασχόληση, την εκπαίδευση, την υγεία αλλά και τη στέγαση αποτελούν κύρια στοιχεία της ταυτότητας της Βίνιανης. Παρακάτω αναλύονται διαθέσιμα δεδομένα των Απογραφών 2011 και 2021, καθώς και στοχευμένων μελετών της ΕΛ.ΣΤΑΤ., προκειμένου να χαρτογραφηθούν οι τρέχουσες πληθυσμιακές τάσεις.

Στην ανάλυση που ακολουθεί επιλέγεται όπου είναι εφικτό το επίπεδο του Δήμου Αγράφων⁷³ και, ελλείψει στοιχείων, το επίπεδο της Π.Ε. Ευρυτανίας. Δίνεται έμφαση στο επίπεδο εκπαίδευσης, απασχόλησης και συνθηκών στέγασης του πληθυσμού, καθώς και σε διαθέσιμα στοιχεία για την οικονομία και τον τουρισμό.

Η διαρκής μείωση του πληθυσμού σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας, που είχε ήδη καταγραφεί στις μεταπολεμικές δεκαετίες, συνεχίζεται. Η Περιφέρεια Στερεάς

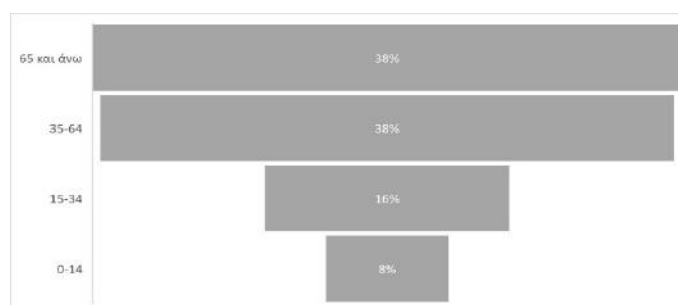
⁷³ Ο Δήμος Αγράφων αποτελείται από τις Δημοτικές Ενότητες Αγράφων, Απεραντίων, Ασπροπόταμου, Βίνιανης και Φραγκίστας.

Ελλάδας παρουσιάζει μείωση 7,1 % τη δεκαετία 2011-2021,⁷⁴ αρκετά υψηλότερη της μείωσης του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο (-3,1%). Ειδικότερα, η Π.Ε. Ευρυτανίας εμφανίζει μείωση 13,2%, με τον Δήμο Αγράφων να έχει χάσει 993 κατοίκους και τον Δήμο Καρπενησίου 1.660 κατοίκους.

	Πληθυσμός		
	2021	2011	2001
Δήμος Αγράφων	5.983	6.976	7.200
Δήμος Καρπενησίου	11.445	13.105	12.379

Πίνακας 1-2. Εξέλιξη του πληθυσμού στους Δήμους Αγράφων και Καρπενησίου, 2021-2001. Πηγή: panorama.statistics.gr, «Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023».

Σε επίπεδο Δήμου, ως προς την ηλικιακή κατανομή, τα στοιχεία του 2011 δείχνουν μια μεγάλη συγκέντρωση στην κατηγορία 65 ετών και άνω (38%). Να υπογραμμισθεί ότι σε σύνολο χώρας, το ποσοστό που αντιστοιχεί σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα είναι 19%. Το 2021 επιβεβαιώνεται η σαφής τάση γήρανσης που παρατηρείται διαχρονικά, με 9.119 λιγότερες γεννήσεις και με αρνητική μεταβολή στα μεγέθη των νοικοκυριών άνω των τριών ατόμων.

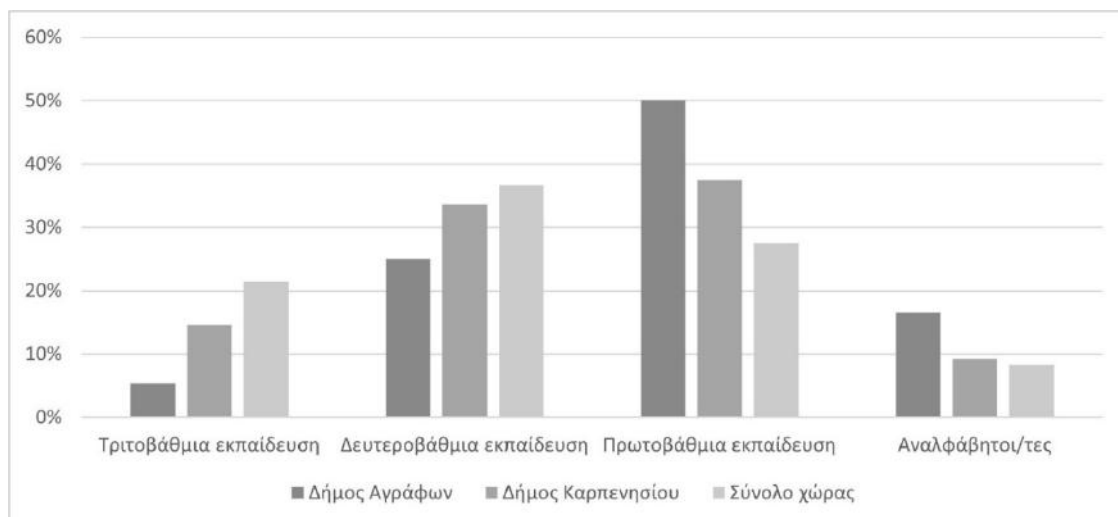
Γράφημα 1-1. Ηλικιακή κατανομή στον Δήμο Αγράφων ανά αριθμό κατοίκων, 2011. Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το επίπεδο εκπαίδευσης στον Δήμο Αγράφων εμφανίζεται, σε ποσοστιαία μεγέθη, σημαντικά χαμηλότερο συγκριτικά με το σύνολο της χώρας. Ειδικότερα, οι κάτοικοι στην πλειοψηφία τους (43%) είναι απόφοιτοι δημοτικού, ενώ 13% δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Στο σύνολο χώρας, μόνο το 2% του πληθυσμού καταγράφεται στην συγκεκριμένη κατηγορία, μαρτυρώντας τόσο ανισορροπίες στη δημογραφική κατανομή, όσο και ζητήματα εκπαιδευτικού αποκλεισμού.

⁷⁴ Από 547.390 το 2011 σε 508.254 το 2021. ΕΛΣΤΑΤ, Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023, https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Census2022_GR.pdf

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	%	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	%	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	%
Διδακτορικό	21	0	3	0	41312	0
Μεταπτυχιακό	58	0	13	0	155532	1
Πτυχίο Παν/μίου- Πολ/χνείου και ισότιμων σχολών	852	7	181	3	1076933	10
Πτυχίο ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ και ισότιμων σχολών	513	4	59	1	444910	4
Πτυχίο ανώτερων επαγγελματικών σχολών	67	1	22	0	90400	1
Πτυχίο μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	396	3	96	1	502079	5
Απολυτήριο Λυκείου	2254	17	818	12	2183480	20
Πτυχίο Επαγγελματικού Λυκείου	522	4	96	1	348916	3
Πτυχίο Επαγγελματικών Σχολών	261	2	94	1	253899	2
Απολυτήριο τριτάξιου Γυμνασίου	1368	10	739	11	1174591	11
Απολυτήριο Δημοτικού	4078	31	2999	43	2524345	23
Εγκατέλειψε το Δημοτικό, αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	832	6	495	7	448082	4
Ολοκλήρωσε την προσχολική αγωγή	714	5	232	3	651089	6
Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	491	4	925	13	244363	2
Άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005	678	5	204	3	676355	6
ΣΥΝΟΛΟ	13105	100	6976	100	10816286	100

Πίνακας 1-3. Επίπεδο εκπαίδευσης στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

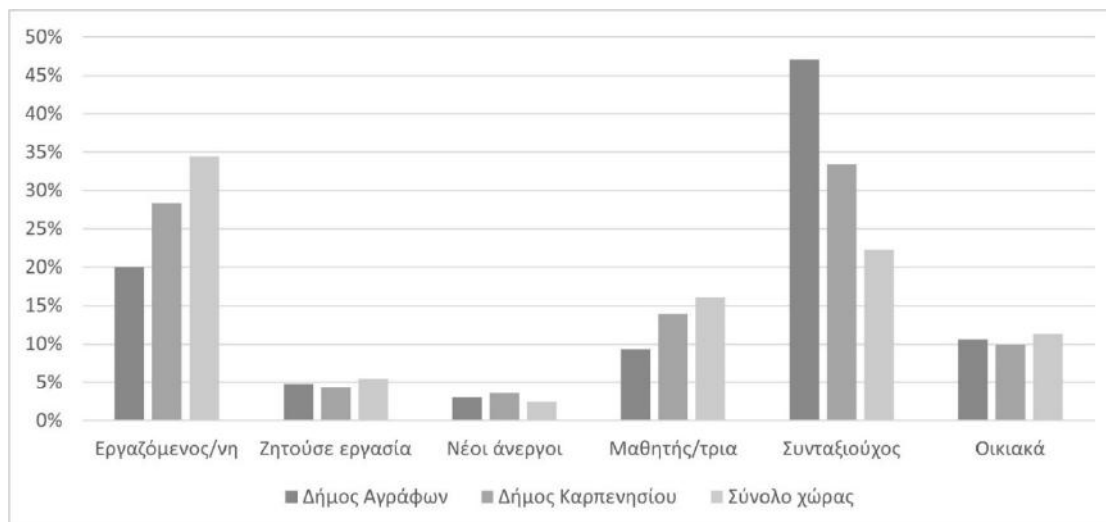

Γράφημα 1-2. Επίπεδο εκπαίδευσης στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Κρίσιμο ακόμα για την απασχόληση του πληθυσμού είναι το γεγονός ότι 47% των κατοίκων δηλώνουν συνταξιούχοι και μόνο 20% εργαζόμενοι.

ΚΥΡΙΑ ΑΣΧΟΛΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	%	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	%	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	%
Εργαζόμενος (-ή)	3715	28	1396	20	3727633	34
Ζητούσε εργασία	575	4	332	5	593235	5
Ζητούσε εργασία για πρώτη φορά	470	4	213	3	265768	2
Μαθητής (-τρια) / Σπουδαστής (-τρια)	1820	14	652	9	1737074	16
Συνταξιούχος	4382	33	3284	47	2407222	22
Εισοδηματίας	29	0	9	0	22804	0
Οικιακά	1299	10	743	11	1224095	11
Άλλη περίπτωση	815	6	347	5	838455	8
ΣΥΝΟΛΟ	13105	100	6976	100	10816286	100

Πίνακας 1-4. Κύρια ασχολία στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Γράφημα 1-3. Κύρια ασχολία στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι εργαζόμενοι, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, κατατάσσονται στην επαγγελματική κατηγορία «Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς», με το 10% συνολικά των κατοίκων να απασχολείται στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας, ποσοστό αισθητά υψηλότερο συγκριτικά με το σύνολο της χώρας (4%).⁷⁵ Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι οι ευκαιρίες απασχόλησης συνεχίζουν να είναι περιορισμένες, ενώ οι τάσεις φυγής για τη νέα γενιά δεν φαίνεται να έχουν αντιστραφεί.⁷⁶ Να σημειωθεί ακόμα ότι οι ευκαιρίες απασχόλησης στον τουρισμό είναι αισθητά περισσότερες στον Δήμο Καρπενησίου, ενώ τα Άγραφα δεν έχουν επωφεληθεί στον ίδιο βαθμό.

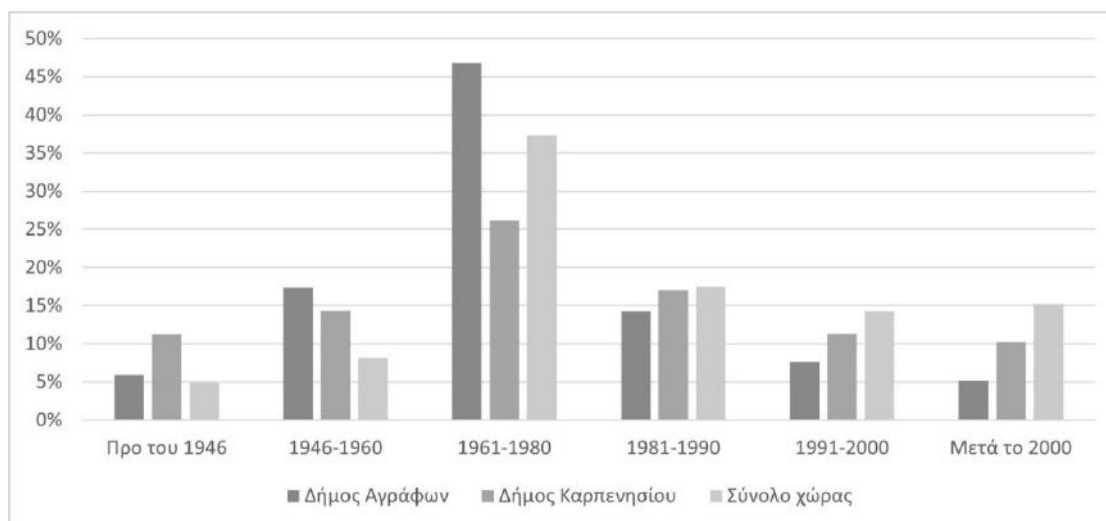
Ως προς την κατοικία και τις συνθήκες στέγασης, από τα στοιχεία που αφορούν την περίοδο κατασκευής, προκύπτει ένας πολύ μικρός αριθμός ανέγερσης νέων κατοικιών από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. Η πλειοψηφία των νέων κατοικιών καταγράφεται τη δεκαετία 1960-1980, μια τάση που ενδεχομένως σχετίζεται με το θετικό οικονομικό κλίμα της περιόδου και με τις επισκευές οι οποίες έγιναν μετά τις καταστροφές του πολέμου.

⁷⁵ ΕΚΚΕ – ΕΛΣΤΑΤ, Πανόραμα απογραφικών δεδομένων, <https://panorama.statistics.gr/>

⁷⁶ Παντέρα, Α. κ.α. (2003), «Ορεινοί βοσκότοποι Νομού Ευρυτανίας», στο Λιβαδοπονία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	%	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	%	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	%
Προ του 1946	1474	11	412	6	527728	5
1946-1960	1881	14	1211	17	874733	8
1961-1980	3429	26	3267	47	4039277	37
1981-1990	2229	17	995	14	1891807	17
1991-2000	1484	11	533	8	1542867	14
Μετά το 2000	1344	10	361	5	1644363	15
Μη κανονική κατοικία	1264	10	197	3	295511	3
ΣΥΝΟΛΟ	13105	100	6976	10	10816286	100

Πίνακας 1-5. Περίοδος κατασκευής των κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Γράφημα 1-4. Περίοδος κατασκευής των κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ως προς τη χρήση των κατοικιών, σε σύνολο 6.976, η πλειοψηφία ανήκει στην κατηγορία της κύριας κατοικίας. Στα Άγραφα 110 κτίρια εμφανίζονται ως κενές κατοικίες και μόνο 1 ως εξοχική.⁷⁷ Εκτιμάται ότι η απογραφή σε αυτό το σημείο έχει αστοχήσει ως προς τη χρήση της κατοικίας. Εμπειρικά προκύπτει η χρήση κατοικιών από κατοίκους της Ευρυτανίας οι οποίοι ζουν σε άλλα αστικά κέντρα ή στο εξωτερικό, και επιστρέφουν περιστασιακά, στις διακοπές του Πάσχα ή κατά τις θερινές διακοπές. Ως εκ τούτου, η δεύτερη κατοικία ή οι φαινομενικά κενές κατοικίες τείνουν να αντιστοιχούν σε άλλα ποσοστά.

⁷⁷ ΕΚΚΕ – ΕΛΣΤΑΤ, Πανόραμα απογραφικών δεδομένων, <https://panorama.statistics.gr/>

ΚΥΡΙΑ ΧΡΗΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	%	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	%	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	%
Κύρια κατοικία	12706	97	6848	98	10607706	98
Εξοχική κατοικία	114	1	1	0	11350	0
Κενή	103	1	17	0	15628	0
Χωρίς χαρακτηρισμό	182	1	110	2	181602	2
ΣΥΝΟΛΟ	13105	100	6976	100	10816286	100

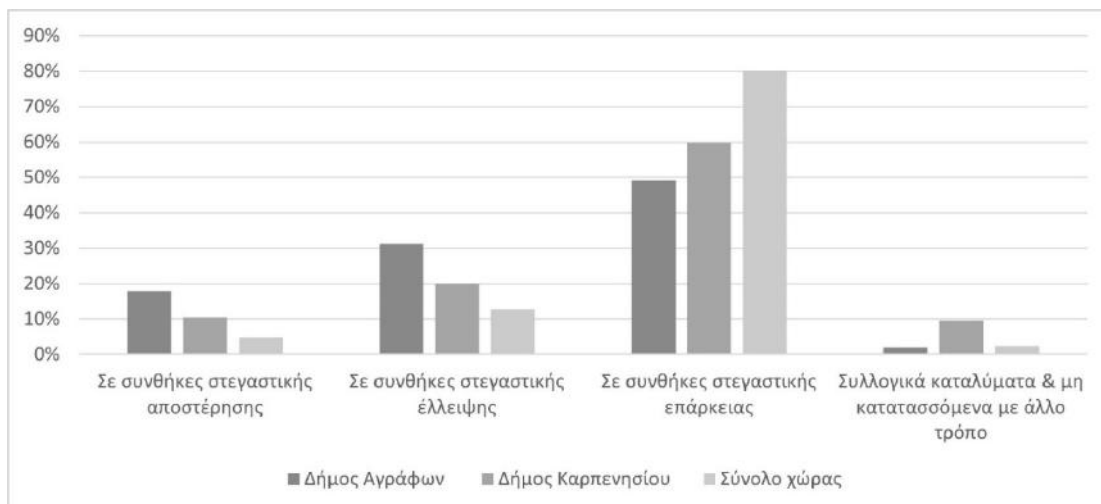
Πίνακας 1-6. Χρήση κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Ο σύνθετος δείκτης της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για τις συνθήκες στέγασης δείχνει μια εικόνα στεγαστικής αποστέρησης, με το 31% των κατοίκων να εντάσσονται στην κατηγορία στεγαστικής έλλειψης και το 18% σε συνθήκες αποστέρησης, ποσοστό αρκετά υψηλότερο συγκριτικά με το σύνολο της χώρας.⁷⁸ Ακόμα, να σημειωθεί ότι το 2011 το 94% των νοικοκυριών του Δήμου δεν είχε πρόσβαση στο διαδίκτυο (50% σύνολο χώρας).

ΣΥΝΘΕΤΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	%	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	%	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	%
Σε συνθήκες στεγαστικής αποστέρησης	1384	11	1244	18	518745	5
Σε συνθήκες στεγαστικής έλλειψης	2624	20	2172	31	1366421	13
Σε συνθήκες στεγαστικής επάρκειας	7853	60	3427	49	8678551	80
Συλλογικά καταλύματα & μη κατατασσόμενα	1244	9	133	2	252569	2
ΣΥΝΟΛΟ	13105	100	6976	100	10816286	100

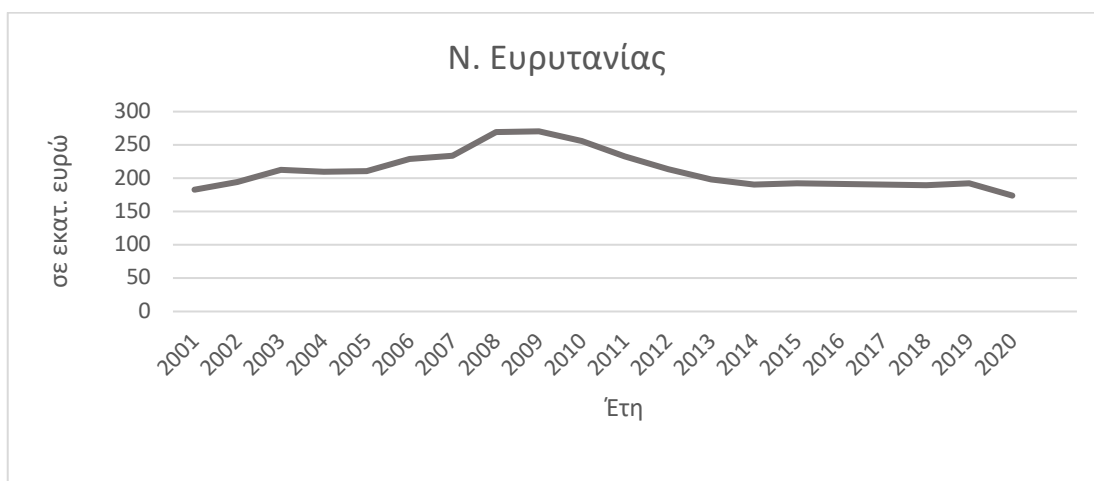
Πίνακας 1-7. Σύνθετος δείκτης στεγαστικών συνθηκών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

⁷⁸ Οι συνθήκες στεγαστικής αποστέρησης ορίζονται στην έλλειψη πολύ βασικών παροχών, όπως τουαλέτα ή W.C. μέσα στην κατοικία, οι συνθήκες στεγαστικής έλλειψης ορίζονται ως προς την αναλογία τ.μ. ανά άτομο νοικοκυριού.

Γράφημα 1-5. Σύνθετος δείκτης στεγαστικών συνθηκών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Σύμφωνα με στοιχεία οικονομικών μελετών της ΕΛ.ΣΤΑΤ., ο Νομός Ευρυτανίας την περίοδο 2001-2020 παρουσιάζει διαχρονικά χαμηλό ΑΕΠ, σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας. Το 2020, το ΑΕΠ του Νομού καταγράφεται σε 174 εκατ. ευρώ, ένα από τα χαμηλότερα μεταξύ των Νομών της επικράτειας. Ακόμα, από το παρακάτω διάγραμμα προκύπτει ότι η οικονομική ύφεση του 2008-2010 έγινε αισθητή και στον Νομό Ευρυτανίας, ενώ μέχρι σήμερα - μια δεκαετία μετά - δεν έχουν γίνει αισθητά σημάδια οικονομικής ανάκαμψης.

Γράφημα 1-6. Εξέλιξη ΑΕΠ Νομού Ευρυτανίας, 2001-2020. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό (Προσωρινά Στοιχεία) (2000 - 2020) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL48/->.

Ως προς τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, η κατηγορία 9 «Δημόσια διοίκηση [...]», συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας και ακολουθούν οι κατηγορίες/ κλάδοι της «Διαχείρισης ακίνητης περιουσίας» και του «Χονδρικού και Λιανικού εμπορίου».

ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	
ΚΛΑΔΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ A10 (NACE Rev.2)	ΤΙΜΕΣ (σε εκατ. ευρώ)
1. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	7
2. Ορυχεία, λατομεία, βιομηχανία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού και νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	20
3. Κατασκευές	1
4. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, μεταφορές και αποθήκευση, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	27
5. Ενημέρωση και επικοινωνία	2
6. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	4
7. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	34
8. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	4
9. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	47
10. Τέχνες, διασκέδαση, ψυχαγωγία, άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες νοικοκυριών που αφορούν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για ίδια χρήση, δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	7
Συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία	153

Πίνακας 1-8. Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά κλάδο στον Νομό Ευρυτανίας το 2020. Το υψηλό μέγεθος στον κλάδο «Διαχείριση ακίνητης περιουσίας» μάλλον έχει σχέση με εισοδήματα από ενοικίαση ακινήτων. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά Κλάδο <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL45/->.

Να τονισθεί ακόμα ότι ο κλάδος «Γεωργία [...]» είναι περιορισμένος, κάτι που συνδέεται με την ορεινότητα του Ν. Ευρυτανίας, όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα βασικών κατηγοριών χρήσης, με τα δάση και τις μεταβατικές δασώδεις εκτάσεις να καλύπτουν περισσότερο από το ήμισυ (58%) της εδαφοκάλυψης του νομού Ευρυτανίας.⁷⁹

⁷⁹ Παντέρα, Α. κ.α. (2003), «Ορεινοί βοσκότοποι Νομού Ευρυτανίας», στο Λιβαδοπονία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ / ΚΑΛΥΨΗΣ	Εκτάσεις (χιλιάδες στρέμματα)	%
Αρόσιμη γη	0,2	0
Μόνιμες καλλιέργειες	0,0	0
Βοσκότοποι - Μεταβατικές δασώδεις/ θαμνώδεις εκτάσεις	1,6	0
Βοσκότοποι - Συνδυασμοί θαμνώδους και / ή ποώδους βλάστησης	44,9	2
Βοσκότοποι - Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση	1,2	0
Ετερογενείς γεωργικές περιοχές	148,0	8
Δάση	810,2	43
Μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις εκτάσεις	289,0	15
Συνδυασμοί θαμνώδους και / ή ποώδους βλάστησης	358,3	19
Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση	160,0	9
Χερσαία ύδατα	54,6	3
Εσωτερικές υγρές ζώνες	0,0	0
Παραθαλάσσιες υγρές ζώνες	0,0	0
Αστική οικοδόμηση	2,4	0
Βιομηχανικές και εμπορικές ζώνες	0,2	0
Δίκτυα συγκοινωνιών	0,0	0
Ορυχεία, χώροι απόρριψης απορριμμάτων και εργοτάξια	0,0	0
Τεχνητές, μη γεωργικές ζώνες πρασίνου, χώροι αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων	0,0	0
Σύνολο	1.870,6	100

Πίνακας 1-9. Κατανομή της έκτασης του Ν. Ευρυτανίας κατά βασικές κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης, 2000. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Κατανομή της Έκτασης της Ελλάδος κατά Βασικές Κατηγορίες Κάλυψης/Χρήσης Γης / 2000 κατά Περιφέρεια και Νομό <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG51/->.

Ως προς τον τομέα του Τουρισμού, στην Π.Ε. Ευρυτανίας καταγράφονται συνολικά 1.709 κλίνες σε σύνολο 38 καταλυμάτων το 2022. Το ποσοστό πληρότητας κλινών για τον Δήμο Αγράφων, το ίδιο έτος, καταγράφεται σε 15,6%, με τον αριθμό των αφίξεων να φτάνει τα 1.252 άτομα. Ως προς την εποχικότητα του τουρισμού, ο Δήμος Αγράφων, και ευρύτερα η Ευρυτανία, συγκεντρώνει τις περισσότερες αφίξεις κατά τους χειμερινούς μήνες.⁸⁰

Στους πίνακες που ακολουθούν, καταγράφονται τα διαθέσιμα καταλύματα στον Δήμο Αγράφων και σημειώνεται η απόσταση του παλαιού οικισμού της Βίνιανης (χιλιομετρική και χρονική) από αυτά. Διαπιστώνεται -και από αυτό το στοιχείο- η διασπορά των οικισμών του Δήμου και η ορεινότητα της περιοχής. Με αφετηρία τη Βίνιανη, σε

⁸⁰ ΕΛΣΤΑΤ, Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, 2022, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/->

απόσταση μισής ώρας, καταλύματα βρίσκονται στο Κερασσώρι, τη Δάφνη, την Ανατολική και -οριακά- τη Δυτική Φραγκίστα (13 καταλύματα με 118 κλίνες). Οι υπόλοιποι οικισμοί απέχουν περισσότερο από μία ώρα.

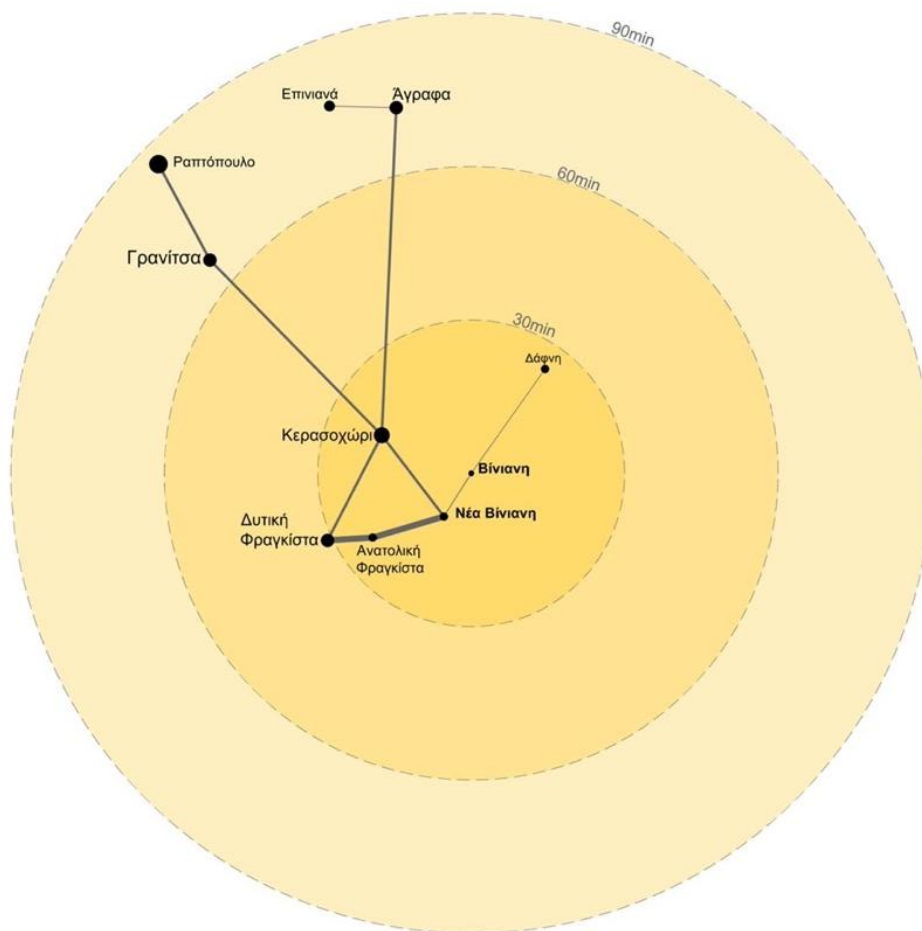
Περιοχή	Αριθμός ξενώνων	Χωρητικότητα - σύνολο	Απόσταση από Βίνιανη (χλμ)	Απόσταση από Βίνιανη (χρόνος)
Άγραφα	3	50 κλίνες	41,1	1h 13min
Ανατολική Φραγκίστα	2 (και 2 εκτός λειτουργίας)	27 κλίνες	15,5	23min
Γρανίτσα	2	61 κλίνες	44,3	1h 6min
Δυτική Φραγκίστα	6	44 κλίνες	19,2	31min
Επινιανά	1	25 κλίνες	43,9	1h 17min
Κερασσώρι (Κρέντη)	2	37 κλίνες	13,4	19min
Ραπτόπουλο	1	15 κλίνες	55,1	1h 26min
Σύνολο	32	259 κλίνες		

Πίνακας 1-10. Καταλύματα στον Δήμο Αγράφων. Πηγή δεδομένων: Ιστότοπος Δήμου Αγράφων, 2023, <https://agrafa.gr/>. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Περιοχή	Αριθμός προς ενοικίαση καταλυμάτων μέσω Airbnb	Χωρητικότητα - σύνολο	Απόσταση από Βίνιανη (χλμ)	Απόσταση από Βίνιανη (χρόνος)
Κερασσώρι	3	5 κλίνες	10,9	17min
Δάφνη	1	5 κλίνες	16,5	25min
Σύνολο	4	10 κλίνες		

Πίνακας 1-11. Καταλύματα προς ενοικίαση μέσω Airbnb στον Δήμο Αγράφων. Πηγή δεδομένων: Πλατφόρμα Airbnb, <https://www.airbnb.gr/>. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Στον χάρτη που ακολουθεί αποτυπώνεται η σχέση της Βίνιανης με το δυναμικό κλινών της ευρύτερης περιοχής και συγκεκριμένα η χρονοαπόσταση του ιστορικού οικισμού από τους οικισμούς του Δήμου Αγράφων που διαθέτουν καταλύματα. Σε απόσταση μισής ώρας από τη Βίνιανη, υπάρχουν 118 κλίνες σε 13 καταλύματα στους οικισμούς Κερασσώρι, Δάφνη, Ανατολική και Δυτική Φραγκίστα.

Χάρτης 1-2. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης του παλαιού οικισμού της Βίνιανης από τους οικισμούς του Δήμου Αγράφων που διαθέτουν καταλύματα. Τα μεγέθη των κύκλων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος και τα μεγέθη των ονομάτων τους αντιστοιχούν στο πλήθος των καταλυμάτων. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ακολουθούν συγκεντρωτικοί πίνακες με τις δημόσιες δομές εκπαίδευσης και υγείας στην Π.Ε. Ευρυτανίας. Η μέτρηση της απόστασης της Βίνιανης (χιλιομετρικής και χρονικής) από αυτές τεκμηριώνει την απομακρυσμένη θέση του οικισμού.

Ως προς τις δομές εκπαίδευσης, η Βίνιανη καλύπτεται από το Νηπιαγωγείο, Δημοτικό και Γυμνάσιο στην Κρέντη και στο Κερασσώρι. Γενικό Λύκειο υπάρχει μόνο στο Καρπενήσι, σε απόσταση 50 λεπτών, ενώ Επαγγελματικό Λύκειο (ΕΠΑ.Λ.) υπάρχει στην Δυτική Φραγκίστα σε απόσταση 31 λεπτών.

Ως προς τις δομές υγείας, σε απόσταση μισής ώρας από τη Βίνιανη βρίσκεται το Περιφερειακό Ιατρείο στο Κερασσώρι και το Κέντρο Υγείας στη Δυτική Φραγκίστα.

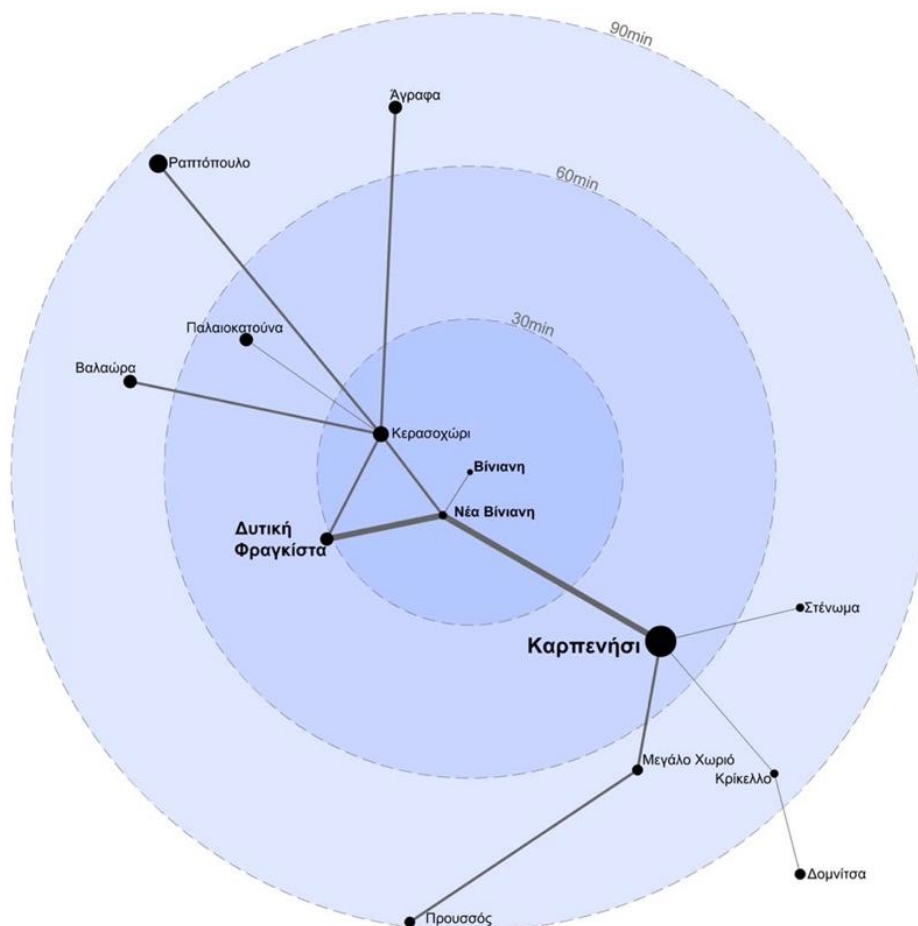
Βαθμίδα	Σχολική Μονάδα	Θέση	Απόσταση από Βίνιανη (χλμ)	Απόσταση από Βίνιανη (χρόνος)
Νηπ_1	1/Θ Ειδικό Νηπιαγωγείο Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Νηπ_2	1/Θ Ν/Γ Αγράφων	Άγραφα	41 χλμ	1h 13min
Νηπ_3	1/Θ Ν/Γ Βαλαώρας	Βαλαώρα	46,3 χλμ	1h 9min
Νηπ_4	1/Θ Ν/Γ Γρανίτσας	Γρανίτσα	44,3 χλμ	1h 6min
Νηπ_5	1/Θ Ν/Γ Δαφνούλας	Δαφνούλα	63,9 χλμ	1h 37min
Νηπ_6	1/Θ Ν/Γ Δυτ. Φραγκίστας	Δυτ. Φραγκίστα	19,3 χλμ	31min
Νηπ_7	1ο 2/Θ Ν/Γ Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Νηπ_8	2ο 3/Θ Ν/Γ Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Νηπ_9	3ο 2/Θ Ν/Γ Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Νηπ_10	4ο 2/Θ Ν/Γ Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Νηπ_11	1/Θ Ν/Γ Κρέντης	Κρέντη	14,0 χλμ	21min
Νηπ_12	1/Θ Ν/Γ Παλαιοκατούνας	Παλαιοκατούνα	31,2 χλμ	51min
Νηπ_13	1/Θ Ν/Γ Ραπτόπουλου	Ραπτόπουλο	55,3 χλμ	1h 26min
Νηπ_14	1/Θ Ν/Γ Φουρνάς	Φουρνά	77,4 χλμ	1h 46min
Δημ_1	2/Θ Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Δημ_2	1/Θ Δ.Σ. Αγράφων	Άγραφα	41 χλμ	1h 13min
Δημ_3	2/Θ Δ.Σ. Βαλαώρας	Βαλαώρα	46,3 χλμ	1h 9min
Δημ_4	1/Θ Δ.Σ. Γρανίτσας	Γρανίτσα	44,3 χλμ	1h 6min
Δημ_5	1/Θ Δ.Σ. Δάφνης	Δάφνη	16,5 χλμ	25min
Δημ_6	1/Θ Δ.Σ. Δαφνούλας	Δαφνούλα	63,9 χλμ	1h 37min
Δημ_7	2/Θ Δ.Σ. Δυτικής Φραγκίστας	Δυτική Φραγκίστα	19,3 χλμ	31min
Δημ_8	1ο 7/Θ Δ.Σ. Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Δημ_9	2ο 10/Θ Δ.Σ. Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Δημ_9	3ο 7/Θ Δ.Σ. Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Δημ_10	4ο 6/Θ Δ.Σ. Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min

Δημ_11	2/Θ Δ.Σ. Κρέντης	Κρέντη	13,4 χλμ	19min
Δημ_12	1/Θ Δ.Σ. Παλαιοκατούνας	Παλαιοκατούνα	31,2 χλμ	51min
Δημ_13	1/Θ Δ.Σ. Πλατάνου - Μεσοχωρίου	Μεσοχώρι Κλείτσου	87,6 χλμ	2h 11min
Δημ_14	2/Θ Δ.Σ. Ραπτόπουλου	Ραπτόπουλο	55,3 χλμ	1h 26min
Δημ_15	1/Θ Δ.Σ. Στενώματος	Στένωμα	48,4 χλμ	1h 10min
Δημ_16	1/Θ Δ.Σ. Φουρνάς	Φουρνά	77,4 χλμ	1h 46min
Γυμν_1	1ο Γυμνάσιο Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Γυμν_2	Γυμνάσιο Δυτικής Φραγκίστας	Δυτική Φραγκίστα	19,3 χλμ	31min
Γυμν_3	Γυμνάσιο Παλαιοκατούνας	Παλαιοκατούνα	31,2 χλμ	51min
Γυμν_4	2ο Γυμνάσιο Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
Γυμν_5	Γυμνάσιο Γρανίτσας	Γρανίτσα	44,3 χλμ	1h 6min
Γυμν_6	Γυμνάσιο Κερασσοχωρίου	Κερασσοχώρι	10,9 χλμ	17min
Γυμν_7	Γυμνάσιο Ραπτόπουλου	Ραπτόπουλο	55,3 χλμ	1h 26min
Γυμν_8	Γυμνάσιο Φουρνάς	Φουρνά	77,4 χλμ	1h 46min
Λυκ_1	Γενικό Λύκειο Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
ΕΠΑΛ_1	ΕΠΑ.Λ. Καρπενησίου	Καρπενήσι	36,3 χλμ	50min
ΕΠΑΛ_2	ΕΠΑ.Λ. Δυτικής Φραγκίστας	Δυτική Φραγκίστα	19,3 χλμ	31min

Πίνακας 1-12. Δημόσιες δομές εκπαίδευσης στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας. Πηγές δεδομένων: Δ/νσεις Α' Βαθ/μιας (στοιχεία 2022-2023) και Β' Βαθ/μιας Εκπαίδευσης Ευρυτανίας (2013-2014). Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Βαθμίδα	Μονάδα Υγείας	Δήμος	Απόσταση από Βίνιανη (χλμ)	Απόσταση από Βίνιανη (χρόνος)
Νοσοκομείο	Γενικό Νοσοκομείο Καρπενησίου	Δήμος Καρπενησίου	36,3 χλμ	50min
Κέντρο Υγείας	Κ.Υ. Δυτικής Φραγκίστας	Δήμος Αγράφων	19,3 χλμ	31min
Περιφερειακό Ιατρείο_1	Π.Ι. Αγράφων	Δήμος Αγράφων	41 χλμ	1h 13min
Περιφερειακό Ιατρείο_2	Π.Ι. Βαλαώρας	Δήμος Αγράφων	46,3 χλμ	1h 9min
Περιφερειακό Ιατρείο_3	Π.Ι. Δομνίτσας	Δήμος Καρπενησίου	74 χλμ	1h 42min
Περιφερειακό Ιατρείο_4	Π.Ι. Κερασχωρίου	Δήμος Αγράφων	10,9 χλμ	17min
Περιφερειακό Ιατρείο_5	Π.Ι. Κρίκελλου	Δήμος Καρπενησίου	65,7 χλμ	1h 24min
Περιφερειακό Ιατρείο_6	Π.Ι. Μεγάλου Χωριού	Δήμος Καρπενησίου	49,3 χλμ	1h 7min
Περιφερειακό Ιατρείο_7	Π.Ι. Παλαιοκατούνας	Δήμος Αγράφων	31,2 χλμ	51min
Περιφερειακό Ιατρείο_8	Π.Ι. Προυσσού	Δήμος Καρπενησίου	65,1 χλμ	1h 29min
Περιφερειακό Ιατρείο_9	Π.Ι. Ραπτόπουλου	Δήμος Αγράφων	55,3	1h 26min
Περιφερειακό Ιατρείο_10	Π.Ι. Στενώματος	Δήμος Καρπενησίου	48,4 χλμ	1h 10min
Τοπικό Ιατρείο	Ιατρεία Καρπενησίου	Δήμος Καρπενησίου	36,3 χλμ	50min

Πίνακας 1-13. Δομές Υγείας και Δομές Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας. Πηγή δεδομένων: Υπουργείο Υγείας, Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, 2022. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

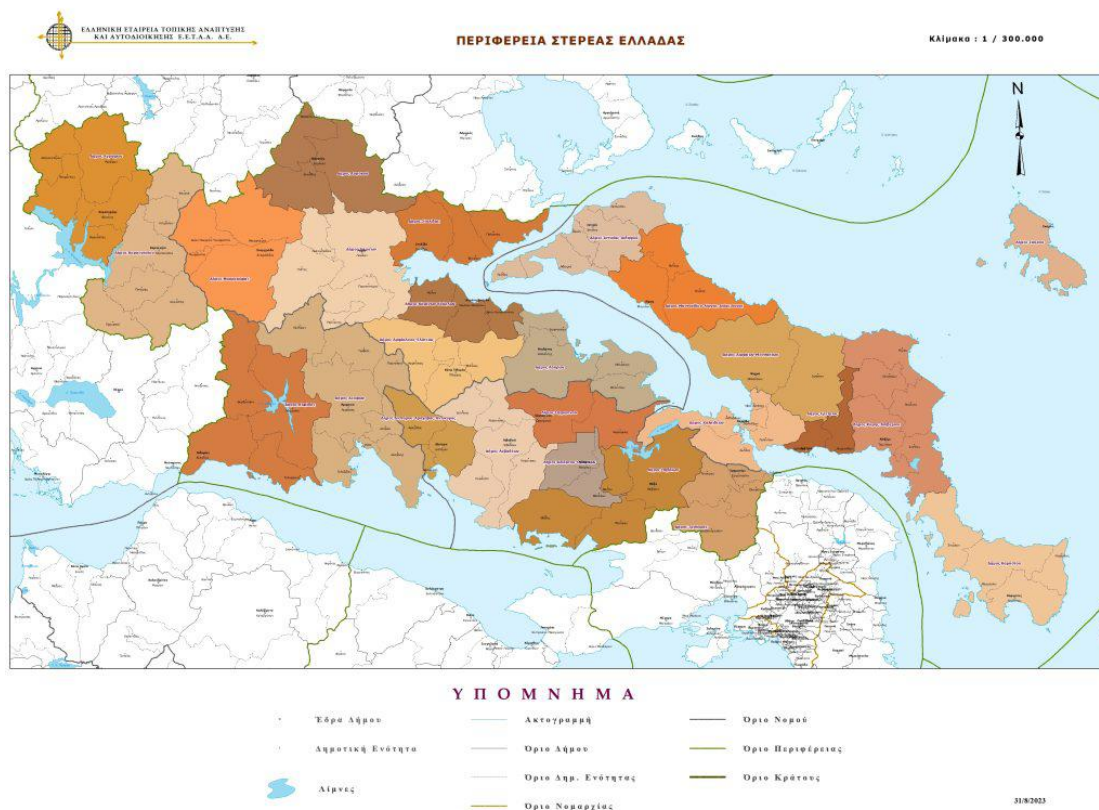

Χάρτης 1-3. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης της Βίνιανης από τους οικισμούς της Π.Ε. Ευρυτανίας που διαθέτουν δομές υγείας. Τα μεγέθη των κύκλων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος και τα μεγέθη των ονομάτων τους αντιστοιχούν στην βαθμίδα της δομής υγείας. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

2 Βίνιανη-Άγραφα-Ευρυτανία: χωρικές διασυνδέσεις και φυσικό περιβάλλον

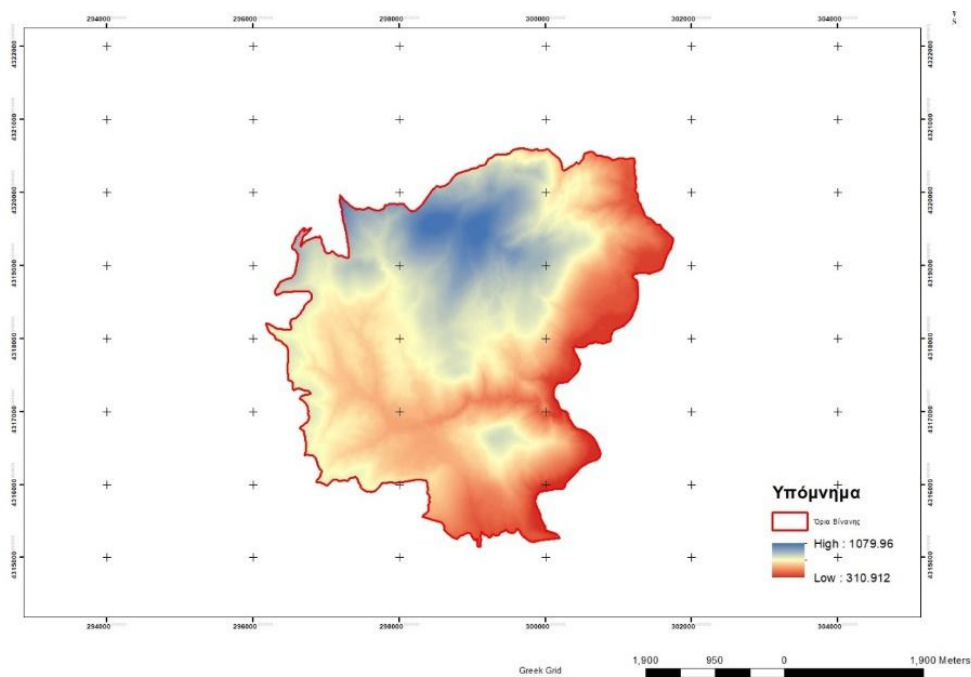
2.1 Η Δημοτική Ενότητα Βίνιανης του Δήμου Αγράφων

Η Δημοτική Ενότητα της Βίνιανης βρίσκεται, όπως φαίνεται και στον Χάρτη 2-1, στο κεντρικό και βορειοδυτικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας της Ευρυτανίας. Είναι μία από τις πέντε Δημοτικές Ενότητες του Δήμου Αγράφων. Συνορεύει Βόρεια και Δυτικά με την Περιφερειακή Ενότητα της Καρδίτσας και με τις Δημοτικές Ενότητες Αγράφων και Φραγκίστας του Δήμου Αγράφων και Καρπενησίου, Κτημενίων και Φουρνά του Δήμου Καρπενησίου.

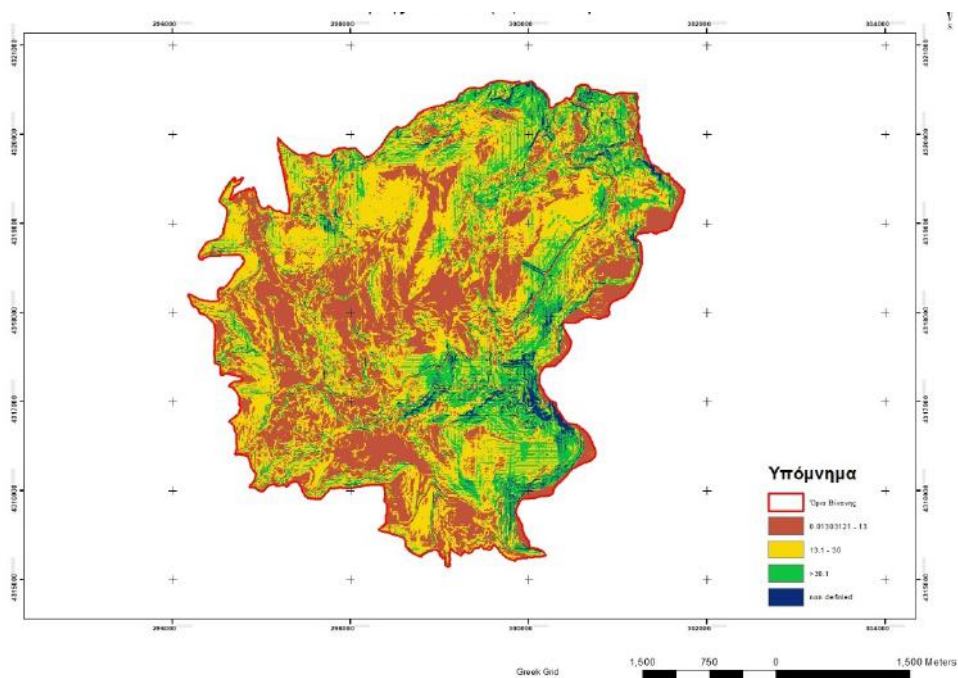

Χάρτης 2-1.Γενικός Χάρτης των δήμων. Η Δημοτική Ενότητα Βίνιανης στα Άγραφα. Πηγή: ΕΕΤΑΑ

Πρόκειται για μία ορεινή περιοχή η οποία εκτείνεται σε υψόμετρο από 310μ. έως 1079μ. (Χάρτης 2-2) με τα χαμηλότερα υψόμετρα στα ανατολικά όπου βρίσκεται το φαράγγι και οι κοιλάδες του Μέγδοβα και των παραποτάμων του στα ανατολικά και το υψηλότερο στις κορυφές των Αγράφων στα βόρεια. Το μεγαλύτερο τμήμα του εδάφους έχει ιδιαίτερα μεγάλες κλίσεις οι οποίες υπερβαίνουν το 30%. Τούτο συμβάλει και στο πρόβλημα των κατολισθήσεων.

Χάρτης 2-2. Χάρτης υψομέτρων Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Πρόκειται για μία κατεχοχήν ορεινή περιοχή με υψόμετρα που κυμαίνονται από τα 300 μ. στη ζώνη του Μέγδοβα στα ανατολικά και υπερβαίνουν τα 1.000 μ στα βόρεια. Πηγή: Corine, 2018.

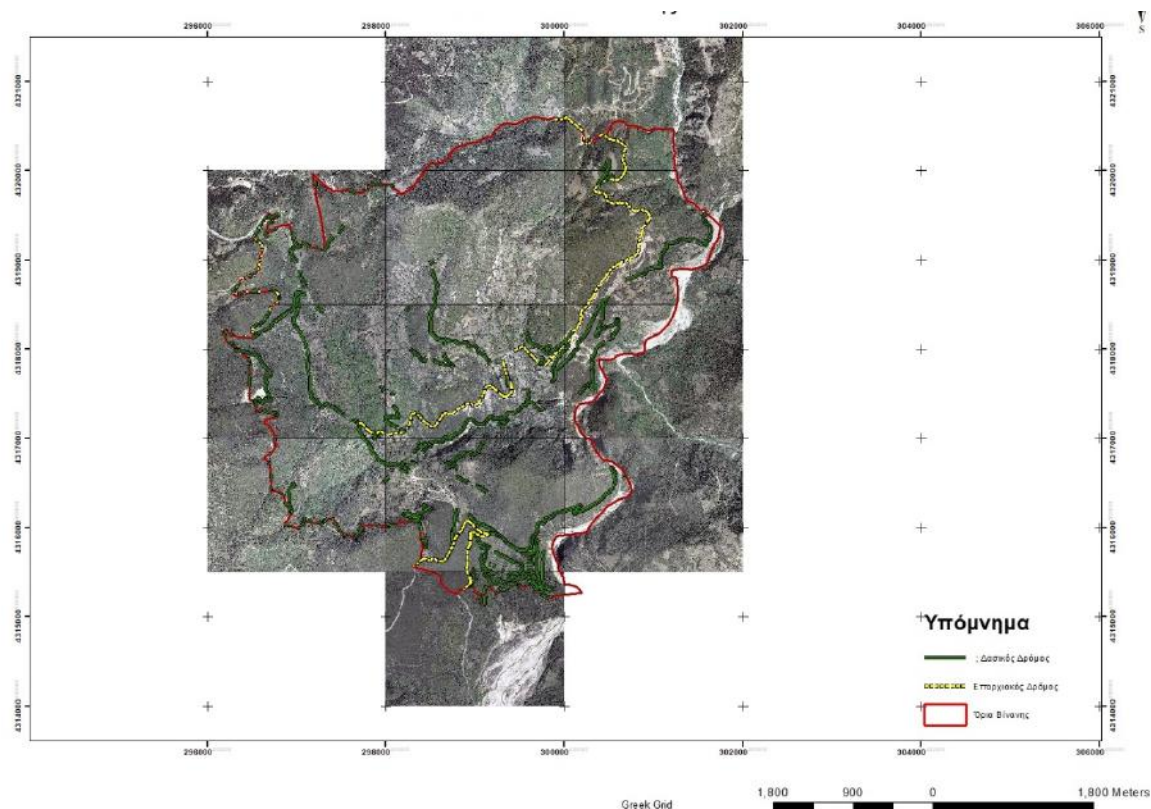
Χάρτης 2-3. Χάρτης κλίσεων Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Μεγάλα τμήματα της περιοχής έχουν ιδιαίτερα μεγάλες κλίσεις οι οποίες υπερβαίνουν το 30%. Τούτο συμβάλει και στο πρόβλημα των κατολισθήσεων. Πηγή: Corine, 2018.

2.2 Χρονοαποστάσεις: οικιστικό δίκτυο - περιφερειακά και εθνικά αστικά κέντρα - υποδομές

Ο Δήμος Αγράφων αποτελείται από πέντε Δημοτικές Ενότητες (πρώην Καποδιστριακούς Δήμους), τις Δ.Ε. Αγράφων, Απεραντίων, Ασπροποτάμου, Βίνιανης και Φραγκίστας, με έδρα του Δήμου το Κερασσοχώρι και 32 Τοπικές Κοινότητες.⁸¹ Πρόκειται για ένα αραιοκατοικημένο οικιστικό δίκτυο, ένα σύμπλεγμα δεκάδων μικρών και μεσαίων χωριών διασπαρμένων στον ορεινό όγκο των Αγράφων, με συνολικό πληθυσμό 5.983 κατοίκων (2021). Οι οικισμοί συνδέονται μεταξύ τους μέσω ενός πλήρους μεν, αλλά εκτεταμένου επαρχιακού οδικού δικτύου με πολλά δύσβατα σημεία λόγω της ορεινότητας και των χειμερινών συνθηκών. Οι αποστάσεις διαμορφώνουν μία από τις πλέον σημαντικές συνθήκες αποκλεισμού καθώς τα ακραία χωριά των Αγράφων απέχουν έως και 3,5 ώρες από το Καρπενήσι, βασικό περιφερειακό κέντρο με τη διοίκηση και νοσοκομειακή υποδομή υγείας.

Ειδικότερα το οικιστικό δίκτυο του Δήμου Αγράφων κατανέμεται ως εξής: στη Δημοτική Ενότητα Αγράφων υπάγονται επτά Τοπικές Κοινότητες: Άγραφα, Βραγγιανιά, Επιτιανιά, Μάραθος, Μοναστηράκι, Τρίδενδρο και Τροβάτο. Στη Δημοτική Ενότητα Απεραντίων υπάγονται επτά Τοπικές Κοινότητες: Γρανίτσα, Βαλαώρα, Βούλπη, Λημέρι, Λιθοχώρι, Σιβίστα και Τοπόλιανα. Στη Δημοτική Ενότητα Ασπροποτάμου υπάγονται πέντε Τοπικές Κοινότητες: Ραπτόπουλο, Κέδρα, Λεπιανιά, Νέο Αργύρι και Πρασιά. Στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης υπάγονται έξι Τοπικές Κοινότητες: Κερασσοχώρι (που είναι η έδρα Δήμου Αγράφων), Άγιος Δημήτριος, Βίνιανη, Δάφνη, Μαυρομάτα και Χρύσω. Στη Δημοτική Ενότητα Φραγκίστας υπάγονται επτά Τοπικές Κοινότητες: Δυτ. Φραγκίστα, Ανατ. Φραγκίστα, Επισκοπή, Μαραθιάς, Παλαιοκατούνα, Παλαιοχώρι και Τριπόταμος.

⁸¹ Ιστότοπος Δήμου Αγράφων, 2023, <https://agrafa.gr/>

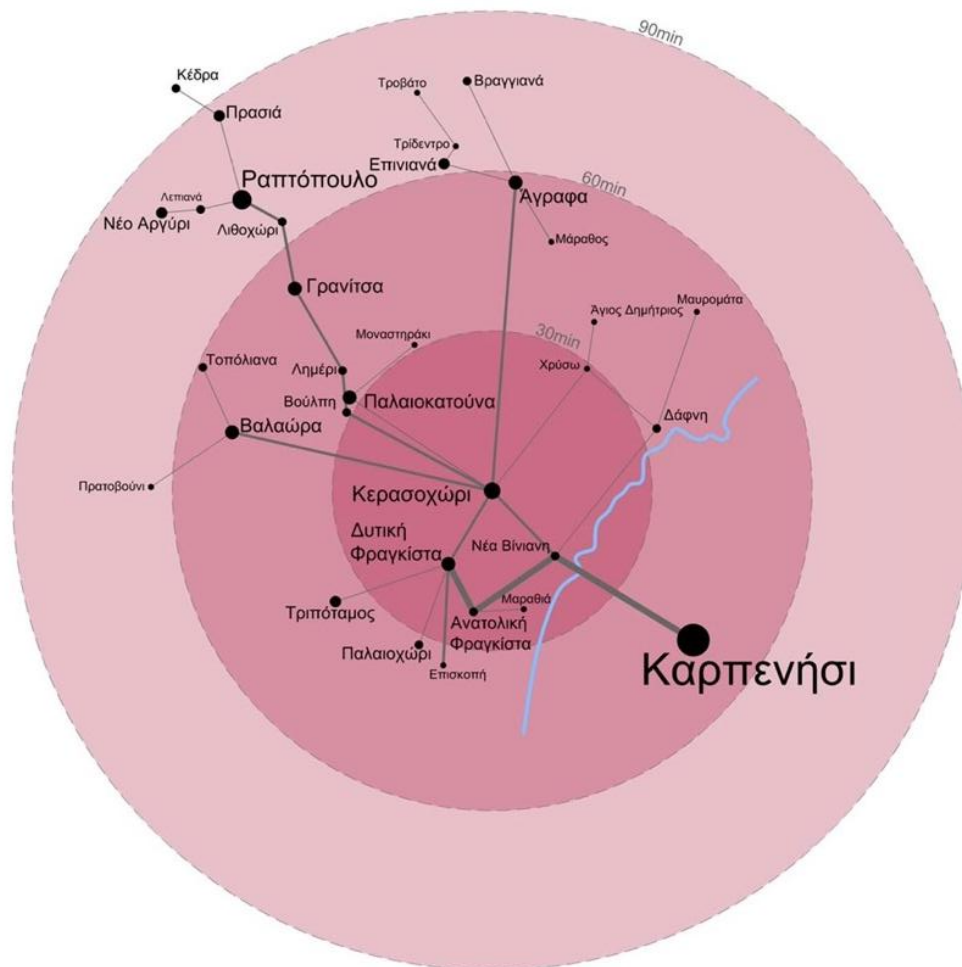

Χάρτης 2-4. Οδικό δίκτυο της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Διακρίνονται οι επαρχιακοί δρόμοι (κίτρινο) και οι δασικοί δρόμοι (πράσινο)

Στον πίνακα και στον χάρτη που ακολουθούν αποτυπώνονται τα πληθυσμιακά μεγέθη των Τοπικών Κοινοτήτων του Δήμου και η απόσταση αυτών (χρονική και χιλιομετρική) από το Κερασσώρι, την έδρα του Δήμου. Διαπιστώνεται η γειτνίαση της έδρας του Δήμου (εντός 30 λεπτών) μόνο με την Δημοτική Ενότητα Φραγκίστας. Αντίστοιχα, οι Δημοτικές Ενότητες Αγράφων, Απεραντίων και Ασπροποτάμου απέχουν κοντά ή και παραπάνω από μία ώρα από το Κερασσώρι.

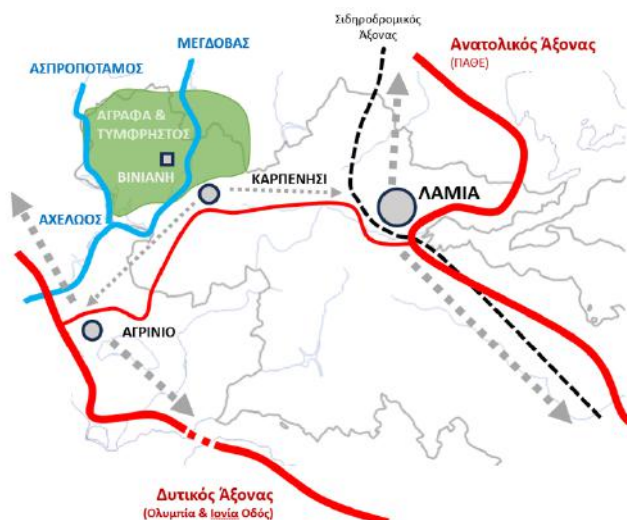
	Χρονοαπόσταση από Κερασοχώρι		Πληθυσμός
ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΑΦΩΝ	Χρόνος (min)	Απόσταση (χλμ)	5.983
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΒΙΝΙΑΝΗΣ			846
Δημοτική Κοινότητα Κερασοχωρίου	0 min	0 χλμ	438
Δημοτική Κοινότητα Αγίου Δημητρίου	37 min	16,2 χλμ	37
Δημοτική Κοινότητα Βίνιανης	17 min	11 χλμ	127
Δημοτική Κοινότητα Δάφνης	33 min	22,7 χλμ	130
Δημοτική Κοινότητα Μαυρομμάτας	51 min	34,4 χλμ	64
Δημοτική Κοινότητα Χρύσως	29 min	22,6 χλμ	50
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΓΡΑΦΩΝ			1.044
Δημοτική Κοινότητα Αγράφων	58 min	30,5 χλμ	377
Δημοτική Κοινότητα Βραγγιανών	1h 17 min	38,6 χλμ	141
Δημοτική Κοινότητα Επινιανών	1h 2 min	33,4 χλμ	251
Δημοτική Κοινότητα Μαράθου	48 min	25,4 χλμ	69
Δημοτική Κοινότητα Μοναστηρακίου	31 min	19,7 χλμ	88
Δημοτική Κοινότητα Τριδένδρου	1h 5 min	34,6 χλμ	46
Δημοτική Κοινότητα Τροβάτου	1h 16 min	38,5 χλμ	72
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΠΕΡΑΝΤΙΩΝ			1.440
Δημοτική Κοινότητα Γρανίτσης	53 min	33,7 χλμ	363
Δημοτική Κοινότητα Βαλαώρας	50 min	33,6 χλμ	316
Δημοτική Κοινότητα Βούλπης	31 min	20,8 χλμ	181
Δημοτική Κοινότητα Λημερίου	36 min	24,3 χλμ	184
Δημοτική Κοινότητα Λιθοχωρίου	1h 4 min	39,5 χλμ	175
Δημοτική Κοινότητα Σιβίστης (Πρατοβούνι)	1h 4 min	42,8 χλμ	57
Δημοτική Κοινότητα Τοπολιάνων	59 min	38,8 χλμ	164
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ			1.386
Δημοτική Κοινότητα Ραπτοπούλου	1h 12 min	44,7 χλμ	549
Δημοτική Κοινότητα Κέδρων	1h 36 min	59 χλμ	150
Δημοτική Κοινότητα Λεπιανών	1h 16 min	47,1 χλμ	176
Δημοτική Κοινότητα Νέου Αργυρίου	1h 21 min	53,3 χλμ	240
Δημοτική Κοινότητα Πρασιάς	1h 27 min	53,9 χλμ	271
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΡΑΓΚΙΣΤΑΣ			1.267
Δημοτική Κοινότητα Δυτικής Φραγκίστας	16 min	10,3 χλμ	336
Δημοτική Κοινότητα Ανατολικής Φραγκίστας	23 min	12,4 χλμ	150
Δημοτική Κοινότητα Επισκοπής	34 min	23,9 χλμ	24
Δημοτική Κοινότητα Μαραθιάς	23 min	16,7 χλμ	39
Δημοτική Κοινότητα Παλαιοκατούνας	32 min	20 χλμ	369
Δημοτική Κοινότητα Παλαιοχωρίου	32 min	21,4 χλμ	137
Δημοτική Κοινότητα Τριποτάμου	36 min	22,7 χλμ	212

Πίνακας 2-1. Πληθυσμός του Δήμου Αγράφων ανά Δημοτική και Τοπική Ενότητα και απόσταση αυτών από το Κερασοχώρι. Πηγή: «Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023». Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-5. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης και των κεντρικότητων στο Δήμο Αγράφων με κέντρο (αφετηρία) το Κερασοχώρι. Τα μεγέθη των κύκλων και των ονομάτων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

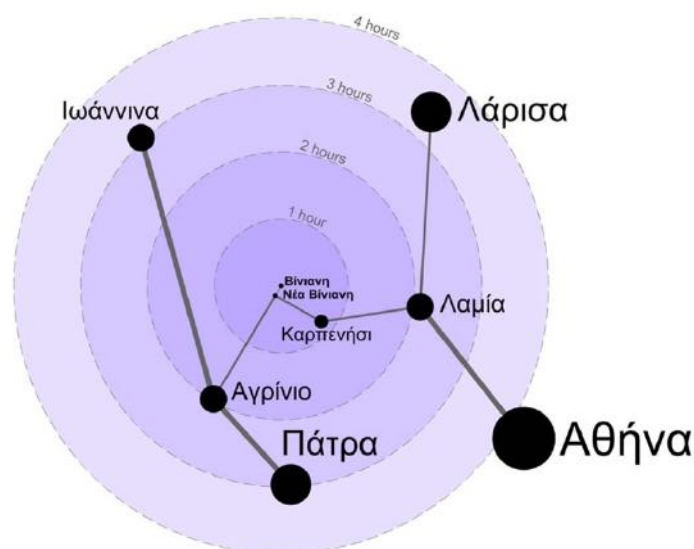
Όπως αναφέρθηκε ήδη, τα Άγραφα και η περιοχή της Βίνιανης βρίσκονται στην πλέον απομακρυσμένη ζώνη ως προς τους διεθνείς, εθνικούς και περιφερειακούς άξονες. Στο κέντρο της ορεινής Στερεάς Ελλάδας και σε μεγάλες αποστάσεις από τους άξονες, η περιοχή συνδέεται μέσω των τοπικών επαρχιακών οδών με το Καρπενήσι προς τα ανατολικά και το Αγρίνιο προς τα δυτικά. Μέσω αυτών η περιοχή επικοινωνεί με τον ανατολικό εθνικό οδικό (ΠΑΘΕ) και σιδηροδρομικό άξονα και με τον δυτικό (Ιονία Οδός). Ειδικότερα, η Βίνιανη απέχει απόσταση 36 χλμ. από το Καρπενήσι και 106 χλμ. από τη Λαμία, τον ΠΑΘΕ και τον σιδηροδρομικό άξονα, 96 χλμ. από το Αγρίνιο και την Ιονία Οδό. Λόγω της ορεινότητας των διαδρομών οι χρονοαποστάσεις είναι ιδιαίτερα μεγάλες. Ειδικότερα 48' από το Καρπενήσι, 2 ώρες και 06' από τη Λαμία και 1 ώρα και 58' από το Αγρίνιο.

Χάρτης 2-6. Η απομακρυσμένη θέση των Αγραφών και της περιοχής της Βίνιανης ως προς τους διεθνείς, εθνικούς και περιφερειακούς άξονες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πόλη	Απόσταση από Βίνιανη	
Καρπενήσι	48 min	36,3 χλμ
Λαμία	2h 6 min	106 χλμ
Αθήνα	4h 17 min	315 χλμ
Πάτρα	2h 58 min	176 χλμ
Λάρισα	3h 26 min	193 χλμ
Αγρίνιο	1h 58 min	96,4 χλμ
Ιωάννινα	3h 3 min	191 χλμ

Πίνακας 2-2. Απόσταση (χιλιομετρική και χρονική) της Βίνιανης από σημαντικά αστικά κέντρα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-7. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης της Βίνιανης από σημαντικά αστικά κέντρα. Τα μεγέθη των κύκλων και των ονομάτων των πόλεων αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 1, 2, 3, και 4 ωρών, αντίστοιχα. Το πλησιέστερο αστικό κέντρο είναι το Καρπενήσι σε απόσταση μίας ώρας. Η Λαμία και το Αγρίνιο βρίσκονται σε απόσταση δύο ωρών περίπου, η Πάτρα και τα Ιωάννινα τριών ωρών, η Λάρισα τρεισήμισι και η Αθήνα τεσσάρων ωρών με αυτοκίνητο. Υπάρχει επίσης σιδηροδρομική σύνδεση με την Αθήνα μέσω Λαμίας (Λιανοκλάδι) η οποία αντιστοιχεί περίπου στους χρόνους της οδικής σύνδεσης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

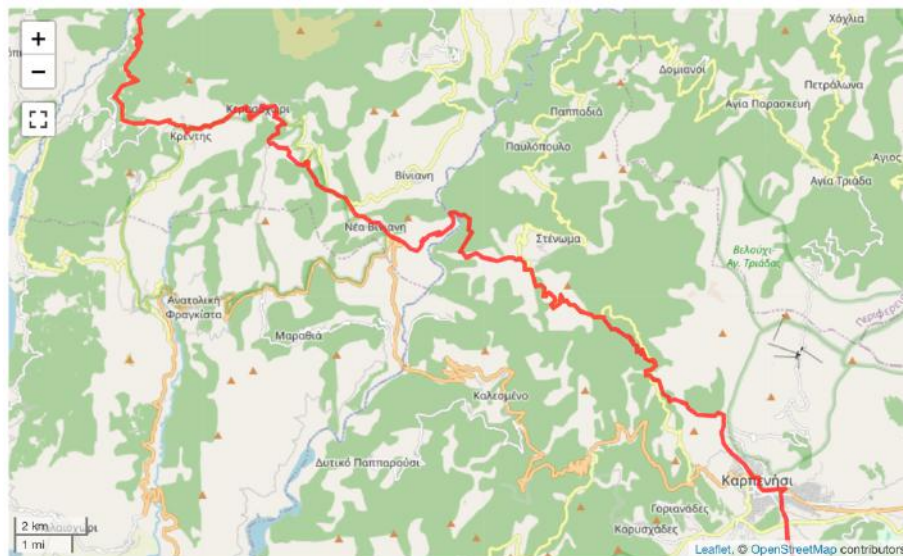
Συμπερασματικά, το δίπολο των οικισμών της Βίνιανης βρίσκεται απομονωμένο στο εσωτερικό του ορεινού όγκου των Αγράφων. Η ανάλυση των αποστάσεων δείχνει την εξάρτηση από το πλησιέστερο αστικό κέντρο του Καρπενησίου το οποίο βρίσκεται σε απόσταση μίας ώρας περίπου ενώ τα άλλα περιφερειακά κέντρα απέχουν περίπου από δύο (Λαμία, Αγρίνιο) έως τρεισήμισι ώρες (Πάτρα, Ιωάννινα, Λάρισα). Η πρωτεύουσα απέχει οδικά τέσσερις ώρες είτε σε συνδυασμό οδικής-σιδηροδρομικής σύνδεσης μέσω Λαμίας (Λιανοκλάδι). Στο εσωτερικό του Δήμου Αγράφων, το δίπολο της Βίνιανης βρίσκεται σε κεντροβαρική θέση, κοντά στο Κερασχώρι (17min) την έδρα του δήμου αλλά και στη Φραγκίστα (16min). Σε μεγάλες αποστάσεις που υπερβαίνουν τη μία ώρα, μέσω δύσκολων ορεινών διαδρομών, βρίσκονται οι περισσότεροι οικισμοί των υπόλοιπων δημοτικών ενοτήτων Αγράφων, Απεραντίων και Ασπροποτάμου.

2.3 Το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4

Τα Άγραφα διασχίζονται από ένα από τα πλέον σημαντικά ορεινά πεζοπορικά δίκτυα της Ευρώπης. Το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 είναι ένα διεθνές μονοπάτι υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ορεινής Πεζοπορίας συνολικού μήκους άνω των 10.000χλμ. Εκκινεί από την Ταρίφα της Ισπανίας και καταλήγει στην Λάρνακα της Κύπρου. Διασχίζει τις χώρες της Ισπανίας, Γαλλίας, Ελβετίας, Γερμανίας, Αυστρίας, Ουγγαρίας, Σερβίας,

Βουλγαρίας, Ελλάδας και Κύπρου. Στο ελληνικό τμήμα του, καλύπτει ένα τμήμα περίπου 1.800 χλμ ξεκινώντας από την Φλώρινα και καταλήγει στην Κάτω Ζάκρο στην Κρήτη.⁸²

Στο Δήμο Αγράφων, το μονοπάτι Ε4 ξεκινάει βόρεια από τα Βραγγιανά, συνεχίζει στο Τρίκεδρο, τα Άγραφα και το Μοναστηράκι, για να φτάσει από τα δυτικά στην Κρέντη και το Κερασχωρι. Με χάραξη σχεδόν παράλληλα με την επαρχιακή οδό, το μονοπάτι φτάνει στη Νέα Βίνιανη και από εκεί στη γέφυρα της Βίνιανης στον Μένδοβα. Διασχίζει τον ποταμό στο ύψος του Στενώματος και από εκεί ακολουθεί τη χάραξη της επαρχιακής οδού μέχρι το Καρπενήσι.

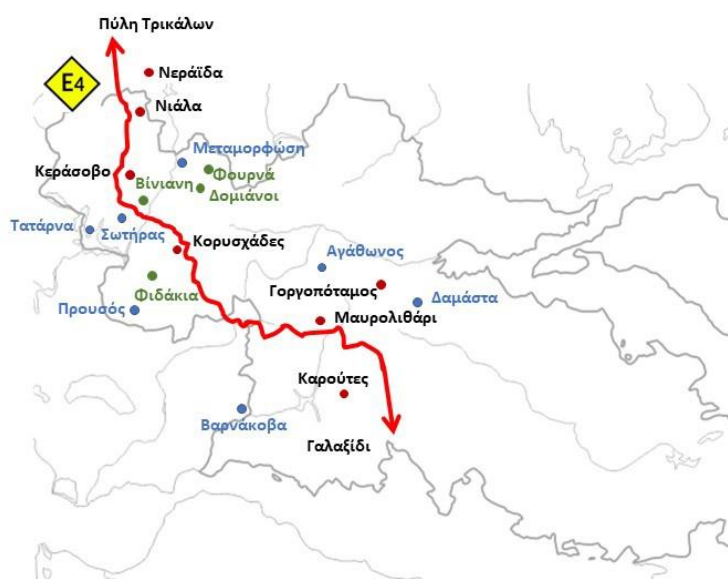
Εικόνα 2-1. Τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4 στην ευρύτερη περιοχή της Βίνιανης. Πηγή: «Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4». <https://www.trailpath.gr/eurwpaiko-monopati-e4/>.

Η ορεινή διαδρομή του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4, από τη Θεσσαλία έως τον Κορινθιακό κόλπο, μέσω της Ευρυτανίας και της Φωκίδας, σε συνδυασμό με το δίκτυο τόπων πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος όπως και οικολογικού ενδιαφέροντος αποτελεί ένα από τα πλέον όμορφα τμήματα του. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα πυκνό δίκτυο με μεσαιωνικά και νεότερα μνημεία, παραδοσιακούς οικισμούς, ιστορικούς τόπους της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944, ιστορικές μονές. Οι διαδρομές αυτές διασχίζουν τόπους ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικού ενδιαφέροντος (ορεινοί αυχένες και φαράγγια, δάση, ποτάμια). Το μονοπάτι ξεκινά από την Πύλη των Τρικάλων στο βορρά, διασχίζει τα Άγραφα και συνεχίζει στα Βαρδούσια και τη Γκιώνα για να καταλήξει στο Γαλαξίδι στο νότο. Μέσω της Βίνιανης διακλαδίζεται προς τη ζώνη του Αχελώου στα δυτικά και τη ζώνη του Τυμφρηστού προς τα ανατολικά. Επί των πορειών αυτών βρίσκονται:

- Ο ιστορικός τόπος της Βίνιανης.

⁸² Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4. <https://www.trailpath.gr/eurwpaiko-monopati-e4/> [τελευταία πρόσβαση: 27.10.2023].

- Οι παραδοσιακοί οικισμοί της Ευρυτανίας Φουρνά, Φιδάκια και Δόμιοι.⁸³
- Τα μοναστήρια Τατάρνας, Σωτήρα, Μεταμόρφωσης, Προυσού, Δαμάστας, Αγάθωνος, Βαρνάκοβας.
- Οι τόποι μαχών και οι επιτελικοί τόποι της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944 Βίνιανη, Κεράσοβο, Κορυσχάδες, Μαυρολιθάρι, Γοργοπόταμος, Κουρούτες, Νεράϊδα και ο ορεινός αυχένος της Νιάλας.
- Τα γεφύρια Μέγδοβα, Μανόλη και τα μικρότερα προστατευμένα γεφύρια των παραποτάμων.

Χάρτης 2-8. Τα κυριότερα σημεία πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος στη διαδρομή του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού E4 στη Στερεά Ελλάδα. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

2.4 Στοιχεία γεωγραφίας της Βίνιανης

Ο ορεινός όγκος των Αγράφων αποτελεί τμήμα της Πίνδου και είναι το νοτιότερο τμήμα της βαλκανικής οροσειράς. Χαρακτηρίζεται από έντονες μορφολογικές κλίσεις και μέγιστα υψόμετρα τα οποία ξεπερνούν τα 2.000μ.⁸⁴ Μεταξύ του όρους Τυμφρηστός (Βελούχι) και του συμπλέγματος των Αγράφων διαμορφώνονται οι βαθιές κοιλάδες και φαράγγια του Αχελώου και των κλάδων του. Μέσα σε αυτά ο ποταμός Μέγδοβας πηγάζει από το οροπέδιο της Νεράϊδας -σήμερα τεχνητή λίμνη Πλαστήρα- και κυλάει προς νότο μεταξύ του Τυμφρηστού και των Αγράφων για να συναντήσει τον Αχελώο στο ύψος της Τατάρνας, στην τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών. Ειδικότερα, η περιοχή των Αγράφων γεωλογικά εμφανίζει «ισχυρό κατακόρυφο και οριζόντιο διαμελισμό που το τροποποιεί

⁸³ Παραδοσιακοί Οικισμοί Νομού Ευρυτανίας: Δομιοί, Φουρνά, Φιδάκια. ΦΕΚ 594/Δ/13.11.1978 «Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών οικισμών...»

⁸⁴ Αποστολίδης, Εμμ. (2005). «Εκθεση τεχνικογεωλογικής εξέτασης σε περιοχή του Δ.Δ. Δάφνης Δήμου Βίνιανης». Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ).

σε ψηλές κορυφές, ράχες και αντερείσματα, εναλλασσόμενα με βαθιές και πολυσχιδείς χαραδροκοιλιάδες».⁸⁵

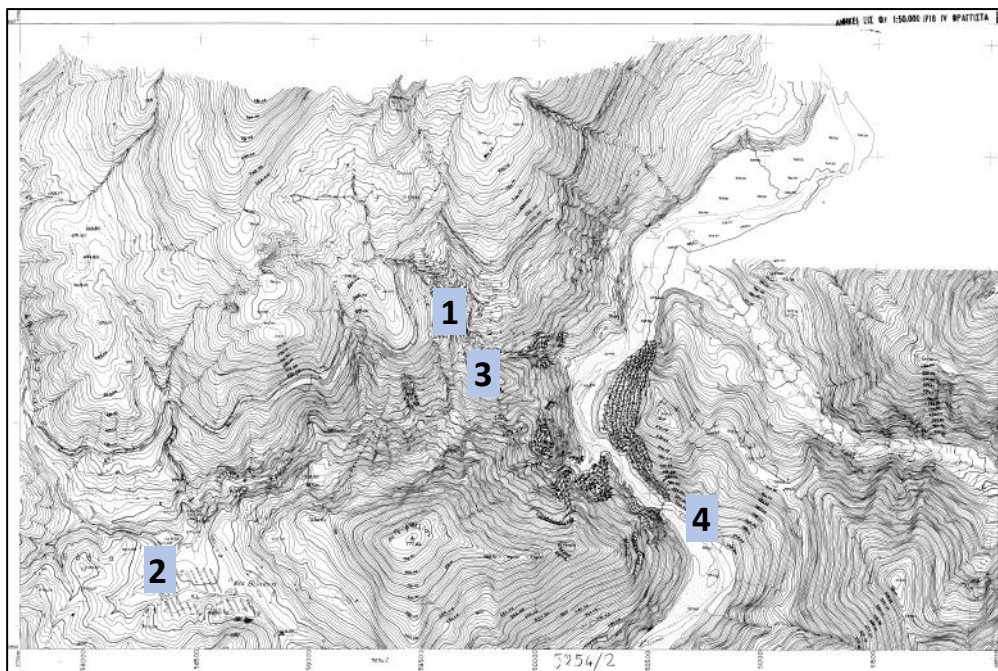

Εικόνα 2-2. Η κοιλάδα του Μέγδοβα και τα Άγραφα από τη Βίνιανη προς βορρά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ο οικισμός της Βίνιανης ανήκει στον νομό Ευρυτανίας και βρίσκεται περίπου 51 χλμ βορειοδυτικά της πόλης του Καρπενησίου. Το χωριό αναπτύσσεται σε υψόμετρο 560-640 μέτρων.⁸⁶ Ανήκει σε ένα δίκτυο οικισμών, το οποίο αναπτύσσεται στις ανατολικές και κεντρικές πλαγιές και κοιλάδες των Αγράφων, επάνω από τον Μέγδοβα και ως τον Αχελώο. Είναι ένα από τα παλαιά χωριά δικτύου το οποίο σήμερα έχει δύο κύριους πόλους: τις δύο Φραγκίστες και το Κερασσοχώρι (Κεράσοβο). Μαζί με τη Μαραθιά, τη Δάφνη και τη Χρυσώ είναι από τα χωριά που κτίστηκαν δυτικά του Μέγδοβα. Απέναντι, στις απότομες πλαγιές του Τυμφρηστού, το οικιστικό δίκτυο αραιώνει με λίγα παλαιά χωριά στα χαμηλότερα υψόμετρα του βουνού, το Καλεσμένο, το Στένωμα και το Παυλόπουλο.

⁸⁵ Ελευθερίου, Αντ., Μουγιάρης, Ν. (1981). «Εκθέσεις γεωτεχνικής ερεύνης σε οικισμούς του Νομού Ευρυτανίας». Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ).

⁸⁶ Τοπογραφικό Φύλλο Γ.Υ.Σ. κλίμακα 1:50.000 «Φραγγίστα»

Εικόνα 2-3. Το ανάγλυφο των Αγράφων και το οικιστικό δίπολο της Βίνιανης δίπλα στο φαράγγι του Μέγδοβα.

Υπόμνημα: 1. Βίνιανη. 2. Νέα Βίνιανη (Λιβιάδια). 3. Λόφος Αγίου Γεωργίου και «Τσουκνίδες». 4. Τοξωτή γέφυρα Μέγδοβα. [Υπόβαθρο: Τοπογραφικό Φύλλο Γ.Υ.Σ. κλίμακα 1:50.000 «Φραγγίστα»]

Η Βίνιανη υπήρξε σε εκείνη τη θέση, στην πλαγιά εκατέρωθεν ενός διπλού διχαλωτού ρέματος που χύνεται στον Μέγδοβα, για πολλούς αιώνες μέχρι την εγκατάλειψή της, μετά τους σεισμούς του 1966 οι οποίοι έπληξαν την περιοχή. Μετά από αυτό το καταστροφικό γεγονός ο οικισμός εγκαταλείφθηκε και κτίστηκε η Νέα Βίνιανη σε απόσταση περίπου 1,7 χλμ στα νοτιοδυτικά της παλαιάς θέσης, στο μικρό υψίπεδο Λιβιάδια. Υπήρξε παλαιότερη θέση του οικισμού από τους ελληνιστικούς χρόνους έως τον 18ο αιώνα η οποία βρισκόταν σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα σε μικρή απόσταση από τον σημερινό ιστορικό οικισμό της Βίνιανης, στον λόφο Αγίου Γεωργίου και την πλαγιά «Τσουκνίδες».

Εικόνα 2-4. Το σύμπλεγμα των τριών επάλληλων οικισμών, του λόφου Αγίου Γεωργίου, του παλαιού οικισμού της Βίνιανης και της Νέας Βίνιανης (Λιβάδια).

Υπόμνημα: Α. Η αρχική Βίνιανη από τους ελληνιστικούς χρόνους έως τον 18^ο αιώνα. Β. Η Βίνιανη από τον 18^ο αιώνα έως το 1966. Γ. Η Νέα Βίνιανη από το 1966. 1. Η μεταπολεμική επαρχιακή οδός. 2. Το παλιό μονοπάτι. Υπόβαθρο: Εθνικό Κτηματολόγιο και Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Σε απόσταση περίπου 1,5 χλμ νοτιοανατολικά βρίσκεται το μονότοξο παλιό γεφύρι με το πέρασμα του ποταμού, του δρόμου της Οθωμανικής περιόδου που ένωνε το Καρπενήσι με το Αγρίνιο και την Άρτα. Η σημερινή εθνική οδός κινείται νοτιότερα και διέρχεται από μεταλλική στρατιωτική γέφυρα του 1947, η οποία βρίσκεται σε απόσταση 5 χλμ από την παλαιά γέφυρα. Ολόκληρη η ζώνη της Βίνιανης καλύπτεται από δάση με μικρά τμήματα καλλιεργημένων εκτάσεων γύρω από τους οικισμούς. Στα δυτικά βρίσκεται το Καταφύγιο Άγριας Ζωής Βίνιανης-Μαραθιάς.

Ο ορεινός όγκος των Αγράφων

Τα Άγραφα είναι ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα ορεινά συμπλέγματα της χώρας. Απλώνονται σε έναν μεγάλο όγκο που ο ποταμός Αγραφιώτης χωρίζει σε ανατολικό και δυτικό τμήμα. Απλώνονται από βορρά προς νότο σε μήκος 50 χλμ. και σε πλάτος από ανατολή σε δύση 30 χλμ. με συνολική έκταση μεγαλύτερη των 1.500 τ.χλμ. Αποτελούν ένα από τα νότια τμήματα της οροσειράς της Πίνδου, συνορεύοντας στα ανατολικά με τον Τυμφρηστό, βόρεια με τα Τζουμέρκα και τον Κόζιακα, στα δυτικά με τα Όρη του Βάλτου και στα νότια με τα Βαρδούσια και τη Γκιώνα. Ποτάμια και βαθιές χαράδρες

διασχίζουν τα βουνά με κυριότερα τον Ασπροπόταμο-Αχελώο, τον Ταυρωπό-Μέγδοβα, τον Αγραφιώτη και εκατοντάδες παραποτάμους. Στο σύνολό του το ποτάμιο δίκτυο καταλήγει στην τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών ενώ ο Μέγδοβας ξεκινά από την τεχνητή λίμνη Πλαστήρα η οποία αποτελεί το όριο με τη Θεσσαλία.

Εικόνα 2-5. Η τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών στον ποταμό Αχελώο. Φωτό: Δημήτρης Γερνίκος.

Οι κορυφές των οροσειρών των Αγράφων που αποτελούνται από ασβεστόλιθους,⁸⁷ φθάνουν σε υψόμετρο που ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα, με υψηλότερη την Καράβα (2.184 μέτρα). Απόρροια του γεγονότος αυτού αποτελεί το χαρακτηριστικό του γεωμορφολογικού ανάγλυφου -όπως σχεδόν και κάθε ορεινού όγκου που αποτελείται από ασβεστολιθικά πετρώματα- με τις μεγάλες κλίσεις των πλαγιών, καθώς και την παρουσία βαθιών χαραδρών και ορισμένων κοιλάδων.

⁸⁷ <https://dapgeol.tripod.com/geologiaellados.htm>

Εικόνα 2-6. Ο ποταμός Μέγδοβας κυλάει στο βάθος των κοιλάδων των Αγράφων. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Στην περιοχή της Βίνιανης, ο ποταμός Μέγδοβας-Ταυρωπός ο οποίος χύνεται στον Αχελώο διαχωρίζει με μία βαθιά χαράδρα τον ορεινό όγκο του Τυμφρηστού από τα υπόλοιπα Άγραφα. Το δίπολο των οικισμών της Βίνιανης βρίσκονται ακριβώς στη συμβολή των κοιλάδων και του κυρίως φαραγγιού του Μέγδοβα, κοντά στον ποταμό, στη διαδρομή η οποία τις συνδέει με το Καρπενήσι.

Εικόνα 2-7. Κοπάδι αιγών σε μικρό λιβάδι επάνω από τη λίμνη Κρεμαστών. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Το κλίμα των Αγράφων επηρεάζεται σαφώς από τη γεωγραφική θέση, τους ορεινούς όγκους και την έκθεση των πλαγιών τους, τα ποτάμια και τις τεχνητές λίμνες. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή του διαδραματίζει η υγρασία του αέρα με μορφή ομίχλης ή χαμηλών σύννεφων. Το κλίμα ποικίλει από μεσογειακό με δροσερούς υγρούς χειμώνες και θερμά ξηρά καλοκαίρια, που παρατηρούνται στα χαμηλότερα υψόμετρα - έως το μεσογειακό κλίμα των υψηλών οροσειρών με δριμείς και παρατεταμένους χειμώνες όπου παρατηρούνται υψηλές τιμές ετήσιων ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων και ξηρά καλοκαίρια.

Η χλωρίδα και η πανίδα

Τα Άγραφα, όπως φαίνεται και από τις πιο κάτω καταγραφές είναι ένα από τα πλέον σημαντικά ορεινά καταφύγια άγριας ζωής στην Ελλάδα με πλούσια χλωρίδα και κυρίαρχο τον δασικό και αλπικό χαρακτήρα. Καλύπτονται από πυκνά δάση κωνοφόρων αλλά και πλατύφυλλων με τα δάση ελάτης, μαυρόπευκου, καστανιάς και βελανιδιάς να κυριαρχούν.

Η πλούσια βιοποικιλότητα της περιοχής χαρακτηρίζεται από πολλά είδη φυτών που δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την παραγωγή προϊόντων υψηλής διατροφικής αξίας με εξαγωγήμο προσανατολισμό.

Εικόνα 2-8. Δάσος κωνοφόρων στα Άγραφα. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης οι δασικές εκτάσεις των κωνοφόρων αποτελούν το 77% των δασοκαλύψεων με επιφάνεια 110 περίπου τ.χλμ.

Τα πυκνά δάση των Αγράφων καλύπτονται από μακεδονική ελάτη (*Abies borisii-regis*), κεφαληνιακή ελάτη (*Abies cephalonica*), μαυρόπευκα (*Pinus nigra*), οξιές (*Fagus*

sylvatica), καστανιές (*Castanea sativa*) και πολλά είδη βελανιδιάς (*Quercus sp.*) ενώ υπάρχουν σφενδάμια (*Acer sp.*), σορβιές (*Sorbus sp.*), βουνοκυπάρισσα (*Juniperus communis*), σκλήθρα (*Alnus glutinosa*), φτελιές (*Ulmus minor*), οστρυές (*Ostrya carpinifolia*), γάυροι (*Carpinus betulus*), ιτιές (*Salix sp.*), κουμαριές (*Arbutus unedo L.*) όπως και πλατάνια (*Platanus orientalis*) στις κοίτες των ποταμών, στις πηγές και στα ρέματα. Στα μεγάλα αλπικά υψόμετρα υπάρχουν χορτολιβαδικές εκτάσεις.

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι στα Άγραφα ευδοκούν 1.200-1.300 είδη φυτών.⁸⁸

Τα πιο σημαντικά από αυτά είναι η κενταύρια (*Centaurea messenicolasiana*), το κολχικό (*Colchicum rausii*), η *Aquilegia vulgaris*, η *Asperula pinifolia*, η *Asperula oetaea*, η *Achillea pindicola subsp pindicola*, ο κρίνος (*Lilium albanicum*), το *Laburnum alpinum*, το *Veratrum nigrum L.*, το θυμάρι (*Thymus dolopicus*), το *Helichrysum plicatum*, το *Podospermum roseum subsp peristericum*, η *Satureja horvatii subsp macrophylla*, η Σιληνή (*Silene congesta*), το *Cirsium heldreichii subsp heldreichii*, το *Seseli parnassicum*, οι Βιόλες (*Viola epirota* και *Viola rupestris*), το *Erigeron alpinus*, η Φριτιλάρια (*Fritillaria thessala subsp ionica*), το *Doronicum austriacum*, το Γεράνι (*Geranium reflexum*), η *Aubrieta scardica* και το *Rhynchocorys elephas subsp elephas*.

Άλλα είδη της χλωρίδας των βουνών είναι το *Vincetoxicum speciosum*, η *Pinguicula crystallina subsp hirtiflora*, ο Κρίνος (*Lilium chalcedonicum*), η *Pedicularis graeca*, το *Acantholimon graecum*, το Κολχικό (*Colchicum graecum*), η *Artemisia absinthium*, η *Limosella aquatica*, το Αγριογαρύφαλλο (*Dianthus sylvestris subsp sylvestris*), η *Saxifraga sempervivum*, το *Sempervivum heuffelii*, το *Sempervivum marmoreum subsp marmoreum*, η *Veronica orsiniana*, η *Anemone apennina*, η *Orthilia secunda*, η *Scutellaria alpina*, η *Rorippa thracica* και η *Noccaea brevistyla subsp pseudorivularis*.

⁸⁸ Για τις αναφορές στη χλωρίδα και πανίδα των Αγράφων τα στοιχεία αντλούνται από το αναλυτικό άρθρο «Ορεινοί όγκοι - Άγραφα», naturagraeca (ένας οδηγός για την άγρια φύση της Ελλάδας), <https://www.naturagraeca.com/ws/122,184,191,1,1,Άγραφα> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]. Τα στοιχεία για τις δασικές εκτάσεις αντλούνται από σύστημα δεδομένων Copernicus και τους ελληνικούς δασικούς χάρτες.

Εικόνα 2-9. Οικοσύστημα της Βίνιανης με τα ανθρωπογενή του στοιχεία: Ερείπια, καλλιέργειες και μικρό κοπάδι αιγοπροβάτων. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Στα προαναφερόμενα οικοσυστήματα επίσης ευδοκούν οι ορχιδέες *Cephalanthera damasonium*, *Cephalanthera rubra*, *Epipactis atrorubens*, *Epipactis helleborine*, *Epipactis subclausa*, *Dactylorhiza sambucina*, *Dactylorhiza pindica*, *Dactylorhiza saccifera*, *Himantoglossum jankae*, *Gymnadenia conopsea*, *Neottia ovata*, *Platanthera chlorantha*, *Neotinea maculata*, *Orchis mascula*, *Orchis purpurea*, *Orchis simia*, *Orchis pallens*, *Ophrys reinholdii*, *Ophrys apifera*, *Ophrys epirotica* και *Ophrys hebes*. Επιπλέον στην περιοχή φύονται είδη όπως η ρίγανη (*Origanum vulgare*), το τσάι του βουνού (*Sideritis* sp. L.), το χαμομήλι (*Matricaria recutita*), το γαϊδουράγκαθο (*Oenothera lamarckiana*), το πλατύφυλλο Φυλλύκι (*Phillyrea latifolia*), η τσουκνίδα (*Urtica* sp. L.), η μέντα (*Mentha* sp.), η καστανιά (*Castanea sativa*), η καρυδιά (*Juglans regia*), η ελιά (*Olea europaea*), η άμπελος (*Vitis vinifera*).

Η ορνιθοπανίδα λόγω της μεγάλης έκτασης του ορεινού όγκου είναι επίσης ιδιαίτερα πλούσια με αρκετά σπάνια είδη⁸⁹ με λίγες ομάδες από όρνια και περιστασιακή παρουσία του ασπροπάρη. Οι πετροπέρδικες συναντώνται στις περισσότερες βουνοπλαγιές, ενώ στις χαράδρες ζουν οι μπούφοι. Η μεγάλη ποικιλία αρπακτικών πτηνών εμφανίζεται με αετούς και γεράκια. Συγκεκριμένα πετούν χρυσαετοί, φιδαιοί, γερακαετοί, σφηκιάρηδες, γερακίνες, ξεφτέρια, σαΐνια, διπλοσάινα, πετρίτες, βραχοκιρκίνεζα, δεντρογέρακα και σπάνια χρυσογέρακα. Στις αλπικές ζώνες ζουν χιονάδες, ωχροκελάδες, χιονοψάλτες, σταχτοπετρόκληδες, πυρροκότσυφες, χιονοκότσυφες, τοιχοδρόμοι, κιτρινοκαλιακούδες, κοκκινοκαλιακούδες, χιονόστρουθοι και βλαχοτσιχλونا. Η ορνιθοπανίδα των Αγράφων συμπληρώνεται από τα γνωστά είδη των ελληνικών βουνών,

⁸⁹ Βλ. «Ορεινοί όγκοι - Άγραφα», naturagraeca (ένας οδηγός για την άγρια φύση της Ελλάδας), <https://www.naturagraeca.com/ws/122,184,191,1,1,Άγραφα> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

όπως μπεκάτσες, φασσοπερίστερα, φάσσες, τρυγόνια, κούκοι, χουχουριστές, κουκουβάγιες, γιδοβύζια, βουνοσταχτάρες, βραχοχελιδονα, τσαλαπετεινοί, μαύροι δρυοκολάπτες, πράσινοι δρυοκολάπτες, πευκοδρυοκολάπτες, λευκονώτες δρυοκολάπτες, δεντροσταρήθρες, δεντροκελάδες, σταχτοσουσουράδες, νεροκότσυφες, τρυποφράχτες, θαμνοψάλτες, αηδόνια, φοινίκουροι, γαλαζοκότσυφες, τσίχλες, γερακότσιχλες, θαμνοτσιροβάκοι, βουνοφυλλοσκόποι, πυρροβασιλίσκοι, χρυσοβασιλίσκοι, δρυομυγοχάφτες, ελατοπαπαδίτσες, καστανοπαπαδίτσες, αιγίθαλοι, δεντροσοπανάκοι, βραχοσοπανάκοι, αετομάχοι, κίσσες, συκοφάγοι, φανέτα, λούγαλα, σκαρθάκια, σταυρομύτες, κοκκοθραύστες, σιρλοτσίχλωνα, βουνοτσίχλωνα και χρυσοτσίχλωνα.

Η πανίδα των αμφιβίων κοντά στα ποτάμια και στα ρέματα αποτελείται από σαλαμάνδρες, κοινούς τρίτωνες, αλπικούς τρίτωνες, φρύνους, πρασινόφρυνους, κιτρινομπομπίνες, δεντροβάτραχους, γραιοβάτραχους, σβελοβάτραχους και βαλκανοβάτραχους.

Στα Άγραφα συναντώνται οι περιοχές κατανομής και των τριών χερσαίων χελωνών που ζουν στην Ελλάδα: της μεσογειακής χελώνας, της γραιοχελώνας και της κρασπεδωτής χελώνας. Η ερπετοπανίδα είναι πολύ πλούσια σε φίδια και σαύρες και περιλαμβάνει είδη, όπως το κονάκι, ο τυφλίτης, το σαμιαμίδι, η σαύρα της Ρούμελης, η τρανόσαυρα, το σιλιβούτι, η τοιχογουστέρα, η σαύρα του Ταύρου, ο στεφανοφόρος, ο έφιος, ο λαφιάτης, η δεντρογαλιά, ο σαπίτης, το νερόφιδο, η σαΐτα, το αγιόφιδο, ο λαφιάτης του Ασκληπιού, το σπιτόφιδο και η κοινή οχιά.⁹⁰

Η περιοχή είναι βιότοπος μεγάλων και μικρών θηλαστικών. Υπάρχει περιστασιακή παρουσία της αρκούδας και μόνιμη παρουσία του λύκου, ενώ στα δάση ζούνε ακόμα ζαρκάδια και αγριόγατες. Κοπάδια αγριόχοιρων, νυφίτσες, κουνάβια, ασβοί, αλεπούδες, λαγοί, δασομυξοί και δεντρομυξοί, σκίουροι και διάφορα είδη τρωκτικών και νυχτερίδων συμπληρώνουν την πανίδα. Στα ποτάμια υπάρχουν πληθυσμοί από βίδρες. Τέλος η ιχθυοπανίδα των ποταμών είναι επίσης σημαντική. Εντοπίζεται η αρπακτική ιονική πέστροφα (*Salmo fario*), η πελοποννησιακή μπριάννα (*Barbus peloponnesius*), ο πελοποννησιακός ποταμοκέφαλος (*Squalius peloponnesensis*), η αμερικάνικη πέστροφα (*Oncorhynchus mykiss*), η ποταμοσαλιάρα (*Salaria fluviatilis*) και η λιάρρα (*Telestes pleurobipunctatus*). Από τη μεγάλη ποικιλία των εντόμων πιο ενδιαφέρον είναι ένα σπάνιο στενότοπο ενδημικό είδος ακρίδας, το *Oropodisma karavica* το οποίο ζει κοντά στη κορυφή Καράβα.⁹¹

Τα δάση της Βίνιανης

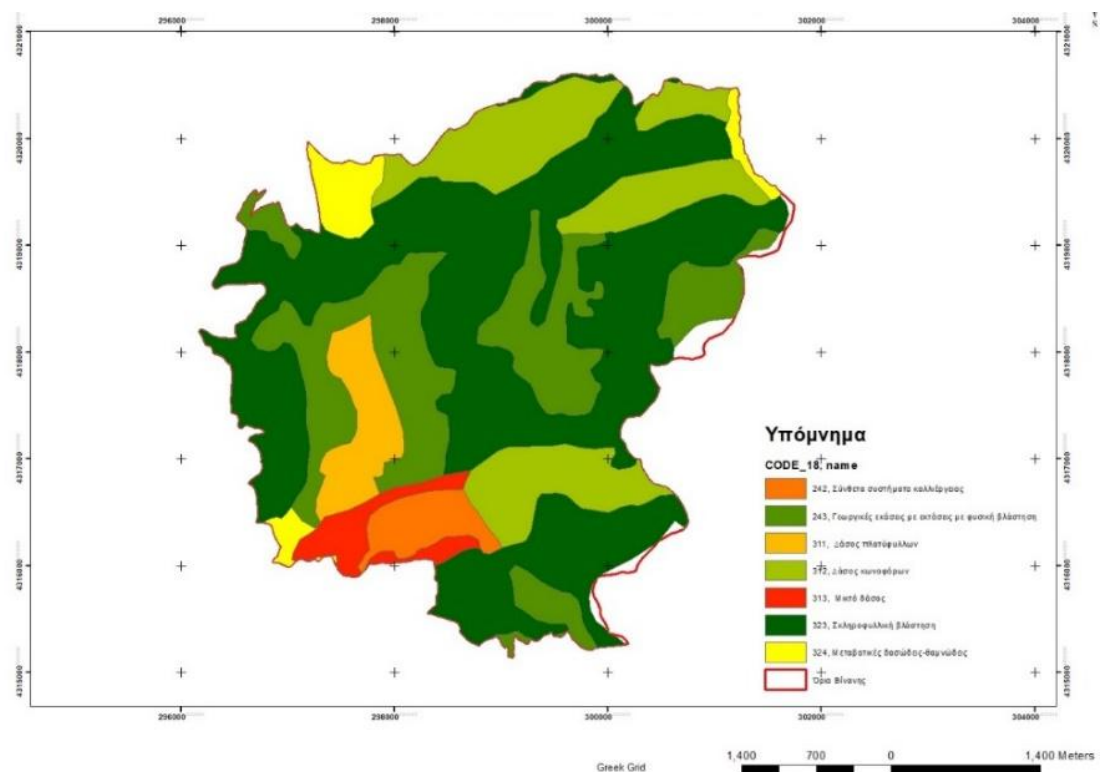
Η περιοχή της Βίνιανης καλύπτεται από πυκνά δάση σε έκταση που φθάνει στο 80%. Μόλις ένα 10% της επιφάνειας της δημοτικής ενότητας είναι μεταβατικές εκτάσεις και εκτάσεις αγροτικών καλλιεργιών.

⁹⁰ Βλ. «Ορεινοί όγκοι - Άγραφα», naturagraeca (ένας οδηγός για την άγρια φύση της Ελλάδας), <https://www.naturagraeca.com/ws/122,184,191,1,1,Άγραφα> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

⁹¹ Βλ. «Ορεινοί όγκοι - Άγραφα», naturagraeca (ένας οδηγός για την άγρια φύση της Ελλάδας), <https://www.naturagraeca.com/ws/122,184,191,1,1,Άγραφα> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

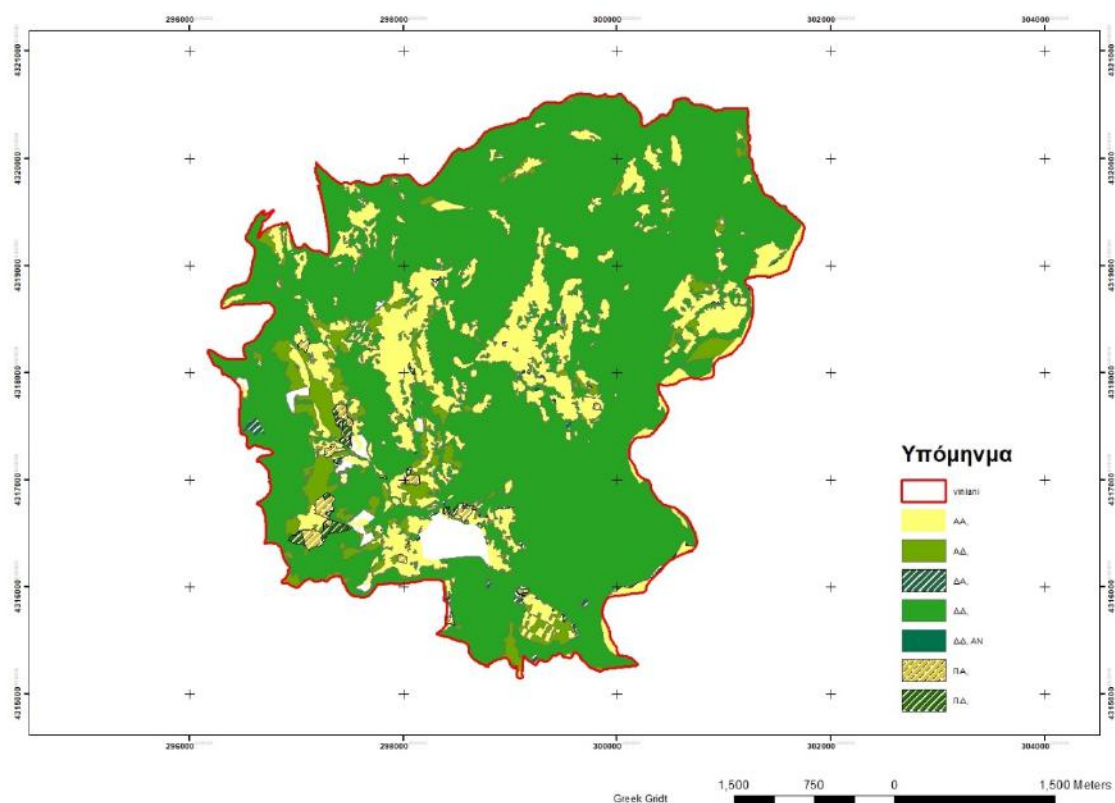
Οι δασικές κατηγορίες της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης καταγράφονται αναλυτικά στους χάρτες των εδαφοκαλύψεων του Copernicus (Corine) και στους ελληνικούς δασικούς χάρτες. Κυριαρχούν τα κωνοφόρα. Σύμφωνα με το Corine (2018) (Χάρτης 3.3.-1) και όπως δίνεται αναλυτικά στον Πίνακα 3.3.-1 οι εκτάσεις στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης έχουν την παρακάτω μορφή:

- Το δάσος πλατύφυλλων καλύπτει έκταση 83,21 ha.
- Το μικτό δάσος καλύπτει έκταση 81,23 ha.
- Το δάσος κωνοφόρων καλύπτει έκταση 10.982,29 ha.
- 4. Οι γεωργικές εκτάσεις σε συνδυασμό με εκτάσεις με φυσική βλάστηση καλύπτουν έκταση 547,33 ha.
- Οι μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις καλύπτουν έκταση 695,65 ha.
- Οι παραλίες, αμμόλοφοι, αμμουδιές (απροσδιόριστες) καλύπτουν έκταση 81,81ha.
- Η σκληροφυλλική βλάστηση καλύπτει έκταση 1611,61 ha.
- Τα σύνθετα συστήματα καλλιέργειας καλύπτει έκταση 52,80 ha.

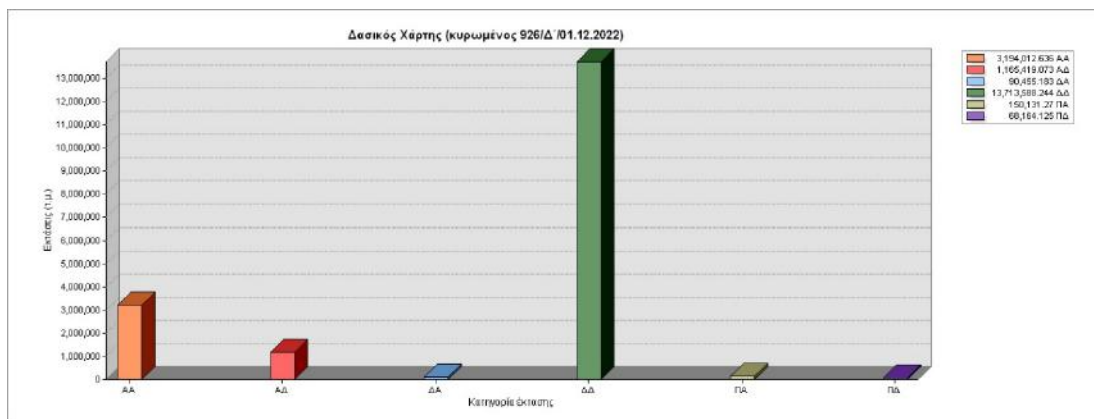

Χάρτης 2-9. Φυτοκαλύψεις στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης. Πηγή: Corine, 2018.

1. ΑΑ (άλλης μορφής / κάλυψης εκτάσεις στις Α/Φ παλαιότερης λήψης και άλλης μορφής / κάλυψης εκτάσεις στις Α/Φ πρόσφατης λήψης & στις αυτοψίες) καλύπτουν έκταση 319,40 ha.
2. ΑΔ (άλλης μορφής / κάλυψης εκτάσεις στις Α/Φ παλαιότερης λήψης και δάση και δασικές εκτάσεις στις α/φ πρόσφατης λήψης & στις αυτοψίες) καλύπτουν έκταση 116,54 ha.
3. ΔΑ (δάση και δασικές εκτάσεις στις Α/Φ παλαιότερης λήψης ή προϋφιστάμενα στοιχεία και άλλης μορφής / κάλυψης εκτάσεις στις Α/Φ παλαιότερης λήψης) καλύπτουν έκταση 9,04 ha.
4. ΔΔ (δάση και δασικές εκτάσεις στις Α/Φ παλαιότερης λήψης ή προϋφιστάμενα στοιχεία και δάση και δασικές εκτάσεις στις Α/Φ πρόσφατης λήψης & στις αυτοψίες) καλύπτουν έκταση 1.371,36 ha.
5. ΠΑ (τελεσίδικες πράξεις & αποφάσεις χαρακτηρισμού - μη δασικές) καλύπτουν έκταση 15,01 ha.
6. ΠΔ (τελεσίδικες πράξεις & αποφάσεις χαρακτηρισμού - δασικές) καλύπτουν έκταση 6,82 ha.

Χάρτης 2-11. Κυρωμένος Δασικός Χάρτης Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης (απόφαση 926/Δ' /01.12.2022 [Κύρωση δασικού χάρτη της Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας]).

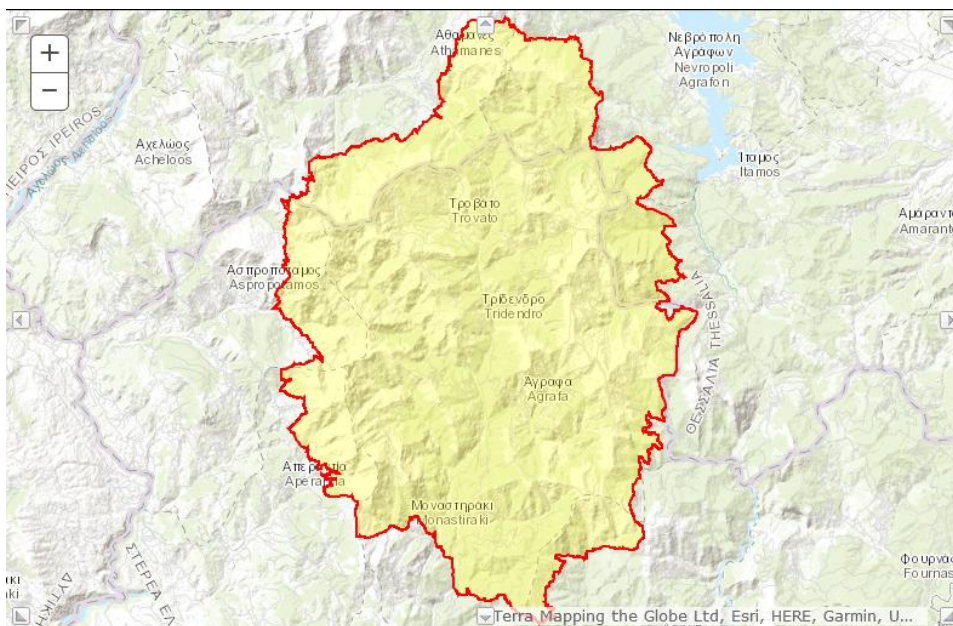
Γράφημα 2-1. Ποσοστά εδαφοκάλυψης στο δασικό χάρτη Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης

Περιοχές Natura, προστατευόμενα τοπία και καταφύγια Άγριας Ζωής

Ένα ισχυρό και επαρκές πλαίσιο προστασίας με επάλληλες θεσμικές κηρύξεις θωρακίζει σε διαφορετικά επίπεδα τυπικά τον δασικό πλούτο και την άγρια ζωή ολόκληρης της ορεινής ζώνης: Περιοχές Natura σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πέντε προστατευόμενα δάση από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας στη ζώνη των Αγράφων μεταξύ των οποίων το ένα στη Βίνιανη, και επτά καταφύγια Άγριας Ζωής. Το πρόβλημα πλέον δεν έγκειται τόσο στη θεσμική θωράκιση όσο στη διαχείριση, τη φύλαξη από καταστροφές και στην εν γένει βιώσιμη αντιμετώπισή τους. Οι πολυεπίπεδες κηρύξεις συνιστούν ένα σημαντικό θέμα καθώς διαφορετικές αρχές (Υπουργείο Περιβάλλοντος, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Δήμος Αγράφων) εμπλέκονται σε αρμοδιότητες ενώ ταυτόχρονα δεν συγκροτούνται μηχανισμοί ούτε διατίθενται πόροι που θα επιτρέψουν την ουσιαστική προστασία και την ασφαλή περιβαλλοντική διαχείριση όλου αυτού του τεράστιου πλούτου.

Η περιοχή Natura «Όρη Άγραφα» με κωδικό GR2430002 καλύπτει και μέρος του Δήμου Αγράφων. Η περιοχή θεσμοθετήθηκε το 2010 και έχει έκταση 39050.84 Ha.⁹²

⁹² ORI AGRAFA - GR2430002, <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=GR2430002> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023].

Εικόνα 2-10. Η περιοχή Natura «ORI AGRAFA - GR2430002». Πηγή: <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=GR2430002>

Στην ορεινή περιοχή των Αγράφων και του Τυμφρηστού βρίσκεται ένας μεγάλος αριθμός προστατευομένων τοπίων (protected landscapes) σύμφωνα με τον Ν. 3937/2011 (άρθρο 5).⁹³ Είναι τοπία που έχουν χαρακτηριστεί θεσμικά «περιοχές μεγάλης οικολογικής, γεωλογικής, αισθητικής ή πολιτισμικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους. Στα προστατευόμενα τοπία μπορεί να δίνονται με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά τους, ειδικότερες ονομασίες, όπως αισθητικό δάσος, γεωπάрко, τοπίο άγριας φύσης, τοπίο αγροτικό, αστικό. Ως προστατευόμενα στοιχεία του τοπίου χαρακτηρίζονται τμήματα ή συστατικά στοιχεία του τοπίου που έχουν ιδιαίτερη οικολογική, αισθητική ή πολιτισμική αξία ή συμβάλλουν στην προστασία φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους, όπως αλσύλια, παραδοσιακές καλλιέργειες, αγροικίες, μονοπάτια, πέτρινοι φράχτες, ξερολιθιές και αναβαθμίδες, κρήνες.»

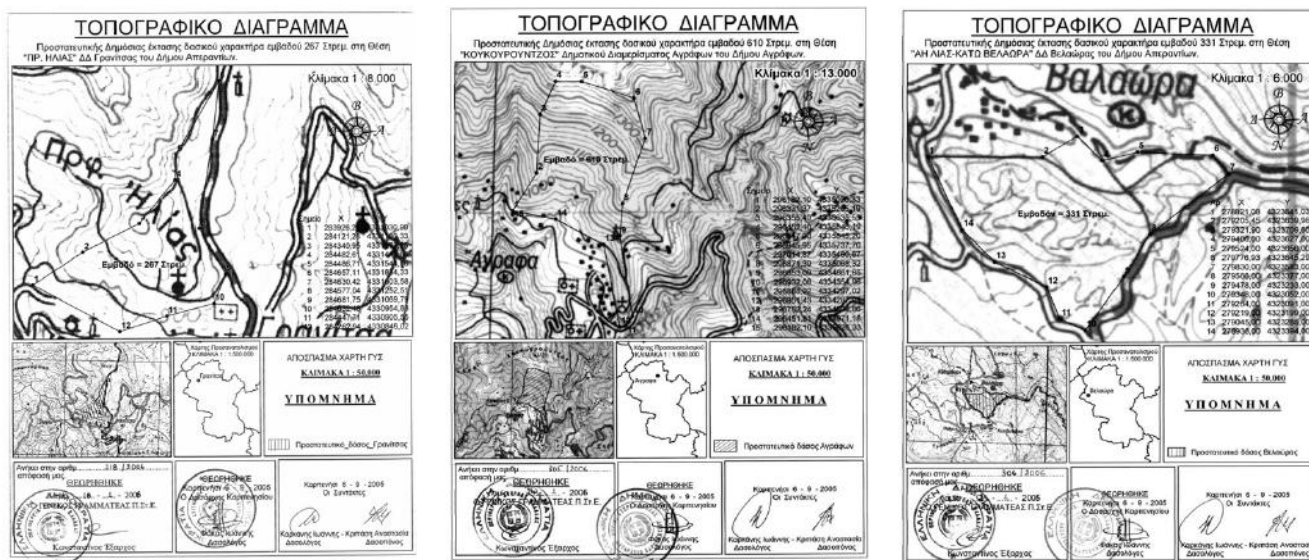
Ειδικότερα με αποφάσεις της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας είναι χαρακτηρισμένα:

1. Δημόσιο δάσος ως απολύτως προστατευτικό, έκτασης 267 στρ. στη θέση **«Προφήτης Ηλίας»** περιφέρειας Δ.Δ. Γρανίτσας, Δήμου Απεραντίων (ΦΕΚ 74/Δ/10.02.06, Απόφαση 218/06)⁹⁴

⁹³ ΦΕΚ 60/Α/2011, Ν. 3937/2011. «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».

⁹⁴ ΦΕΚ 89/Δ/10.02.06, Απόφαση 218/06. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 267 στρ. στη θέση «Προφήτης Ηλίας», περιφέρειας Δ.Δ. Γρανίτσας, Δήμου Απεραντίων, Νομού Ευρυτανίας.

2. Δημόσιο δάσος ως απολύτως προστατευτικό, έκτασης 610 στρ. στη θέση «Κουκουρούντζος», περιφέρειας Δ.Δ. Αγράφων, Δήμου Αγράφων (ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 305/06)⁹⁵
3. Δημόσιο δάσος ως απολύτως προστατευτικό, έκτασης 331 στρ. στη θέση «Αηλιάς-Κάτω Βαλαώρα», περιφέρειας Δ.Δ. Βαλαώρας, Δήμου Απεραντίων (ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 306/06)⁹⁶
4. Δημόσιο δάσος ως απολύτως προστατευτικό, έκτασης 729 στρ. στη θέση «Κερασχωρί-Καυκί», περιφέρειας Δ. Δ. Κερασχωρίου, Δήμου Βίνιανης (ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 307/06)⁹⁷
5. Δημόσιο δάσος ως απολύτως προστατευτικό, έκτασης 400 στρ. στη θέση «Παλαιοχώρι», περιφέρειας Δ. Δ. Παλαιοχωρίου, Δήμου Φραγκίστας (ΦΕΚ 104/Δ/13.02.06, Απόφαση 245/06)⁹⁸

Εικόνα 2-11. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 267 στρ. στη θέση «Προφήτης Ηλίας». Πηγή: ΦΕΚ 78/Δ/10.02.06, Απόφαση 218/06.

Εικόνα 2-12. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 610 στρ. στη θέση «Κουκουρούντζος». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 305/06.

Εικόνα 2-13. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 331 στρ. στη θέση «Αηλιάς – Κάτω Βαλαώρα». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 306/06.

⁹⁵ ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 305/06. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 610 στρ. στη θέση «Κουκουρούντζος», περιφέρειας Δ. Δ. Αγράφων, Δήμου Αγράφων, Νομού Ευρυτανίας».

⁹⁶ ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 306/06. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 331 στρ. στη θέση «Αηλιάς – Κάτω Βαλαώρα», περιφέρειας Δ.Δ. Βαλαώρας, Δήμου Απεραντίων, Νομού Ευρυτανίας.»

⁹⁷ ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 307/06. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 729 στρ. στη θέση «Κερασχωρί-Καυκί», περιφέρειας Δ. Δ. Κερασχωρίου, Δήμου Βίνιανης, Νομού Ευρυτανίας».

⁹⁸ ΦΕΚ 104/Δ/13.02.06, Απόφαση 245/06. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 400 στρ. στη θέση «Παλαιοχώρι», περιφέρειας Δ. Δ. Παλαιοχωρίου, Δήμου Φραγκίστας, Νομού Ευρυτανίας».

Εικόνα 2-14. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 729 στρ. στη θέση «Κερασόχωρι-Καυκί». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 307/06.

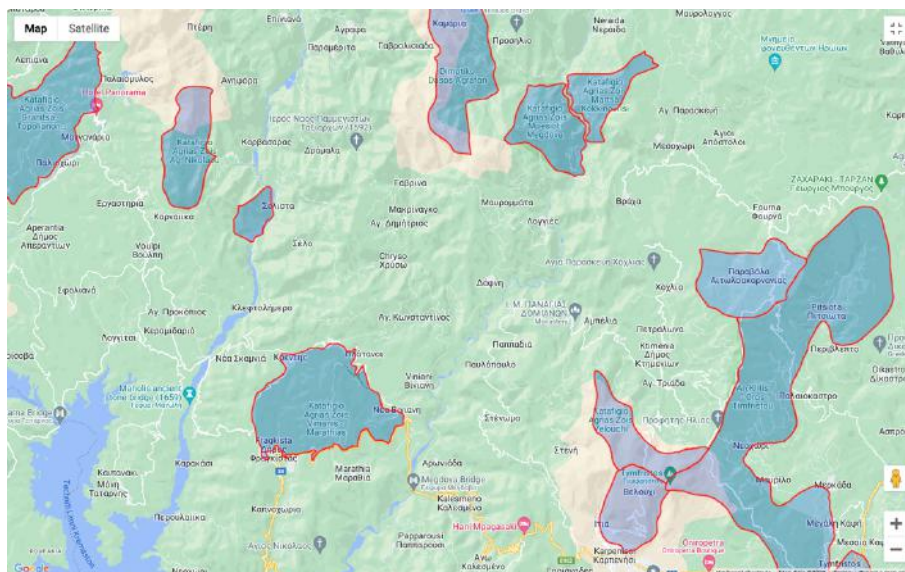
Εικόνα 2-15. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 400 στρ. στη θέση «Παλαιοχώρι». Πηγή: ΦΕΚ 104/Δ/13.02.06, Απόφαση 245/06.

Παράλληλα, στον ορεινό όγκο βρίσκονται οκτώ Καταφύγια Άγριας Ζωής σύμφωνα με τον Ν. 3937/2011 (άρθρο 5).⁹⁹ Πρόκειται για φυσικές περιοχές (χερσαίες και υγροτοπικές), που έχουν ιδιαίτερη σημασία ως σημαντικοί τόποι ανάπτυξης της άγριας χλωρίδας ή ως βιότοποι αναπαραγωγής, διατροφής, διαχείμασης ειδών της άγριας πανίδας, ή ως περιοχές αναπαραγωγής ψαριών και συγκέντρωσης γόνου.

Τα Καταφύγια Άγριας Ζωής είναι το ΚΑΖ της Βίνιανης-Μαραθιάς (Κ304), στα δυτικά το ΚΑΖ του Αγ. Νικολάου (Κ623) και της Βαρβαδιάδας (Κ907), στα βόρεια το Δημοτικό Δάσος Αγράφων-Καμάρια (Κ279) και τα ΚΑΖ Μπεσιώτη-Μέγδοβα-Λαχανορέματος (Κ287) και Μάτσας-Κοκκινόβρυσης (Κ284) και στα ανατολικά τα ΚΑΖ Βελουχίου-Αγ. Τριάδας και Ρόβιας-Καραβακίου-Ροβόλακκας (Κ312).¹⁰⁰

⁹⁹ ΦΕΚ 60/Α/2011, Ν. 3937/2011. «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».

¹⁰⁰ «Καταφύγια Άγριας Ζωής στην Ελλάδα», <https://www.geogreece.gr/refuge.php> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023].

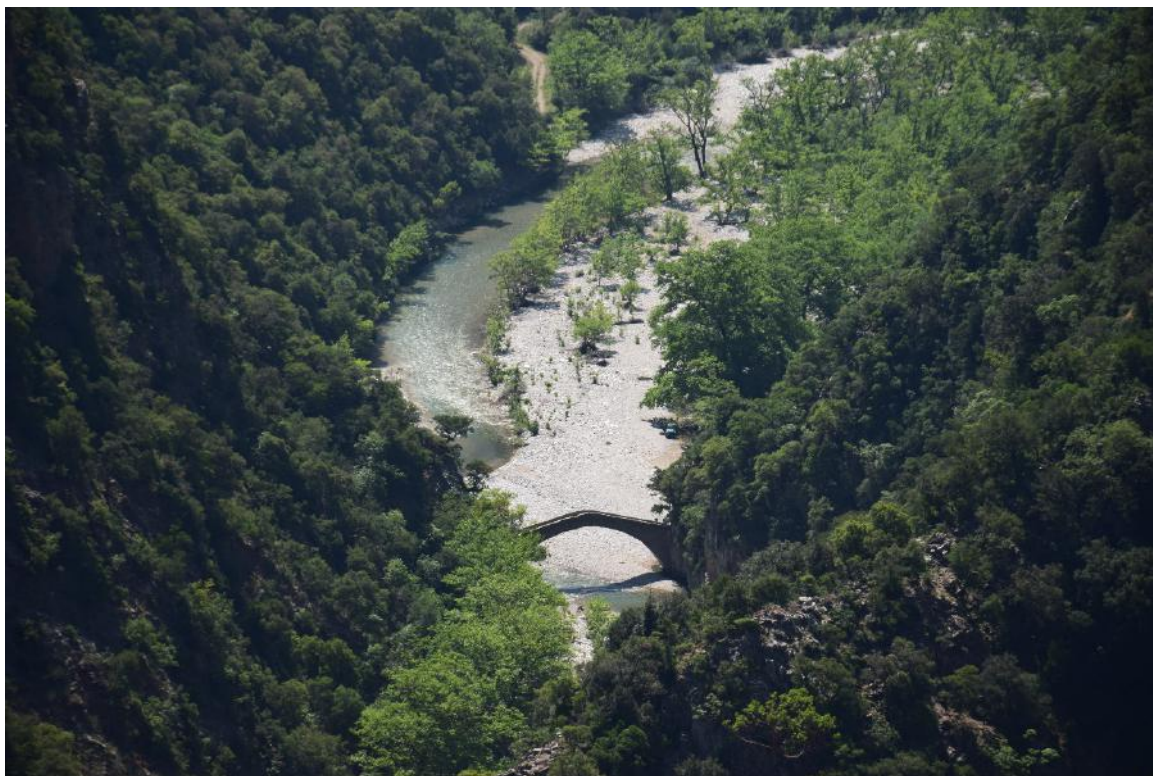

Εικόνα 2-16. Τα Καταφύγια Άγριας Ζωής (KAZ) στον ορεινό όγκο των Αγράφων. Πηγή: «Καταφύγια Άγριας Ζωής στην Ελλάδα», <https://www.geogreece.gr/refuge.php>.

Το πέρασμα του Μέγδοβα και οι ορεινές διαβάσεις της Πίνδου

Η Βίνιανη βρίσκεται επάνω σε αυτό το σημαντικό ορεινό πέρασμα το οποίο ενώνει το Αιγαίο με το Ιόνιο πέλαγος και τον εύφορο κάμπο της Λαμίας με αυτούς των εκβολών του Αχελώου και του Αγρινίου, του Αμβρακικού και της Άρτας. Η ορεινή ελληνική χερσόνησος, με τα δύσβατα βουνά της Πίνδου τα οποία χαμηλώνουν προς τον νότο, αποτελούσε ανέκαθεν ένα φυσικό εμπόδιο για την επικοινωνία των δυτικών με τις ανατολικές ακτές, αλλά και για τη ναυσιπλοΐα η οποία έπρεπε να περιπλεύσει την Πελοπόννησο για να συνδέσει τις πόλεις της μίας και της άλλης πλευράς. Αυτός είναι ο λόγος που, παρά την ορεινότητά τους, οι δρόμοι αυτοί υπήρξαν και λειτουργούσαν σε όλες τις εποχές.

Τα σημαντικότερα τέτοια περάσματα είναι του Μπράλου και της Γραβιάς, από τις Θερμοπύλες προς την Άμφισσα, του Καρπενησιού από τη Λαμία προς τον Αμβρακικό -με τη Βίνιανη να βρίσκεται σε κρίσιμη θέση επάνω από το φαράγγι και τη γέφυρα του Μέγδοβα-, της Πύλης (Πόρτες) των Τρικάλων μέσω του Ασπροποτάμου προς την Άρτα, της Κατάρας το οποίο συνέδεε τη Θεσσαλία με τα Γιάννενα μέσω του Μετσόβου και τέλος, το βορειότερο, από την Κόνιτσα ως τα Γρεβενά και την Κοζάνη, μέσω της Βωβούσας το οποίο συνδεόταν και με τους μεγάλους βαλκανικούς δρόμους. Ήταν περάσματα μέσω των οποίων μεταφέρονταν κυρίως προϊόντα από και προς τις πόλεις και κοπάδια αιγοπροβάτων, είτε στις εποχιακές μετακινήσεις είτε στα παζάρια των πόλεων.

Εικόνα 2-17. Η μονότοξη γέφυρα στο φαράγγι του Μέγδοβα σε φωτογραφική λήψη από τη Βίνιανη. Συνέδεε την ανατολική με τη δυτική Ευρυτανία στη διαδρομή από το Καρπενήσι προς το Αγρίνιο. Δεν έχει χρονολογηθεί, αλλά η κατασκευή της πιθανολογείται να έγινε τον 17ο αιώνα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ο δρόμος από τον κάμπο της Λαμίας προς το Καρπενήσι, το ορεινό πέρασμα του Τυμφρηστού, των δύο ποταμών του Μέγδοβα και του Ασπροποτάμου (άνω Αχελώος) ως τις εκβολές του και τον Αμβρακικό αποτυπώθηκε από τον Pouqueville το 1828¹⁰¹ στον χάρτη του, το 1852 στον στρατιωτικό γαλλικό χάρτη του *Dépôt de la Guerre*,¹⁰² στον χάρτη του Kiepert το 1878 και στον ελληνικό στρατιωτικό χάρτη του 1884.¹⁰³

Ο γαλλικός χάρτης σημειώνει τη διαδρομή η οποία από το Καρπενήσι οδηγεί μέσω του ορεινού αυχένα του Τυμφρηστού (Velouchi) προς το φαράγγι του Μέγδοβα με δύο κλάδους. Ο ένας κατευθύνεται στη γέφυρα της Βίνιανης, στο Κεράσοβο (Kerásonon), από εκεί στη Γρανιτσά (Granitsá) και, ακολουθώντας την κοίτη του άνω Αχελώου, καταλήγει στην Άρτα. Ο νότιος κλάδος από τον ορεινό αυχένα αποκλίνει και φθάνει στον Μέγδοβα στο ύψος της μεταπολεμικής μεταλλικής γέφυρας. Από εκεί ακολουθεί την κοίτη του Μέγδοβα και τον Αχελώο (Aspropotamos) κατάντη ως το Αγρίνιο.

¹⁰¹ Carta della Grecia antica e moderna : disegnata secondo le istruzioni e memorie di molti celebri viaggiatori e specialmente del signor Pouqueville intagliata da Gio. Batista Bordiga ; e pubblicata l'anno MDCCCXXVIII, 1828

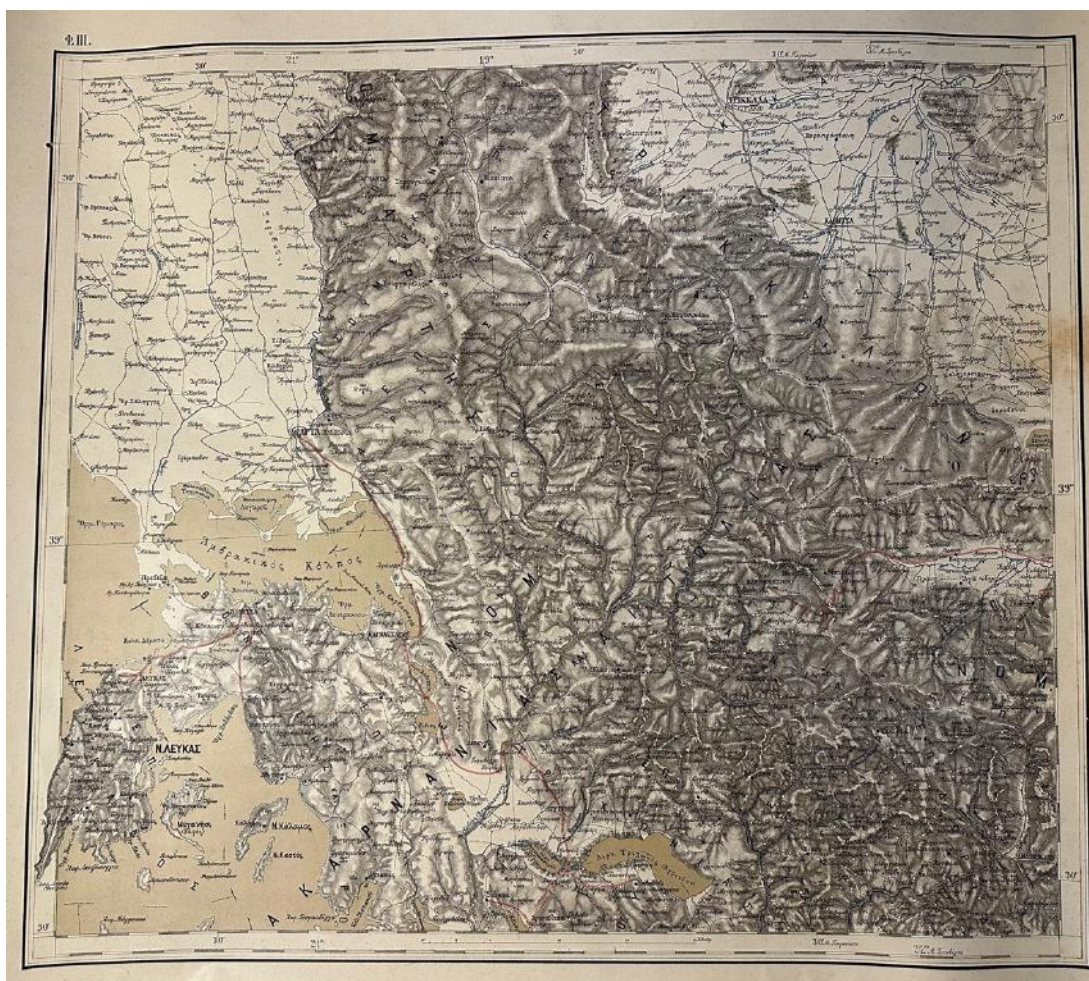
¹⁰² Carte de la Grèce à l' Echelle de 1/900.000, servant de Tableau d' Assemblage à la Grande Carte en 20 feuilles. Publiée par le Dépôt de la Geurre, Paris 1852.

¹⁰³ Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, κλίμακα 1/300.000, Καισαροβασιλικό Στρατ. Γεωρ. Ινστιτούτο, Βιέννη 1884 (Φύλλο III). Πηγή: Αρχείο Αντιστράτηγου Σ.Δ.Μπαλοδήμου.

Εικόνα 2-18. Carte de la Grèce à l'échelle de 1/900.000, servant de Tableau d'Assemblage à la Grande Carte en 20 feuilles. Publiée par le Dépôt de la Guerre, Paris 1852.

Στον ελληνικό στρατιωτικό χάρτη του 1884 σημειώνεται επίσης η ίδια διαδρομή με μεγαλύτερες λεπτομέρειες, ενώ φαίνεται το μονοπάτι να περνάει δίπλα από το Στένωμα, τη Βίνιανη και τη Χρύσω. Η διαφορά έγκειται στο ότι στον συγκεκριμένο χάρτη ο δρόμος από τη Λαμία ως το Καρπενήσι απεικονίζεται ως διαμορφωμένη οδός, ενώ από εκεί προς τα δυτικά είναι μονοπάτι.

Εικόνα 2-19. Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, κλίμακα 1/300.000, Καιοσαροβασιλικό Στρατ. Γεωρ. Ινστιτούτο, Βιέννη 1884 (Φύλλο III). Πηγή: Αρχείο Αντιστράτηγου Σ.Δ. Μπαλοδήμου.

Σημαντικό ρόλο σε αυτήν τη διαδρομή, που ένωνε το Αιγαίο με το Ιόνιο και όλο το δίκτυο των ορεινών χωριών με τις πόλεις του Καρπενησίου, του Αγρινίου και της Άρτας, είχε η λιθόκτιστη μονότοξη γέφυρα της Βίνιανης στο πέρασμα του Μέγδοβα. Η τυπική αυτή γέφυρα, η οποία συναντάται σε παραλλαγές της αρχιτεκτονικής της σε όλα τα Βαλκάνια και τη Μικρά Ασία, ανήκει στην Οθωμανική περίοδο και ως σήμερα δεν έχει χρονολογηθεί με ασφάλεια.¹⁰⁴ Η διαδρομή, μετά τη γέφυρα του Μέγδοβα ανηφορίζει παράλληλα με το ποτάμι ως το σημείο που συναντά τον αυχένα ο οποίος οδηγεί στα Λιβάδια, στη σημερινή Νέα Βίνιανη.

Ο τόπος των Λιβαδιών κατοικείτο από κτηνοτρόφους και αποτελούσε σταθμό του περάσματος. Στην είσοδο του μικρού οροπεδίου, από την πλευρά του Μέγδοβα, υπήρχε το χάνι του Καροπλεσίτη, ένα ισόγειο σχετικά μικρό κτίσμα που προσέφερε φαγητό και

¹⁰⁴ Συγκρίνοντας τα αντίστοιχα μονότοξα γεφύρια της ίδιας ευρείας ορεινής περιφέρειας, αυτό της Πλάκας στον Άραχθο άρχισε να κτίζεται το 1863 στη θέση παλαιότερου που είχε καταρρεύσει το 1860, το γεφύρι «του Μανώλη» στον Αχελώο -το πλησιέστερο και επί της ίδιας διαδρομής προς αυτό της Βίνιανης- κτίστηκε το 1659 και αυτό της Πύλης (Πόρτας) των Τρικάλων το 1514.

ύπνο για τους ταξιδιώτες, καθώς και σταύλο για τα ζώα.¹⁰⁵ Το χάνι κατεδαφίστηκε με την οικοδόμηση του νέου οικισμού. Από τα Λιβάδια ξεκινούσε ο δρόμος μέσω ενός ρέματος προς τη Βίνιανη, την οποία συναντούσε από την πλευρά του λόφου του Αγίου Γεωργίου. Λίγο μετά τα Λιβάδια, στην ίδια τη διαδρομή, άλλη μία μικρή λιθόκτιστη γέφυρα καλύπτει το στενό σε εκείνο το σημείο ρέμα. Επάνω σε αυτήν τη χάραξη κατασκευάστηκε νέος αγροτικός δρόμος ως τον Άγιο Γεώργιο, ο οποίος διέλυσε τα ίχνη του παλαιού μονοπατιού. Η μικρή γέφυρα έχει διασωθεί.

Εικόνα 2-20. Το ορεινό τοπίο των Αγράφων και η χιονισμένη κορυφή του Τυμφρηστού από τη Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ως τη σύγχρονη εποχή, εκτός από το πέτρινο γεφύρι, λειτουργούσε και μία ιδιότυπη κατασκευή εναέριας μεταφοράς, το «καρέλι», το οποίο διέσχιζε το ποτάμι στο ύψος της σύγχρονης γέφυρας. Ήταν ένας κλωβός κρεμασμένος σε τεντωμένο συρματόσχοινο από ένα καρούλι, με σχοινί οδηγό για τη μεταφορά του κλωβού από τη μία πλευρά στην άλλη, το οποίο χειριζόταν κάποιος από την όχθη. Τέτοιου τύπου κατασκευή υπήρχε ως πρόσφατα και στον αμέσως επόμενο προς τα δυτικά παραπόταμο του Αχελώου, τον Αγραφιώτη.

¹⁰⁵ Στον κτηματολογικό πίνακα που συνοδεύει την απόφαση του Υπουργού Κοινωνικής Πρόνοιας (18/5/1967) για την κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης στα Λιβάδια της Βίνιανης, το Χάνι Καροπλεσίτη καταγράφεται ερειπωμένο με επιφάνεια 190 τ.μ.

Εικόνα 2-21. Το Βελούχι (Τυμφρηστός) ζωγραφισμένο από τα υψώματα της Βίνιανης. Σχεδιάστηκε από τον Δημήτρη Μεγαλίδη, σκηνοθέτη του κινηματογραφικού συνεργείου στο Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ από τον Οκτώβριο του 1943. Αποτελεί το πρώτο σχέδιο στο Λεύκωμα του Αγώνα που δημοσιεύθηκε τρία χρόνια αργότερα. Πηγή: Μεγαλίδης Δημήτρης, Λεύκωμα Αγώνα. Σχέδια-Λιθογραφίες-Ξυλογραφίες, Αθήνα 1946.

Το ιδιόμορφο εκείνο ποτάμιο πέρασμα του Μέγδοβα και μία μοναδική αναφορά για το «καρέλι», συνοδευόμενη από φωτογραφία διέσωσε ο φωτογράφος Σπύρος Μελετζής περιγράφοντας την πορεία του από το Λιανοκλάδι προς το Καρπενήσι, με προορισμό την ανταρτοκρατούμενη Βίνιανη:

«[...] Πριν από τη Βίνιανη κυλά ο ποταμός Μέγδοβας. Γεφύρι δεν υπήρχε και τον περάσαμε πάνω στο καρέλι. Το καρέλι είναι πρωτόγονο μέσο. Από την μία και την άλλη άκρη του ποταμού ήταν δεμένο ένα χοντρό συρματόσχοινο τεντωμένο. Το καρέλι είναι ένα κασόνι ή καλύτερα ένα είδος κάρου με δύο τροχαλίες που προσαρμόζονται μέσα στο συρματόσχοινο και είναι στερεωμένες στο κασόνι. Έτσι αυτό το κασόνι κρέμεται στον αέρα. Μία γριά που ήταν μόνιμη γι' αυτή τη δουλειά ανέβαζε δυο ανθρώπους επάνω και μετά άρχιζε και τραβούσε το συρματόσχοινο. Έτσι το περίφημο καρέλι κυλούσε με τις τροχαλίες του και σε 5-6 λεπτά βρισκόσουν στην απέναντι μεριά του Μέγδοβα. Αυτό το καρέλι πρόσφερε τόσες υπηρεσίες εκείνη την εποχή όσες δεν πρόσφεραν εκατό άλλα γεφύρια. Και τι κόσμος δεν πέρασε απ' αυτό το καρέλι [...].»¹⁰⁶

¹⁰⁶ Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 20.

Εικόνα 2-22. Η μοναδική μάλλον φωτογραφία που διασώζει ως εικόνα το εναέριο «καρέλι» με τον ξύλινο κλωβό και το συρματοσχοίνο για τη διάβαση του Μέγδοβα ελήφθη από τον Σπύρο Μελετζή το 1943 κατά τη διάρκεια μεταφορών ανεφοδιασμού του Ε.Λ.Α.Σ. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 52.

Από την ίδια αφήγηση του Μελετζή την εποχή του πολέμου φαίνεται ότι το παλαιό γεφύρι του Μέγδοβα και η κάθοδος από τη Βίνιανη προς αυτό δεν ήταν σε τόσο έντονη χρήση όπως σε προγενέστερους χρόνους. Η πολυσύχναστη διαδρομή ήταν αυτή από τη Βίνιανη στα Λιβιάδια και από εκεί στο σημερινό πέρασμα, στο «καρέλι». Ο φωτογράφος πηγαίνοντας από τη Βίνιανη στους Κορυσχάδες κατέβηκε από το ρέμα προς τον Μέγδοβα και συνάντησε τη γέφυρα την οποία αγνοούσε καθώς στον ερχομό του είχε περάσει το ποτάμι από το νοτιότερο σημείο με το «καρέλι»:

«[...] Χωρίς να χάσω καιρό, πήγα στο εργαστήρι μου, ετοίμασα το σακκίδιο με τη μηχανή και τα φίλμς και αντί να περάσω από τα γνωστά πόστα που μπλοκαρισμένα και φυσικά άλλο δρομάκι δεν υπήρχε, κατέβηκα από ένα απότομο και κρεμνώδες μέρος που μόνο αγριόγίδα θα τολμούσαν να κατέβουν και έφτασα κάτω στον ποταμό Μέγδοβα. Στο μέρος εκείνο υπήρχε ένα γεφύρι που το βρήκα χωρίς να το έχω υπ' όψι μου, γιατί εγώ ήμουν αποφασισμένος έστω και κολυμπώντας να τον περάσω. Τον πέρασα και άρχισα ν' ανηφορίζω προς το Βελούχι. Απ' αυτή τη στιγμή πια εγώ πήγαινα για να πραγματοποιήσω την αποστολή μου [...].»¹⁰⁷

Το 1947 κατασκευάστηκε νέα μεταλλική στρατιωτική γέφυρα τύπου Μπέιλι στον Μέγδοβα η οποία άλλαξε τη διαδρομή από το Καρπενήσι προς τα Άγραφα. Με τη νέα γέφυρα, ο δρόμος από το Στένωμα προς το παλαιό γεφύρι έχασε τον ρόλο του και ο

¹⁰⁷ Μελετζής Σ. (2002), ό.π., σελ 22.

αμαξιτός δρόμος ο οποίος διαμορφώθηκε τα επόμενα χρόνια κινείται νοτιότερα περνώντας από το χωριό Καλεσμένο.

Εικόνα 2-23. Η νέα μεταλλική γέφυρα τύπου Μπέιλι στον Μέγδοβα. Κατασκευάστηκε από τον στρατό το 1947. Σε απόσταση 50 περίπου μέτρων στα κατάντη, το «καρέλι» -ο ενάერიος κλωβός μεταφοράς- διέσχιζε το ποτάμι. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

3 Η οικιστική δομή και η αρχιτεκτονική της Βίνιανης

3.1 Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας του πολιτιστικού πλούτου των Αγράφων και της Βίνιανης

Στα Άγραφα εντοπίζεται ένα εκτεταμένο δίκτυο περισσότερων από τριάντα διάσπαρτων αρχαιολογικών σημείων με ευρήματα της προϊστορικής, της κλασσικής και της ελληνιστικής αρχαιότητας, θρησκευτικά μνημεία, μνημεία της βυζαντινής και οθωμανικής εποχής όπως και νεότερα μνημεία. Αρκετά εξ αυτών βρίσκονται στην περιοχή της Βίνιανης

Ειδικότερα προκύπτει ότι υπάρχει μία διαχρονική κατοίκηση στη μακρά διάρκεια της ιστορίας. Τα λείψανα αυτής της κατοίκησης απλώνονται σε όλα τα Άγραφα.

Σε όλο αυτό το φάσμα του αρχαιολογικού πλούτου στην πραγματικότητα η έρευνα είναι αποσπασματική. Εκτός από λίγες αρχαιολογικές αποστολές προ αρκετών δεκαετιών, οι οποίες ανέδειξαν θέσεις αρχαίας κατοίκησης, η μεσαιωνική περίοδος, όπως και οι μεταγενέστεροι αιώνες από το τέλος του Βυζαντίου, η οθωμανική περίοδος, ακόμη και ο 19ος αιώνας οπότε τα Άγραφα πλέον ενσωματώθηκαν στο νέο ελληνικό κράτος δεν έχουν ερευνηθεί. Εκτός από τα αρχαία και μεσαιωνικά κατάλοιπα, πυρήνες οικισμών, γεφύρια, κρήνες και μεμονωμένα αξιόλογα κτίρια της περιόδου από τον 17ο ως τις αρχές του 20ού αιώνα βρίσκονται σε όλη την έκταση του ορεινού όγκου.

Οι περισσότερες θέσεις με ίχνη της αρχαιότητας όπως αυτές της μεσαιωνικής και των νεότερων ιστορικών περιόδων είναι καταγεγραμμένες μόνο στη βιβλιογραφία, μη προσβάσιμες και άγνωστες στο ευρύ κοινό. Πολλές από αυτές έχουν χαθεί, καθώς εντοπίστηκαν κάποια στιγμή στο παρελθόν χωρίς να υπάρξει καμία συνέχεια και φροντίδα για τη διάσωση, την προστασία και την ανάδειξή τους. Σε αυτό διαφοροποιούνται τα θρησκευτικά μνημεία (μονές και ναοί) λόγω της εμπλοκής της Εκκλησίας της Ελλάδος και της διαρκούς φροντίδας εκ μέρους των τοπικών κοινοτήτων. Σημαντικός αριθμός τέτοιων μνημείων -χριστιανικών ναών και μονών- υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή. Χρονολογούνται κυρίως στα μεταβυζαντινά χρόνια. Στην πλειονότητά τους μόνο αυτά τα θρησκευτικά μνημεία είναι γνωστά, ασφαλή και επισκέψιμα.

Το σύνολο των μνημείων προστατεύονται με τη γενική προστασία της αρχαιολογικής νομοθεσίας. Ορισμένα εξ αυτών προστατεύονται θεσμικά με ειδικές κηρύξεις ενώ άλλα, όπως η γέφυρα του Μέγδοβα ή ο αρχαιολογικός χώρος του Αγίου Γεωργίου στον παλαιό οικισμό της Βίνιανης, δεν έχουν ειδικό καθεστώς προστασίας.

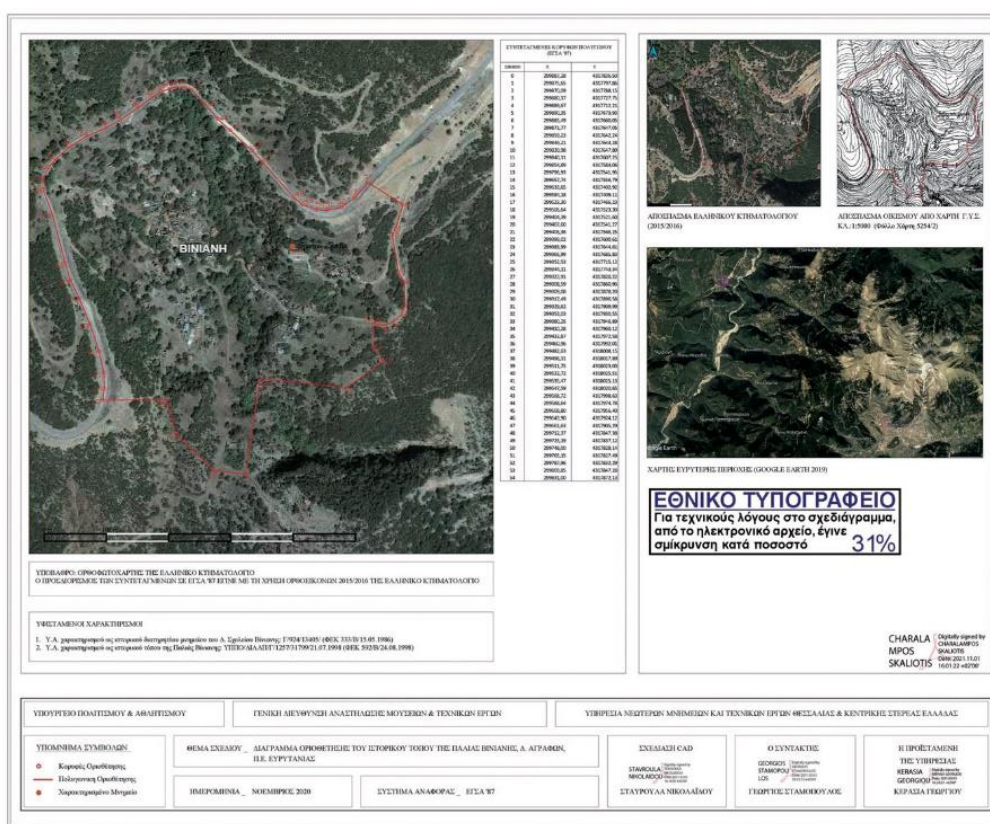
Μέσα σε αυτό το σημαντικό πεδίο με τα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς η Βίνιανη έχει κεντροβαρική θέση. Το σύμπλεγμα του οικισμού με την έδρα και το Μουσείο της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944), τα εξόχως σημαντικά κτίρια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, ο ελληνιστικός και μεσαιωνικός πυρήνας του λόφου Αγίου Γεωργίου και η γέφυρα του Μέγδοβα που χρονολογείται περί τον 16ο αιώνα συγκροτούν ένα ιστορικό πάρκο υψηλής ποιότητας.

Ειδικότερα, ο παλαιός οικισμός της Βίνιανης χαρακτηρίστηκε ως Ιστορικός Τόπος το 1988 (ΦΕΚ 592/Β/1988).¹⁰⁸

Ο Ιστορικός Τόπος αναοριοθετήθηκε το 2021 (ΦΕΚ 858/Δ/2021),¹⁰⁹ και η απόφαση συμπληρώθηκε ως εξής:

(...) διότι αποτελεί ένα ανθρωπογενές περιβάλλον εναρμονισμένο πλήρως με το φυσικό περιβάλλον που διατηρεί την πολεοδομική του οντότητα και τον αρχιτεκτονικό του χαρακτήρα μέσα στο χρόνο, περιλαμβάνει το χαρακτηρισμένο από το ΥΠΠΟΑ κτήριο του Παλαιού Σχολείου και αποτελεί σημαντικό τεκμήριο ιστορικής, κοινωνικής, οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτισμικής εξέλιξης της περιοχής από τον 19ο αιώνα έως σήμερα.

Σύμφωνα με τον χάρτη με την οριοθέτηση του Ιστορικού Τόπου, που συνοδεύει την απόφαση του 2021, η κήρυξη αφορά τον οικιστικό πυρήνα του παλαιού οικισμού της Βίνιανης και δεν περιλαμβάνει τον λόφο του Αγίου Γεωργίου και το νεκροταφείο.

Εικόνα 3-1. Η αναοριοθέτηση του Ιστορικού Τόπου της Βίνιανης (ΦΕΚ 858/Δ/2021).

¹⁰⁸ ΦΕΚ 592/Β/1988, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1257/31799. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού τόπου του οικισμού Παλαιάς Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας»: [Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό τόπο, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1469/50 τον Οικισμό Παλαιάς Βίνιανης Ν. Ευρυτανίας γιατί συνδέεται άμεσα με τη νεότερη Ελληνική Ιστορία. Στον οικισμό Παλαιάς Βίνιανης εγκαταστάθηκε η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή στον Αγώνα κατά των Γερμανών, έγινε όμως γνωστή από το γεγονός της Συγκρότησης της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΣΑ) με αποστολή της το συντονισμό και τη διεύθυνση του αγώνα. Εξάλλου, ο οικισμός Παλαιάς Βίνιανης παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς πολλά από τα κτίρια που τον αποτελούν έχουν ενδιαφέροντα μορφολογικά και δομικά στοιχεία παραδοσιακού χαρακτήρα].

¹⁰⁹ ΦΕΚ 858/Δ/2021, ΥΑ 228723 «Αναοριοθέτηση του ιστορικού τόπου της Παλιάς Βίνιανης, Δήμου Αγράφων, Π.Ε. Ευρυτανίας, Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας».

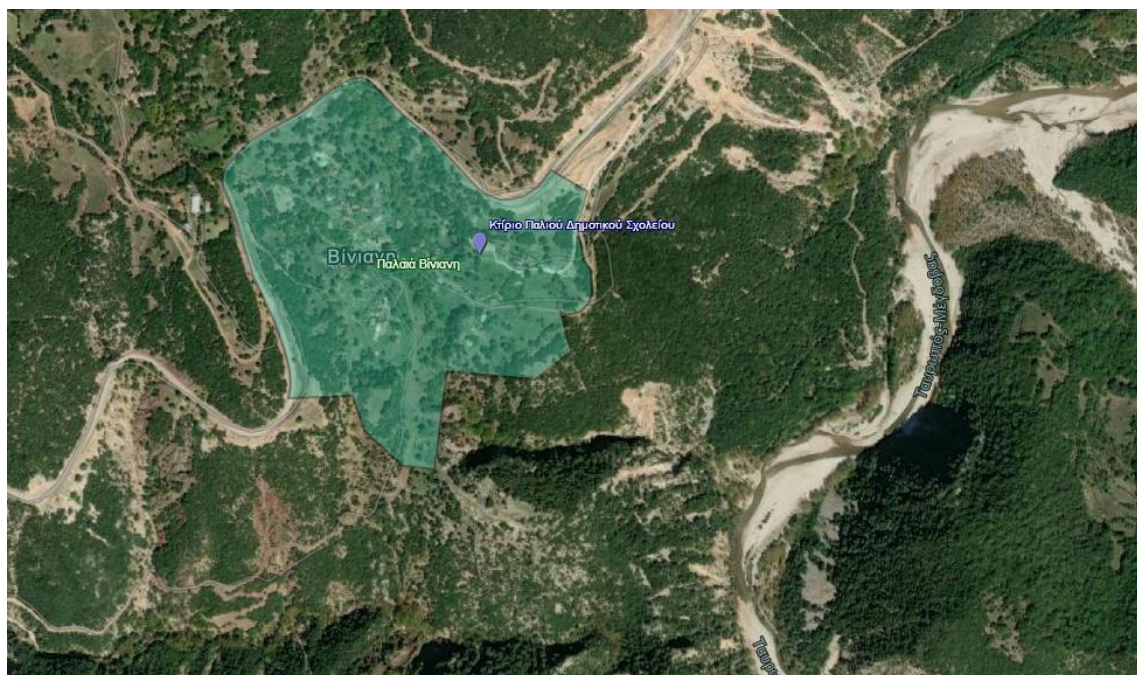
Επίσης, το Παλαιό Δημοτικό Σχολείο χαρακτηρίστηκε ως Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο το 1986 (ΦΕΚ 333/Β/1986).¹¹⁰ Στο κτίριο σήμερα στεγάζεται το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης.

Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1469/50, το κτίριο του παλιού Δημοτικού Σχολείου της Κοινότητας Βίνιανης στο Ν. Ευρυτανίας γιατί είναι συνδεδεμένο με την Εθνική μας Ιστορία.

Στο παραπάνω κτίριο, στις 10 Μαρτίου 1944 έγινε για πρώτη φορά συγκρότηση Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης γνωστής ως «Κυβέρνηση του Βουνού». Η Κυβέρνηση του Βουνού αποφάσισε τη σύγκλιση του εθνικού συμβουλίου (Λαϊκή Βουλή), που θα θεσμοθετούσε τη νέα λαϊκή εξουσία (το εθνοσυμβούλιο). Η ορκωμοσία της Κυβέρνησης του βουνού έγινε σ' αυτό το σχολείο από τον ιερέα του χωριού, με την παρουσία του Μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ.

Το κτίριο είναι επιβλητικό, εναρμονισμένο με το περιβάλλον του και από τα σημαντικότερα του οικισμού. Έχει κτιστεί την περίοδο του μεσοπολέμου και είναι μονόροφο, λιθόκτιστο κεραμοσκεπές με κάτοψη σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλογράμμου.

Είναι απλό στη μορφολογία των όψεων του και στην κυρίως όψη του τα ανοίγματα είναι συμμετρικά τοποθετημένα, ως προς ένα κεντρικό άξονα που ορίζεται από την είσοδο του κτιρίου. Επίσης έχουν κατασκευαστεί, οι γωνίες του καθώς και το πλαίσιο της εισόδου του με μεγάλες πελεκητές πέτρες παραλληλεπίπεδες (αγκωνάρια).

Εικόνα 3-2. Ο Ιστορικός Τόπος της Βίνιανης και το μνημείο του Παλαιού Σχολείου Βίνιανης στο Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο. Πηγή: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>

¹¹⁰ ΦΕΚ 333/Β/1986, ΥΑ Γ/924/13405. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου, του παλιού Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας».

Σύμφωνα με το Σχέδιο Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης (2018),¹¹¹ οι εντοπισμένες αρχαιολογικές θέσεις και τα μνημεία με καθεστώς προστασίας του Υπουργείου Πολιτισμού¹¹² είναι τα παρακάτω:

A. Αρχαιολογικοί χώροι της προϊστορικής και κλασσικής εποχής

T.K. Μαυρομμάτας

- Μαυρομμάτα - Θέση Κύφου-Παλιοχώρι. Οικιστικά κατάλοιπα και επιφανειακή κεραμική
- Μαυρομμάτα - Θέση Κραβασάρας. Οικιστικά κατάλοιπα και επιφανειακή κεραμική
- Μαυρομμάτα - Θέση Παλιόκαστρο. Ερείπια αρχαίας οχύρωσης-παρατηρητηρίου για τον έλεγχο της περιοχής

T.K. Χρύσως

- Οικισμός Χρύσως: Εντός και εκτός του οικισμού της Χρύσως υπάρχουν ενδείξεις για αρχαία οικιστικά κατάλοιπα

T.K. Δάφνης

- Δάφνη - Θέση Άγιοι Ταξίαρχοι, δεξιά του ρέματος Γαβρενίτης: Επιφανειακές ενδείξεις και επιφανειακή κεραμική
- Δάφνη - Θέση Παλιοκλήσι, ύψωμα βορειοδυτικά του οικισμού και του συνοικισμού Καστριτσέϊκα: Κατάλοιπα αρχαίας οχύρωσης, οικιστικά κατάλοιπα και άφθονη επιφανειακή κεραμική
- Δάφνη - Βόρεια της θέσης Παλιοκλήσι: Κατάλοιπα τάφων και επιφανειακή κεραμική
- Δάφνη - Θέση Σωτήρα: Οικιστικά κατάλοιπα και επιφανειακή κεραμική

T.K. Κερασοχωρίου

- Κερασοχώρι - Θέση Καστράκι-Καραούλι: Κατάλοιπα οχύρωσης και οικοδομημάτων και άφθονη επιφανειακή κεραμική
- Κερασοχώρι - Θέση Κάστρο: Στο ύψωμα βόρεια του οικισμού υπάρχουν κατάλοιπα αρχαίας οχύρωσης και άφθονη επιφανειακή κεραμική

T.K. Βίνιανης

- Παλιά Βίνιανη - Θέση Τούρκου: Ύψωμα νότια του οικισμού με λείψανα αρχαίας οχύρωσης και άφθονη επιφανειακή κεραμική
- Νέα Βίνιανη - Ύψωμα Κεραμίδα: Οικιστικά κατάλοιπα και επιφανειακή κεραμική
- Νέα Βίνιανη - Θέση Λιβάνη: Άφθονη επιφανειακή κεραμική
- Νέα Βίνιανη: Βορειοανατολικά του οικισμού της Νέας Βίνιανης έχει εντοπιστεί χώρος με άφθονη επιφανειακή κεραμική
- Νέα Βίνιανη - Θέση Τσίτσα: Οικιστικά κατάλοιπα και επιφανειακή κεραμική
- Νέα Βίνιανη - Θέση Παναγιά: Τάφοι και επιφανειακή κεραμική

B. Αρχαιολογικοί χώροι- μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής εποχής

T.K. Χρύσως

- Ι. Ναός Αγίου Νικολάου
- Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής

¹¹¹ ΦΕΚ 62/ΑΑΠ/2018, ΥΑ 533/26424. «Έγκριση Σχεδίου Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.) Δ.Ε. Βίνιανης Δήμου Αγράφων Π.Ε. Ευρυτανίας».

¹¹² Στην περιοχή των Αγράφων οι κηρύξεις μνημείων έχουν γίνει από το Υπουργείο Πολιτισμού. Δεν υπάρχουν κηρύξεις παραδοσιακών οικισμών από το Υπουργείο Περιβάλλοντος.

- Ι. Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου
- Ι. Ναός Ταξιάρχων
- Ι. Ναός Αγίου Αθανασίου

Τ.Κ. Δάφνης

- Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Τ.Κ. Κερασχωρίου

- Ι. Ναός Αγίων Αποστόλων
- Ι. Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου (ΦΕΚ 138/Β/18.2.1998)
- Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής

Γ. Κηρυγμένα νεότερα μνημεία

- Παλαιό Δημοτικό Σχολείο στην Παλαιά Βίνιανη (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/924/13405/15.04.1986, ΦΕΚ 333/Β/15.5.1986) ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο
- Οικία Πελαγίας Θεοδωροπούλου στο Κερασχώρι (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3726/80721/17.01.1983, ΦΕΚ 154/Β/7.4.1983) ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.
- Νερόμυλος στη Χρύσω (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2328/29514/17.06.1997, ΦΕΚ 745/Β/25.8.1997) ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.
- Κρήνη στη Χρύσω (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2328/29514 /17.06.1997, ΦΕΚ 745/Β/25.8.1997) ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.
- Δύο γεφύρια στη Χρύσω (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2328/29514/ 17.06.1997, ΦΕΚ 745 Β/25.8.1997) ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία.
- Ο οικισμός της Παλαιάς Βίνιανης όπως ήδη αναφέρθηκε είναι χαρακτηρισμένος ως ιστορικός τόπος (ΦΕΚ 592 Β/24.8.1988).

3.2 Οικιστική δομή της Βίνιανης

Η διαμόρφωση του οικισμού μετά τον Β'Π.Π

Η Βίνιανη, στην τελευταία της φάση μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο ανέκαμψε, εν μέρει. Τα πυρπολημένα κτίρια επισκευάστηκαν, το σχολείο είχε μαθητές και ένας μικρός αριθμός δύο δεκάδων καταστημάτων και εργαστηρίων συνέχισαν τη λειτουργία τους στον οικισμό. Τα Λιβάδια συνέχιζαν να είναι το μικρό εύφορο υψίπεδο των Βινιανιτών με τις καλλιέργειες, τις αγροτικές καλύβες και τα βοσκοτόπια, παρότι το Χάνι του Καροπλεσίτη, το σημείο αναφοράς του περάσματος των Αγράφων είχε καεί συθέμελα στον πόλεμο.¹¹³

¹¹³ Στον κτηματολογικό πίνακα που συνοδεύει την απόφαση του Υπουργού Κοινωνικής Πρόνοιας (18/5/1967) για την κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης στα Λιβάδια της Βίνιανης το Χάνι Καροπλεσίτη επιφάνειας 190 τ.μ. χαρακτηρίζεται ως «ερείπιον». Το χάνι είχε πυρποληθεί στις 12 Δεκεμβρίου 1942 στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των ιταλικών δυνάμεων κατοχής.

Εικόνα 3-3. Στην αεροφωτογραφία της Βίνιανης του 1946 διακρίνεται ο οικισμός στην πλήρη ανάπτυξή του (επάνω δεξιά), η μεγάλη περιμετρική ζώνη «κήπων» και χωραφιών, τα αποψιλωμένα από βλάστηση βουνά λόγω της υλοτομίας και της βόσκησης. Ο Μέγδοβας κάτω δεξιά και τα δύο μονοπάτια τα οποία συνέδεαν τη Βίνιανη με τα Λιβάδια, τον Μέγδοβα και το γύρω οικιστικό δίκτυο Πηγή: Α/Φ W_BW_46_935509_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_7000_1946/09/07. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Στον αρχαίο πυρήνα της Βίνιανης, στον λόφο του Αγίου Γεωργίου, υπήρχαν μόνο ερείπια. Μετά τον πόλεμο, ξανακτίστηκε ο μικρός ναός στην κορυφή του. Η Βίνιανη, μετά τον Εμφύλιο και ως τους σεισμούς του 1966 ήταν οργανωμένος οικισμός που εκτεινόταν ανάμεσα και γύρω από τα δύο ρέματα, σε έδαφος με αρκετά έντονη κλίση.

Σε εκτάσεις γύρω από τον οικισμό οι κάτοικοι είχαν τα μποστάνια τους, ενώ σε μια ευρύτερη περίμετρο υπήρχαν και γεωργικά κτήματα. Η ελεύθερη βλάστηση και τα υψηλά δένδρα υπήρχαν μόνο σε γραμμικές ζώνες στο ρέμα και σε απόσταση από τον οικισμό. Όπως συνέβαινε σε όλους τους ορεινούς οικισμούς κατά τους προηγούμενους αιώνες, έτσι και στη Βίνιανη μία ευρύτατη περιμετρική ζώνη ήταν αποψιλωμένη. Η εντατική βόσκηση των βοοειδών και αιγοπροβάτων, καθώς και η χρήση της ξυλείας για την οικοδόμηση, τη θέρμανση και τις μαγειρικές εστίες οδηγούσε σε πλήρη εξαφάνιση

του δάσους και της θαμνώδους βλάστησης σε ακτίνα πολλών εκατοντάδων μέτρων γύρω από τον οικισμό.

Στην περιφέρεια προς τα ανατολικά βρίσκονταν τα αλώνια, ενώ βαθιά στο Μέγα Ρέμα προς τον Μέγδοβα λειτουργούσαν οι νερόμυλοι.

Ο πυρήνας του οικισμού βρισκόταν γύρω από τον Ι. Ναό των Δώδεκα Αποστόλων (κτίριο 1 στον χάρτη 3-1 & 3-2), που μάλλον είναι και η ιδρυτική εκκλησία της Βίνιανης μετά τη μετακίνηση του οικισμού από τον λόφο του Αγίου Γεωργίου στη σημερινή της θέση. Σύμφωνα με τις πηγές, ο ναός πρέπει να κατασκευάστηκε κατά το διάστημα 1650-1655. Τον 19ο αιώνα καταστράφηκε και ανοικοδομήθηκε το 1925.¹¹⁴ Οι κάτοικοι αναφέρουν την ύπαρξη ταφών παλαιότερων εποχών στην πίσω πλευρά του ναού. Ο περίβολος του ναού, μαζί με το γειτονικό πλάτωμα της κρήνης του 1915, είναι ο μοναδικός δημόσιος χώρος συνάθροισης των κατοίκων εντός του οικισμού (θέση 7 στον χάρτη 3-1). Την ίδια χρονολογική περίοδο, περί το 1925, οικοδομείται το ξωκλήσι της Ζωοδόχου Πηγής και η «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων, ενώ το 1938 κτίζεται και το δημοτικό σχολείο. Έτσι προστίθενται στον οικισμό άλλοι τρεις δημόσιοι χώροι, δύο προαύλια και το μεγάλο πλάτωμα. (Βλ. χάρτες 3-1 & 3-2).

Οι αρχαιότεροι ναοί στον απέναντι λόφο, του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Νικολάου, καταστρέφονται σταδιακά μαζί με τον εκεί οικιστικό πυρήνα και ο λόφος ερημώνεται πλήρως.

Ο ναός, σύμφωνα με τις σημειώσεις του ιερέα Δημητρίου Καντερέ,¹¹⁵ υπήρχε σε εκείνη τη θέση από το 1650 με το παλαιό τέμπλο του να χρονολογείται από το 1774. Το αρχικό κτίσμα ήταν αφιερωμένο στον Άγιο Αθανάσιο και στη συνέχεια στους Αγίους Απόστολους. Ανακατασκευάστηκε σε άγνωστο χρόνο, πιθανόν με μεγαλύτερο μέγεθος, ενώ το κωδωνοστάσιο διατηρήθηκε στην αρχική του θέση.

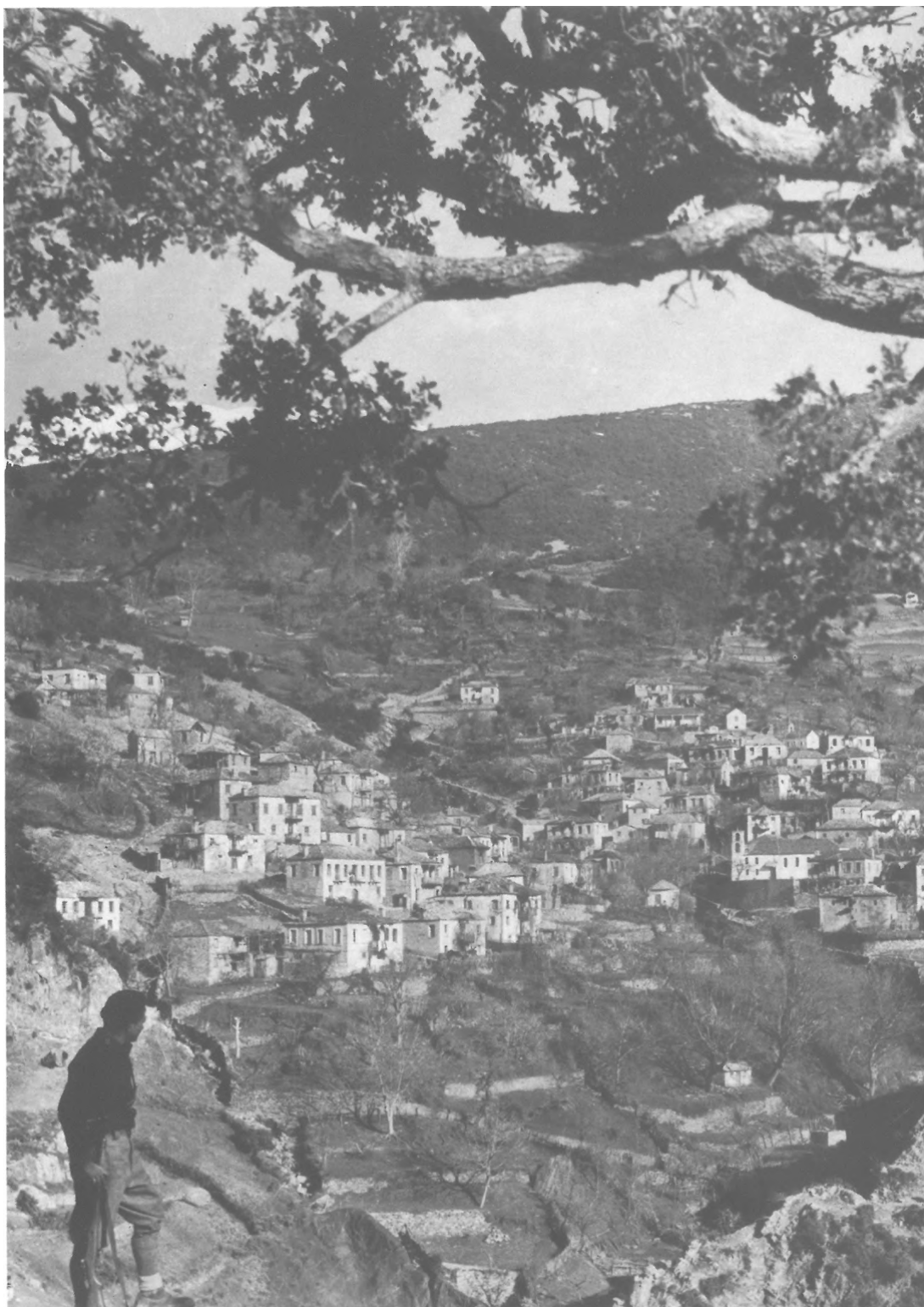
Ακριβώς κάτω από την είσοδο του περιβόλου των Αγίων Αποστόλων, αρκετά μέτρα χαμηλότερα και δίπλα στην κοίτη του ρέματος, υπήρχε η λιθόκτιστη κρήνη με στέγαστρο, γούρνες και «καζαναριά» (ένα ανοικτό κοινοτικό πλυσταριό δίπλα στην κρήνη της τροφοδοσίας του πόσιμου νερού) (θέση 7 στον χάρτη 3-1).

Η περίτεχνη λιθόκτιστη κρήνη κτίστηκε σύμφωνα με την κτητορική της επιγραφή το 1915 με δωρεά του Θεοφάνη Νικόπουλου.¹¹⁶

¹¹⁴ Ανδριανή Διαγουμά, ό.π.

¹¹⁵ Δημήτριος Καντερές, ό.π.

¹¹⁶ Βλ. σχετικά: Θεοδωράκογλου Ε. (Αρχ. Μηχ.), Μαντέλου Β. (Αρχ. Μηχ.), Φλώρου Ε. (Πολ. Μηχ.), Χούμα Ν. (Αρχ. Μηχ.) *Μελέτη Αποκατάστασης Οικίας Νικόπουλου στη Βίνιανη Ευρυτανίας* ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-4. Βίνιανη. Πρώτη πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας. Με αυτή τη φωτογραφία του 1943-1944, η οποία έχει ληφθεί από τον Άγιο Γεώργιο διασώζεται με μοναδικό τρόπο η εικόνα ενός ζωντανού ορεινού οικισμού στην τελευταία φάση της άνθησής του. Το χωριό είχε περισσότερα από εκατό οικήματα, πεντακόσιους κάτοικους, συγκροτημένες γειτονιές, κήπους και καλλιέργειες οι οποίες περιβάλλουν την οικιστική ζώνη και κατεβαίνουν ως χαμηλά στο ρέμα. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 57.

Επάνω από την κρήνη και απέναντι από τους Άγιους Απόστολους προς τα δυτικά, υπήρχε ένα δεύτερο μικρό πλάτωμα, διαμορφωμένο με τοίχους αντιστήριξης με το ισόγειο κοινοτικό κατάστημα (κτίριο 5 στον χάρτη 3-1). Κατά τη διάρκεια του πολέμου φιλοξένησε την διοικητική έδρα της Π.Ε.Ε.Α. Την εικόνα της μικρής πλατείας στην όψη του κτιρίου με συγκεντρωμένο πλήθος και τους πρωταγωνιστές του αντάρτικου έχει διασώσει με φωτογραφίες του ο Σπύρος Μελετζής.¹¹⁷

Εικόνα 3-5. Στην έδρα της Π.Ε.Ε.Α. Μετά από μια συγκέντρωση στελεχών στην μικρή πλατεία μπροστά από το κοινοτικό κατάστημα της Βίνιανης. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 68.

Εικόνα 3-6. Στον ίδιο χώρο μιλάει ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, εκ των στρατιωτικών ηγετών του Ε.Λ.Α.Σ. σε συγκέντρωση ανταρτών. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 69.

¹¹⁷ Μελετζής Σ. (2002), ό.π., σελ 68-69.

Μετά τον πόλεμο κτίστηκε νέο κοινοτικό κατάστημα σε μικρή απόσταση, στη βόρεια πλευρά του ναού (κτίριο 6 στον χάρτη 3-1). Ήταν ισόγειο, λιθόκτιστο με πλάκα οροφής από οπλισμένο σκυρόδεμα. Η κατασκευή περιλαμβάνει έναν ημιτελή όροφο, με τους πεσσούς των περιμετρικών του τοίχων μόνο. Το κτίριο προοριζόταν να έχει και χρήση κοινοτικού ξενώνα στον όροφο. Στο ισόγειο εκείνο γραφείο της κοινότητας εγκαταστάθηκε η πρώτη τηλεφωνική γραμμή του χωριού. Χαμηλότερα από τον ναό, επάνω από το ρέμα, υπήρχαν επίσης κοινοτικά αποχωρητήρια.

Οι ισόγειοι χώροι έξι κτιρίων λειτουργούσαν ως καφενεία, ταβέρνες, αίθουσα χορών και εκδηλώσεων μέχρι και μία τελευταία «καφετέρια» πριν τους σεισμούς. Όλα βρίσκονται σε μία γραμμική ζώνη η οποία ξεκινάει επάνω από την κρήνη, περνάει από τον ενοριακό ναό και ακολουθεί την κύρια διαδρομή ως την έξοδο από τον κεντρικό πυρήνα του οικισμού, στο ύψος του πλατώματος των Αγίων Αναργύρων.

Ορισμένα από τα καφενεία λειτουργούσαν και ως παντοπωλεία. Συνολικά υπήρχαν τρία εμπορικά καταστήματα. Υπήρχε επίσης μία εμπορική αποθήκη που εξυπηρετούσε και τις μεταφορές προϊόντων με το λεωφορείο, όταν αυτές άρχισαν να πραγματοποιούνται στην νέα οδό Καρπενησίου-Αγρινίου με αυτοκίνητα, αντί για την παλαιά ημιονηγό οδό. Κάτω από την εκκλησία λειτουργούσε ένα υποδηματοποιείο «τσαγκαράδικο».

Εικόνα 3-7. Στο απόσπασμα της αεροφωτογραφίας της Βίνιανης του 1946 διακρίνεται ο οικισμός, πυρπολημένος (στα περισσότερα κτίρια υπάρχουν μόνο τοίχοι ενώ οι στέγες έχουν καταστραφεί). Διακρίνεται επίσης η ζώνη των «κήπων» και των χωραφιών η οποία καταλαμβάνει όλη την περίμετρο του οικισμού. Πηγή: Α/Φ W_BW_46_935509_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_7000_1946/09/07. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Το πλέον χαρακτηριστικό από τα κτίρια που είχαν διπλή λειτουργία, με καφεενεία ή εμπορικά καταστήματα στο ισόγειο και κατοικία στον όροφο, είναι το διώροφο της οικογένειας Αλατάρη (κτίριο 9 και 20 στον χάρτη 3-1) το οποίο βρίσκεται στη δυτική, απέναντι πλαγιά από τον ενοριακό ναό και επάνω ακριβώς από την κρήνη του χωριού. Η γειτονιά ονομαζόταν «Αλαταρέϊκα» από το επώνυμο πολλών συγγενικών οικογενειών που κατοικούσαν εκεί.

Πριν τους σεισμούς λειτουργούσε από τον Αθανάσιο και την Ουρανία Αλατάρη, με την επωνυμία «ΚΑΦΕ-ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟ, Αθ. Αλατάρης. ΕΛΒΕΤΙΑ». Το καφενείο είχε τραπεζοκαθίσματα και στον εξωτερικό χώρο, τόσο στο πλάτωμα, που δημιουργούσε ο δρόμος στα ανατολικά, όσο και στην βόρεια αυλή, η οποία σκεπαζόταν με κληματαριά. Το ισόγειο καφενείο χρησιμοποιήθηκε ως μαγειρείο για τους αντάρτες κατά τη διάρκεια του πολέμου. Το κτίριο εγκαταλείφθηκε το 1968, αλλά λειτουργούσε περιστασιακά ως καφενείο για το πανηγύρι του χωριού.¹¹⁸

Στην ΒΑ άκρη του οικισμού, υπήρχε το δημοτικό σχολείο με το προαύλιό του (κτίριο 4 στον χάρτη 3-1). Το σχολείο ήταν πιθανώς το τελευταίο κτίριο που κτίστηκε στη Βίνιανη το 1938 και κατά την μεταπολεμική εποχή λειτουργούσε ως διθέσιο εξατάξιο. Σύμφωνα με μαρτυρίες, πριν τους σεισμούς είχε 95 μαθητές¹¹⁹. Λίγο πιο κάτω στην πλαγιά υπήρχε το μεγάλο πλάτωμα των Αγίων Αναργύρων (σημείο 3 στον χάρτη 3-1). Εκεί ο στρατός μετά τον πόλεμο οργάνωνε υπαίθριες κινηματογραφικές εκδηλώσεις και στο ίδιο μέρος πραγματοποιούνταν με τη λήξη του σχολικού έτους οι σχολικές επιδείξεις των μαθητών και μαθητριών της Βίνιανης.

Η οικοδομική δραστηριότητα μετά το 1949 αφορούσε κυρίως επισκευές μετά τις καταστροφές από τον πόλεμο, τις οποίες αναλάμβαναν ομάδες (μπουλούκια) μαστόρων που ίσως ερχόντουσαν από τα Τζουμέρκα, όπως συνέβαινε και προπολεμικά. Πολλά κτίρια είχαν καεί ή εγκαταλειφθεί. Τα περισσότερα οικοδομικά υλικά προέρχονταν από μικρά λατομεία στην γύρω περιοχή. Υπήρχαν και ασβεστοκάμينا, οι λεγόμενες «ασβεσταριές». Χρησιμοποιούσαν άμμο από το ποτάμι και από το τοπικό θρυμματισμένο σχιστολιθικό πέτρωμα «γκρεμνίτσα». Για την ξυλεία των στεγών και των πατωμάτων υλοτομούσαν έλατα και δρυς. Στον Γραβενίτικο ποταμό υπήρχε υδροκίνητο σχιστήριο. Σιδηρουργεία «γύφτικα» υπήρχαν στο Κεράσοβο.

Από τις πόλεις ερχόταν το τσιμέντο, ο σιδηρούς οπλισμός και τα γαλλικά κεραμίδια¹²⁰, τα οποία αντικατέστησαν σχεδόν όλες τις παλαιές στέγες με επικάλυψη σχιστόλιθου. Πριν ακόμη από τις καταστροφές του πολέμου, κάποια από τα αρχοντόσπιτα των αρχών του 20ού αιώνα είχαν στις στέγες γαλλικά κεραμίδια αντί για σχιστόπλακες, όπως κτίζονταν τα σπίτια της Βίνιανης ως τότε. Αυτά διακρίνονται στις φωτογραφίες του 1943-1944.

¹¹⁸ Τα στοιχεία προέρχονται από τη σημερινή ιδιοκτήτρια Ουρανία Ντάλλα, το γένος Αλατάρη και τη μητέρα της Αμαλία Αλατάρη. Βλ. σχετικά: Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), *Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

¹¹⁹ Πληροφορητές Κ. και Τ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

¹²⁰ Κεραμίδια στεγών τα οποία εντοπίστηκαν σε κτίρια της Βίνιανης είναι παραγωγής του κεραμοποιείου Δηλαβέρη στον Πειραιά

Αρχοντόσπιτα κυρίως «Αμερικάνων μεταναστών», ήδη πριν από τον πόλεμο, εξοπλίζονταν με έπιπλα εισαγόμενα από τις πόλεις. Αναφέρεται ότι στον Μεσοπόλεμο, πριν την κατασκευή του δρόμου, μεταφέρθηκε μαντεμένια μπανιέρα λουτρού στη Βίνιανη η οποία ήρθε σηκωμένη στα χέρια από το παλαιό μονοπάτι καθώς το μέγεθός της δεν επέτρεπε να φορτωθεί σε υποζύγια.¹²¹

Η ανέγερση/κατασκευή αυτών των αρχοντόσπιτων έχει σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίσει την ταυτότητα της Βίνιανης, όπως διασώθηκε έως σήμερα, παρά τα πλήγματα που υπέστη από των σεισμούς και τις κατολισθήσεις. Πρόκειται για ένα αρχιτεκτονικό ιδίωμα το οποίο χρονολογείται στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Τα διώροφα αυτά, μεγάλα κατά κανόνα, σπίτια κατασκευάστηκαν από μετανάστες είτε με την επιστροφή τους στον τόπο, είτε με τα εμβάσματα τα οποία έστελναν από τις Ηνωμένες Πολιτείες

Η σημερινή κατάσταση του οικισμού

Η Βίνιανη είναι ένας τυπικός ορεινός οικισμός με αραιή δομή. Σήμερα απαρτίζεται από εκατό περίπου κτίρια κατοικιών, δύο ναούς εντός του οικισμού και το δημοτικό σχολείο. Μετά τον Β΄ ΠΠ δεν φαίνεται να κτίστηκαν νέα κτίρια εκτός από μικρές αποθήκες, προσαρτήματα και επισκευές τοίχων, στεγών κ.λπ. οι οποίες έγιναν σε όσα κτίρια είχαν καταστραφεί στον πόλεμο.

Στα νότια του οικισμού είναι χωροθετημένο το νεκροταφείο (θέση 5 στον χάρτη 3-2) και ψηλότερα στον απότομο λόφο, στη θέση «Τσουκνίδες» (θέση 7 στον χάρτη 3-2) βρίσκονται τα ελληνιστικά και μεσαιωνικά κατάλοιπα της αρχαιότερης οίκησης του χώρου με τον μικρό μεταπολεμικό Ι. Ναό του Αγίου Γεωργίου.

Μεγάλος αριθμός κτιρίων είναι σε ερειπιώδη κατάσταση. Σε ορισμένα από αυτά που βρίσκονται στην περιοχή δίπλα από το νεκροταφείο, σώζονται μόνο οι τοιχοποιίες σε πολύ χαμηλό ύψος. Η Ερευνητική ομάδα του ΕΜΠ το 2023, αφού πραγματοποίησε πλήρη χαρτογράφηση της περιοχής, κατέγραψε συνολικά 115 κτίσματα στην Βίνιανη και αξιολόγησε την κατάστασή τους. Το αποτέλεσμα αυτής της καταγραφής αντιστοιχεί απολύτως στα μέγιστα πληθυσμιακά μεγέθη της ύστερης οθωμανικής περιόδου και της εποχής του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τότε που κατοικούσαν στον οικισμό 500 περίπου άτομα σε 100-120 νοικοκυριά.

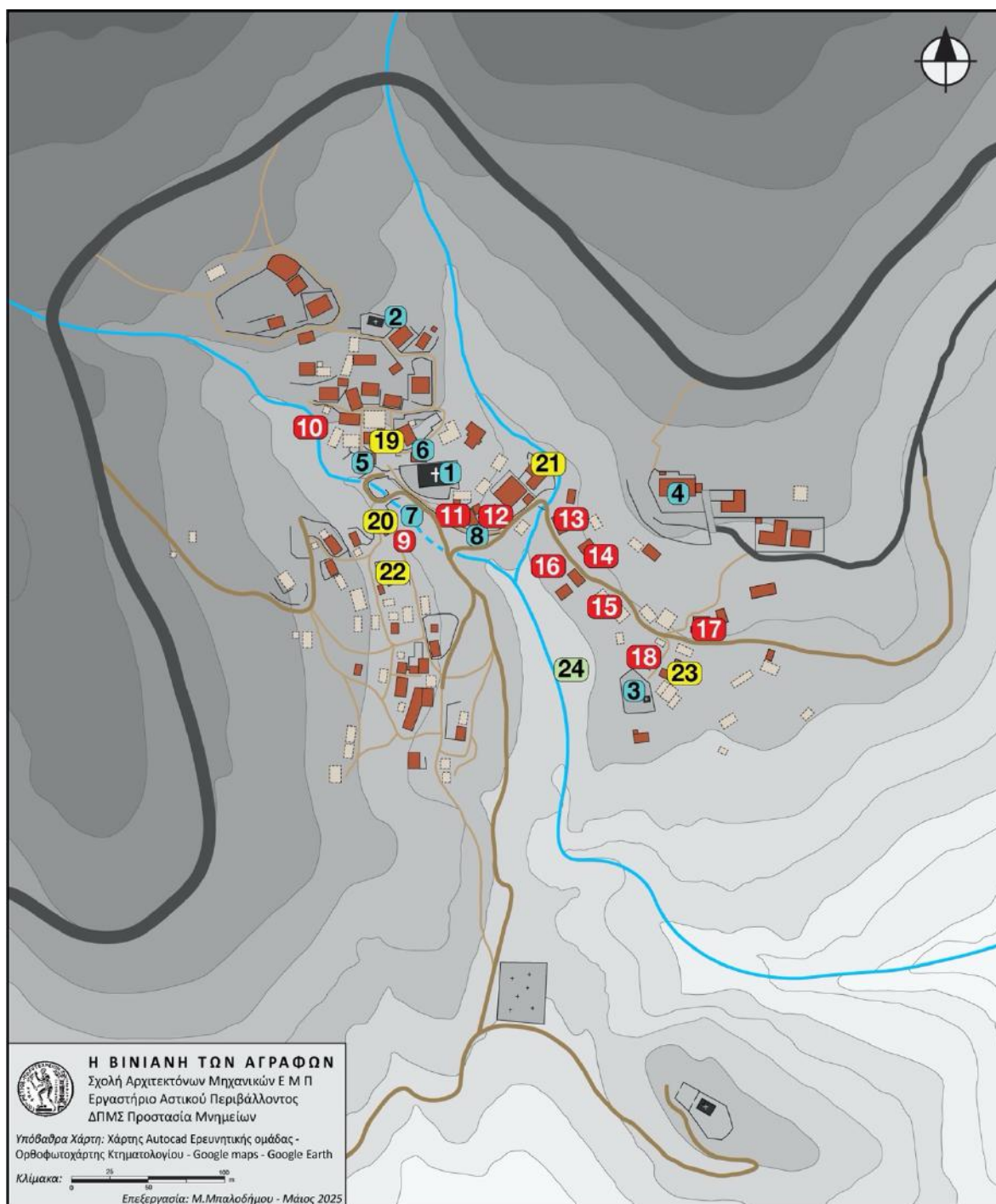
Ο οικισμός, όπως έχει αναφερθεί, έχει αραιή δόμηση και το οδικό δίκτυο αποτελείται από λιθόστρωτα (καλντερίμια), χωμάτινα μονοπάτια και έναν αμαξιτό χωματόδρομο που τον διασχίζει. Έχει ΝΑ προσανατολισμό και είναι κτισμένος σε έδαφος με έντονες κλίσεις που σε σημεία αγγίζει το 45%. Καταλαμβάνει έκταση 170 στρεμμάτων σε μία πεταλοειδή μορφή η οποία διασχίζεται από δύο ρέματα που συγκλίνουν κάτω από το κέντρο του οικισμού. Τα ρέματα αυτά διαμορφώνουν και τα όρια των τριών γειτονιών που συγκροτούν τον οικισμό.

Πριν την έναρξη της φθίνουσας πορείας του οικισμού, σε παλιότερες ιστορικές του φάσεις, περιβαλλόταν εκτάσεις με καλλιέργειες, είχε κτήματα και κήπους, ενώ μεγάλο τμήμα του ορεινού περιβάλλοντος γύρω από τη Βίνιανη ήταν γυμνό από άγρια βλάστηση

¹²¹ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

και δάση λόγω της βόσκησης από βοοειδή και αιγοπρόβατα. Συμπαγές δασικό τμήμα υπήρχε μόνο στη βορειοδυτική πλαγιά επάνω από τον οικισμό.

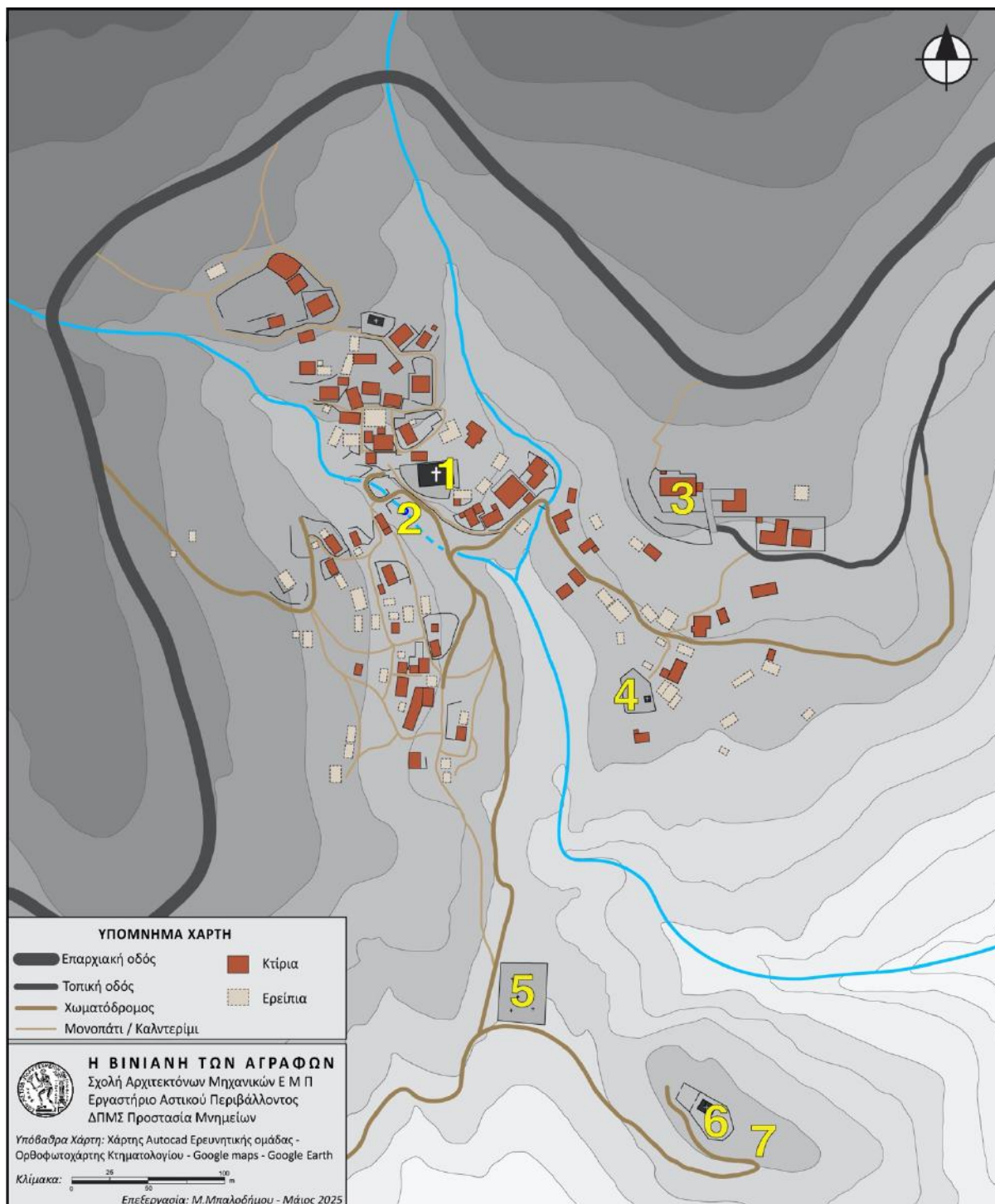
Τα κτίρια είναι κτισμένα κατά κανόνα παράλληλα με τις ισοϋψείς, με την κύρια όψη προς το νότο και τη θέα. Ο κεντρικός πυρήνας βρίσκεται δίπλα στην κάθοδο του δυτικού ρέματος και περιλαμβάνει τον ενοριακό ναό, το δημοτικό κατάστημα, την κρήνη και τα πλυσταριά (Βλ. χάρτη 3-2). Παράλληλα και σχεδόν στη βάση των τριών γειτονιών κινείται με μικρή κλίση ο κεντρικός δρόμος ο οποίος συγκέντρωνε τις δημόσιες χρήσεις καταστημάτων, καφενείων και εργαστηρίων. Το κτίριο του δημοτικού σχολείου βρίσκεται στα ανατολικά, στο όριο του παλαιού οικισμού (θέση 3 στον χάρτη 3-2).

Βίνιανη - Κτίρια και χρήσεις την στιγμή της καταστροφής από τον σεισμό του Φεβρουαρίου 1966

1_Ι.Ναός Δώδεκα Αποστόλων	13_Αποθήκη ΚΤΕΛ
2_Ι.Ναός Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής	14_Εμπορικό κατάστημα & Αίθουσα Εκδηλώσεων
3_Φιάλη Αγ.Αναργύρων [Θερινές προβολές Στρατού & Γυμναστικές Επιδείξεις]	15_Εμπορικό Κατάστημα
4_Δημοτικό Σχολείο - Μουσείο Εθνικής Αντίστασης	16_Κατάστημα Ψιλικών [Κατεστραμμένο]
5_Παλαιό Κοινοτικό Κατάστημα - Έδρα ΠΕΕΑ	17_Καφετέρια
6_Κοινοτικό Κατάστημα-Τηλεφωνείο-Ξενώνας [Ημιτελής]	18_Τσαγκαράδικο
7_Κρήνη και Καζαναριά	19_Οικία Σβώλου
8_Κοινοτικά WC	20_Οικία Αλατάρη
9_Καφενείο "Ελβετία"	21_Οικία Καραγεώργου
10_Ψησταριά [Κατεστραμμένη]	22_Οικία Νικόπουλου
11_Τσαγκαράδικο	23_Οικία του Δασκάλου
12_Καφενείο - Παντοπωλείο	24_Κήποι

Χάρτης 3-1. Κτίρια και χρήσεις της Βίνιανης πριν τον σεισμό, τον Φεβρουάριο 1966.

Χάρτης 3-2. Ο οικισμός της Βίνιανης σήμερα.

Υπόμνημα: 1. Ιερός Ναός Δώδεκα Αποστόλων. 2. Κρήνη και «καζαναριά». 3. Δημοτικό Σχολείο. 4. Πλάτωμα και «Φιάλη» Αγίων Αναργύρων. 5. Νεκροταφείο. 6. Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου. 7. «Τσουκνίδες»

Οι δημόσιοι χώροι και τα πλατώματα είναι λίγα, λόγω των έντονων κλίσεων. Τα συναντάμε στα δύο προαύλια των εκκλησιών με κυριότερο αυτό των Δώδεκα Αποστόλων (εικόνα 3.8) που συνδυάζεται με την κρήνη, τα «καζαναριά» ή πλυσταριά και τον μεγάλο κομμένο σήμερα πλάτανο, στην αυλή του σχολείου και στο μεγάλο πλάτωμα των Αγίων Αναργύρων, που είναι και το σημείο όπου γίνονται τα πανηγύρια και οι εκδηλώσεις.

Εικόνα 3-8. Ο Ιερός Ναός των Δώδεκα Αποστόλων στο κέντρο της Βίνιανης. Ο περιβάλλός του είναι ο κύριος δημόσιος χώρος σήμερα στον οικισμό. Πίσω από τον ναό διακρίνεται το ημιτελές κοινοτικό κατάστημα το οποίο στέγαζε τηλεφωνείο στο ισόγειο και επρόκειτο να στεγάσει ξενώνα στον όροφο. Κατασκευάστηκε μετά τον πόλεμο και δεν ολοκληρώθηκε. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Σχετικά με την χρονολόγηση των κτιρίων του οικισμού, επισημαίνεται ότι δεν εντοπίστηκε κανένα κτίσμα το οποίο θα μπορούσε να χρονολογηθεί ως προγενέστερο του 19ου αιώνα, ενώ σχεδόν το σύνολο χρονολογείται στον ύστερο 19ο και στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί, ότι δεν εντοπίστηκαν ίχνη παλαιότερου πυκνοδομημένου οικιστικού πυρήνα ώστε να βοηθήσει στην διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με παλιότερες φάσεις και την πολεοδομική εξέλιξη του οικισμού.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις ενισχύουν το σενάριο της ύπαρξης του παλαιότερου οικισμού στον λόφο του Αγίου Γεωργίου και στη νότια πλαγιά του με το τοπωνύμιο «Τσουκνίδες», καθώς και τη μετακίνηση σε νεότερη θέση της Βίνιανης κατά τις επιδημίες πανώλης του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα.

Το οικιστικό δίκτυο εμφανίζεται ανομοιογενές, με διαφορετική πυκνωση στην δόμηση σε κάθε μία από τις τρεις γειτονίες, με έντονες υψομετρικές διαφορές.

Θα πρέπει να επισημανθεί, ότι το σύνολο των κτιρίων της Βίνιανης θα ήταν πολύ μεγαλύτερο εάν δεν είχαν λάβει χώρα τα δραματικά πολεμικά γεγονότα της περιόδου 1941-1949 που είχαν ως αποτέλεσμα την πυρπόληση πολλών κτιρίων, οι σεισμοί και η μακρόχρονη εγκατάλειψη. Σημειώνεται επίσης ότι στην Ευρυτανία ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις κατεδάφισης παλαιών κτιρίων, με σκοπό την ανέγερση νέων, διότι καθώς η περιοχή άρχισε να εγκαταλείπεται κατά την περίοδο 1960-1980, η οικοδομική δραστηριότητα υπήρξε από μικρή έως ανύπαρκτη.¹²²

3.3 Η αρχιτεκτονική της Βίνιανης - Χαρακτηριστικά κτίρια

Όπως έχει αναφερθεί και στην περιγραφή του οικισμού της Βίνιανης, η διάταξη των κτιρίων είναι ελεύθερη, ευθυγραμμισμένη με τις υψομετρικές καμπύλες, με τις προσόψεις να προσανατολίζονται προς τα κατάντη και τον νότο, αξιοποιώντας το φυσικό ανάγλυφο και τον ηλιασμό. Κατά κανόνα είναι πλατυμέτωπα.¹²³ Η αρχιτεκτονική των κτιρίων στην Βίνιανη προσαρμόζεται στις ιδιαίτερα δυσμενείς-κλιματικές συνθήκες και στο έντονο ανάγλυφο, αξιοποιώντας τα τοπικά οικοδομικά υλικά, όπως και η αντίστοιχη αρχιτεκτονική των ορεινών οικισμών της κεντρικής Ελλάδας και της Πελοποννήσου, αλλά και με κάποιες ιδιαιτερότητες που επισημαίνονται στη συνέχεια. Η πλειονότητα των κατοικιών συνοδεύεται από αυλές, που συχνά διαμορφώνονται με μικρά μποστάνια, χώρους για οικόσιτα ζώα ή ελεύθερες αδόμητες εκτάσεις στον άμεσο περίγυρο. Τα σπίτια όλων των τύπων σχεδόν ποτέ δεν εφάπτονται μεταξύ τους. Υπάρχουν αυλές με λίθινο μαντρότοιχο και αυλόπορτα, συχνά με δύο εισόδους, λόγω υψομετρικών διαφορών. Σε αρκετές περιπτώσεις είναι ασαφής η ύπαρξη αυλής εξαιτίας της κατάρρευσης των ορίων και της ερείπωσης. Το σχήμα και η σχέση τους με το κτίσμα ποικίλει, έχοντας όμως συνήθως το κύριο μέρος της αυλής μπροστά από την κύρια όψη. Σπάνια πλακοστρώνεται ενώ όπου υπάρχει έντονη κλίση δημιουργούνται τοίχοι αντιστήριξης.

Τα κτίρια του οικισμού έχουν μια ομοιομορφία στην κατασκευή, με κύριο χαρακτηριστικό το απλό σχήμα, συμπληρωμένο πολλές φορές με προσαρτημένα παράσπιτα, είτε σε επαφή ή κοντά στο κυρίως οίκημα. Οι στέγες είναι κατά κανόνα τετράριχτες. Είχαν σε πρώτη φάση επικάλυψη με σχιστόπλακες. Μετά τις πυρπολήσεις του πολέμου και τη γήρανση των κτιρίων αυτές καλύφθηκαν με γαλλικά κεραμίδια και σε κάποιες περιπτώσεις από αυλακωτά φύλλα ψευδαργύρου (τσίγκος) αντικαθιστώντας τις σχιστόπλακες.

Επικρατεί, ως προς την κάτοψη, το σχήμα του ορθογώνιου παραλληλόγραμμου, από το οποίο προκύπτει το (ημι)διώροφο κτίριο με το πίσω τμήμα του σε ισόγεια στάθμη και το τμήμα της κύριας όψης διώροφο, αλλά και το πλήρες διώροφο. Υπάρχουν ακόμη στον οικισμό λίγα διώροφα κτίσματα με σχήμα «Γ» και πιο σύνθετες κατόψεις κυρίως λόγω

¹²² Σημαντικότερη και μοναδική πηγή πληροφοριών ιδιαίτερα για την αρχιτεκτονική (μορφολογία και τυπολογία), καθώς και για τις κατασκευαστικές τεχνικές και λεπτομέρειες, αποτελεί η διατριβή του ομότιμου καθηγητή του ΕΜΠ, Γ. Γιαννίτσαρη (2010), για την αρχιτεκτονική της Ευρυτανίας. Βλ. Γιαννίτσαρης Γ. (2010). *Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ευρυτανίας*. Διδακτορική Διατριβή ΕΜΠ, σελ. 16.

¹²³ Η κύρια όψη συνήθως διαμορφώνεται στην μακριά πλευρά.

μεταγενέστερων προσθηκών. Σε αρκετά κτίρια υπάρχουν στον αύλειο χώρο πρόσθετα βοηθητικά κτίσματα (μαγειρεία, αποθηκευτικοί χώροι, χώροι υγιεινής κλπ.), κατασκευασμένα σε διάφορες χρονικές περιόδους, είτε σε επαφή με τα αρχικά κτίσματα, είτε όχι.

Η χρήση των κτιρίων ήταν κατά κανόνα, αυτή της κατοικίας στον όροφο, ενώ το ισόγειο, κατασκευασμένο με λιγότερη επιμέλεια (ανεπίχριστες λιθοδομές, απουσία οροφής, δάπεδο από πατημένο χώμα κλπ.), προσφερόταν για την οικόσιτη κτηνοτροφία ή/και για αποθήκευση αγαθών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Σε μία δεκάδα τουλάχιστον περιπτώσεων το ισόγειο είχε χρήση καταστήματος εμπορίου ή καφενείου ή εργαστηρίου.

Η κύρια είσοδος βρισκόταν είτε στην κύρια όψη (διαμήκης πλευρά προς τη θέα), είτε στην πίσω όψη (κτίρια που βρίσκονταν σε μεγάλη κλίση του εδάφους -ημιδιώροφα), οδηγώντας κατευθείαν στον κύριο χώρο κατοικίας στον όροφο. Σε αυτές τις περιπτώσεις για τους χώρους του ισογείου υπήρχε δεύτερη είσοδος.

Εικόνα 3-9. Διώροφα και ημιδιώροφα κτίρια στη Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι κατασκευές στο σύνολό τους είναι από λίθινες τοιχοποιίες, οι οποίες είναι ανεπίχριστες και συνήθως με μη εμφανείς εξωτερικά ξυλοδεσιές. Σε πιο επιμελημένα κτίρια, η κύρια όψη είναι κατασκευασμένη με αδρά ορθογωνισμένους λίθους. Οι γωνιόλιθοι και η εξωτερική περίμετρος των ανοιγμάτων (τα χθαμαλά τόξα πάνω από τα ξύλινα πρέκια και οι λαμπάδες), είναι κατασκευασμένα επίσης από λαξευτούς ή αδρά λαξευμένους λίθους.

Οι διαχωριστικοί τοίχοι του ορόφου είναι συνήθως δομημένοι με ξύλινο σκελετό, χωρίς πλήρωση, επιχρισμένοι με τη μέθοδο του «μπαγδατί». Οι εσωτερικοί τοίχοι του ισογείου είναι είτε από αργολιθοδομή, είτε πιο σπάνια από ξύλινο σκελετό «μπαγδατί».

Τα πατώματα είναι ξύλινα και οι επίσης ξύλινες στέγες είναι κατασκευασμένες είτε με το σύστημα «δοκού επί στύλου» («καθιστές»), είτε με απλά τριγωνικά ζευκτά. Οροφές από ξύλινο σανίδωμα, καλύπτουν τις στέγες και τις δοκούς των πατωμάτων όταν η χρήση του ισογείου δεν είναι δευτερεύουσα.

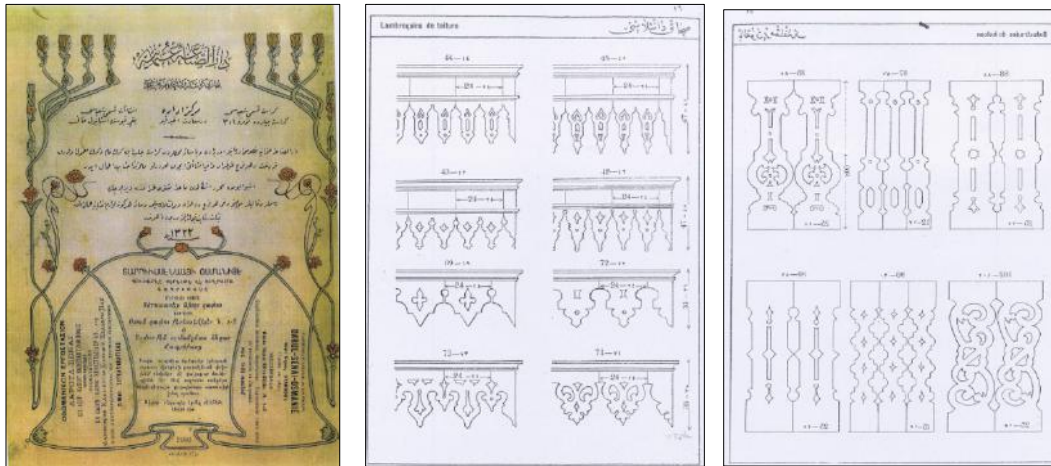
Στο κέντρο των κύριων όψεων των διώροφων κτιρίων, υπάρχουν συνήθως στεγασμένοι ξύλινοι εξώστες. Ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό και μορφολογικό στοιχείο των κτιρίων του οικισμού αποτελούν τα επαναλαμβανόμενα ξύλινα διακοσμητικά μοτίβα, με τη μορφή σταγόνων, που τοποθετούνται στην απόληξη της στέγας των εξωστών και σε

στέγαστρα πάνω από την κύρια είσοδο των κτιρίων. Αντίστοιχα μοτίβα χρησιμοποιούνται και για τα κάγκελα των εξωστών.

Από έρευνα που έγινε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης,¹²⁴ διαπιστώθηκε ότι στην Κωνσταντινούπολη, ένα νέο αρχιτεκτονικό και δομικό ρεύμα (ρομαντισμός και ξύλινες κατασκευές με τοιχοπετάσματα χωρίς πλήρωση και επικάλυψη σανίδωμα), εξαπλώθηκε γρήγορα και εκφράστηκε περί το τέλος του 19ου αιώνα, με σημαντικότερα κτίρια, σε συνδυασμό με τη βιομηχανική εξέλιξη στον τομέα της παραγωγής και επεξεργασίας ξυλείας. Ειδικότερα, ιδρύθηκε μια μεγάλη τουρκική βιομηχανική μονάδα, η «Ahirkari Timber Factory» το 1893, η οποία παρήγαγε τυποποιημένα ξύλινα και διακοσμητικά στοιχεία, αντίστοιχα αυτών που εντοπίζονται στη Βίνιανη, τα οποία μπορούσαν να παραγγελθούν και μέσω εμπορικών καταλόγων. Η παραπάνω υπόθεση επιβεβαιώνεται και από τον Γιαννίτσαρη,¹²⁵ ο οποίος εντοπίζει τους εξώστες με τα χαρακτηριστικά ξύλινα διακοσμητικά μοτίβα και σε άλλους οικισμούς της περιοχής. Διαπιστώνει μια έντονη επιρροή της Κωνσταντινούπολης σε όλη την Ευρυτανία. Η μεγάλη μητρόπολη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός του ότι αποτελούσε το πνευματικό και οικονομικό κέντρο για τον Ελληνισμό στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα, είχε σημαντική παροικία Ευρυτάνων, η οποία ήκμασε πνευματικά και οικονομικά το 2ο μισό του 19ου αιώνα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, τελικός σκοπός του μετανάστη ήταν η κατασκευή της οικίας του στο χωριό, με μέγεθος και πολυτέλεια αντίστοιχη της θέσης του στην κοινωνία, με εξοπλισμό ακόμα και με έπιπλα και σκεύη από την Πόλη. Η αρχιτεκτονική των ξύλινων κατοικιών του τέλους του 19ου και αρχές 20ου αιώνα στην Κωνσταντινούπολη, με στοιχεία από το οθωμανικό μπαρόκ και τον ιδιότυπο εκλεκτικισμό που επικράτησε σε όλη την Ευρώπη, αποτέλεσε πρότυπο για τους Ευρυτάνες στην Πόλη. Οι εύποροι μετανάστες προσλάμβαναν τους καλύτερους τεχνίτες της εποχής (ξυλουργούς και Ηπειρώτες οικοδόμους για τις τοιχοποιίες), οι οποίοι σύμφωνα με πληροφορίες ξυλουργών της περιοχής, έφερναν και τα ξύλινα στοιχεία των στεγάστρων και των εξωστών πιθανότατα από την Κωνσταντινούπολη, τα οποία συναρμολογούσαν τοπικοί τεχνίτες.

124 Σύμφωνα με την Dr. Damla Acar, Conservation Architect- KORUMA ACADEMISI, Istanbul, και τις σχετικές δημοσιεύσεις της. Βλ. Damla Acar (2017). «Evolution and rationalization of timber frame design in Istanbul in the second half of the nineteenth century». Journal of Architectural Conservation, Issue: 3. Volume: 23, pp.190-210.

125 Γιαννίτσαρης Γ. (2010), ό.π., σελ. 407.

Εικόνα 3-10. Εργοστάσιο «Ahirkari Timber Factory» στην Κωνσταντινούπολη, κατάλογος του 1906. Ξύλινα τυποποιημένα διακοσμητικά στοιχεία απόληξης στεγών και κάγκελα, αντίστοιχα αυτών που εντοπίστηκαν στη Βίνιανη. Πηγή: Acar D., 2017.

Το ρεύμα αυτό, στην αρχή φερμένο από μετανάστες Βινιανίτες από την Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια υιοθετημένο από τους μετανάστες της Αμερικής, δημιούργησε στον οικισμό κτίσματα τα οποία οικοδομήθηκαν με τα πιο πάνω χαρακτηριστικά στοιχεία, στο γύρισμα και στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Τα κτίρια αυτά, πάντοτε διώροφα ή ημιδιώροφα, είναι τα πιο σύνθετα και επιμελημένα, με στεγασμένους εξώστες με πλούσιο διάκοσμο, αυλόθυρες με λαξευτούς λίθους, ισχυρούς μαντρότοιχους. Τα «αρχοντόσπιτα» ή «αμερικάνικα» σπίτια είναι ένα φαινόμενο που έχει σε μεγάλο βαθμό χαρακτηρίσει την ταυτότητα της Βίνιανης, όπως διασώθηκε έως σήμερα, παρά το πλήγμα των σεισμών και των κατολισθήσεων.

Έχει ενδιαφέρον την ίδια εποχή η εισαγωγή στην οικοδομική του οικισμού πρώιμου οπλισμένου σκυροδέματος το οποίο συναντάται κυρίως στα «αμερικάνικα», στους εξώστες, εξωτερικά κλιμακοστάσια, ενίοτε και σε υπέρθυρα και ποδιές ανοιγμάτων, κυρίως ως επισκευή. Σε αρκετές περιπτώσεις, οπλισμένο σκυρόδεμα αντικατέστησε ξύλινα στοιχεία μετά τον πόλεμο κατά την επισκευή των πυρπολημένων κατά τον πόλεμο κτιρίων.

Εικόνα 3-11. Διακοσμητικό ανάγλυφο; ρόδακας σε δόμο παραστάδας εξώθυρας και σφυρήλατος μεταλλικός σύνδεσμος «φουρκέτα», αγκύρωσης της ξύλινης κάσας. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

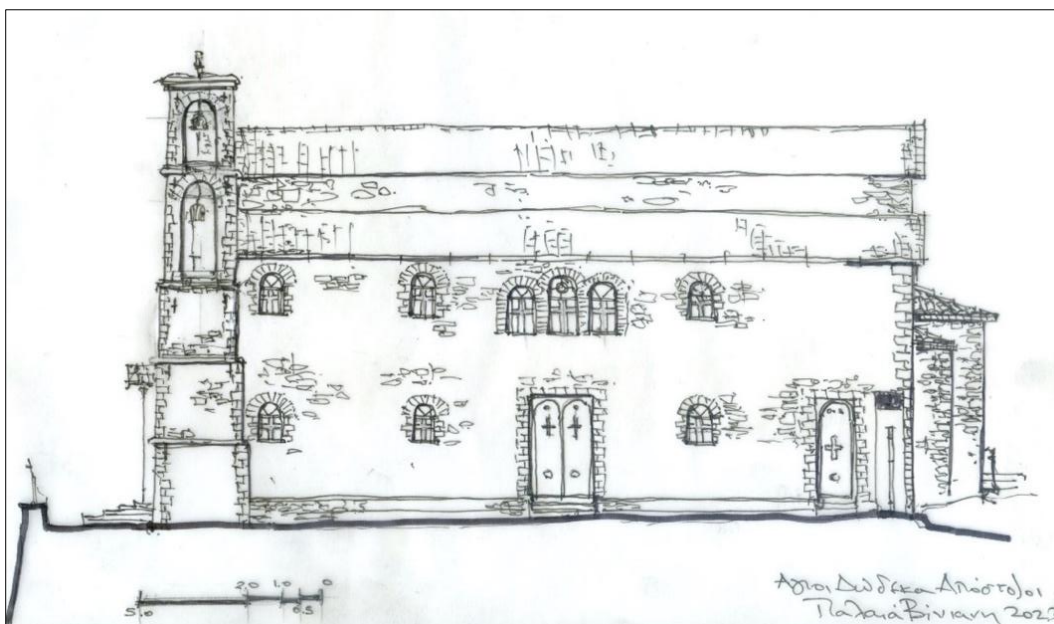
Εικόνα 3-12. Ξύλινα κιγκλιδώματα και κρεμαστοί νεροσταλάκτες με μορφή σταγόνας σε στεγασμένο εξώστη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ο Ιερός Ναός των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων

Ο ενοριακός ναός της Βίνιανης (θέση 1 στον χάρτη 3-1 & 3-2) βρίσκεται σε περίβλεπτη θέση, στο κέντρο του οικισμού εκεί που διασταυρώνονται τα μονοπάτια με τα δύο ρέματα. Συνολικά καταλαμβάνει περίπου μισό στρέμμα. Περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές με μαντρότοιχο ή στηθαίο με μεταλλικό κιγκλίδωμα. Έχει μία παλαιά κτιστή πύλη από την ανατολή και μία μάλλον νεότερη από τη δύση, επάνω από την κρήνη. Στη βόρεια πλευρά και την ανατολική πλευρά δεν υπάρχει περίβολος και το κτίριο διαχωρίζεται στο βορρά από το καλντερίμι το οποίο βρίσκεται ψηλότερα με μία βαθιά τάφρο απορροής των ομβρίων. Στη μεσημβρινή πλευρά απλώνεται ένα ευρύ προαύλιο 250τ.μ. περίπου με ένα μεγάλο πλάτανο και περιμετρικό χαμηλό πέτρινο στηθαίο με θέα στο μεσημβρινό ορίζοντα, στο ρέμα και τον οικισμό.

Οι Άγιοι Δώδεκα Απόστολοι είναι μία λιθοκτιστή τρίκλιτη βασιλική με ξύλινη στέγη και υπερυψωμένο ελαφρά μεσαίο κλίτος. Το κτίριο έχει διαστάσεις 20μ. μήκος επί 10μ. Διαθέτει τριπλό ιερό κυκλικής κάτοψης. Το κωδωνοστάσιο είναι μερικώς ενσωματωμένο στη νοτιοδυτική γωνία του ναού έχει πυργοειδή μορφή με πέντε επίπεδα. Σύμφωνα με ένα χειρόγραφο του ιερέα της Βίνιανης Δημητρίου Καντερέ (1926-2020), αναφέρεται ως περίοδος ίδρυσης του ναού, στην αρχική φάση αφιερωμένου στον Άγιο Αθανάσιο και αργότερα στους Δώδεκα Απόστολους, το έτος 1650 και η κατασκευή του πρώτου τέμπλου ανάγεται στο 1774. Το ίδιο ιστορικό στοιχείο αναφέρεται και στο άρθρο της Ανδριανής Διαγουμά σε σχετική δημοσίευση της Ιεράς Μητρόπολης Καρπενησίου για τη ναοδομία της Βίνιανης.¹²⁶ Κατά την ίδια δημοσίευση ο ναός οικοδομήθηκε το 1650-1655 και καταστράφηκε πιθανόν κατά τον 19ο αιώνα, για να ξανακτιστεί το 1925, όπως αναφέρεται σε επιτοίχια επιγραφή στον περίβολο. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε τον 18ο αιώνα, πιθανώς το 1779. Ο ναός δεν πυρπολήθηκε από τον Αλή Πασά όταν αυτός σύμφωνα με τον θρύλο κατέστρεψε τη Βίνιανη, ούτε κατά τις δύο καταστροφές του χωριού από τα στρατεύματα κατοχής το 1941-1944.

¹²⁶ Ανδριανή Διαγουμά, ό.π.

Εικόνα 3-13. Νότια όψη του Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Ο ναός οικοδομήθηκε το 1650-1655 και καταστράφηκε πιθανόν κατά τον 19ο αιώνα για να ξανακτιστεί το 1925, όπως αναφέρεται σε επιτοίχια επιγραφή στον περίβολο. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε τον 18ο αιώνα, πιθανώς το 1779. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η κύρια όψη του ναού έχει πρότυπο πιθανόν μεταγενέστερο με αράβδωτους μπετονένιους κυλινδρικούς κίονες και αέτωμα. Η θύρα είναι δίφυλλη μεταλλική, προφανώς νεότερη. Στην ίδια όψη επάνω από την κεντρική υπάρχει τρίλοβο τοξωτό άνοιγμα στο ύψος του γυναικωνίτη. Στη μεσημβρινή όψη υπάρχουν δύο σειρές τοξωτά στενά ανοίγματα, ένα στο κάτω επίπεδο και ένα στο επίπεδο του γυναικωνίτη. Ειδικά στο πρώτο επίπεδο διατάσσονται δύο στενά τοξωτά, μία διπλή πλευρική θύρα μεταλλική με κλικάκα προς το προαύλιο, στη συνέχεια ένα επίσης στενό παράθυρο και τέλος μία μικρή θύρα του ιερού. Στο δεύτερο επίπεδο διατάσσεται ίδιος αριθμός παραθύρων στους ίδιους άξονες με αυτά του ισογείου, με ένα επιπλέον τρίλοβο τοξωτό επάνω από την πλευρική θύρα.

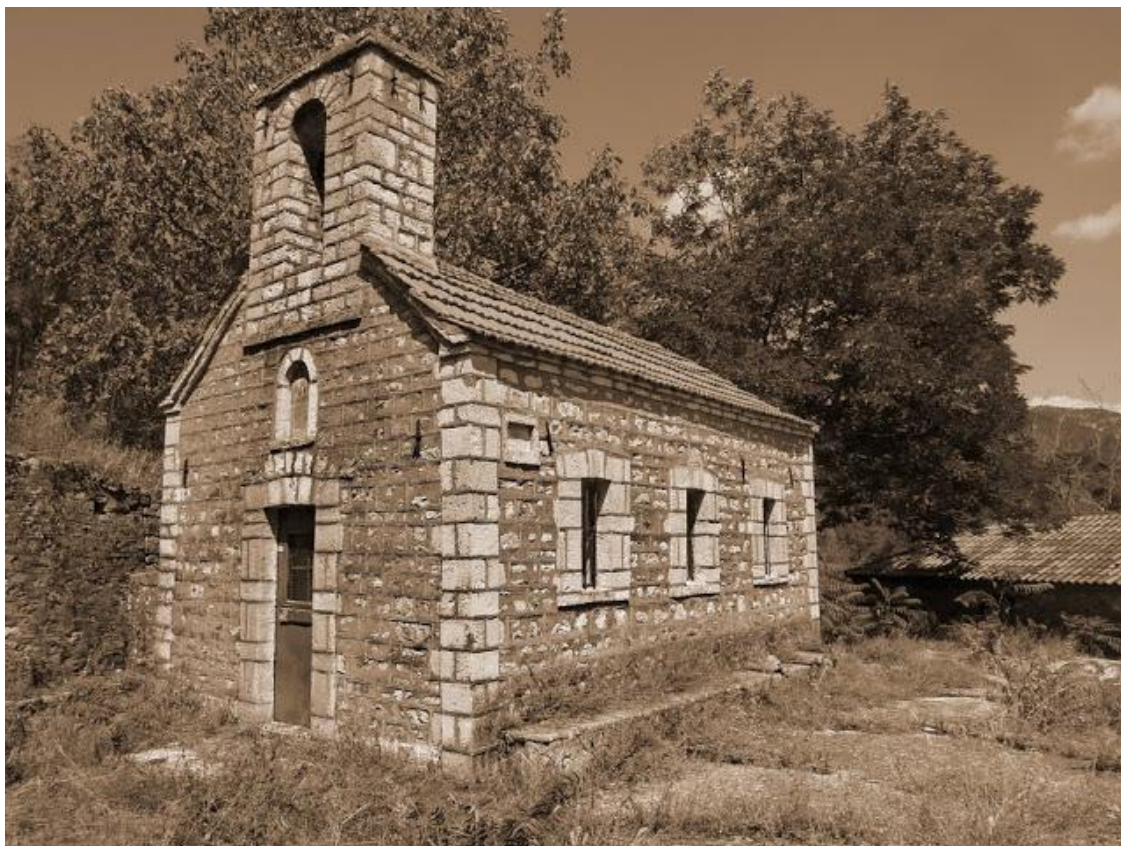
Η οικοδόμηση του ναού πιθανόν συνδυάζεται με τη μετακίνηση του οικισμού από τον λόφο του Αγίου Γεωργίου σε εκείνη τη νέα θέση, αν και η ανέγερση εκκλησίας δεν σημαίνει αυτόματα και ύπαρξη οικισμού. Επίσης ευσταθεί η υπόθεση ύπαρξης ταυτόχρονα δύο πυρήνων: ενός αρχαίου πυρήνα στον λόφο με τουλάχιστον δύο ναούς (του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Νικολάου στις «Τσουκνίδες»), ο οποίος συρρικνώνεται και εγκαταλείπεται και ενός νεότερου ο οποίος ιδρύεται τον 17ο αιώνα, περί τον Ι. Ναό του Αγίου Αθανασίου (μετέπειτα Αγίων Δώδεκα Αποστόλων), αναπτύσσεται σε οικισμό από το τέλος του 18ου ως το τέλος του 19ου, ανθεί και φθάνει στη μέγιστη ακμή του στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα και εγκαταλείπεται μετά το 1966.

Εικόνα 3-14. Δυτική όψη του Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Ο ναός οικοδομήθηκε το 1650-1655 και καταστράφηκε πιθανόν κατά τον 19ο αιώνα για να ξανακτιστεί το 1925, όπως αναφέρεται σε επιτοίχια επιγραφή στον περίβολο. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε τον 18ο αιώνα, πιθανώς το 1779. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ο Ιερός Ναός της Ζωοδόχου Πηγής

Ένας δεύτερος ναΐσκος, στο ύψωμα στα όρια του οικισμού, αφιερωμένος στη Ζωοδόχο Πηγή οικοδομήθηκε σύμφωνα με κτητορική επιγραφή επίσης το 1925, την εποχή της ανακατασκευής των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων (κτίριο 2 στον χάρτη 3-1). Είναι ένα μονόκλιτο αετωματικό εκκλησάκι με λιθόκτιστη τοιχοποιία και ξύλινη κεραμοσκεπή.

Εικόνα 3-15. Η Ζωοδόχος Πηγή της Βίνιανης. Φωτό: © Γρηγόρης Αντωνίου. Πηγή: Δήμος Αγράφων.

Το μικρό κωδονοστάσιο είναι ενσωματωμένο στην κύρια όψη ως απόληξη του αετώματος. Ο ναός είναι κτισμένος με αρμολογημένη πέτρα, μία θύρα στην κύρια όψη, τρία στενά ανοίγματα στη μεσημβρινή, μαρμαρίνους γωνιόλιθους και πλαίσια με εμφανείς μαρμαρίνους δόμους, παραστάδες και υπέρθυρα στα ανοίγματα.

Επάνω από την είσοδο στην όψη υπάρχει μικρή κόγχη ενώ στην τοιχοποιία της μεσημβρινής του όψης έχει εξωτερικό χαμηλό πεζούλι.

«Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων

Τέλος, η «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων (θέση 3 στον χάρτη 3-1), βρίσκεται στο ομώνυμο πλάτωμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για εκδηλώσεις και μετά τον πόλεμο. Η κατασκευή της θα πρέπει να τοποθετηθεί χρονολογικά στην ίδια μεσοπολεμική περίοδο. Η κατασκευή με τους κίονες και τον μικρό τρούλο, διακρίνεται και στις φωτογραφίες της περιόδου του πολέμου.

Εικόνα 3-16. Το πλάτωμα και η «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων. Το πλάτωμα χρησιμοποιήθηκε για γυμναστικές επιδείξεις του σχολείου και για υπαίθριες προβολές κινηματογράφου από τον στρατό μετά τον πόλεμο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το Δημοτικό Σχολείο

Το σχολείο της Βίνιανης (κτίριο 4 στον χάρτη 3-1) κτίστηκε το 1938 βάσει του αρχιτεκτονικού τύπου των διτάξιων δημοτικών σχολείων τον οποίο είχε εκδώσει το Υπουργείο Παιδείας. Το κρατικό πρόγραμμα σχολικής στέγης είχε ξεκινήσει το 1930 και το σχολείο κτίστηκε με κονδύλια της Βασιλικής Πρόνοιας.¹²⁷ Κατά τη διάρκεια του πολέμου χρησιμοποιήθηκε ως χώρος συνεδριάσεων και τελετών της «Κυβέρνησης του Βουνού», της Π.Ε.Ε.Α.

Είναι ένα ισόγειο υπερυψωμένο από το έδαφος πλατυμέτωπο λιθόκτιστο κτίριο με τετράριχτη στέγη. Η κάτοψη είναι απολύτως συμμετρική και περιλαμβάνει δύο όμοιες αίθουσες, τον προθάλαμο με τη δίφυλλη θύρα εισόδου στο κέντρο και το γραφείο του δασκάλου. Σύμφωνα με τις μελετήτριες της επισκευής του 1986 κτίστηκε από Τζουμερκιώτες μαστόρους.

¹²⁷ Τάνια Ζωγράφου, Νέλλη Μάρδα (1986). *Μελέτη Εφαρμογής Δημοτικού Σχολείου Παλιάς Βίνιανης*, Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Πολεοδομίας και Πολεοδομικών Εφαρμογών, σελ.4.

Εικόνα 3-17. Μεσημβρινή όψη του Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης με τις προτομές των υπουργών της «Κυβέρνησης του Βουνού». Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το σχολείο σύμφωνα με τα τυπολογικά σχέδια τα οποία δημοσιεύθηκαν από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος το 1938¹²⁸ έχει εξωτερικές διαστάσεις μήκους 21,90μ., πλάτους 7,20μ. και συνολική επιφάνεια 158 τ.μ. Έχει κύριο προσανατολισμό τη μεσημβρία και τρία τρίφυλλα μεγάλα παράθυρα σε κάθε αίθουσα, ενώ προς τον βορρά υπάρχουν δύο μικρότερα δίφυλλα παράθυρα σε κάθε αίθουσα. Οι αίθουσες έχουν διαστάσεις μήκους 8,70μ. και πλάτους 6,00 μ. Επικοινωνούν με τον προθάλαμο και από εκεί απευθείας με το μεγάλο προαύλιο. Στο κέντρο το μικρό γραφείο εποπτεύει τις αίθουσες, τον προθάλαμο και την είσοδο. Έχει διαστάσεις 3,60μ. επί 2,75μ. Η δυτική αίθουσα διέθετε στην πίσω γωνία δίπλα στην έδρα του δασκάλου μικρό καπναγωγό με καμινάδα για την τοποθέτηση θερμάστρας.

¹²⁸ ΤΕΕ (1938). *Τα νέα σχολικά κτίρια*, Αθήναι.

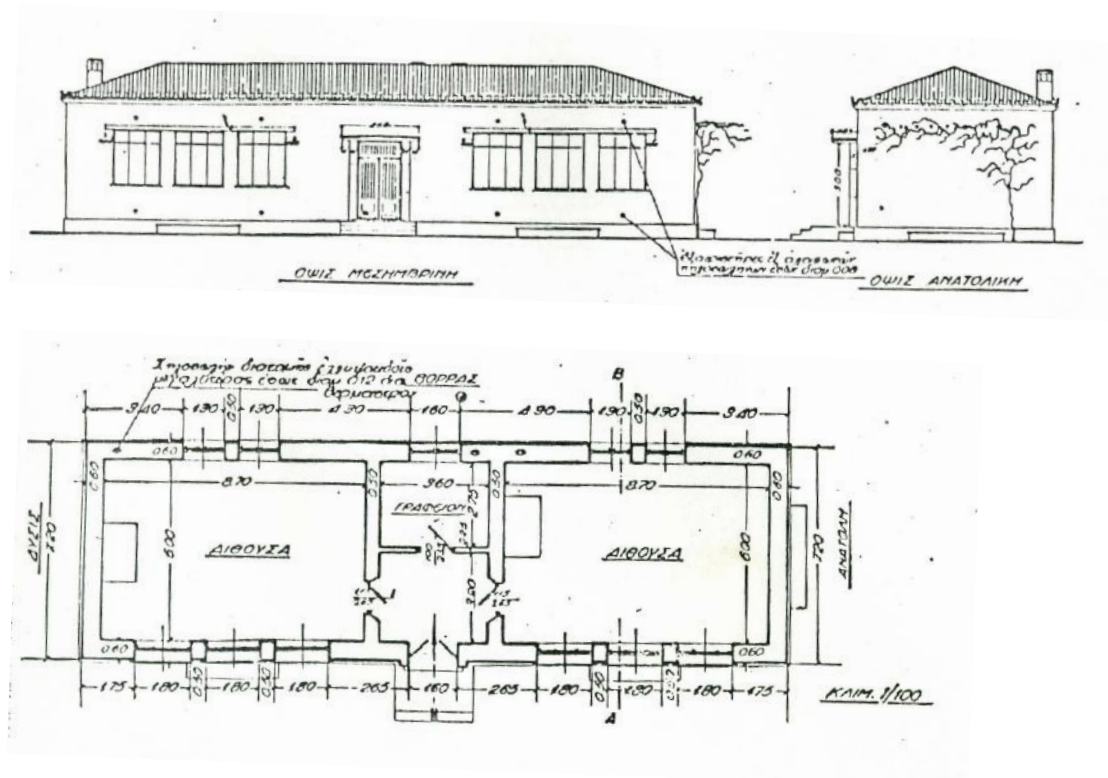

Εικόνα 3-18. Η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της «Κυβέρνησης του Βουνού» με επικεφαλής τον στρατηγό Στέφανο Σαράφη, εισέρχεται στο Δημοτικό Σχολείο της Βίνιανης με τιμητικό άγημα ανταρτών την Πρωτομαγιά του 1944. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 77.

Ως την Κατοχή, όπως φαίνεται από τις φωτογραφίες του Σπύρου Μελετζή, το σχολικό προαύλιο ήταν αδιαμόρφωτο με χώμα. Στην ανατολική πλευρά σε επαφή με τον τοίχο εμφανίζεται χαμηλό επίμηκες κτιστό βάθρο. Ίσως πρόκειται για κατασκευή η οποία έχει σχέση με τη χρήση του προαυλίου ως χώρου γυμναστικής ή εκδηλώσεων. Από τις μαρτυρίες είναι επίσης γνωστό πως για ανάλογες εκδηλώσεις και για τις σχολικές γυμναστικές επιδείξεις χρησιμοποιείτο το νοτιότερο πλάτωμα της «Φιάλης» των Αγίων Αναργύρων.

Είναι ενδιαφέρουσα επίσης η μη συμμετρική τοποθέτηση της διάταξης των δύο αιθουσών στο εσωτερικό τους. Στη δυτική, η έδρα του δασκάλου με τη θερμάστρα δίπλα και ο μαυροπίνακας βρίσκεται στο βάθος ενώ στην ανατολική δίπλα στην πόρτα. Δηλαδή και στις δύο αίθουσες η θέση της έδρας βρίσκεται στη δύση. Ο λόγος για αυτή την κατανομή έχει σχέση με τον φυσικό φωτισμό από τα αριστερά των θρανίων ώστε να είναι άνετη η γραφή και η ανάγνωση των κατά κανόνα σύμφωνα με τις παιδαγωγικές αντιλήψεις της εποχής δεξιόχειρων μαθητών. Φαίνεται ότι η δυτική αίθουσα με τη θέρμανση της ξυλόσομπας προοριζόταν για τις μικρές ηλικίες και η ανατολική χωρίς

θέρμανση για τους μεγαλύτερους μαθητές. Τα βορεινά σχετικά μικρά, σε σχέση με τα νότια παράθυρα εξασφάλιζαν τον διαμπερή φυσικό αερισμό. Τέλος, το σχολείο διέθετε εκ κατασκευής δύο μικρά βοηθητικά κτίσματα, εκ των οποίων το ένα στέγαζε τα W.C.

Εικόνα 3-19. Τα τυπολογικά σχέδια (κάτοψη, μεσημβρινή και ανατολική όψη) του Υπουργείου Παιδείας για τα διτάξια ορεινά σχολεία. Η τυπολογία αυτή εφαρμόστηκε στο σχολείο της Βίνιανης. Τα σχέδια του κρατικού προγράμματος σχολικής στέγης του 1930 δημοσιεύθηκαν στην έκδοση του 1938 του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Πηγή: ΤΕΕ (1938). Τα νέα σχολικά κτίρια, Αθήνα.

Η στέγη του κτιρίου υπερυψώνεται κατά 1,50 μ. Στην αρχική φάση καλυπτόταν από βυζαντινά κεραμίδια. Μετά τις επισκευές τα βυζαντινά στις πλευρές της στέγης αντικαταστάθηκαν από γαλλικά κεραμίδια. Οι εσωτερικοί τοίχοι του είναι δρομικές οπτοπλινθοδομές. Το δάπεδο στην αρχική φάση ήταν μωσαϊκό το οποίο αντικαταστάθηκε από gros-beton. Τα εσωτερικά και εξωτερικά κουφώματα ήταν ξύλινα ανοιγόμενα, με άνω φεγγίτες ανακλινόμενους και υπέρθυρα beton-arme. Στην πρώτη επισκευή του πυρπολημένου κτιρίου τα κουφώματα αντικαταστάθηκαν με μεταλλικά στραντζαριστά. Μεταξύ της υπερυψωμένης κατά ένα μέτρο περίπου βάσης θεμελίωσης και του κορμού του κτιρίου τρέχει κοσμήτης με πελεκημένη στενή πέτρα. Τέλος η εξωτερική κλίμακα, μαρμάρινη στην αρχική φάση, αντικαταστάθηκε από σκάλα beton-arme.

Το Δημοτικό Σχολείο της Βίνιανης κήκε δύο φορές από τις ιταλογερμανικές δυνάμεις κατοχής. Μετά τον πόλεμο επισκευάστηκε κατά τη δεκαετία του 1950 και λειτούργησε

μέχρι τους σεισμούς του 1966 ως διθέσιο εξατάξιο. Κατά τα τελευταία χρόνια της λειτουργίας του είχε 95 παιδιά.¹²⁹

Επισκευάστηκε ξανά το 1983 από τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων. Το 1986 αναφέρεται ότι το κτίριο ήταν σε κακή κατάσταση με ρωγμές, αποσπασμένα τα μεταλλικά κουφώματα, όπως και διαβρωμένα τα ζευκτά της στέγης με πλατάνια τα οποία είχαν δημιουργήσει πρόβλημα με τις ρίζες τους στη θεμελίωση.¹³⁰ Τότε προχώρησε νέα μελέτη και νέες επισκευές, επανήλθαν τα ξύλινα κουφώματα, αντικαταστάθηκε η στέγη και τα δάπεδα όπως και η κλίμακα εισόδου και διαμορφώθηκε ο προαύλιος χώρος. Το σχολείο λειτούργησε πλέον ως Μουσείο Εθνικής Αντίστασης ενώ παράλληλα έγινε η κήρυξη του κτιρίου ως διατηρητέου μνημείου από το Υπουργείο Πολιτισμού.¹³¹

Η πρωτοβουλία για την επισκευή του σχολείου και τη δημιουργία του μουσείου είναι έργο παλαιών μαχητών της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944, κατοίκων της Βίνιανης και της Εταιρείας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων με επικεφαλής τον αντιστασιακό Βαρδή Βαρδινογιάννη και τον καθηγητή της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. Ε.Μ.Π. Κωνσταντίνο Παπαϊωάννου. Η μελέτη της επισκευής έγινε από τις αρχιτεκτόνισσες Τάνια Ζωγράφου και Νέλλη Μάρδα¹³² και το σχολείο κηρύχθηκε διατηρητέο

Οι προτομές των μελών της Π.Ε.Ε.Α., έργο των γλυπτών Θύμιου Πανουργιά και Σώτου Αλεξίου, τοποθετήθηκαν στο προαύλιο του σχολείου.¹³³

Το μουσείο ιδρύθηκε απέκτησε θεσμική υπόσταση στις 7 Μαρτίου 2006 με μορφή δημοτικού Ν.Π.Δ.Δ. και από το 2016 υπάγεται στον Δήμο Αγράφων.¹³⁴

Πέντε χαρακτηριστικές περιπτώσεις κτιρίων κατοικιών

Στο πλαίσιο της παρούσης έρευνας¹³⁵ μελετήθηκαν τέσσερις χαρακτηριστικές περιπτώσεις αρχοντόσπιτων, οι κατοικίες Νικόπουλου, Καραγεώργου και δύο κατοικίες στα Αλαταρέϊκα εκ των οποίων η μία φέρεται να είναι αυτή όπου φιλοξενείτο ο Αλέξανδρος Σβώλος, Πρόεδρος της Π.Ε.Ε.Α. Μία πέμπτη περίπτωση, η οποία δεν ανήκει στα αρχοντόσπιτα, αποτέλεσε επίσης αντικείμενο έρευνας. Πρόκειται για το σπίτι όπου διέμενε ο τελευταίος δάσκαλος του χωριού πριν το κλείσιμο του σχολείου, μετά τους σεισμούς.

¹²⁹ Πληροφορητές Κ. και Τ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

¹³⁰ Βλ. Τάνια Ζωγράφου, Νέλλη Μάρδα (1986), ό.π., σελ.4.

¹³¹ ΦΕΚ 333/Β/1986, ΥΑ Γ/924/13405. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου, του παλιού Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας».

¹³² Τάνια Ζωγράφου, Νέλλη Μάρδα (1986), ό.π.

¹³³ Το Μουσείο της Π.Ε.Ε.Α.-Εθνικής Αντίστασης στη Βίνιανη Ευρυτανίας. Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ενημερωτικό φυλλάδιο) χ.χ.

¹³⁴ Βλ σχετικά ΦΕΚ 2816Β/5/07-09-2016, Κατάργηση του Δημοτικού Ν.Π.Δ.Δ. του Δήμου Αγράφων Νομού Ευρυτανίας με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης», ΦΕΚ 1765Β/2/05-08-2011, Διατήρηση του νηδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης» ως αυτοτελούς και ΦΕΚ 275Β/13/07-03-2006, Σύσταση του νηδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης».

¹³⁵ Βλ. σχετικά: Άσκηση Στερέωσης και Αποκατάστασης, ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων ΕΜΠ, Ιούλιος 2023 [διδασκτική ομάδα Νίκος Μπελαβίλας, Ανδρονίκη Μιλτιάδου, Μαρία Μπαλοδήμου, Ειρήνη Εφεσίου, Κωνσταντίνος Καραδήμας].

Οικία Θεοφάνη Νικόπουλου

Η διώροφη οικία του Θεοφάνη Νικόπουλου βρίσκεται στη δυτική πλευρά του οικισμού επάνω από την κοινοτική κρήνη (κτίριο 22 στον χάρτη 3-1). Ο Νικόπουλος μετανάστευσε το 1905 σε ηλικία 15 ετών στο Clarsburg της Virginia και εργάστηκε ως εργάτης μέχρι το 1914 οπότε επέστρεψε στη Βίνιανη. Ταξίδεψε ξανά το 1921 στην ίδια πόλη δηλώνοντας έμπορος. Έκανε ακόμα ένα ταξίδι το 1947. Διετέλεσε επίσης πρόεδρος της κοινότητας. Στη δυτική όψη του κτιρίου της κατοικίας Νικόπουλου βρίσκεται ενσωματωμένη επιγραφή η οποία αναφέρει ως χρόνο κατασκευής τον Ιούνιο του 1915, ημερομηνία που συμπίπτει με την ημερομηνία του πρώτου επαναπατρισμού του στο χωριό. Ο ίδιος είναι δωρητής και της κοινοτικής κρήνης η οποία κτίστηκε την ίδια χρονιά με την κατοικία του.¹³⁶

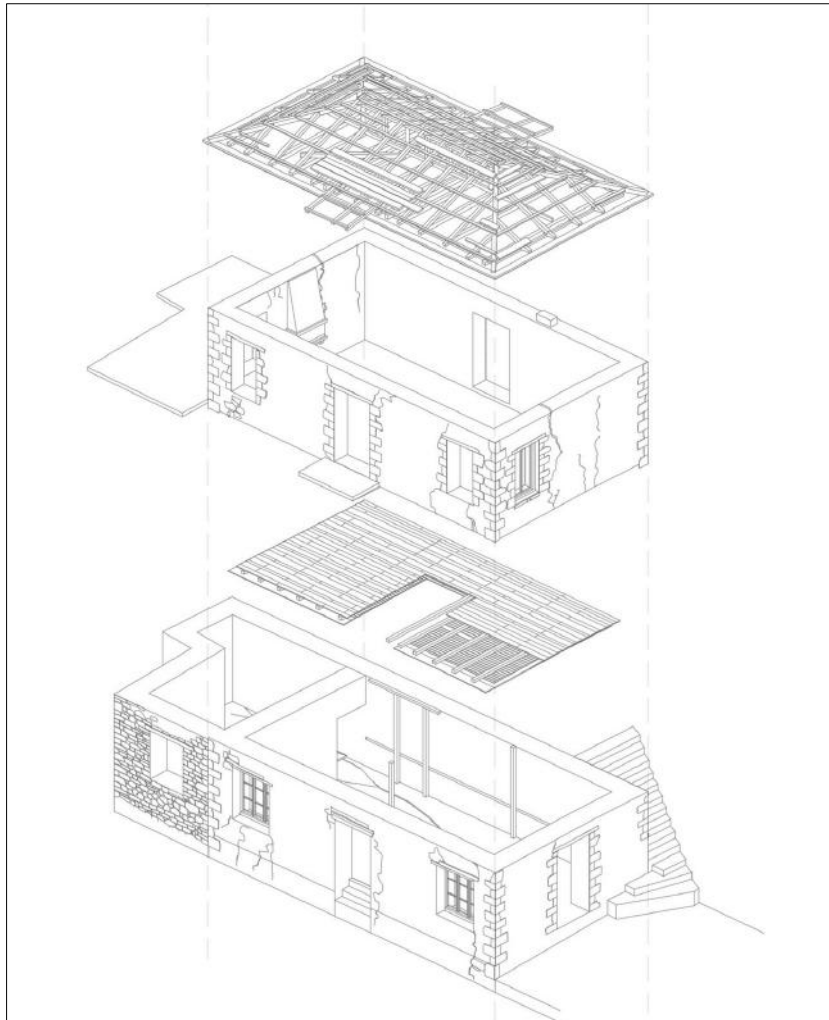
Εικόνα 3-20. Οικία Νικόπουλου. Διαμήκης τομή. Πηγή: Θεοδωράκογλου Ε. (Αρχ. Μηχ.), Μαντέλου Β. (Αρχ. Μηχ.), Φλώρου Ε. (Πολ. Μηχ.), Χούμα Ν. (Αρχ. Μηχ.) Μελέτη Αποκατάστασης Οικίας Νικόπουλου στη Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Οικία οικογένειας Αλατάρη

Το δεύτερο σπίτι της οικογένειας Αλατάρη (κτίριο 20 στον χάρτη 3-1), στο οποίο λειτουργούσε και το ισόγειο καφενείο «Ελβετία», ανήκε επίσης σε οικογένεια μετανάστη, όμως δεν είναι βέβαιο ότι κτίστηκε με χρήματα μεταναστών -παρότι είναι «αμερικάνικο»- καθώς ο αναφερόμενος Δημήτριος Αλατάρης, πρόγονος της σημερινής οικογένειας ιδιοκτητών, φαίνεται ότι πέθανε στο πρώτο ταξίδι προς την Αμερική στις αρχές του 20ού αιώνα, επομένως λογικά δεν πρόλαβε να επενδύσει χρήματα για

¹³⁶ Βλ. σχετικά: Θεοδωράκογλου Ε. (Αρχ. Μηχ.), Μαντέλου Β. (Αρχ. Μηχ.), Φλώρου Ε. (Πολ. Μηχ.), Χούμα Ν. (Αρχ. Μηχ.) Μελέτη Αποκατάστασης Οικίας Νικόπουλου στη Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

ανέγερση κτιρίου.¹³⁷ Άλλος ένας Δημήτρης Αλατάρης επίσης μετανάστης, φαίνεται να είναι ο κτήτορας μία κοντινής διώροφης κατοικίας.¹³⁸ Τέλος ο Απόστολος Αλατάρης, και αυτός μετανάστης στις Η.Π.Α. επέστρεψε στη Βίνιανη στις αρχές της δεκαετίας του 1920 και από τότε υπήρξε ο ξυλουργός του χωριού.¹³⁹

Εικόνα 3-21. Οικία Αλατάρη και Καφέ-Παντοπωλείο «Ελβετία». Αξονομετρική τομή και όψεις. Πηγή: Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023

¹³⁷ Βλ. Σχετικά: Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023

¹³⁸ Βλ. Σχετικά: Βερικάκη Αργυρώ (Αρχιτέκτων Μηχ.), Μπαρμπουνάκη Μαρία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Τσιρώνη Δέσποινα (Αρχιτέκτων Μηχ.) Κτήριο 15, Οικισμός Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

¹³⁹ Πληροφορητές Πληροφορητές Γ. και Δ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ. στις 2.7.2023.

Αρχοντικό Ευάγγελου Καραγεώργου

Το αρχοντικό του Ευάγγελου Καραγεώργου είναι το πλέον εντυπωσιακό από τα σπίτια μεταναστών της Βίνιανης (κτίριο 21 στον χάρτη 3-1). Βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλευρά του οικισμού, σε έντονα κεκλιμένο οικόπεδο. Έχει το ρέμα στη μία του πλευρά και πρόσωπο τόσο στον κεντρικό δρόμο όσο και σε καλντερίμι στην άνω πλευρά του οικοπέδου. Ο Καραγεώργος εργάστηκε 23 χρόνια στις Η.Π.Α., εστιάτορας στην πόλη Frederick του Maryland. Το πρώτο ταξίδι του πραγματοποιήθηκε το 1907, το δεύτερο το 1930 και άλλο ένα το 1938 έχοντας λάβει πλέον και την αμερικανική υπηκοότητα. Το καλοκτισμένο κτίριο αποτελούσε σημείο αναφοράς της επιτυχημένης επαγγελματικής του σταδιοδρομίας στην Αμερική. Η χρονολόγηση του τοποθετείται μεταξύ της δεύτερης και τρίτης δεκαετίας του 20ού αιώνα.¹⁴⁰

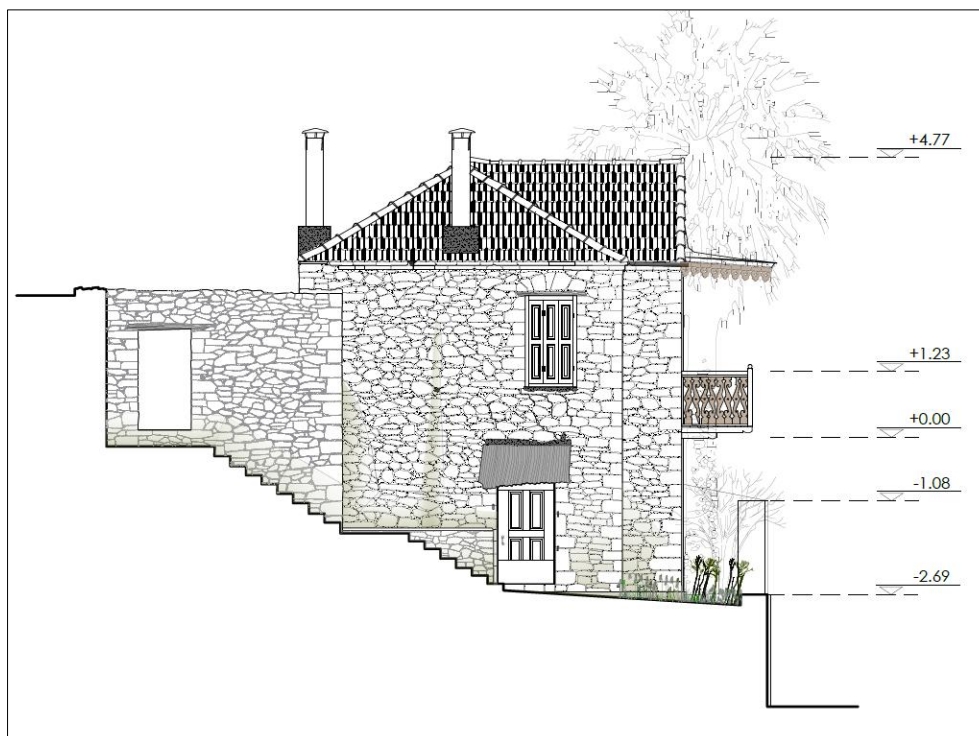

Εικόνα 3-22. Οικία Ε. Καραγεώργου. Πλάγια όψη. Πηγή: Βιέννα Αργυρή (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Ζαχαράκη Άννα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κονδύλη Ζωή (Αρχιτέκτων Μηχ.), Σάκκα Νικολέττα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Λασπιά Βασιλική (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Σπυριδάκη Ολυμπία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Στεφανή Αθηνά (Αρχιτέκτων Μηχ.), Χρήστου Δήμητρα (Πολιτικός Μηχ.) Αρχοντικό Ε.Καραγεώργου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Το κτίριο που φέρεται να είναι η κατοικία όπου φιλοξενήθηκε ο Αλέξανδρος Σβώλος κατά τη διάρκεια της Εθνικής Αντίστασης βρίσκεται στον κεντρικό πυρήνα του οικισμού, στη

¹⁴⁰ Βλ. Σχετικά: Βιέννα Αργυρή (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Ζαχαράκη Άννα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κονδύλη Ζωή (Αρχιτέκτων Μηχ.), Σάκκα Νικολέττα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Λασπιά Βασιλική (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Σπυριδάκη Ολυμπία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Στεφανή Αθηνά (Αρχιτέκτων Μηχ.), Χρήστου Δήμητρα (Πολιτικός Μηχ.) Αρχοντικό Ε.Καραγεώργου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

συνοικία Αλαταρείικα, λίγο ψηλότερα από το κοινοτικό κατάστημα. Και αυτό κτίστηκε σε ένα έντονα κεκλιμένο και διαμπερές οικόπεδο με άνω και κάτω είσοδο. Με επιμελημένη αρχιτεκτονική δεσπόζει στο κέντρο της Βίνιανης ανάμεσα στα λίγα δημόσια κτίρια και την κρήνη. Σύμφωνα με τον Γιώργο Γιαννίτσαρη το κτίριο ανήκε στον Δημήτριο Αλατάρη, μετανάστη στις Η.Π.Α., συνονόματο και προφανώς συγγενή του έτερου Αλατάρη του κτιρίου με το ισόγειο καφενείο.¹⁴¹

Εικόνα 3-23. Οικία «του Σβώλου». Πλάγια όψη. Πηγή: Βερικάκη Αργυρώ (Αρχιτέκτων Μηχ.), Μπαρμπουνάκη Μαρία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Τσιρώνη Δέσποινα (Αρχιτέκτων Μηχ.) Κτήριο 15, Οικισμός Βίνιανη Ευρυτανίας, ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

¹⁴¹ Βλ. Σχετικά: Βερικάκη Αργυρώ (Αρχιτέκτων Μηχ.), Μπαρμπουνάκη Μαρία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Τσιρώνη Δέσποινα (Αρχιτέκτων Μηχ.) Κτήριο 15, Οικισμός Βίνιανη Ευρυτανίας, ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

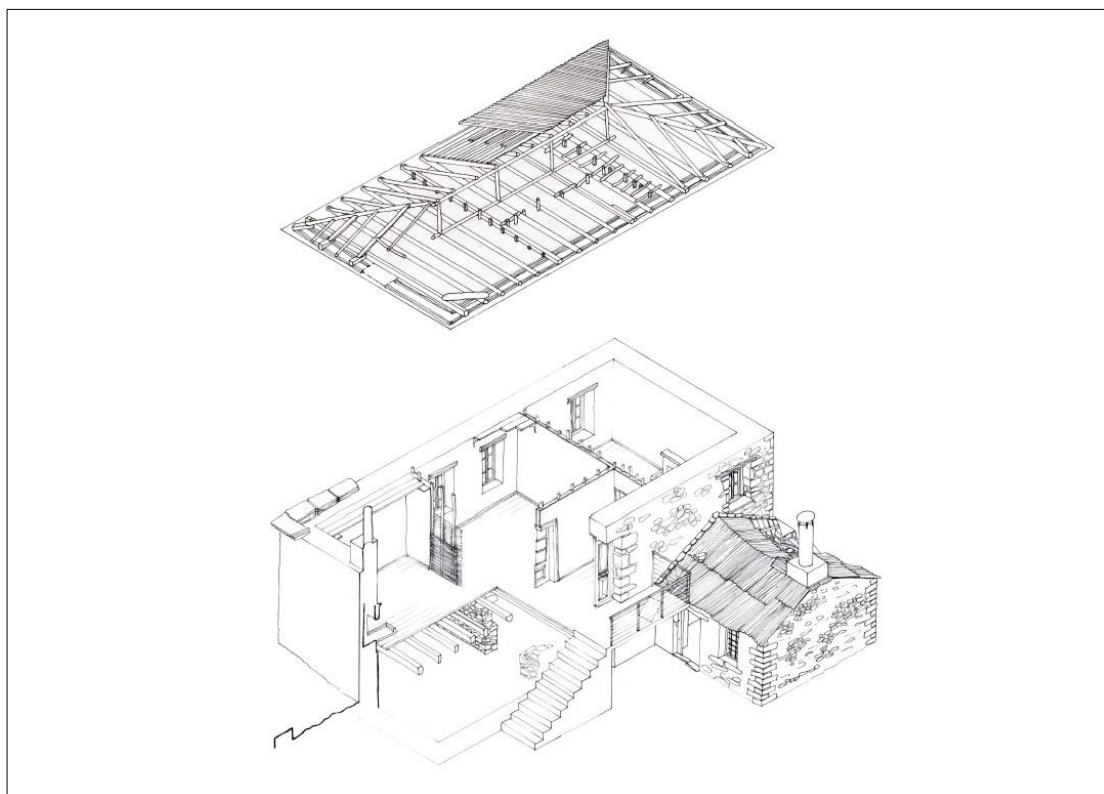
Εικόνα 3-24. Το ισόγειο κοινοτικό κατάστημα και η Οικία «του Σβώλου» στην κεντρική γειτονιά της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το σπίτι του Δασκάλου

Το σπίτι «του Δασκάλου» βρίσκεται σχετικά μακριά από τον κεντρικό πυρήνα, στη γειτονιά του σχολείου και δίπλα στην είσοδο του πλατώματος των Αγίων Αναργύρων (κτίριο 23 στον χάρτη 3-1). Σε αυτό έμεινε ο δάσκαλος Παύλος Μπακογιάννης, την περίοδο πριν από τους σεισμούς και την καταστροφή της Βίνιανης. Σε αντίθεση με τα σπίτια των «Αμερικάνων» αυτό το οίκημα ανήκει σε μία λιγότερο εύπορη κατηγορία κατοίκων.

Το σπίτι με αυλή, κατοικία στον όροφο, κατώι, κουζίνα σε πρόσκτισμα και παράσπιτα, είναι μία τυπική αγροτική κατοικία του χωριού με πολλά από τα κοινά χαρακτηριστικά που συναντώνται σε αντίστοιχα κτίρια του οικισμού. Βρίσκεται δίπλα στην είσοδο του πλατώματος των Αγίων Αναργύρων.¹⁴²

¹⁴² Βλ. σχετικά: Γουγούλα Κωνσταντίνα, Καλυφόμεματος Παύλος, Ροβήλος Παναγιώτης, Ροζανή Γεωργία (Αρχιτέκτονες Μηχ.) *Το σπίτι του δασκάλου στην παλαιά Βίνιανη*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-25. Οικία «του Δασκάλου». Αξονομετρική τομή και όψεις. Πηγή: Γουγούλα Κωνσταντίνα, Καλυφόμεματος Παύλος, Ροβήλος Παναγιώτης, Ροζανή Γεωργία (Αρχιτέκτονες Μηχ.) Το σπίτι του δασκάλου στην παλαιά Βίνιανη. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Η οικονομία της Βίνιανης, μία αμιγής αγροτική οικονομία, άρχισε να στηρίζεται και στη μετανάστευση, ήδη από την εποχή των μετακινήσεων προς την Κωνσταντινούπολη κατά τον 19ο αιώνα και πολύ περισσότερο από τη μετανάστευση στην Αμερική κατά τον Μεσοπόλεμο. Στα μεταπολεμικά χρόνια η Βίνιανη συνέχισε να είναι ένα τυπικό ορεινό αγροτικό χωριό. Η τοπική αγροτική οικονομία κάλυπτε κτηνοτροφία αιγοπροβάτων και μοσχαριών, καλλιέργειες σιτηρών, καλαμποκιού, τριφυλλιού, σανού, ποτιστικών και ξηρικών λαχανικών και οσπρίων, αμπελιών όπως και ελαιόδενδρων χαμηλά στο ποτάμι. Παράλληλα συνέχιζε να υπάρχει η δασική οικονομία με υλοτομία. Τα νοικοκυριά της Βίνιανης διατηρούσαν κότες και γουρούνια ενώ υπήρχε και οικιακή τυροκομία ενώ στο χωριό υπήρχαν υποζύγια· μουλάρια και λίγα γαϊδούρια.

Η επικοινωνία με το Καρπενήσι γινόταν μετά το 1947 μέσω της μεταλλικής γέφυρας του Μέγδοβα. Ο νέος δρόμος άνοιξε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και ασφαλτοστρώθηκε τη δεκαετία του 1980. Οι μετακινήσεις γίνονταν με ένα παλιό στρατιωτικό όχημα $\frac{3}{4}$ που μετέφερε επιβάτες και εμπορεύματα σε μία διαδρομή διάρκειας 2,5-3 ωρών ως το Καρπενήσι.

Το ηλεκτρικό ρεύμα πριν το 1966 είχε εγκατασταθεί από τη Δ.Ε.Η. σε λίγα μόνο σπίτια της Βίνιανης. Ο σεισμός αποτέλεσε αφορμή, μετά το 1966, για την πλήρη ηλεκτροδότηση του νέου οικισμού και την κατασκευή δικτύου ύδρευσης.¹⁴³

Συνοπτική περιγραφή αρχιτεκτονικών και δομικών χαρακτηριστικών

Επιχειρώντας να καταγραφεί η αρχιτεκτονική τυπολογία και οικοδομική των κτιρίων της Βίνιανης εντοπίζονται αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Τα ιδιωτικά κτίρια της Βίνιανης ακολουθούν μία σχετικά ομοιογενή τυπολογία με ορθογωνική κάτοψη, συνήθως με τη μεγάλη τους διάσταση τοποθετημένη παράλληλα με τις υψομετρικές καμπύλες με την κύρια διαμήκη όψη προς τη θέα. Υπάρχουν όμως και λίγες περιπτώσεις όπου η στενή πλευρά τοποθετείται παράλληλα με τις υψομετρικές καμπύλες. Έχουν περίπου ίδιες διαστάσεις και όγκο με αναλογία μήκους προς πλάτος ~2:1 (~12.0μ μήκος X 6.0μ πλάτος X 6.0 μ. συνολικό ύψος τοίχων δύο ορόφων χωρίς τη στέγη). Εξαίρεση αποτελούν κάποια εκ των «αρχοντικών» με συμπληρωματικούς όγκους και κάτοψη σχήματος Γ ή και πιο σύνθετη), οι οποίοι είναι είτε αρχικοί, είτε προστέθηκαν σε επόμενες φάσεις.

Η πλειονότητα των κτιρίων είναι:

α) διώροφα, με την είσοδο στο ισόγειο κεντρικά ως προς την κύρια όψη και με εσωτερικό ξύλινο κλιμακοστάσιο που οδηγεί στον όροφο (βλ. Οικία Νικόπουλου). Σε άλλες περιπτώσεις, όπως στη διώροφη Οικία «του Δασκάλου», η είσοδος στον όροφο γίνεται από την κύρια όψη μέσω εξωτερικού λίθινου κλιμακοστασίου, ενώ η είσοδος στο υπόγειο είναι τοποθετημένη κάτω από το πλατύσκαλο του κλιμακοστασίου, το οποίο έχει συχνά κατασκευαστεί ή ανακατασκευαστεί με οπλισμένο σκυρόδεμα.

β) ημιδιώροφα λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους. Σε αυτή την περίπτωση διώροφο είναι το τμήμα προς την κύρια όψη και ισόγειο το τμήμα προς την πίσω όψη, στην οποία συχνά είναι τοποθετημένη η κύρια είσοδος του κτιρίου προς τους χώρους διημέρευσης του ορόφου. Η δευτερεύουσα είσοδος για τον ημιυπόγειο χώρο με δευτερεύουσες χρήσεις (χώροι κουζίνας, αποθηκευτικοί κ.λπ.), βρίσκεται συνήθως στις στενές πλευρές του κτιρίου.

γ) συνδυασμός των παραπάνω.

Στον οικισμό υπάρχουν και άλλα κτίρια βοηθητικών χρήσεων, είτε ισόγεια, είτε διώροφα, με λιγότερη επιμελημένη δόμηση, απλή διαμόρφωση ανοιγμάτων, και ενίοτε δικλινή στέγη (βοηθητικό κτίριο δίπλα στην Οικία «του Σβώλου»).

¹⁴³ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

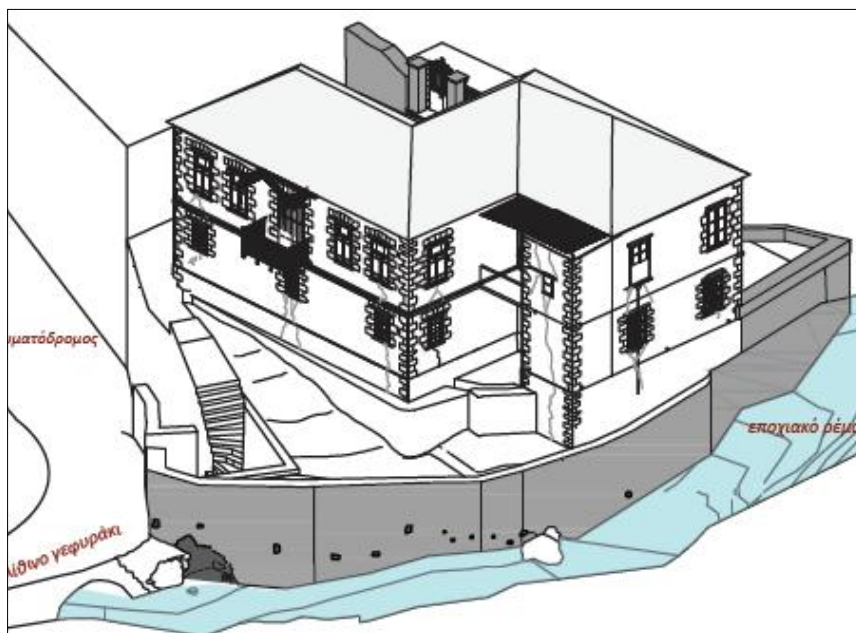

Εικόνα 3-26. Διώροφο κτίριο -Οικία Καραγεώργου- (αριστερά), ημιδιώροφο κτίριο με εξωτερικό κλιμακοστάσιο (κέντρο), διώροφο κτίριο με εξωτερικό κλιμακοστάσιο (δεξιά-Οικία «του Δασκάλου»). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους, για τη διαμόρφωση της περιοχής έδρασης των κτιρίων κατασκευάζονται στα κατώτερα όρια των ιδιοκτησιών τοίχοι αντιστήριξης πολύ μεγάλου ύψους, οι οποίοι καταπονούνται με σημαντικά φορτία ωθήσεων γαιών, ιδιαίτερα αν δεν υπάρχει ή δεν λειτουργεί σωστά σύστημα αποστράγγισης των υδάτων ή σε κάποιες περιπτώσεις φορτίων από την έδραση των κτιρίων. Οι τοίχοι αυτοί παρουσιάζουν μεγάλη τρωτότητα και βλάβες και αποτελούν προτεραιότητα ως προς τα άμεσα σωστικά μέτρα που αφορούν τον οικισμό.

Εικόνα 3-27. Οι διαδοχικοί τοίχοι αντιστήριξης στο κεντρικό πλάτωμα με ιδιαίτερα μεγάλο ύψος, συγκροτούν και συγκρατούν τον πυρήνα του οικισμού. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-28. Οικία Καραγεώργου. Διακρίνεται ο τοίχος αντιστήριξης στο όριο της ιδιοκτησίας, του οποίου τμήμα έχει καταρρεύσει. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Η δόμηση των τοιχοποιιών γίνεται με συνήθως με τρίστρωτη λιθοδομή (πάχους ισογείου $\sim 0,6-0,75$ και ορόφου $\sim 0,5-0,7$, δηλαδή σε κάποιες περιπτώσεις μειωμένο κατά 5-10 εκ.), μάλλον χωρίς διάτονους λίθους, αποτελούμενη από ημιλάξευτους και αργούς λίθους στις εξωτερικές παρειές και από αργούς λίθους μικρότερων διαστάσεων (συνήθως σχιστόλιθους ή ψαμμίτες γκρι ή πράσινου χρώματος) στις εσωτερικές, η ποιότητα της οποίας ποικίλει από πολύ καλή (Οικία Καραγιώργου) έως μέτρια ή και χαμηλή κατά τόπους με μικρούς λίθους χωρίς εμπλοκή και συνεχείς καθ' ύψος αρμούς (Οικία Νικολόπουλου, Οικία «του Δασκάλου»).

Εικόνα 3-29. Τρίστρωτες τοιχοποιίες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Το συνδετικό κονίαμα και αρμοκονίαμα είναι είτε ασβεστοκονίαμα είτε πηλοκονίαμα ανάλογα με την ποιότητα της κατασκευής. Τα κτίρια είναι ανεπίχριστα εξωτερικά και επιχρισμένα εσωτερικά εκτός από τους ισόγειους ή ημιυπόγειους δευτερεύοντες χώρους. Σε αρκετά κτίρια έχουν γίνει νεότερα αρμολογήματα με τσιμέντο (με την τεχνοτροπία της κάλυψης τμήματος των λίθων και χάραξη αρμών ώστε να δίνεται η εντύπωση πιο επιμελημένης δόμησης).

Οι γωνιόλιθοι αποτελούν σημαντικό στοιχείο των όψεων όλων των κτιρίων, είτε των απλών (Οικία «του Δασκάλου»), είτε των πιο μεγάλων και επιμελώς κατασκευασμένων. Χρησιμοποιούνται αγκωνάρια με πρόσωπα λαξευτά ή αδρά λαξευμένα με λαξευτή διακοσμητική ταινία στην περίμετρο τους, από υπόλευκο σκληρό ασβεστόλιθοι. Οι γωνιόλιθοι σε κάποια κτίρια φέρουν διακοσμητικά μοτίβα και την ημερομηνία της κατασκευής των κτιρίων. Η ημερομηνία υπάρχει και σε λαξευμένες λίθινες πλάκες ενσωματωμένες στην τοιχοποιία.

Εικόνα 3-30. Γωνιόλιθοι με αδρά λαξευμένα πρόσωπα με λαξευτή διακοσμητική ταινία στην περίμετρό τους (αριστερά), γωνιόλιθοι με επιμελημένη λάξευση σε όλη την επιφάνεια των προσώπων τους (δεξιά). Στο ανώτερο τμήμα της γωνίας υπάρχει διακοσμητικό μοτίβο σε γωνιόλιθο καθώς και η ημερομηνία κατασκευής του κτιρίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι ημίλευκοι γωνιόλιθοι σε κάποιες περιπτώσεις διαφοροποιούνται έντονα χρωματικά από την υπόλοιπη τοιχοποιία, η οποία είναι κατασκευασμένη με αργούς λίθους χρώματος γκρι.

Εικόνα 3-31. Αργολιθοδομές με γκρι λίθους και λευκούς γωνιόλιθους. (περιοχή Οικίας «του Δασκάλου»). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Σε κάποια κτίρια του οικισμού παρατηρήθηκαν ενισχύσεις στο κάτω τμήμα των γωνιών των κτιρίων, με τη χρήση μεγαλύτερης επιφάνειας λίθων ή γωνιόλιθων με λαξευτά πρόσωπα. Η ενίσχυση αυτή υπάρχει σε κάποιες μόνο από τις τέσσερις γωνίες των κτιρίων, συνήθως στην πλευρά προς τη κατωφέρεια και αποτελεί επίσης ιδιαίτερο κατασκευαστικό χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου οικισμού.

Εικόνα 3-32. Γωνίες κτιρίων ενισχυμένες με μεγαλύτερη επιφάνεια λίθων με λαξευτά πρόσωπα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χρήση προεξέχουσας ζώνης από ημιλαξευτούς λίθους εντοπίστηκε σε κάποια κτίρια στο επίπεδο των πατωμάτων. Αποτελεί ιδιαίτερο μορφολογικό χαρακτηριστικό, το οποίο μπορεί να χαρακτηρίζει μια χρονική περίοδο, κάποιο συνεργείο μαστόρων ή είδος κτιρίου κατασκευασμένου με μεγαλύτερη επιμέλεια.

Εικόνα 3-33. Ημιλαξευτές προεξέχουσες ζώνες στο επίπεδο των πατωμάτων σε δύο κτίρια του οικισμού. Αριστερά η Οικία Καραγεώργου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Τα περισσότερα υλικά των τοιχοποιιών προέρχονταν από την περιοχή, όπου υπήρχαν μικρά λατομεία πέτρας και ασβεστοκάμινα «ασβεσταριές», άμμος από το ποτάμι και το τοπικό θρυμματισμένο σχιστολιθικό πέτρωμα «γκρεμνίτσα».

Οι τοιχοποιίες έχουν συνήθως ξυλοδεσιές στη στάθμη των ποδιών, των παραθύρων, στη στάθμη έδρασης των πατωμάτων και στεγών και σε κάποιες περιπτώσεις σε ενδόμεσες στάθμες και στη στάθμη των ανωφλίων. Υπάρχουν δύο διαμήκη ξύλα, ένα στην εσωτερική παρειά και ένα στην εξωτερική (συνήθως κρυφό πίσω από σειρά μικρών λίθων που σταματά πριν τη γωνία λόγω ύπαρξης των γωνιόλιθων). Η θέση τους διακρίνεται στην εσωτερική παρειά των λιθοδομών και στις όψεις από τις οριζόντιες ζώνες με λίθους μικρού ύψους. Στην Οικία Νικόπουλου είναι εμφανείς στους δύο από τους τέσσερις εξωτερικούς τοίχους του κτιρίου. Στην Οικία «του Δασκάλου» εντοπίστηκε η χρήση και τρίτης ξυλοδεσιάς στο μέσον του πάχους του τοίχου. Επισημαίνεται ότι η διατομή τους είναι αρκετά μικρή (~4-6x7-10εκ.), δείγμα εκφυλισμού του συστήματος. Η απομείωση της διατομής τους και λόγω σήψης αποτελεί στοιχείο τρωτότητας του δομικού συστήματος.

Οι εσωτερικοί τοίχοι είναι παράλληλοι προς τη μικρή διάσταση του κτιρίου. Στο ισόγειο είναι συνήθως κατασκευασμένοι από τρίστρωτη ή σπανιότερα δίστρωτη λιθοδομή, χωρίς όμως να συνδέονται με τους εξωτερικούς, παρότι ήταν κατασκευασμένοι ταυτόχρονα. Εικάζεται ότι αποτελεί τοπική κατασκευαστική τεχνική η κατασκευή των εξωτερικών τοίχων έως το πάτωμα και στη συνέχεια κατασκευή των εσωτερικών, διαφορετική από τη συνήθη, όπου όλοι οι τοίχοι εσωτερικοί και εξωτερικοί δομούνται ταυτόχρονα, ώστε να μειώνεται η καταπόνηση των διαμήκων τοίχων στο σεισμό.

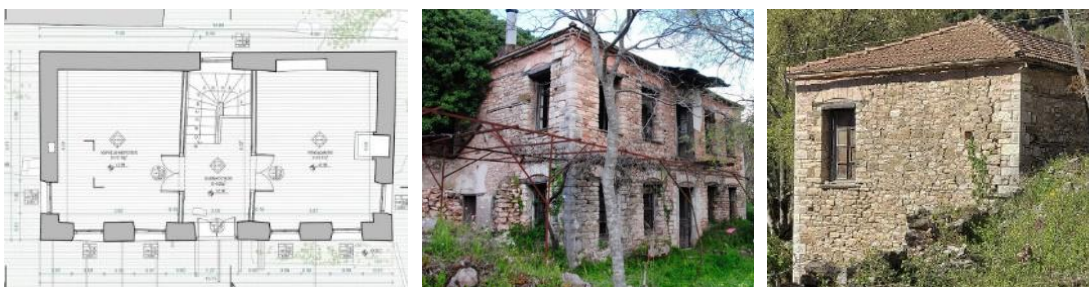
Στον όροφο οι εσωτερικοί τοίχοι είναι μη φέροντες, διαχωριστικοί, από ξύλινο σκελετό χωρίς πλήρωση, με επικάλυψη από σοβά (μπαγδατί). Είναι κατασκευασμένοι ιδιαίτερα πρόχειρα, με κατακόρυφους ορθοστάτες μικρών διαστάσεων (~6-8 X 6-8εκ., με αξονική απόσταση ~50εκ.), χωρίς στρωτήρες στις περιπτώσεις που μελετήθηκαν, ούτε στο άνω, ούτε στο κάτω τμήμα τους. Επίσης συχνά δεν εδράζονται, όπως θα ανέμενε κανείς πάνω σε τοίχους από λιθοδομή ή τοίχους από μπαγδατί στο ισόγειο -Οικία Νικόπουλου), αλλά

σε δοκούς ή και σανίδες του ξύλινου πατώματος -Οικία «του Δασκάλου»), παρουσιάζοντας σημαντικές κατακόρυφες μετατοπίσεις.

Εικόνα 3-34. Ξύλινοι διαχωριστικοί τοίχοι από μπαγδατί στο όροφο (αριστερά-Οικία «του Δασκάλου» και κέντρο-Οικία «του Σβώλου») και στο ισόγειο (δεξιά-Οικία Νικόπουλου). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Τα ανοίγματα των παραθύρων τοποθετούνται περίπου συμμετρικά ως προς την κεντρική θύρα αλλά πολύ κοντά στις γωνίες των κτισμάτων. Μερικές φορές εφάπτονται των γωνιόλιθων, γεγονός που αποτελεί μια εγγενή αδυναμία της φέρουσας κατασκευής. Τα ανοίγματα στις άλλες όψεις είναι πολύ λιγότερα και ποικίλουν ανά περίπτωση. Πολλές φορές το πλάτος των ανοιγμάτων έχει διευρυνθεί προκαλώντας τοπική διατάραξη και βλάβες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγω της κλίσης του εδάφους, τοποθετούνται πολλά ανοίγματα μόνον σε ορισμένους τοίχους, συνήθως στο ελεύθερο τμήμα του κτιρίου που βλέπει στην πλαγιά, εισάγοντας με τον τρόπο αυτό μια ασυμμετρία στην κατανομή της δυσκαμψίας του κτιρίου, όπως συμβαίνει με την Οικία Νικόπουλου, που οδηγεί σε αστοχίες στην πλευρά με τα πολλά ανοίγματα και συγκεκριμένα στη ΝΑ γωνία.

Εικόνα 3-35. Οικία Νικόπουλου: α) κάτοψη ορόφου, β) άποψη από ΝΔ και γ) άποψη από Α. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Στα ανώφλια των ανοιγμάτων υπάρχουν είτε μόνο ξύλινα πρέκια, είτε, για την αποφυγή της υπερφόρτισης του ξύλινου πρεκιού στο μέσον, ξύλινα πρέκια με λαξευτά λίθινα ιδιαίτερα χθαμαλά τόξα (πιο επιμελημένα κτίρια, επηρεασμένα από τον νεοκλασικισμό – αρχές 20ού αι.), τα οποία δεν συμβάλλουν επαρκώς στην ασφαλέστερη μεταφορά των

υπερκείμενων φορτίων στους λαμπάδες, για την αποφυγή της υπερφόρτισης του ξύλινου πρεκιού στο μέσον. Τα εξωτερικά κατακόρυφα τμήματα των ανοιγμάτων (παραστάδες) είναι διαμορφωμένα επίσης είτε με ορθογωνισμένους λίθους με λαξευτά, είτε με αδρά λαξευμένα πρόσωπα. Δεν εντοπίστηκαν ξυλοδεσιές στη στάθμη των ανωφλίων.

Εικόνα 3-36. Διαμόρφωση ανωφλίων και παραστάδων παραθύρων με χθαμαλό τόξο πάνω από το ξύλινο πρέκι αριστερά και μόνο με ξύλινο πρέκι κέντρο και δεξιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Οι εξωτερικές κύριες θύρες των κτιρίων είναι συνήθως κατασκευασμένες όπως τα παράθυρα, με μεγαλύτερη ανά περίπτωση επιμέλεια (με χρήση στις παραστάδες λίθων με λαξευτά ή αδρά λαξευμένα πρόσωπα), τοποθετημένες στον άξονα των διαμήκων όψεων, ενώ οι δευτερεύουσες όπως προαναφέρθηκε, στις στενές πλευρές των κτιρίων.

Τα κουφώματα είναι στο σύνολό τους ξύλινα. Οι ξύλινες κύριες εξωτερικές θύρες είναι διακοσμημένες και επιμελώς κατασκευασμένες ιδιαίτερα στα σημαντικότερα κτίρια. Η διαμόρφωση των ανοιγμάτων, και των ξύλινων κουφωμάτων αποτελούν ένδειξη της οικονομικής κατάστασης και κοινωνικής θέσης του ιδιοκτήτη.

Εικόνα 3-37. Ξύλινες θύρες κύριων εισόδων -Οικία Καραγεώργου, Οικία Σβώλου κ.α.). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Τα κτίρια περιβάλλονται από λίθινες μάντρες με ιδιαίτερα επιμελημένες αυλόπορτες, με παραστάδες κατασκευασμένες από διπλή κατακόρυφη σειρά λίθων με λαξευτά πρόσωπα. Μεταλλικά εμφανή στην όψη τζινέτια συγκρατούν το κάσωμα της ξύλινης

πόρτας. Το άνω τμήμα πολλών από αυτών καταστράφηκε και αντικαταστάθηκε από πρόχειρες οπλισμένου σκυροδέματος, αλλοιώνοντας ένα ιδιαίτερα σημαντικό αρχιτεκτονικό στοιχείο του οικισμού το οποίο πρέπει να αποκατασταθεί.

Εικόνα 3-38. Αυλόπορτες κατασκευασμένες με παραστάδες από λίθους με λαξευτά πρόσωπα. Το ανώτερο τμήμα τους στην περιοχή του ανωφλίου έχει αντικατασταθεί με πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Τα ξύλινα πατώματα, όπως στις περισσότερες παραδοσιακές κατασκευές, αποτελούνται από σανίδωμα το οποίο φέρεται από ξύλινες δοκούς τοποθετημένες παράλληλα στις μικρές πλευρές των κτιρίων, ώστε να έχουν μικρότερο άνοιγμα και επομένως να συμπεριφέρονται καλύτερα σε κάμψη. Η διατομή των δοκών ποικίλει από κτίριο σε κτίριο, καθώς και η μεταξύ των δοκών αξονική απόσταση.

Τα ξύλινα όμως πατώματα αυτού του τύπου (σανίδωμα επί ισχυρών ξύλινων δοκών) εξασφαλίζουν μικρή δυσκαμψία στο επίπεδό τους. Συνδέονται δε μόνον με τους διαμήκεις τοίχους και επομένως δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως διάφραγμα και να συνδέσουν αποτελεσματικά τους τοίχους μεταξύ τους. Ειδικότερα οι τοίχοι που είναι παράλληλοι στις δοκούς (μικρές πλευρές κτιρίων), είναι ασύνδετοι στη στάθμη του πατώματος, με συνέπεια να κάμπτονται εκτός επίπεδου σε ύψος τουλάχιστον 2 ορόφων.

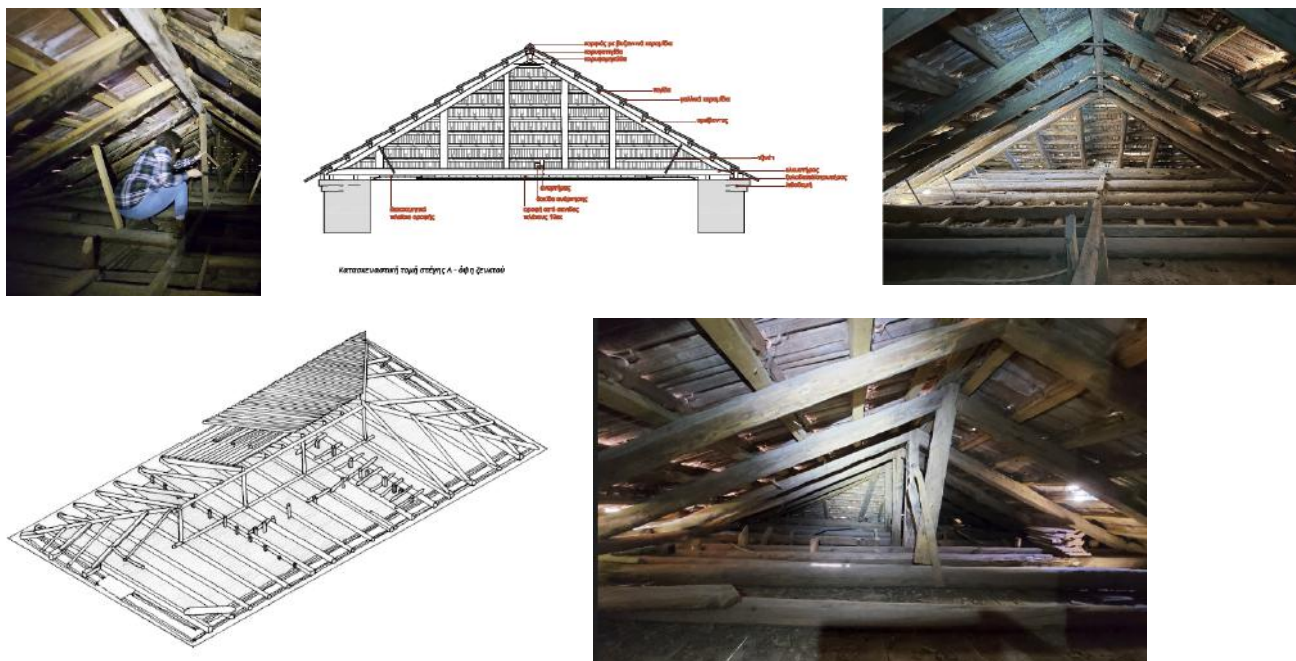

Εικόνα 3-39. Ξύλινα πατώματα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι περισσότερες ξύλινες στέγες είναι τετράριχτες με επέκταση ή διαφοροποίηση τοπικά για τη στέγαση των εξωστών. Το δομικό τους σύστημα είναι είτε τύπου «δοκός επί

στύλου» (καθιστές στέγες), είτε απλά τριγωνικά ζευκτά. Οι κύριοι φορείς της στέγης εδράζονται σε ξύλινους στρωτήρες (ξυλοδεσιές) στη στέψη των τοίχων. Σανίδωμα στο κεκλιμένο επίπεδο της στέγης συνήθως δεν υπάρχει.

Επί των αμειβόντων, τοποθετούνται καδρόνια και επί αυτών συνήθως γαλλικά κεραμίδια, ή αυλακωτά φύλλα ψευδαργύρου (τσιγκος), τα οποία όπως διαπιστώθηκε από την κλίση των στεγών ($\sim 28^\circ$) και από παλαιές φωτογραφίες και βίντεο (επίσκεψη βασιλιά Κωνσταντίνου στη σεισμόπληκτη Βίνιανη το 1966-britishpathe.com), αντικατέστησαν την αρχική επικάλυψη από σχιστόπλακες.

Εικόνα 3-40. Στέγες κτιρίων της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, Κ. Γουγούλα, Π. Καλυφόμεματος, Π. Ροβήλος, Γ. Ροζανή, μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Για την ξυλεία των στεγών, των οροφών και των πατωμάτων υλοτομούνταν έλατα και δρυς. Στον Γραβενίτικο ποταμό υπήρχε υδροκίνητο σχιστήριο. Σιδηρουργεία («γύφτικα»), υπήρχαν στο Κεράσοβο, ενώ τα κεραμίδια των στεγών που αντικατέστησαν τις σχιστόπλακες ήταν παραγωγή του κεραμοποιείου Ευσταθίου και Κρίτωνα Δηλαβέρη στον Πειραιά και Ν. & Σ. Τσαλαπάτα στο Βόλο. Τα γείσα των στεγών είναι λίθινα με προέχουσες εκφορικά λίθινες πλάκες.

Εικόνα 3-41. Κεραμίδια από τα κεραμοποιεία Δηλαβέρη του Πειραιά και Τσαλαπάτα του Βόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οροφές από ξύλινο σανίδωμα, καλύπτουν συνήθως όλες τις στέγες και τις δοκούς των πατωμάτων όταν η χρήση του ισογείου δεν είναι δευτερεύουσα. Στην Οικία Νικόπουλου στον όροφο η οροφή είναι πιο περίτεχνη.

Εικόνα 3-42. Οροφές στις οικίες Νικοπούλου, Σβώλου, Καραγεώργου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι στέγες σε αντίθεση με το πάτωμα συνδέουν όλους τους εξωτερικούς τοίχους λόγω του τετρακλινούς σχήματος τους. Η διαφραγματική λειτουργία όταν υπάρχει οροφή στο οριζόντιο επίπεδο και σανίδωμα στο κεκλιμένο επίπεδο της στέγης είναι βελτιωμένη, αλλά πιθανώς όχι επαρκής. Η ύπαρξη των ξυλοδεσιών στην έδραση των στεγών, εφόσον είναι σε καλή κατάσταση, βελτιώνει τη σύνδεση τους με την υποκείμενη τοιχοποιία και περιδένει το κτίριο στη στάθμη αυτή. Η επάρκεια της διαφραγματικής λειτουργίας του φέροντος οργανισμού των στεγών και των οροφών και της σύνδεσης τους με την τοιχοποιία, σχετίζεται άμεσα με τη συμπεριφορά τους στο σεισμό, όπως αναλυτικότερα παρουσιάζεται ακολούθως στην παθολογία και στις προτάσεις αποκατάστασης.

Οι στεγασμένοι ξύλινοι εξώστες αποτελούν σημαντικότατο αρχιτεκτονικό, μορφολογικό και τυπολογικό χαρακτηριστικό των κτιρίων της Βίνιανης. Είναι τοποθετημένοι στο κέντρο των κύριων όψεων των διώροφων κτιρίων, διακοσμημένοι κατά μήκος της απόληξης της στέγασης τους με διάφορα ξύλινα διακοσμητικά μοτίβα με τη μορφή

σταγόνων. Αντίστοιχα ξύλινα μοτίβα χρησιμοποιούνται και για τα κάγκελα των εξωστών ενώ σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται μεταλλικά κάγκελα.

Εικόνα 3-43. Ξύλινοι εξώστες με ξύλινα και μεταλλικά κάγκελα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-44. Ο καλύτερα διατηρημένος ξύλινος εξώστης της Οικίας «του Σβώλου» (αριστερά). Εξώστες από οπλισμένο σκυρόδεμα που αντικατέστησαν ξύλινους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Στέγαστρα ξύλινα με αντίστοιχα διακοσμητικά μοτίβα υπήρχαν και πάνω από την κύρια είσοδο στον όροφο -Οικία Ξηρού και άλλα). Οι περισσότεροι εξώστες παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα σήψης και εμφανίζουν τοπική ή ολική κατάρρευση κυρίως λόγω της εγκατάλειψης. Οι αντικατάστασεις των ξύλινων εξωστών με σκυρόδεμα (π.χ. Οικία «του Δασκάλου»), που έγιναν σε κάποιες περιπτώσεις, συνήθως πρόχειρα και χωρίς επαρκή σύνδεση με την τοιχοποιία είναι μια μεταγενέστερη τροποποίηση του δομικού συστήματος η οποία αποτελεί αδυναμία και αίτιο πρόκλησης βλάβης κατά το σεισμό.

Εικόνα 3-45. Ξύλινα στέγαστρα με ξυλόγλυπτες διακοσμητικές «σταγόνες» οι οποίες είχαν και χρήση νεροσταλάκτη, επάνω από κύριες εισόδους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Παθολογία και ποιοτική αποτίμηση των αιτίων των βλαβών και φθορών

Το κτιριακό απόθεμα της Βίνιανης έχει καταπονηθεί από έντονες εξωτερικές δράσεις, περιβαλλοντικές (υψηλή βροχόπτωση και πλημμύρες, χαμηλές θερμοκρασίες, κ.λπ.) και σεισμικές, αλλά και κατά τόπους εδαφικές. Οι βλάβες οι οποίες παρατηρούνται σήμερα είναι αναμφισβήτητα αποτέλεσμα αυτών των δράσεων. Όμως, όπως και σε όλες τις παλαιές κατασκευές, η παθολογία των κτιρίων στη Βίνιανη και η τρωτότητά τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και με τα αρχιτεκτονικά και δομικά χαρακτηριστικά των κτιρίων και τις αδυναμίες του δομικού τους συστήματος είτε εγγενείς, είτε όπως αυτό τροποποιήθηκε στην πάροδο του χρόνου.

Εικόνα 3-46. Χαρακτηριστική εικόνα του ρέματος της δεκαετίας 1980. Διακρίνεται η μικρή γέφυρα, το μονοπάτι και το ισόγειο κτίσμα ταβέρνας-ψησταριάς στα ανάντη της κρήνης της Βίνιανης. Αυτή η διαμόρφωση και το κτίριο καταστράφηκαν ολοσχερώς τα επόμενα χρόνια, μετά από μία πλημμύρα που προκάλεσε αστοχία επιχωματώσεων σε ψηλότερο σημείο. Φωτό: Κώστας Μονιάς.

Οι εγγενείς αδυναμίες του δομικού συστήματος των κτιρίων, οι οποίες συνυπάρχουν κατά περίπτωση στα πέντε κτίρια που μελετήθηκαν καθώς και σε άλλα κτίρια του οικισμού είναι συνοπτικά οι ακόλουθες:

- η έδραση των κτιρίων σε έδαφος με μεγάλη κλίση,
- η ανεπιτυχής μόρφωση των τοίχων αντιστήριξης ώστε να είναι ικανοί να αναλάβουν με επάρκεια τις ωθήσεις γαιών (πίσω τοίχοι στο ημιυπόγειο τμήμα των κτιρίων, τοίχοι αντιστήριξης στο μπροστινό όριο των ιδιοκτησιών, καθώς και τοίχοι αντιστήριξης δημόσιων χώρων του οικισμού οι οποίοι παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα),
- η κατασκευή των ανοιγμάτων κοντά στις γωνίες των κτιρίων και την εκ των υστέρων διεύρυνση του πλάτους τους,
- η απουσία σύνδεσης μεταξύ εξωτερικών και εσωτερικών λιθοδομών στο ισόγειο,
- η απουσία εσωτερικών λιθοδομών στον όροφο και χρήση ξύλινων μη φερόντων διαχωριστικών τοίχων, χωρίς επαρκή έδραση, οι οποίοι δεν συνεισφέρουν στην σύνδεση των διαμήκων εξωτερικών τοίχων,
- η απουσία σύνδεσης των πατωμάτων με τις τοιχοποιίες (μικρές πλευρές κτιρίων),

- τα μη επαρκή οριζόντια ξύλινα διαζώματα (ξυλοδεσιές) στη στέψη των τοίχων, σε ενδιάμεσες θέσεις και στη στάθμη στήριξης των πατωμάτων (μικρές διατομές και σήψη), και διακοπή τους στην περιοχή των γωνιόλιθων,
- η ανεπαρκής διαφραγματική λειτουργία πατωμάτων και στεγών,
- Οι τοπικές και πρόχειρες επεμβάσεις που έγιναν κατά καιρούς με στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα και τσιμεντοκονιάματα (αντικατάσταση ξύλινων εξωστών, ανωφλίων, ποδιών, ξυλοδεσιών, πλήρωση ρωγμών κλπ.),
- η υποδιαστασιολόγηση ξύλινων μελών (αστοχία ή μεγάλο βέλος κάμψης).
- η ανεπαρκής διαμόρφωση κόμβων και συνδέσεων ξύλινων στοιχείων μεταξύ τους (στέγη, οροφή, τοίχοι από μπαγδατί) και με την υποκείμενη τοιχοποιία και το ξύλινο πάτωμα.

Εικόνα 3-47. Τοίχοι αντιστήριξης με σημαντικές βλάβες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η μακροχρόνια εγκατάλειψη, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που έχουν καταρρεύσει οι στέγες είτε τοπικά είτε συνολικά, επέτρεψε την καταστροφή των ξύλινων στοιχείων των κτιρίων, φερόντων και μη φερόντων, τη διάβρωση και αποδιοργάνωση του εσωτερικού και εξωτερικού των λιθοδομών, ιδιαίτερα αυτών που έχουν κτισθεί με πηλοκονίαμα και την κατάρρευση τμημάτων αυτών.

Εικόνα 3-48. Εγκαταλειμμένα κτίρια. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ειδικότερα, οι φθορές που παρατηρήθηκαν συνοψίζονται ανά δομικό στοιχείο ως ακολούθως:

- Κεράμωση, Στέγη: Μετακίνηση, θραύση κεραμιδιών, μερική ή συνολική κατάρρευση στέγης. Εισχώρηση υγρασίας και βλάβες στη στέγη, στις οροφές και στο εσωτερικό των κτιρίων (πατώματα, τοίχοι, επίπλωση κλπ.).
- Εξώστες, ξύλινα και μεταλλικά κιγκλιδώματα: Μετακίνηση, θραύση κεραμιδιών, μερική ή συνολική κατάρρευση, σήψη. Απώλεια ή αλλοίωση χρωματισμών, οξείδωση των μεταλλικών στοιχείων.
- Τοιχοποιίες: Αποκόλληση και ανατροπή εσωτερικών τοίχων από μπαγδατί, διάβρωση εξωτερικών λιθοδομών λόγω υγρασίας, βλάστησης και άλλων βιολογικών παραγόντων.
- Επιχρίσματα: Απώλεια, αποκόλληση, φούσκωμα, ρωγμές σε θέσεις κάλυψης ξύλινων ή μεταλλικών στοιχείων λόγω απώλειας της πρόσφυσης, διάβρωση και αποσύνθεση (λόγω υγρασίας, συστολοδιαστολών, σήψης ή οξείδωσης υποκείμενων στοιχείων), βιολογική φθορά.
- Κουφώματα: Απώλεια ή αλλοίωση χρωματισμών, αστοχία ξύλινων στοιχείων, θραύση τζαμιών, οξείδωση και αστοχία μεταλλικών στοιχείων .
- Επικάλυψη οροφών και ανωφλίων ανοιγμάτων με σανίδωμα ή μπαγδατί: αποκόλληση και αστοχία σανίδων, σήψη ή αστοχία ξύλινων στοιχείων (πηχάκια) και απώλεια επιχρίσματος στοιχείων από μπαγδατί.
- Αλλοίωση των υλικών δόμησης λόγω περιβαλλοντολογικών δράσεων (διάβρωση λόγω υγρασίας πηλοκονιαμάτων των αργολιθοδομών, σήψη και αποσάθρωση ξύλινων στοιχείων) ή λόγω ασυμβατότητας υλικών (π.χ. χρήση τσιμεντοκονιαμάτων αρμολόγησης και επίχρισης σε παλαιότερες επεμβάσεις).

Σε ό,τι αφορά τις κυριότερες βλάβες και την ποιοτική αποτίμηση των αιτίων που τις προκάλεσαν, το σημαντικότερο ρόλο έχει παίξει η προ εξήντα ετών σεισμική δραστηριότητα. Η επίπτωση του σεισμού του 1966 στο κτιριακό απόθεμα του οικισμού της Βίνιανης είναι άμεσα αντιληπτή και σήμερα στα κτίρια, τα οποία με περιορισμένες ή

σοβαρές βλάβες στέκονται όρθια ως τις μέρες μας, παρά την εγκατάλειψή τους. Η μετακίνηση του οικισμού απέτρεψε τη συντήρηση, τις εργασίες επεμβάσεων στερέωσης και αποκατάστασής τους, αφήνοντάς τα έρμαια στις σκληρές για την περιοχή δράσεις του περιβάλλοντος. Ακόμη πιο φανερή γίνεται η δράση του σεισμού σε εκείνα τα κτίρια με βαριές βλάβες και τα οποία λόγω και της εγκατάλειψης σώζονται σήμερα σε ερειπιώδη μορφή. Βεβαίως στις περιπτώσεις αυτές, η συνύπαρξη και προβλημάτων εδάφους, που δεν εντοπίστηκε στα ιστάμενα πέντε κτίρια που μελετήθηκαν, δεν μπορεί να αποκλειστεί, γεγονός που θα μπορούσε σε συνδυασμό με τις εγγενείς αδυναμίες της κατασκευής τους να εξηγήσει και το μεγάλο βαθμό βλάβης τους, που οδήγησε στην κατάρρευση.

Από τα στοιχεία της έρευνας διαπιστώθηκε ότι στο σύνολο σχεδόν των κτιρίων αναπτύχθηκαν παρόμοιες βλάβες λόγω σεισμού, που συνήθως απαντώνται στους παραδοσιακούς οικισμούς σε καλής σχετικά ποιότητας κτίρια από τοιχοποιία. Ειδικότερα:

- Στους διαμήκεις τοίχους παρουσιάζονται ρωγμές λόγω διάτμησης και εντός επιπέδου κάμψης: λοξές ρωγμές στους πεσσούς ανάμεσα στα ανοίγματα ή στα ανώφλια των ανοιγμάτων, στις γωνίες των ανοιγμάτων (λοξές, οριζόντιες ή σχεδόν κατακόρυφες στον όροφο).
-

Εικόνα 3-49. Οικία Νικόπουλου. Εγκάρσιος Δυτικός τοίχος με ρωγμές λόγω εκτός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-50. Οικία Νικόπουλου. Νότιος διαμήκης τοίχος με ρωγμές λόγω διάτμησης και εντός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-51. Οικία Νικόπουλου. Ανατολικός εγκάρσιος τοίχος με ρωγμές λόγω εκτός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

- Στους εγκάρσιους τοίχους εμφανίζονται ρωγμές λόγω κάμψης κάθετα στο επίπεδό τους. Λόγω της μη σύνδεσής τους με το πάτωμα και της ανεπαρκούς σύνδεσής τους

με τη στέγη, η κάμψη αυτή οδηγεί στην εμφάνιση περίπου κατακόρυφων ρωγμών στο μέσον και στα άκρα του τοίχου, με μεγαλύτερο άνοιγμα στη στέψη στον όροφο και μικρότερο προς τα κάτω, που μπορεί να συνεχίζονται και στο ισόγειο. Οι ρωγμές αυτές συνοδεύονται και με αποκλίσεις από την κατακόρυφο και τοπική αποδιοργάνωση της τοιχοποιίας σε κάποιες περιπτώσεις.

Εικόνα 3-52 και Εικόνα 3-53. Παλαιό Καφενείο. Ρωγμές λόγω κάμψης εκτός επιπέδου στους εγκάρσιους τοίχους (αριστερά και δεξιά αντίστοιχα). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Κ. Καραγιαννακίδου, Ν. Κρεκούκια, Μ. Μέρου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

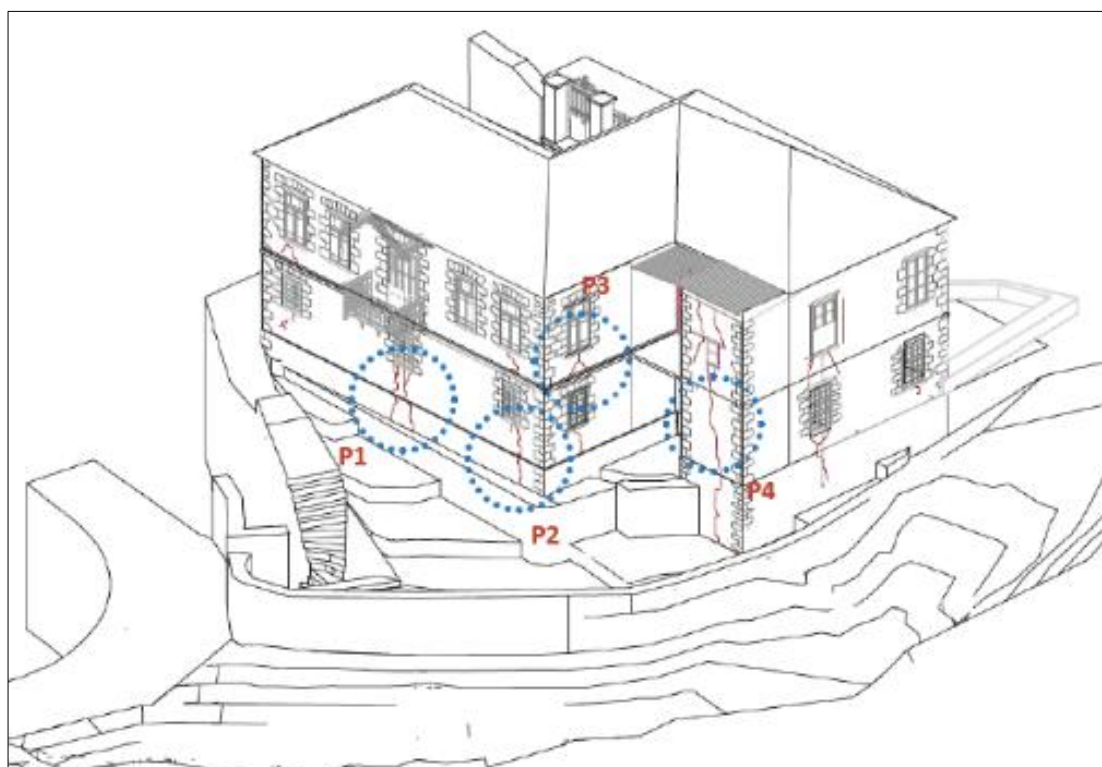
Εικόνα 3-54. Παλαιό Καφενείο. Ρωγμές λόγω διάτμησης και εντός επιπέδου κάμψης στον διαμήκη τοίχο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Κ. Καραγιαννακίδου, Ν. Κρεκούκια, Μ. Μέρου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-55. Οικία «του Δασκάλου». Ρωγμές λόγω κάμψης εκτός επιπέδου των εγκάρσιων τοίχων. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι ρωγμές στα άκρα παρατηρούνται είτε στον εγκάρσιο τοίχο πριν τους γωνιόλιθους, ιδιαίτερα αν υπάρχει και άνοιγμα πλησίον της γωνίας, ή στον διαμήκη τοίχο μετά τους γωνιόλιθους αντίστοιχα, αν ο εγκάρσιος τοίχος είναι πλήρης ή έχει μικρά ανοίγματα σε απόσταση από τις γωνίες. Ο ρόλος των ανοιγμάτων για το που θα εκδηλωθούν οι ρωγμές επιβεβαιώθηκε συστηματικά στα κτίρια που εξετάσθηκαν, ιδιαίτερα όταν αυτά βρίσκονται κοντά στις γωνίες του κτιρίου. Στην περίπτωση ύπαρξης ανοιγμάτων και στους δύο τοίχους δημιουργούνται δυο οιονεί ρωγμές που διέρχονται από τα ανοίγματα και αποκόπτουν τη γωνία, οδηγώντας σε έντονη τοπική αποδιοργάνωση της τοιχοποιίας ή ίσως και κατάρρευση.

Ρωγμές και διατάραξη της τοιχοποιίας παρατηρήθηκε και λόγω διεύρυνσης των ανοιγμάτων καθώς και λόγω αντικατάστασης ξύλινου εξώστη με νέο από σπλισμένο σκυρόδεμα με απλό «χάντρωμά» του στην τοιχοποιία.

Εικόνα 3-56. Ρωγμές λόγω σεισμού κοντά στη γωνία των κτιρίων (Οικία Νικοπούλου, Οικία «του Δασκάλου», Οικία Καραγεώργου). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι οι βλάβες και φθορές που παρουσιάστηκαν στα κτίρια αυτά, είναι συνήθεις σε παραδοσιακούς οικισμούς σε κτήρια σχετικά καλής ποιότητας, αυτό εξάλλου επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι παρά την εγκατάλειψη διατηρούνται ακόμη ακέραια με μικρές μόνον καταρρεύσεις, επί μέρους δομικών μελών.

Οι γέφυρες του Μέγδοβα

Η γέφυρα του Μέγδοβα η οποία πιθανότατα χρονολογείται από τον 17ο αιώνα δεν είναι χαρακτηρισμένη ως διατηρητέο μνημείο και δεν έχει ως σήμερα θεσμική θωράκιση. Η υποσκαφή της θεμελίωσης του ανατολικού βάθρου, οι αποκολλήσεις λίθων και περιορισμένες καταρρεύσεις σε τμήματα των στηθαίων, όπως και η διάλυση του μονοπατιού στις δύο όχθες του ποταμού είναι τα σημεία στα οποία προτείνεται να επικεντρωθούν τα έργα συντήρησης και ανάδειξης της γέφυρας. Είναι επίσης σημαντικός ο περιορισμός της καθόδου των ΙΧ αυτοκινήτων στο επίπεδο της όχθης και η διαμόρφωση μικρού χώρου στάθμευσης ψηλότερα, αναδιαμόρφωση της επισκέψιμης διαδρομής πεζών και η συντήρηση του χωματόδρομου - παλαιού μονοπατιού - το οποίο συνδέει τη γέφυρα με τη Νέα Βίνιανη.

Ενδιαφέρον επισκέψιμο σημείο ιστορικού ενδιαφέροντος είναι η μεταλλική μεταπολεμική γέφυρα τύπου Μπέιλι (*Bailey*) του Μέγδοβα. Η γέφυρα έχει ενισχυθεί με βάθρα μπετόν αρμέ. Προτείνεται ο έλεγχος της επάρκειάς τους και η στοιχειώδης συντήρηση των μεταλλικών συναρμολογούμενων στοιχείων. Έχει επίσης σημασία να αποκατασταθεί και να ανατοποθετηθεί η κατεστραμμένη αφιερωματική πινακίδα στον δημιουργό της γέφυρας Ταξίαρχο Δ. Μαρκόπουλο, νεκρό του Εμφυλίου.

Το ποτάμιο σύνολο του Μέγδοβα, με τις δύο γέφυρες, τα περάσματα και τα μονοπάτια προς τα βουνά συγκροτεί ένα παράλληλο εξαιρετικά ελκυστικό και όμορφο μνημειακό και φυσικό πάρκο, δίπλα σε αυτό της Βίνιανης. Τα έργα αναβίωσης της Βίνιανης προτείνεται να επεκταθούν για αυτό το λόγο, στις δύο γέφυρες του ποταμού.

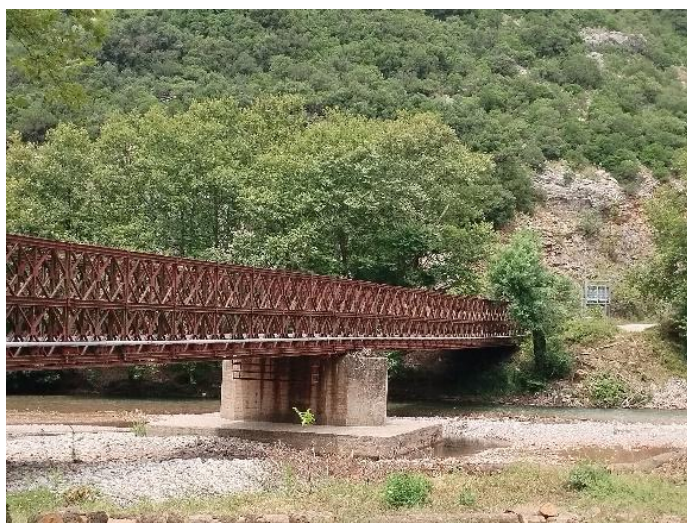

Εικόνα 3-57. Απώλεια λίθων στο στηθαίο της γέφυρας. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-58. Το ανατολικό θεμέλιο του βάθρου της γέφυρας έχει υποσκαφθεί. Αποτελεί τον μεγαλύτερο κίνδυνο ο οποίος απειλεί το μνημείο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-59. Καταστροφές στο λιθόκτιστο τοίχείο αντιστήριξης του μονοπατιού ανόδου στη γέφυρα από τα ανατολικά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

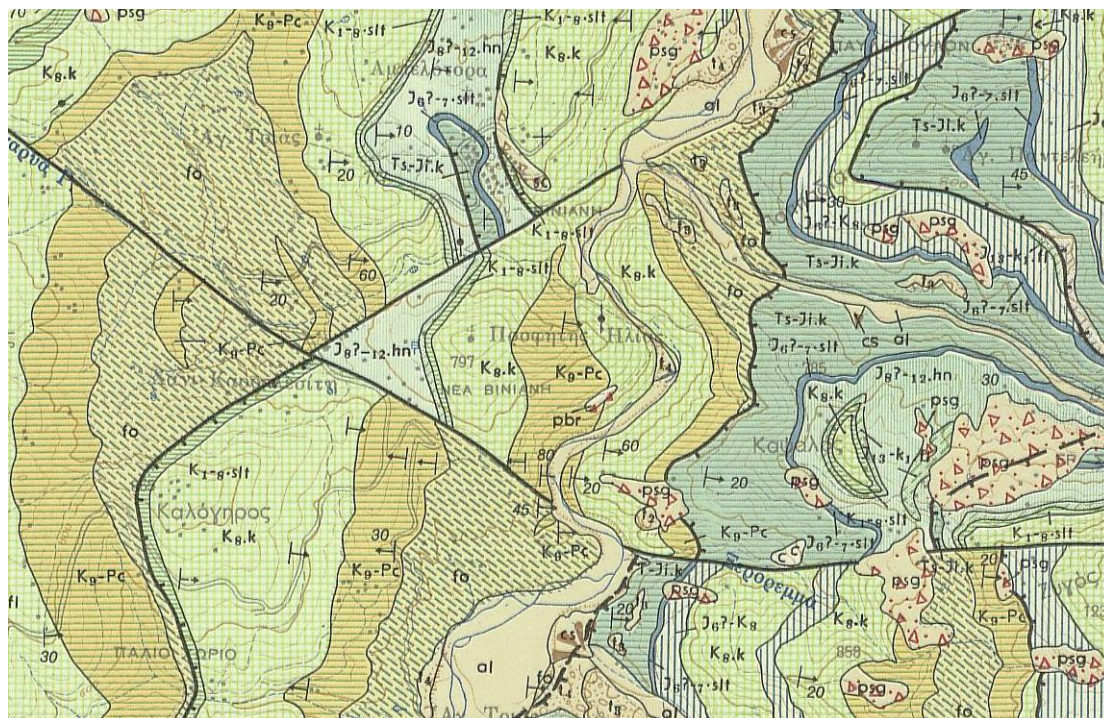
Εικόνα 3-60. Η γέφυρα τύπου Μπέιλι έχει ενισχυμένα βάθρα μπετόν αρμέ. Απαιτείται στοιχειώδης συντήρηση των μεταλλικών της στοιχείων. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-61. Η καταστραμμένη αφιερωματική μαρμάρινη πλάκα προτείνεται να αποκατασταθεί και να τοποθετηθεί στην αρχική της θέση. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

4 Γεωλογία και σεισμοτεκτονική της Βίνιανης¹⁴⁴

Η ευρύτερη περιοχή των Αγράφων και ειδικά της Βίνιανης ανήκει, γεωλογικά, στη γεωτεκτονική ζώνη της Πίνδου, η οποία χαρακτηρίζεται από πολύπλοκη δομή και έντονο τεκτονισμό. Ποικιλία γεωλογικών σχηματισμών εναλλάσσονται ταχύτατα λόγω των πολλαπλών πτυχώσεων, των διαδοχικών επιπτεύσεων και των μεγάλων ρηγμάτων. Η εικόνα αυτή είναι εμφανής στο γεωλογικό χάρτη της επαρχίας.¹⁴⁵ (εικόνα 4-1).

Εικόνα 4-1. Τμήμα του γεωλογικού χάρτη «Φραγκίστα», κλίμακας 1:50.000, με την περιοχή της Βίνιανης. Πηγή: Ινστιτούτο Γεωλογικών Μελετών (ΙΓΜΕ).

Οι αιτωλικές παραφυάδες της οροσειράς της Πίνδου προέρχονται από την αλπική ορογένεση (50-15 εκατομμύρια πριν από σήμερα). Οι δυνάμεις που ακολούθησαν αυτήν την ορογένεση είχαν κατεύθυνση Α προς Δ, τόσο στη βόρεια όσο και στην νότια Ελλάδα. Η τεκτονική ανάταξη ξεκίνησε στην ανατολική Ελλάδα και προοδευτικά προχώρησε προς τα δυτικά. Στις ήδη ανυψωμένες περιοχές άρχισε η διάβρωση, παράγοντας ιζήματα που κάλυψαν τις βυθισμένες δυτικές περιοχές. Οι συνδυασμένες διεργασίες τεκτονικής ανάταξης, διάβρωσης και καθίζησης κινήθηκαν προς τα δυτικά, δημιουργώντας έτσι

¹⁴⁴ Στη συγγραφή του κεφαλαίου συνέβαλε η Ομότιμη Καθηγήτρια ΕΜΠ Θεοδώρα Ροντογιάννη στην οποία απευθύνονται θερμές ευχαριστίες. Το κείμενο βασίστηκε στις σημειώσεις της ομάδας έρευνας μπη φοιτητριών ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων»: Θεοδωράκογλου Ε., Αρχ. Μηχ., Μάντελου Β., Αρχ. Μηχ., Φλώρου Ε., Πολ. Μηχ., Χούμα Ν., Αρχ. Μηχ.

¹⁴⁵ Fleury J.J. & Charre J.P. (1980). Γεωλογικός χάρτης Ελλάδας κλίμακας 1:50.000, Φύλλο Φραγκίστα, ΙΓΜΕ, Αθήνα.

διαφορές στο ανάγλυφο και την ποιότητα των λίθων, που παραμένουν σημαντικές για το σημερινό τοπίο.¹⁴⁶

Τα επίπεδα των εφίππευσεων ακολουθούν την κύρια δομή των ελληνίδων, με διεύθυνση περίπου Β-Ν, ενώ τα ρήγματα έχουν ποικίλες διευθύνσεις, με κύρια την Α-Δ και δευτερεύουσα την ΒΔ-ΝΑ, ενώ λίγα μόνο έχουν διεύθυνση ΒΑ-ΝΔ. Η οροσειρά της Πίνδου αποτελεί ένα ξεκάθαρο παράδειγμα αυτής της διαμόρφωσης.

Στην περιοχή ευρύτερα αναγνωρίζονται τρεις γεωλογικές ζώνες: Η Ανατολική Ζώνη, Φλύσχης Πίνδου, η Ζώνη της Πίνδου και η Ζώνη του Γαβρόβου.¹⁴⁷ Στην περιοχή της Βίνιανης επικρατούν ασβεστόλιθοι και φλύσχης. Οι ασβεστόλιθοι σε λεπτά στρώματα και η λιθολογία του φλύσχη, με τις εναλλαγές ιλυολιθικών και ψαμμιτικών στρωμάτων, ευνοούν φαινόμενα αστάθειας στην περιοχή. Από τους νεότερους γεωλογικούς σχηματισμούς, εμφανίζονται κορήματα προερχόμενα είτε από φαινόμενα βαρύτητας και πλευρικές ολισθήσεις είτε από ροή νερού και μετακινήσεις λόγω των σεισμών. Επίσης, προσχώσεις παλαιότερες και πιο πρόσφατες απαντούν κατά μήκος του Ταυρωπού ποταμού που ρέει ανατολικά της Βίνιανης, καθώς και κατά μήκος των χειμάρρων της περιοχής.

Συγκεκριμένα, στη στενή περιοχή της Βίνιανης επικρατούν ανοιχτόχρωμοι πλακώδεις ασβεστόλιθοι οι οποίοι περιέχουν σε ορισμένες θέσεις μεγαλύτερου πάχους στρώματα λατυποπαγών, καθώς και στρώματα κονδύλους πυριτόλιθων. Η ηλικία του σχηματισμού αυτού είναι Κρητιδική (περί τα 80 εκατ. χρόνια). Μικρότερη έκταση καλύπτουν ασβεστόλιθοι, σε λεπτά στρώματα, πλούσιοι σε οξείδιο του πυριτίου, Τριαδικής ηλικίας (περί τα 200 εκ. χρόνια), καθώς επίσης και σχηματισμοί Ιουρασικής ηλικίας (μεταξύ 180 και 150 εκατ. ετών), που αποτελούνται (από τα κατώτερα προς τα ανώτερα μέλη) από πράσινους ή κόκκινους ιλυόλιθους και ραδιολαρίτες, με παρεμβολές ασβεστολίθων.

Οι ίδιοι σχηματισμοί δομούν και την περιοχή της Νέας Βίνιανης, με επιπρόσθετη την εμφάνιση εδώ ψαμμιτών και ιλυολίθων, σε εναλλαγές μεταξύ τους καθώς και με πελαγικούς ασβεστολίθους. Τα στρώματα αυτά αποτελούν τη διαδοχική μετάβαση από τις ασβεστολιθικές μάζες στα στρώματα του φλύσχη και έχουν ηλικία περί τα 65 εκατ. χρόνια. Ο φλύσχος, αποτελούμενος κυρίως από εναλλαγές ιλυολίθων και ψαμμιτών (και ηλικία περί τα 60 εκατ. χρόνια) εμφανίζεται, σε αρκετή έκταση, νότια της Νέας Βίνιανης.

Από τεκτονική άποψη, δύο ρηξιγενείς εφίππευτικές επιφάνειες με διεύθυνση ΒΒΔ-ΝΝΑ εμφανίζονται στην περιοχή της Βίνιανης, «διαταράσσοντας» την κανονική μετάβαση των γεωλογικών σχηματισμών από τους παλαιότερους προς τους νεότερους, ενώ στην περιοχή της Νέας Βίνιανης, η μετάβαση αυτή γίνεται κανονικά. Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία δύο μεγάλων ρηγμάτων με διεύθυνση ΒΑ-ΝΔ στην περιοχή της Βίνιανης και ΒΔ-ΝΑ στην περιοχή της Νέας Βίνιανης. Τα συγκεκριμένα ρήγματα δεν έχουν μελετηθεί ιδιαίτερα ώστε να γνωρίζουμε το βαθμό ενεργότητάς τους και τη συσχέτισή τους με σεισμικό δυναμικό.

¹⁴⁶ Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 33.

¹⁴⁷ Bintliff κ.α. (1987), ό.π., σελ. 33.

Επιπλέον, τα συγκεκριμένα ρήγματα «κόβουν» τη συνέχεια των γεωλογικών σχηματισμών. Ως μεγάλες επιφάνειες ασυνέχειας, λόγω και των λιθολογιών της περιοχής, ευνοούν κατολισθητικές κινήσεις και φαινόμενα δευτερογενών μετατοπίσεων σε περίπτωση σεισμού. Άλλωστε, τα κατολισθητικά φαινόμενα είναι πολύ συχνά κατά μήκος της ζώνης Πίνδου, η οποία εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα και χωρική πυκνότητα κατολισθήσεων σε όλο τον ελλαδικό χώρο. Για την περιοχή της Βίνιανης, όπως και για γειτονικές περιοχές, έχουν δημοσιευθεί μελέτες οι οποίες προειδοποιούν για φαινόμενα κατολισθήσεων, λόγω των χαλαρών εδαφικών αποθέσεων που εμφανίζονται κατά τόπους.¹⁴⁸ Για το χωριό της Βίνιανης οι αναφορές που εντοπίζονται βιβλιογραφικά αφορούν τα έτη 1966 και 1995.¹⁴⁹

Σε ό,τι αφορά τη γενικότερη σεισμικότητα της περιοχής, αυτή χαρακτηρίζεται από μεσαίου βαθμού σεισμικότητα, προσδιορισμένη ως Ζώνη 2, σύμφωνα με τον Ελληνικό Αντισεισμικό Κανονισμό,¹⁵⁰ ο οποίος χωρίζει την Ελλάδα σε τρεις ζώνες ανάλογα με τη σεισμική τους επικινδυνότητα. Οι Kiliyas et al.¹⁵¹ αναφέρουν την ύπαρξη της μεγάλης ρηξιγενούς ζώνης των Κρεμαστών, την οποία θεωρούν ενεργή. Αυτή συγκροτείται από πολυάριθμα μικρότερα ρήγματα. Η ζώνη των Κρεμαστών συνδέει την περιοχή της κεντρικής Πίνδου με την περιοχή του Σπερχειού ποταμού και την ομώνυμη ρηξιγενή ζώνη.

4.1 Οι σεισμοί του 1966

Στις 5 Φεβρουαρίου του 1966 εκδηλώθηκε σεισμός μεγέθους επιφανείας $M_s = 6.2$ και $M_w = 6.0$ με επίκεντρο 14 χλμ Β-ΒΑ της Βίνιανης, στην περιοχή της τεχνητής λίμνης των Κρεμαστών και συγκεκριμένα στην περιοχή Μαυρομάτα. Ο σεισμός προκάλεσε βλάβες σε πολλά χωριά στην Ευρυτανία, κυρίως λόγω κατολισθήσεων. Το ίδιο συνέβη και στην περιοχή της Βίνιανης, όπου πολλά σπίτια κατέρρευσαν ενώ άλλα κατέστησαν μη κατοικήσιμα, με αποτέλεσμα το χωριό να εγκαταλειφτεί και να μεταφερθεί σε άλλη θέση. Συνολικά, στην περιοχή καταστράφηκαν 731 σπίτια, 2.040 υπέστησαν μη επισκευάσιμες βλάβες και 4.318 μικρότερες βλάβες. Σκοτώθηκε ένας άνθρωπος και εξήντα τραυματίστηκαν.¹⁵²

¹⁴⁸ Καραγεωργίου Ελ. Δ. (1966). "Εκθεσις επί του καθορισμού χώρων ανεγέρσεως κωμοπόλεων δια την στέγασιν των κατοίκων των σεισμοπλήκτων και κατολισθαίνοντων οικισμών του νομού Ευρυτανίας". Ινστιτούτο γεωλογίας και ερευνών υπεδάφους. Αθήνα, 15/2/1966.

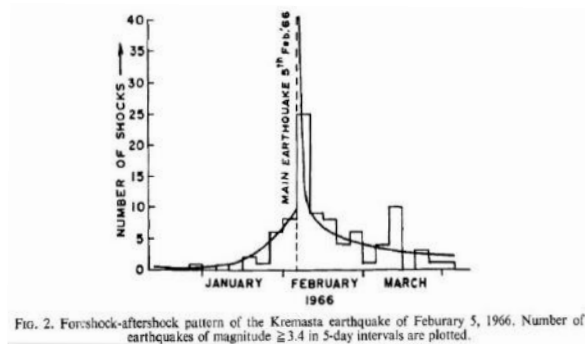
¹⁴⁹ Βλ. Κοντογιώργος Β. (2018). "Κατολισθητικά φαινόμενα στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας, η περίπτωση του Παλαιού Μικρού χωριού". Πτυχιακή εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα και Τζαφτάνη Φ. (2013). "Τα αίτια και ο μηχανισμός λειτουργίας των κατολισθητικών φαινομένων στις ορεινές λεκάνες απορροής των χειμαρρικών ρευμάτων του ελλαδικού χώρου. Αρχές και συστήματα διευθέτησης." Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή δασολογίας και φυσικού περιβάλλοντος, Θεσσαλονίκη.

¹⁵⁰ Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ) (2003). *Ελληνικός Αντισεισμικός Κανονισμός*. Αθήνα.

¹⁵¹ Kiliyas A., Tranos M., Papadimitriou E., Karakostas V. (2008). The recent crustal deformation of the Hellenic orogen in Central Greece, *Zeitschrift der Deutschen Gesellschaft für Geowissenschaften*, 159/3, 533-547.

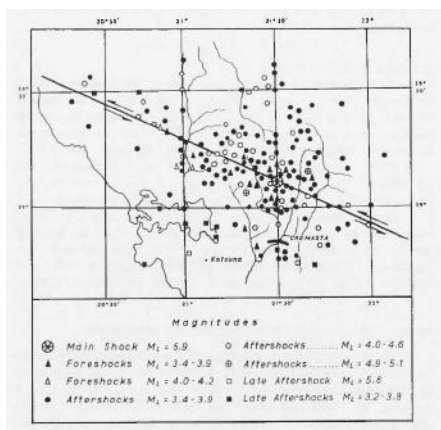
¹⁵² Παπαζάχος Β. και Παπαζάχου Κ. (2003). *Οι σεισμοί της Ελλάδας*, εκδόσεις Ζήτη.

Στην εικόνα 4-2 φαίνεται η κατανομή των σεισμικών γεγονότων μεγέθους πάνω από 3.4, που σχετίζονται με τον κύριο σεισμό.¹⁵³

Εικόνα 4-2. Κατανομή σεισμικών γεγονότων που σχετίζονται με τον κύριο σεισμό στις 5/2/1966 Πηγή: Gupta et al., 1972.

Στην εικόνα 4-3 απεικονίζονται οι περιοχές όπου παρατηρήθηκαν οι μεγαλύτερες εντάσεις.¹⁵⁴

Εικόνα 4-3. Περιοχές όπου παρατηρήθηκαν οι μεγαλύτερες σεισμικές εντάσεις στις 5/2/1966. Πηγή: Παπαζάχος & Παπαζάχου, 2003.

Η πλήρωση του ταμιευτήρα της λίμνης των Κρεμαστών άρχισε τον Ιούλιο του 1965. Δονήσεις άρχισαν να γίνονται αισθητές στην περιοχή τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου. Σύμφωνα με τους Παπαζάχο και Παπαζάχου¹⁵⁵ του σεισμού προηγήθηκε ασυνήθιστα μεγάλος αριθμός προσεισμών, με τον μεγαλύτερο μεγέθους $M=4.7$, καθώς και μεγάλος αριθμός μετασεισμών, με τον ισχυρότερο μεγέθους $M=5.2$.

Συνολικά καταγράφηκαν 740 σεισμικά γεγονότα σε μια περιοχή 100×100 χλμ γύρω από το φράγμα μεταξύ Αυγούστου 1965 και Φεβρουαρίου 1966.¹⁵⁶ Η κατανομή των επικέντρων της σεισμικής ακολουθίας και η επίλυση του μηχανισμού γένεσης του σεισμού έδειξε ότι αυτός οφειλόταν σε ένα σχεδόν κατακόρυφο, αριστερόστροφο

¹⁵³ Gupta H.K., Rastogi B.K., Narain H. (1972). "Some discriminatory characteristics of earthquakes near the Kariba, Kremasta and Koyna artificial lakes." Bulletin of the Seismological Society of America. Vol. 62, No. 2, pp. 493-507. April, 1972.

¹⁵⁴ Παπαζάχος Β. και Παπαζάχου Κ. (2003), ό.π.

¹⁵⁵ Παπαζάχος Β. και Παπαζάχου Κ. (2003), ό.π.

¹⁵⁶ Πυθαρούλη Σ. (2007). "Μελέτη της μακροχρόνιας παραμόρφωσης του φράγματος Κρεμαστών με βάση ανάλυση γεωδαιτικών δεδομένων και μεταβολών στάθμης ταμιευτήρα". Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

εφιππευτικό ρήγμα, με ολίσθηση προς τα ΒΔ και βύθιση προς τα ΝΔ,¹⁵⁷ διεύθυνσης Β 114°. Η τεχνητή λίμνη Κρεμαστών και το χωριό Βίνιανη βρίσκονται στο βυθιζόμενο τέμαχος το οποίο μετακινήθηκε προς τα ΝΑ.¹⁵⁸ Το εστιακό βάθος ήταν 16 χλμ. Στον πίνακα 2 φαίνονται οι γωνίες και οι διευθύνσεις ολίσθησης και βύθισης του ρήγματος όπως υπολογίστηκαν από τους Gupta et al.¹⁵⁹

Slip angle	Strike direction	Dip direction	Dip	Slip angle
60°	122°	213°	40°	48°

Πίνακας 4-1. Γεωμετρία του ρήγματος. Πηγή: Gupta et al., 1972.

Το γεγονός συνδέθηκε άμεσα από τους σχετικούς μελετητές¹⁶⁰ με την πλήρωση του ταμιευτήρα του φράγματος Κρεμαστών. Παράλληλα διεθνώς διατυπώθηκαν και δημοσιεύθηκαν εξηγήσεις σχετικά με το μηχανισμό με τον οποίο οι τεχνητές λίμνες μπορεί να επηρεάσουν τη γένεση σεισμών. Σε κάθε περίπτωση το φαινόμενο συνδυάζεται με αρκετά μεγάλο ύψος νερού επάνω σε ενεργά ρήγματα. Το νερό εισχωρεί στα πετρώματα με αποτέλεσμα την ελάττωση των τριβών μεταξύ των πλευρών του ρήγματος ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, η ένταση προκύπτει από την ανακατανομή των τάσεων σε αυτά και τη συγκέντρωσή τους σε ορισμένα σημεία. Η σεισμική δράση που προκαλείται από τεχνητές λίμνες περιλαμβάνει μεγαλύτερο αριθμό προσεισμών και μετασεισμών από ότι στις συνηθισμένες σεισμικές ακολουθίες. Επίσης η διαφορά μεγέθους του μεγαλύτερου μετασεισμού και του κύριου γεγονότος είναι σχετικά μικρή.¹⁶¹ Στη θέση του φράγματος Κρεμαστών υπάρχει μια σειρά ρηγμάτων σχεδόν κατακόρυφων σε διάταξη παράλληλη με τον άξονα του φράγματος (ΒΔ-ΝΑ).

Σήμερα, με βάση τα αποτελέσματα αντίστοιχων παραδειγμάτων και ερευνών σε παγκόσμιο επίπεδο, επιβεβαιώνεται η θεωρία της σύνδεσης ισχυρών και καταστροφικών σεισμών με τη «φόρτωση» τεχνητών λιμνών, η οποία αυξάνει τις τοπικές τεκτονικές τάσεις στην περιοχή της λίμνης και προκαλεί ή επιταχύνει την εκδήλωση σεισμού. Πρώτος ίσως ο Carder¹⁶² ανέφερε την επίδραση της φόρτωσης τεχνητής λίμνης στην σεισμικότητα της περιοχής του φράγματος Boulder, στις Η.Π.Α. Ο Galanopoulos¹⁶³

¹⁵⁷ Stein S., Wiens D.A, Fujita K. (1982). "The Kremasta reservoir earthquake sequence". Earth and Planetary Science Letters, 59 (1982) 49-60. Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam - Printed in the Netherlands.

¹⁵⁸ Gupta H.K. et al. (1972), ό.π.

¹⁵⁹ Gupta H.K. et al. (1972), ό.π.

¹⁶⁰ Υπήρξαν αποκλίνουσες επιστημονικές απόψεις για τον βαθμό συμβολής του φράγματος στο σεισμικό αυτό γεγονός Βλ. Comninakis P. et al. (1968), ό.π., Gupta H.K. et al. (1972), ό.π., Stein S. et al.. (1982), ό.π.)

¹⁶¹ Παπαζάχος Β. και Παπαζάχου Κ. (2003), ό.π.

¹⁶² Carder D . S. (1945). Seismic Investigations in the Boulder Dam, Area, 1940-1914, and the Influence of Reservoir Loading on Local Earthquake Activity. Bull. Seism. Soc. Am., 35, 175-192.

¹⁶³ Galanopoulos A . (1966). The Influence of the Fluctuation of Marathon Lake Elevation on Local Earthquake Activity in the Attica Basin Area. Ann. Geol. Pays Hell., 18, 281-306.

ανέφερε επίσης ότι ένα σμήνος μικρών σεισμών μεγέθους μεταξύ $M=1$ και $M=3$ εκδηλώθηκαν την άνοιξη του 1953, κοντά στη λίμνη του Μαραθώνα, παρατηρώντας τη συσχέτισή τους με ένα εποχικό μέγιστο πλήρωσης της λίμνης.

Σύμφωνα με τον Gupta¹⁶⁴, παγκοσμίως αναφέρονται περί τις 100 περιπτώσεις όπου η σεισμική δραστηριότητα συνδέεται με τη «φόρτωση» τεχνητών λιμνών, τηρουμένων βεβαίως των συσχετίσεων του μεγέθους της τεχνητής λίμνης με το μέγεθος του σεισμού και λαμβάνοντας υπόψη τις τεκτονικές συνθήκες της περιοχής καθώς και τις υδραυλικές ιδιότητες και την πίεση των πόρων στα περιβάλλοντα πετρώματα.

4.2 Η σεισμόπληκτη Βίνιανη

Το τέλος του οικισμού της Βίνιανης επήλθε μετά τον σεισμό τον Φεβρουάριο του 1966. Η γεωλογική καταστροφή έπληξε τα περισσότερα χωριά των Αγράφων και χιλιάδες κάτοικοι έμειναν άστεγοι. Μία γυναίκα έχασε τη ζωή της στο Κεράσοβο, ενώ αναφέρονται πενήντα τραυματίες. Το σχετικό άρθρο στην εφημερίδα *Ευρυτανικός Παλμός* δίνει την περιγραφή της χτυπημένης περιοχής:

«Η 5η Φλεβάρη του 1966, ημέρα Παρασκευή ξημέρωσε με έναν τραγικό απολογισμό για την Ευρυτανία. Στις πρώτες πρωινές ώρες σημειώθηκαν μια σειρά από σοβαρές σεισμικές δονήσεις στις 4.12', την 4.57' και την 4.58'. πμ, ενώ ήδη είχε προηγηθεί μια εβδομάδα με μικροσεισμούς, με μεγαλύτερη αυτή των 5,6 ρίχτερ που είχαν σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωτική καταστροφή 15 χωριών της Ανατολικής και Δυτικής Ευρυτανίας, τεράστιες υλικές ζημιές, 9.000 αστέγων, 50 τραυματιών και την απώλεια μιας ανθρώπινης ζωής. Το επίκεντρο του σεισμού ήταν ανάμεσα στα χωριά Βράχα και Μαυρομάτα, στην χαράδρα του Μέγδοβα. Ο καταστρεπτικός σεισμός έκανε ερείπια τα χωριά Φουρνά, Βράχα, Νεράιδα, Καροπλέσι, Μολόχα, Κλειτσό, Μαυρομάτα, Πετράλωνα, Χόχλια, Αγία Τριάδα, Άγιο Χαράλαμπο, Δάφνη, Βίνιανη, Μαραθιά, Στένωμα, Παπαρούσι, Κρέντη και Κερασόχωρι.»¹⁶⁵

Στη Βίνιανη τραυματίστηκαν σοβαρά έξι άτομα, ενώ το 80% των κτιρίων κατέστησαν ετοιμόρροπα και ακατοίκητα.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Gupta K.H. (2002). A review of recent studies of triggered earthquakes by artificial water reservoirs with special emphasis on earthquakes in Koyna, India. *Earth-Science Reviews* 58, 279–310.

¹⁶⁵ *Ευρυτανικός Παλμός*, (06.02.2020), «54 χρόνια η Ευρυτανία ισοπεδώθηκε από τον εγκέλαδο», <https://www.evrytanikospalmos.gr/54-χρόνια-η-ευρυτανία-ισοπεδώθηκε-από-το/> [τελευταία πρόσβαση: 06.08.2023]

¹⁶⁶ *Ελευθερία*, φύλλο 06/02/1966, 11 και *Μακεδονία*, φύλλο: 06/02/1966, 1.

Εικόνα 4-4. Η βασίλισσα Άννα-Μαρία με σεισμόπληκτους στα χαλάσματα της Βίνιανης κατά την επίσκεψη την επομένη της καταστροφής. Πηγή: www.evrytanikospalmos.gr.

Εικόνα 4-5. Η άφιξη του βασιλικού ζεύγους στη Βίνιανη σε στιγμιότυπο βιντεοντοκουμέντου. Ο Κωνσταντίνος και η Άννα-Μαρία προσγειώθηκαν με ελικόπτερο σε διαμορφωμένο χωράφι στην ανατολική πλαγιά του οικισμού. Πηγή: King Constantine and queen Anne- Marie are in the Evritania area of central Greece, where an earthquake has left 4.000 people homeless, <https://www.britishpathe.com/asset/155013/>.

Όπως μαρτυρούν τα αρχεία του τοπικού τύπου, η είδηση έλαβε μεγάλη δημοσιότητα και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος με τη βασίλισσα Άννα Μαρία, συνοδευόμενος από τον υπουργό κοινωνικής πρόνοιας και έναν ταγματάρχη του στρατού, επισκέφθηκε τον οικισμό.¹⁶⁷ *Η έλευση του βασιλικού ζεύγους έχει μείνει ως σήμερα στη μνήμη των κατοίκων. «[...] Μετά τον σεισμό ήρθε ο Κωνσταντίνος με ελικόπτερο στο πλάτωμα του γηπέδου έξω από το χωριό [...]».*¹⁶⁸ Το ελικόπτερο προσγειώθηκε σε έναν χώρο ο οποίος μάλλον διαμορφώθηκε επί τούτου, επίπεδος στις απότομες πλαγιές του χωριού και έκτοτε παρέμεινε ως πρόχειρο γήπεδο. Το γεγονός της βασιλικής επίσκεψης στη Βίνιανη προβλήθηκε εκτενώς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η Ελλάδα βρισκόταν μέσα στη μεγάλη μακρά πολιτική κρίση των Ιουλιανών η οποία λίγο αργότερα οδήγησε στη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967. Η Βίνιανη ταυτόχρονα ήταν ένα σύμβολο της Εθνικής Αντίστασης. Όλο αυτό δημιουργούσε ιδιόμορφους και προφανώς όχι επιθυμητούς συνειρμούς στην κοινή γνώμη και το μετεμφυλιακό κράτος. Έτσι η Βίνιανη υπήρξε ένα πεδίο πρόσφορο για την ανάδειξη της φιλανθρωπικής ταυτότητας των βασιλέων, του Κωνσταντίνου και της Άννας Μαρίας. Την επίσκεψη στο κατεστραμμένο χωριό

¹⁶⁷ *Ελευθερία*, φύλλο 08/02/1966, 7.

¹⁶⁸ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

κατέγραψε η κινηματογραφική κάμερα της British Pathé¹⁶⁹ όπως και τα δημοσιεύματα των εφημερίδων. Η πρώτη εικόνα της καταστροφής της Βίνιανης φαίνεται κατά την επίσκεψη του Κωνσταντίνου και της Άννας Μαρίας. Οι κάτοικοι βρίσκονται ακόμη στο χωριό έξω από τα σπίτια τους, αδειάζουν τα νοικοκυριά μέσα από τα ερείπια ή συγκεντρώνονται γύρω από πρόχειρες φωτιές σε χειμερινές συνθήκες ψύχους.

Οι σεισμόπληκτοι κάτοικοι παρέμειναν σε αντίσκηνα δίπλα στα σπίτια ή στα Λιβάδια. Αναφορές της εποχής μιλούν για παρέμβαση του Κωνσταντίνου ο οποίος «εξέφρασεν αντιρρήσεις εις την χρησιμοποίησιν σκηνών διότι, ως είπεν, εις περίπτωσιν αλλαγής του καιρού ουδεμίαν θα παρείχον προστασίαν».¹⁷⁰

Εικόνα 4-6. Πρωτοσέλιδο της Εφημερίδας Μακεδονία, φύλλο: 06/02/1966, 1.

4.3 Ο προσωρινός οικισμός των ξύλινων παραπηγμάτων

Για την άμεση στέγαση των σεισμόπληκτων κατασκευάστηκε ένας προσωρινός καταυλισμός στο μικρό οροπέδιο, στα Λιβάδια της Βίνιανης. Εγκαινιάστηκε από τον υπουργό Κοινωνικής Πρόνοιας Μιχαήλ Γαληνό στις 4 Ιουνίου του 1966.¹⁷¹ Αντίστοιχοι οικισμοί στήθηκαν σε ευρεία έκταση στις σεισμόπληκτες περιοχές. Συνολικά στην Ευρυτανία 6.000 άστεγοι στεγάστηκαν σε 1.500 τέτοια οικήματα.¹⁷²

¹⁶⁹ Βλ. σχετικά GREECE: KING CONSTANTINE VISITS EARTHQUAKE VICTIMS (1966), <https://www.britishpathe.com/asset/155013/> και GREECE: EARTHQUAKE DEVASTATES VILLAGES, LEAVES 4,000 HOMELESS (1966) <https://www.britishpathe.com/asset/210219/>

¹⁷⁰ Ευρυτανικός Παλμός (06.02.2020), ό.π,

¹⁷¹ Ελευθερία, φύλλο 31/05/1966, 10 και Ελευθερία, φύλλο 04/06/1966, 8.

¹⁷² Ευρυτανικός Παλμός (06.02.2020), ό.π.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων¹⁷³ και τα στοιχεία των στρατιωτικών αρχείων,¹⁷⁴ το έργο της έκτακτης στέγασης στα σεισμόπληκτα χωριά της Ευρυτανίας ανέλαβαν οι Μεικτές Μονάδες Μηχανημάτων Ανασυγκροτήσεως (Μ.Ο.Μ.Α.). Μεταξύ αυτών μάλλον κατασκεύασαν και τον οικισμό των ξύλινων παραπηγμάτων, εκεί όπου λίγο αργότερα επρόκειτο να δημιουργηθεί η Νέα Βίνιανη.

Η συμμετοχή των Μ.Ο.Μ.Α στα έργα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης της υπαίθρου ήταν μία σημαντική και μεγάλης κλίμακας δραστηριότητα του στρατού η οποία διήρκεσε από το 1957 έως το 1990. Επρόκειτο κυρίως για έργα οδοποιίας, εγγειοβελτιωτικά και υδραυλικά, κατασκευής αεροδρομίων, μικρά κοινωφελή έργα και έργα για σεισμόπληκτες περιοχές.¹⁷⁵ Σε όλη τη χώρα λειτουργούσαν στο σύνολο επτά Μ.Ο.Μ.Α. Το 1958 δημιουργήθηκε η 4η Μ.Ο.Μ.Α. με έδρα τη Λαμία και πεδίο τη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια. Εν τω μεταξύ, από το 1957, είχε ιδρυθεί και η Στρατιωτική Υπηρεσία Κατασκευής Έργων Ανασυγκρότησης (Σ.Υ.Κ.Ε.Α.). Είναι οι δύο υπηρεσίες οι οποίες ενεπλάκησαν το 1966 αμέσως μετά την καταστροφή στην αποκατάσταση των σεισμοπλήκτων της Ευρυτανίας.¹⁷⁶ Στο ίδιο πλαίσιο έργων έκτακτης ανάγκης κατασκευάστηκαν έντεκα νέοι οικισμοί στην Ευρυτανία με σύστημα προκατασκευής το οποίο ανέλαβε η Σ.Υ.Κ.Ε.Α. σε συνεργασία με το Ε.Μ.Π. και το Εργαστήριο Ωπλισμένου Σκυροδέματος. Την ευθύνη είχε ο καθηγητής Θεοδόσης Τάσιος.¹⁷⁷ Σύμφωνα με τα στρατιωτικά αρχεία, στο Καρπενήσι κατασκευάστηκαν 200 οικίες συνολικής επιφάνειας 12.000 τ.μ. και τρία κοινοτικά κέντρα.¹⁷⁸ Όμως, στις στρατιωτικές καταγραφές έως τώρα η έρευνα δεν εντόπισε τη Βίνιανη στους σχετικούς καταλόγους, παρά τις μαρτυρίες των κατοίκων για συμμετοχή του στρατού στα έργα.

Τα προκατασκευασμένα κτίσματα, οι «παράγκες» όπως τις θυμούνται ακόμη οι κάτοικοι, πιθανά κατασκευάστηκαν με ξύλινο σκελετό και πανέλα αμιαντοτσιμέντου. Το δεδομένο αυτό προκύπτει από το μοναδικό εναπομείναν κτίσμα, αυτό του παλαιού σχολείου της Νέας Βίνιανης. Σήμερα αυτό το κτίσμα παραμένει κλειστό λόγω του υλικού κατασκευής του (αμίαντος) και προγραμματίζεται η ειδική κατεδάφισή του.

Οι προσωρινές κατοικίες του οικισμού, αποτελούνταν από ένα δωμάτιο και μια κουζίνα, με κοινόχρηστες τουαλέτες. Κατεδαφίστηκαν για την ανέγερση του σημερινού μόνιμου οικισμού. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των κατοίκων η διαμονή στον προσωρινό οικισμό διήρκεσε περίπου 6 χρόνια έως την κατασκευή της Νέας Βίνιανης:

¹⁷³ Πληροφορητής Κ., κάτοικος Νέας Βίνιανης. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

¹⁷⁴ Ευχαριστίες εκφράζονται στα στελέχη της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού και στην υπεύθυνη βιβλιοθήκης Ελένη Βομπίρη για τη συνδρομή τους στην έρευνα.

¹⁷⁵ Χαράλ. Π. Παναγιωταρέας (Ταξίαρχος Μχ ε.α.), *Το Μηχανικό του Στρατού. Εκατόν ενενήντα χρόνια από της συγκροτήσεώς του, 1829-2019*. Οκτώβριος 2019. Βιβλιοθήκη Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, σελ. 107-111.

¹⁷⁶ Χαράλ. Π. Παναγιωταρέας, ό.π., σελ. 110-111 και Γενικό Επιτελείο Στρατού, Δ/ση Μηχανικού, *180 Χρόνια (1829-2009) από ιδρύσεως του όπλου του Μηχανικού*. Αναμνηστική Έκδοση, Εκτύπωση ΤΥΕΣ, Νοέμβριος 2009. Βιβλιοθήκη Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, σελ. 70.

¹⁷⁷ Χαράλ. Π. Παναγιωταρέας, ό.π., σελ. 129.

¹⁷⁸ Χαράλ. Π. Παναγιωταρέας, ό.π., σελ. 129.

«[...] Μείναμε σε παράγκες πολύ καιρό. Αυτές είχαν ένα δωμάτιο και κουζίνα. Διέμεναν σε κάθε μία τρεις οικογένειες. Η Μ.Ο.Μ.Α. έκανε σοβαρή δουλειά. Έπειτα ήρθαν συνεργεία εργολάβων, σιδεράδες, σοβατζήδες, κτίστες [...]».¹⁷⁹

Η στενότητα του χώρου στον προσωρινό οικισμό ανάγκαζε πολλούς κατοίκους να συνεχίζουν να διαμένουν στο σεισμόπληκτο χωριό δίπλα στα κατεστραμμένα κτίρια ή με σκηνές στα Λιβάδια. Το σεισμόπληκτο χωριό εγκαταλείφθηκε σταδιακά μέχρι να ολοκληρωθεί η κατασκευή της Νέας Βίνιανης. Τότε πλέον έφυγαν και οι τελευταίοι.¹⁸⁰

«[...] Πήγαινα στο εξατάξιο διθέσιο σχολείο της Βίνιανης. Μετά τον σεισμό το μάθημα γινόταν στη Νέα Βίνιανη. Πηγαίναμε με τα πόδια. Μέναμε σε αντίσκηνα δίπλα στα σπίτια τα οποία είχαν χτυπηθεί από τον σεισμό ή σε αντίσκηνα δίπλα στις καλύβες στα Λιβάδια. Κτίστηκαν ξύλινες παράγκες περίπου 25 τετραγωνικά με κουζίνα και κοινόχρηστη τουαλέτα ανά τρεις. Οι παράγκες υπήρξαν από το 1967 ως το 1973[...]».¹⁸¹

¹⁷⁹ Πληροφορητής Κ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

¹⁸⁰ Βλ. επίσης μαρτυρία της Ουρανίας Ντάλλα, το γένος Αλατάρη και της μητέρας της Αμαλίας Αλατάρη στο Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), *Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023. Η οικογένεια Αλατάρη μετακινήθηκε στη Νέα Βίνιανη το 1968, λειτουργώντας περιστασιακά το ισόγειο καφενείο κατά τη διάρκεια των πανηγυριών.

¹⁸¹ Πληροφορητής Τ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

5 Σημερινή κατάσταση: Νέα Βίνιανη και παλιός οικισμός Βίνιανης

Η Νέα Βίνιανη δίνει την εικόνα ενός ιδιαίτερα ελκυστικού οικισμού εν υπνώσει. Δεν διαθέτει μεν τα ιστορικά στοιχεία του παλαιού οικισμού της Βίνιανης, χαρακτηρίζεται όμως από τα στοιχεία της συντεταγμένης πολεοδομικής οργάνωσης, των δημόσιων χώρων και της ανθρώπινης κλίμακας της δόμησης με τις διώροφες μονοκατοικίες και τους κήπους.

Η οδοποιΐα, το αποχετευτικό σύστημα, η διαμόρφωση πάρκων, αθλητικού χώρου και παιδικής χαράς, η άμεση σχέση με το επαρχιακό οδικό δίκτυο, η ευκολία στάθμευσης και, τέλος, η κυριαρχία του ημιορεινού δασικού τοπίου που το περιβάλλει δίνουν μία ενδιαφέρουσα ταυτότητα. Με στοιχειώδη συντήρηση και με νέες φυτεύσεις, η κατάσταση των δημόσιων χώρων και των χώρων πρασίνου θα μπορούσε να αναβαθμιστεί.

Εικόνα 5-1. Η Νέα Βίνιανη με το οργανωμένο πολεοδομικό της σχέδιο, τους άνετους ελεύθερους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, τη χαμηλή δόμηση των διώροφων με στέγη κατοικιών και τα περιβάλλοντα δάση και αγροτικές εκτάσεις, αποτελεί ένα ενδιαφέρον δείγμα οικισμού έκτακτης ανάγκης. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο.

Δύο κεντρικά σημεία αποτελούν τον πυρήνα της ζωής του, με χρήσεις καφενείου, εστιατορίου και μικρού παντοπωλείου. Η Νέα Βίνιανη δίνει τη δυνατότητα στάσης στους ταξιδιώτες όπως και συνάθροισης στους κάτοικους. Όμως η απουσία διαθέσιμων κλινών αποτρέπει τη διαμονή. Το μεγαλύτερο πρόβλημα της Νέας Βίνιανης είναι η συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού, όπως και η ύπαρξη μεγάλου αριθμού κενών κατοικιών. Η έλλειψη φροντίδας των σπιτιών οδηγεί νομοτελειακά στην καταστροφή τους και στη συνολική υποβάθμιση της εικόνας του οικισμού.

Το έργο δημιουργίας της Νέας Βίνιανης ξεκίνησε την άνοιξη του 1967 ένα χρόνο μετά τους σεισμούς και τις κατολισθήσεις που ακολούθησαν.¹⁸² Το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας γνωμοδότησε για την ανάγκη μεταστέγασης των κατοίκων και τον Μάιο του 1967 η Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων του Υπουργείου Οικονομικών προχώρησε στις διαδικασίες απαλλοτρίωσης αγροτικής έκτασης 144,3 στρεμμάτων στην θέση Λιβάδια Βίνιανης με στόχο τη μεταφορά του κατολισθαίνοντος οικισμού.¹⁸³ Τα Λιβάδια βρίσκονται σε απόσταση 1,8 χλμ από τον παλαιό οικισμό. Υπήρξε τόπος αγροτικής και κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης της Βίνιανης με μικρό οικισμό «καλυβιών» όπου διέμεναν οι κτηνοτρόφοι.

Εικόνα 5-2. Η Νέα Βίνιανη κτίστηκε στο υψίπεδο Λιβάδια σε απόσταση 1,8 χλμ νοτιοδυτικά του παλαιού οικισμού. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Από τα στοιχεία της απαλλοτρίωσης φαίνεται ότι το μικρό υψίπεδο ήταν σε όλη την έκτασή του μοιρασμένο σε αγροκτήματα. Συνολικά ο κτηματολογικός πίνακας της

¹⁸² Τα αρχεία ανέγερσης της Νέας Βίνιανης εντοπίστηκαν στην Υπηρεσία Δόμησης του Δήμου Καρπενησίου και στο Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Ευχαριστίες εκφράζονται στα στελέχη των δύο υπηρεσιών, στην αρχιτέκτονα μηχανικό Βάλια Κατή και στην Χριστίνα Μπανιά.

¹⁸³ Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Διεύθυνσις Λαϊκής Στέγης, «Κήρυξις αναγκαστικής απαλλοτριώσεως εν τη περιοχή Βίνιανη Ευρυτανίας» 18/5/1967 και Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος, Δ/ση Γ6Β', ΚΥΑ 59486/1668/3.10.1983 «Αναμόρφωση και τροποποίηση της απόφασης Δ4γ/10545/168/30.7.1970 «Περί εφαρμογής προγράμματος στεγαστικής αποκατάστασης των εκ σεισμών και κατολισθήσεων πλητομένων κατοίκων Ν.Ευρυτανίας».

απαλλοτριώσης ο οποίος συνοδεύει την απόφαση του Υπουργού Κοινωνικής Προνοίας Ευσταθίου Πουλαντζά της 18 Μαΐου 1967,¹⁸⁴ περιλαμβάνει 41 ιδιοκτησίες με την έκτασή τους, τη χρήση και τα ονόματα των ιδιοκτητών.

Εικόνα 5-3. Τα Λιβάδια της Βίνιανης σε αεροφωτογραφία του Αυγούστου του 1960. Διακρίνεται στο κέντρο το πυρπολημένο στον πόλεμο, από τις δυνάμεις κατοχής, Χάνι Καροπλεσίτη δίπλα στον δρόμο, με ευρύ κτήμα γύρω του και γραμμική συστοιχία κυπαρισσιών.

Πηγή: Α/Φ Υ_BW_60_912094_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_16000_1960/08/17. Εθνικό Κτηματολόγιο (Απόσπασμα).

Εξ αυτών, ένα οικοπέδο 7.580 τ.μ. είναι κοινοτικό, ένα επόμενο με έκταση 1.310 τ.μ. χαρακτηρίζεται «εκκλησία» και το Χάνι Καροπλεσίτη καταγράφεται ως «ερείπιον» με επιφάνεια 190 τ.μ. Υπάρχει ακόμη ένας ιδιόκτητος «κήπος» 900 τ.μ. και ένα απροσδιόριστης ταυτότητας, μάλλον αγνώστου ιδιοκτήτη, κτήμα 2.100 τ.μ. Τα υπόλοιπα 36 κτήματα χαρακτηρίζονται ως «χωράφια». Έχουν επιφάνειες κυμαινόμενες από 10.650

¹⁸⁴ Υπουργείον Κοινωνικής Προνοίας, Διεύθυνσις Λαϊκής Στέγης, *Κήρυξις αναγκαστικής απαλλοτριώσεως εν τη περιοχή Βίνιανης Ευρυτανίας. Εν Αθήναις τη 18-5-1967* και Υπουργείον Δημοσίων Έργων, Υπηρεσία Οικισμού, *Κτηματολογικός Πίναξ Περιοχής Βίνιανης Νομού Ευρυτανίας. Αθήναι Μάϊος 1967. Συνοδεύει τα υπ.αρ.103/1, 103/2, 103/3 διαγράμματα.* Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι. Για το ίδιο θέμα προκύπτει επίσης ότι είχε προηγηθεί η υπ.αρ.4664/67 Απόφαση Κεντρικού Συμβουλίου Στεγάζσεως.

τ.μ. το μέγιστο έως 270 τ.μ. το ελάχιστο. Τα περισσότερα όμως αγροτεμάχια έχουν μεγέθη της τάξης των 2.000 έως 5.000 τ.μ. (2 έως 5 στρέμματα).

Εικόνα 5-4. Στην αεροφωτογραφία των Λιβαδιών Βίνιανης του 1960 διακρίνεται το υψίπεδο (επάνω αριστερά) όπου κτίστηκε ο οικισμός της Νέας Βίνιανης μετά τους σεισμούς του 1966. Ο Μένδοβας (κάτω δεξιά) και το δίκτυο των μονοπατιών. Μεγάλο τμήμα της πλαγιάς επάνω από την όχθη του ποταμού είναι διαμορφωμένη με άνηδρα «πεζούλες» και καλλιεργήσιμα κτήματα τα οποία ακολουθούν τις ισοϋψείς καμπύλες.

Πηγή: Α/Φ Υ_BW_60_912094_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_16000_1960/08/17. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Λίγο μετά την απόφαση των απαλλοτριώσεων, τον Ιούλιο 1967, εγκρίθηκε προϋπολογισμός για την ανέγερση νέων οικιών. Η χρηματοδότηση είχε τη μορφή στεγαστικού δανείου και μη επιστρεπτέας αρωγής για την κατασκευή νέων οικιών, προς τους κατοίκους της Βίνιανης οι οποίοι είχαν υποβάλλει τις σχετικές αιτήσεις από τον Φεβρουάριο έως τις 24 Νοεμβρίου 1966. Ανάμεσα τους περιλαμβάνονταν και οι μόνιμοι κάτοικοι των Λιβαδιών. Από το κράτος διατέθηκε ποσόν 50.000 δρχ για κάθε σεισμόπληκτο νοικοκυριό για κατασκευή νέας «εξ' υπαρχής» κατοικίας με τη μη

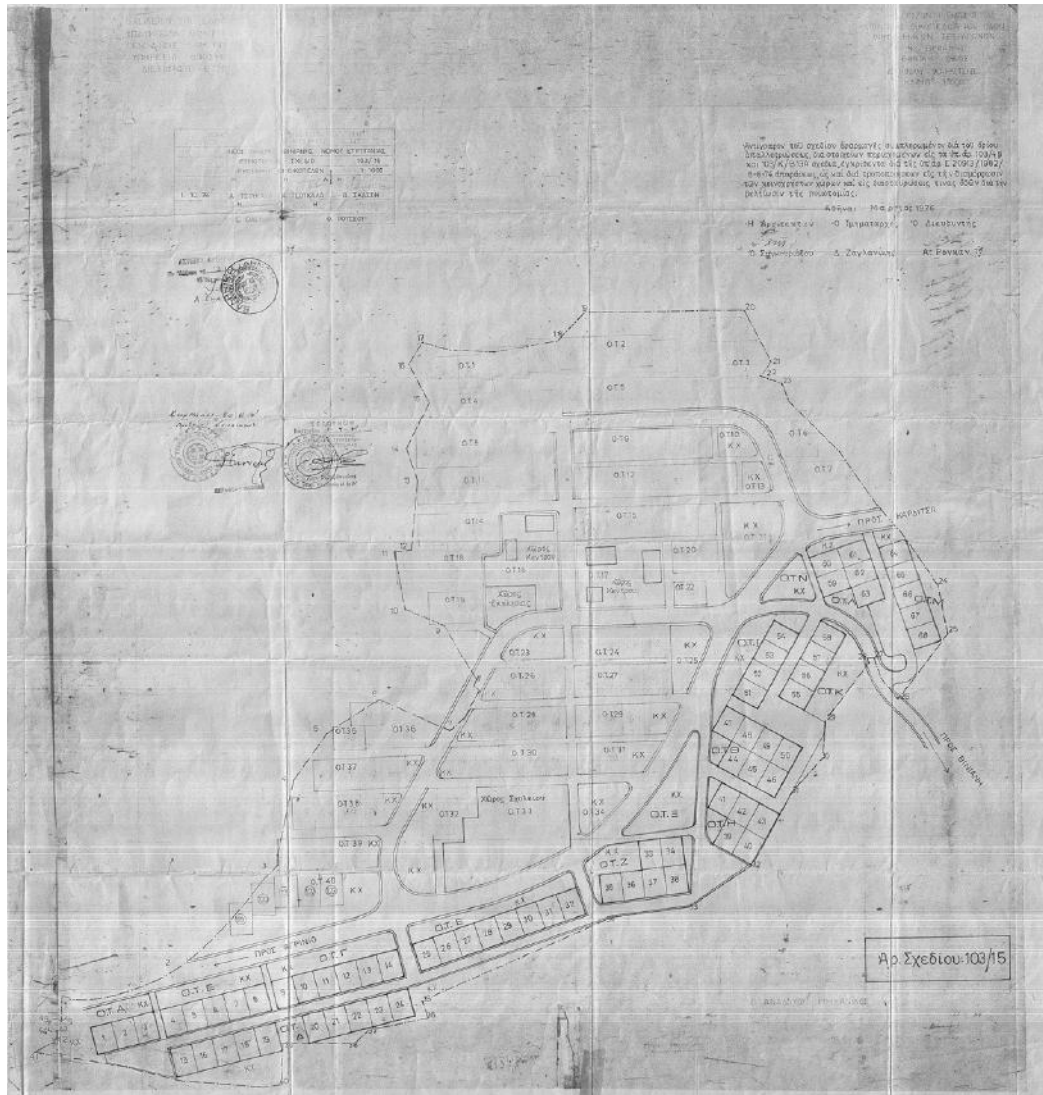
επιστρεπτέα κρατική αρωγή να ανέρχεται στο ύψος των 15.000 δρχ, το δε δάνειο σε 35.000 δρχ. Η απόφαση του Ιουλίου 1967 αφορούσε 92 δικαιούχους με προϋπολογισμό 4.600.000 δρχ. Επισημαίνεται στο τέλος της ίδιας απόφασης ότι θα ακολουθήσει και άλλος πίνακας όπως και πίνακας με αιτήσεις που απερρίφθησαν.¹⁸⁵ Τελικά σύμφωνα με τα έγγραφα τεκμήρια, οικοδομήθηκαν 98 οικίες για αντίστοιχα νοικοκυριά. Όλες οι κατοικίες ήταν διώροφες ανεξάρτητες με οικόπεδο με κήπο.

5.1 Η οργάνωση του μόνιμου οικισμού

Η μελέτη του νέου οικισμού εκπονήθηκε από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 1969.¹⁸⁶ Ο οικισμός οργανώνεται στο ομαλό τμήμα της έκτασης, αφήνοντας στο εξωτερικό του όριο τον επαρχιακό δρόμο Καρπενησίου / Αγρινίου - Καρδίτσας. Με αυτό το χαρακτηριστικό σημειώνεται ο διερχόμενος από το όριο της Νέας Βίνιανης, επαρχιακός δρόμος. Πιθανόν τούτο να αποτελούσε κάποιον προγραμματισμό της εποχής που δεν πραγματοποιήθηκε. Το πολεοδομικό σχέδιο της Νέας Βίνιανης αποτελείται από ορθοκανονικά επιμήκη οικοδομικά τετράγωνα, προσανατολισμένα βορειοανατολικά, προς την επαρχιακή οδό. Τα οικοδομικά τετράγωνα είναι διαμοιρασμένα κατά κανόνα σε μια σειρά όμοιων διαμπερών οικοπέδων μεγέθους 22μ x 16 μ. Εκτός από τα οικοδομικά τετράγωνα όπου χωροθετούνται οι 98 κατοικίες, προβλέπονται στο πολεοδομικό σχέδιο κάποια επιπλέον τετράγωνα, στο όριο του οικισμού, για μελλοντική επέκταση.

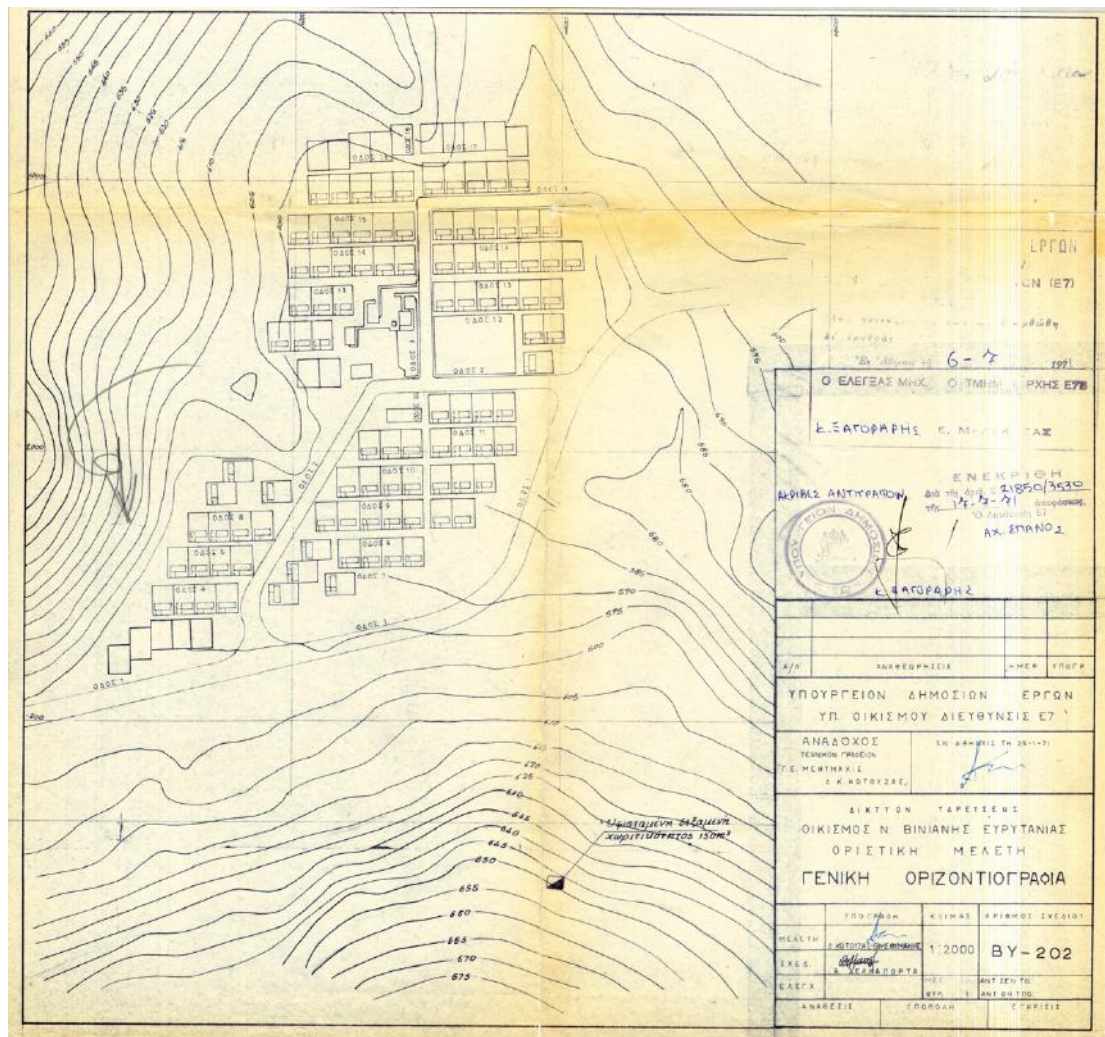
¹⁸⁵ Υπουργείον Κοινωνικής Προνοίας, Κέντρον Κοινωνικής Προνοίας Ευρυτανίας. *Αναγνώρισις δικαιούχων στεγαστικής αρωγής πληγέντων εκ των σεισμών του μηνός Φεβρουαρίου 1966 μέχρι της 24-11-1966 ως και των κατολισθήσεων σημειωθείσών μέχρι της αυτής ημερομηνίας (24-11-1966) του Οικισμού Βίνιανης Ευρυτανίας. Εν Καρπενησίω τη 27/7/1967.* Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

¹⁸⁶ Υπουργείο Δημοσίων Έργων Απόφαση Ε6/26500/4996/9-7-69 «Περί εγκρίσεως μελέτης ανεγέρσεως 98 κατοικιών του οικισμού Βίνιανης».

Εικόνα 5-5. Νέος Οικισμός Βίνιανης Νομού Ευρυτανίας. Ρυμοτομικό Σχέδιο. 01.10.1979.

Πηγή: Αρχείο ΥΔΟΜ Δήμου Καρπενησίου.

Εικόνα 5-6. Οικισμός Νέας Βίνιανης, Γενική Οριζοντιογραφία. Υπουργείον Δημοσίων Έργων, Υπ. Οικισμού, Διεύθυνσις Ε7. Πηγή: Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Δυο βασικοί οδοί μεγάλου πλάτους (Οδός 2 και Οδός 3) αποτελούν τον κορμό του νέου οικισμού. Στην διασταύρωσή τους το σχέδιο προέβλεπε μεγάλη πλατεία, χώρο ανέγερσης εκκλησίας, καθώς και μικρά κτίσματα που θα στέγαζαν κοινοτικές δραστηριότητες. Μικρότερου πλάτους οδοί οργάνωναν το δίκτυο της μετακίνησης στον οικισμό. Στο αρχικό σχέδιο δεν χωροθετείται σχολείο.

Οι κοινόχρηστες υποδομές της πρόβλεψης του σχεδίου υλοποιήθηκαν εν μέρει. Η πλατεία διαμορφώθηκε στη θέση όπου σχεδιάστηκε. Η εκκλησία κατασκευάστηκε σε νέα θέση, σε δεσποζουσα θέση, στο ύψωμα πάνω από τον οικισμό, αλλά με αρκετή δυσκολία ως προς την πρόσβασή της από τους κατοίκους. Στη θέση της κατασκευάστηκε κοινοτικό κέντρο το οποίο σήμερα στεγάζει το γραφείο της κοινότητας, αγροτικό ιατρείο και καφενείο / παντοπωλείο του οικισμού. Κοινόχρηστες τουαλέτες κατασκευάστηκαν σε μικρή απόσταση, επίσης δίπλα στον κεντρικό δρόμο.

Η λογική της οργάνωσης του οικισμού παραπέμπει στα μοντέλα των πρώτων κηπουπόλεων, με μικρές τυποποιημένες κατοικίες σε μεγάλους κήπους και με

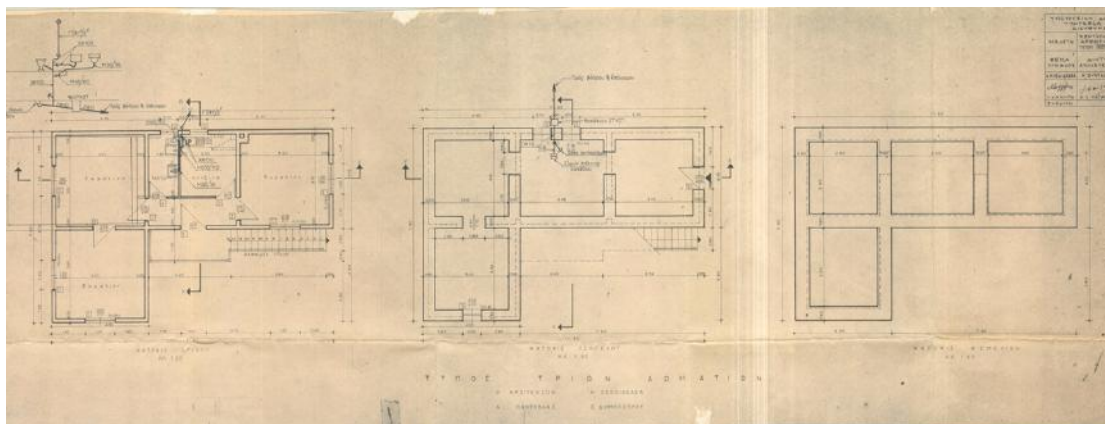
γενναιόδωρη διαμόρφωση των δημόσιων χώρων. Αποτελεί τυπικό παράδειγμα οργανωμένων επεμβάσεων κατά την μεσοπολεμική και μεταπολεμική περίοδο του 20ού αιώνα στον ελληνικό αγροτικό χώρο όταν πρόκυπτε έκτακτη ανάγκη στέγασης. Το πρότυπο αυτό ελαφρά εξελισσόμενο απαντάται τόσο σε προσφυγικούς αγροτικούς οικισμούς όσο και σε οικισμούς έκτακτης ανάγκης ή αναγκαστικών μετακινήσεων, ιδιαίτερα στις δυο πρώτες δεκαετίες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Εικόνα 5-7. Ο δημόσιος χώρος της Νέας Βίνιανης οργανώθηκε με ευρύ κεντρικό δρόμο, πλατείες και μικρά πάρκα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι νέες κατοικίες

Οι κατοικίες κατασκευάστηκαν οργανωμένα και ενιαία με βάση τους τύπους αγροτικής κατοικίας του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Είναι διώροφα κεραμοσκεπή κτίρια, πανταχόθεν ελεύθερα, κάθε ένα με τον δικό του κήπο. Χωροθετούνται με τον ίδιο τρόπο και την ίδια θέση στο οικόπεδο, σε απόσταση 4μ από τον δρόμο. Η κύρια όψη είναι πάντα βορειοανατολική με τα μεγαλύτερα ανοίγματα της κατοικίας, την είσοδο και την κλίμακα ανόδου. Στην πίσω πλευρά (νοτιοδυτική) η όψη του κτιρίου έχει ελάχιστα και μικρά ανοίγματα. Σε εκείνη την πλευρά διαμορφώνεται και ο κήπος κάθε κατοικίας.

Εικόνα 5-8. Τυπολογίες κατοικιών στη Νέα Βίνιανη. Πηγή: Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Το ισόγειο έχει εμφανή πέτρινη τοιχοποιία, με ελάχιστα ανοίγματα και χρήση αγροτικής αποθήκης. Ο όροφος έχει πρόσβαση από εξωτερική κλίμακα και αποτελεί τον βασικό χώρο διαβίωσης της οικογένειας, με διάδρομο εισόδου, κουζίνα, ένα ή δύο δωμάτια και τουαλέτα. Η οροφή του ισογείου, όπως και η εξωτερική κλίμακα, είναι κατασκευασμένη από οπλισμένο σκυρόδεμα το οποίο εδράζεται στους πέτρινους τοίχους του ισογείου. Τα τοιχώματα του ορόφου είναι με επιχρισμένη οπτοπλινθοδομή.

Εικόνα 5-9. Τυπικά διώροφα οικήματα οργανωμένης δόμησης της Νέας Βίνιανης, με κατοικία στον όροφο, στεγασμένο εξώστη εισόδου, εξωτερική κλίμακα ανόδου και κατώι ή εργαστήριο στο ισόγειο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι ξύλινες στέγες με γαλλικά κεραμίδια διαχωρίζονται από τους κύριους χώρους του ορόφου με ψευδοροφή από ελαφριά μεταλλικά πλέγματα-ελάσματα με επίχρυσμα.

Τα αρχικά κτίρια ήταν μικρά για τα μεγέθη των νοικοκυριών της Βίνιανης του 1960. Μια κατοικία του ενός δωματίου είχε 30 τ.μ. μικτό εμβαδόν στον όροφο και μια κατοικία δύο δωματίων είχε 47,5 τ.μ. μικτό εμβαδόν στον όροφο. Στο αρχικό σχέδιο γενικής διάταξης προβλέφθηκε η δυνατότητα επέκτασης των κατοικιών, δυνατότητα η οποία άρχισε να εφαρμόζεται μετά το 1978.

Την περίοδο 1978-1979 εγκρίθηκε η επέκταση των κατοικιών κατά ένα ή δυο δωμάτια ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων που είχε η οικογένεια κατά τον χρόνο της κλήρωσης. Οι κάτοικοι μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν είτε τον αντίστοιχο τύπο της Διεύθυνσης Στέγασης του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, είτε να απευθυνθούν σε ιδιώτη μηχανικό. Σύμφωνα με την απόφαση η προσθήκη όφειλε να αποτελεί ενιαίο οργανικό με το υπάρχον κτίσμα και να μη το θίγει στατικά και αισθητικά.¹⁸⁷ Για την προσθήκη ενός δωματίου διατέθηκε στεγαστική αρωγή 70.000 δρχ εκ των οποίων οι 7.000 δρχ δωρεάν αρωγή, οι 32.000 δρχ με άτοκο δάνειο και οι 31.000 δρχ με έντοκο δάνειο.

Εικόνα 5-10 και Εικόνα 5-11. Πλατεία με κρήνη και ηρώο στη Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ενδεικτικό της στενότητας του χώρου των αρχικών κατοικιών είναι ότι τον Φεβρουάριο του 1979 εγκρίθηκαν 86 αιτήσεις δικαιούχων (από τους 98 ήδη εγκαταστημένους) για επέκταση ενός ή δύο δωματίων στην αρχική κατοικία που τους είχε παραχωρηθεί.¹⁸⁸ Από τον πίνακα ο οποίος συνοδεύει την απόφαση της Νομαρχίας Ευρυτανίας φαίνεται ότι τα 86 αυτά νοικοκυριά αντιπροσωπεύουν 423 άτομα δηλαδή 5 άτομα / νοικοκυριό κατά μέσο όρο ενώ οι παραχωρηθείσες κατοικίες έχουν μέγεθος 30 τμ ή 47,5 τμ.

Τελικά, ο νέος οικισμός προγραμματίστηκε το 1967, άρχισε να κατασκευάζεται το 1969 και ολοκληρώθηκε το 1973. Όπως λένε οι ίδιοι οι κάτοικοι της Βίνιανης, το νέο χωριό

¹⁸⁷ Κοινή Υπουργική Απόφαση «Περί χορηγήσεως στεγαστικής συνδρομής για επέκταση παραχωρηθείσας έτοιμης κατοικίας και καθορισμού ύψους αυτής και τρόπου χορηγήσεως της» 30/6/1978

¹⁸⁸ Απόφαση Τμ. Κοιν. Πρόνοιας Νομαρχίας Ευρυτανίας «Αναγνώριση δικαιούχων για την χορήγηση στεγαστικής συνδρομής προς το σκοπό επεκτάσεως παραχωρηθείσας έτοιμης κατοικίας από το μεταφερόμενο οικισμό Βίνιανης» 3/2/1979

κτιζόταν από το 1969 ως το 1973 και εγκαταστάθηκαν τα έτη 1973-1974.¹⁸⁹ Ο πληθυσμός του χωριού διέμενε σε παραπήγματα από το 1966 έως το 1974, μία οκταετία. Η καθυστέρηση της κατασκευής σε συνδυασμό με τις κακές συνθήκες προσωρινής στέγασης πιθανά να οδήγησε πολλούς από τους δικαιούχους σε οριστική μετακίνηση, στο Καρπενήσι ή αλλού. Πιθανά για τους ίδιους λόγους ο μεγάλος αριθμός επεκτάσεων του 1979 δεν φαίνεται να υλοποιήθηκε εν τέλει στην κλίμακα που δηλώνουν οι αντίστοιχες εγκρίσεις.

Εικόνα 5-12. Το κοινοτικό κατάστημα και αγροτικό ιατρείο της Νέας Βίνιανης με το καφέ-εστιατόριο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-13. Το κλειστό δημοτικό σχολείο της Νέας Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Οι γραφειοκρατικές καθυστερήσεις, παράλληλα με τις κατασκευαστικές, δημιούργησαν διαφορετικά εμπόδια στην ομαλή μετάβαση των κατοίκων στον νέο οικισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Πολεοδομικό Σχέδιο Οικισμού Νέας Βίνιανης εγκρίθηκε από την Νομαρχία Ευρυτανίας το 1977, τρία χρόνια αφού έχει κατοικηθεί πλέον ο οικισμός και οκτώ χρόνια από την έναρξη της κατασκευής του. Οι ίδιες καθυστερήσεις ισχύουν και για τις μεταβιβάσεις των κατοικιών στους δικαιούχους. Οι κατοικίες αποτελούν ιδιοκτησία του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών. Δόθηκαν στους δικαιούχους περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970, με παραχωρητήρια στα οποία ορίζεται και η διαδικασία αποπληρωμής του δανείου τους.

Οι δικαιούχοι έχουν το πλήρες δικαίωμα κυριότητας, νομής και κατοχής του κτιρίου και του οικοπέδου του αλλά δεν έχουν δικαίωμα μεταβίβασης μέχρις ότου αποπληρωθεί το ποσόν του δανείου που αντιστοιχεί στην κατοικία που έχουν λάβει. Όλες εκείνες οι καθυστερήσεις συμπαρέσυραν τα κόστη της κατασκευής και τα ποσά της στεγαστικής αρωγής. Τον Ιανουάριο του 1979 το τίμημα μιας κατοικίας με το οικόπεδό της ανέρχεται σε 138.144 δρχ αντί για 50.000 δρχ, που ήταν το κόστος του 1967. Από το τελικό ποσόν,

¹⁸⁹ Πληροφορητής Τ., Νέα Βίνιανη. Συνέντευξη σε Ν.Μπ.-Π.Πρ. στις 26.4.2023

το 30% ήταν η δωρεάν κρατική αρωγή με το υπόλοιπο αποπληρωτέο σε 20 χρόνια και επιτόκιο 4%.¹⁹⁰

Η εποχή μετά τους σεισμούς

Το πλήγμα των σεισμών και κατολισθήσεων του 1966 οδήγησε αφενός στην μετακίνηση του οικισμού στη Νέα Βίνιανη με παράλληλη σταδιακή ερήμωση του παλαιού οικισμού και αφετέρου στη νέα μεγάλη απώλεια πληθυσμού. Έτσι το 1971 συνολικά η κοινότητα είχε μειωθεί στο μισό, με 189 κάτοικους. Εξ αυτών, οι 62 συνέχιζαν να διαμένουν στο παλιό χωριό, ενώ 127 είχαν μετακινηθεί στο νέο.

Στα κρίσιμα εκείνα χρόνια της εγκατάλειψης του χτυπημένου από τον σεισμό της Βίνιανης και της μετακίνησης στον νέο οικισμό εμφανίζεται μία παράδοση απόκλιση στις καταγραφές του πληθυσμού. Το 1961 είχαν απογραφεί 365 κάτοικοι, το 1971 αντίστοιχα 189. Όμως στην επανάληψη του πίνακα των σεισμόπληκτων δικαιούχων αρωγής στέγης του 1967,¹⁹¹ όπου σημειώνονται οι δικαιούχοι της στιγμή της παραχώρησης στέγης και πόσα μέλη είχε το νοικοκυριό τους, εμφανίζονται 86 νοικοκυριά με 425 συνολικά κάτοικους. Είναι ένα μέγεθος μάλλον υπερβολικό το οποίο δεν αντιστοιχεί στις πραγματικές απογραφές του πληθυσμού. Αν αληθεύουν οι τοπικές μαρτυρίες, πιθανόν να υπήρξαν και χαρακτηριστικές εντάξεις στον κατάλογο ή διόγκωση των αριθμών των μελών των οικογενειών προκειμένου να λάβουν οι κάτοικοι μεγαλύτερη οικία.

Τελικά μετά το 1981, ο πληθυσμός σταθεροποιείται στους 200 περίπου κατοίκους, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων είχε πλέον μετακομίσει στη Νέα Βίνιανη. Στην απογραφή του 1981, σε σύνολο 207 κατοίκων, οι 22 κατοικούσαν στο παλιό χωριό και οι 185 στο νέο. Το 1991, σε σύνολο 196 κατοίκων, μόλις οι 8 κατοικούσαν στο παλιό χωριό. Το 1986 φαίνεται να κατοικείται μόνο από πέντε βοσκούς.¹⁹²

Το 2001, σε σύνολο 204 κατοίκων, μόλις οι 7 κατοικούσαν στο παλιό χωριό. Το 2011, ο πληθυσμός είχε μειωθεί στους 130 κατοίκους -από αυτούς, μόλις τρεις παρέμεναν στο παλαιό χωριό.¹⁹³ Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2021,¹⁹⁴ ο πληθυσμός παραμένει σταθερός (127 κάτοικοι).

¹⁹⁰ Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, Απόφαση Παραχώρησης, Αριθμός Παραχωρητηρίου 1643/4.1.1979. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

¹⁹¹ Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, Αναγνώριση δικαιούχων για τη χορήγηση στεγαστικής συνδρομής, προς το σκοπό επεκτάσεως παραχωρηθείσες έτοιμης κατοικίας, από τον μεταφερόμενο οικισμό Βίνιανης. Καρπενήσι, 3 Φεβρουαρίου 1979. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

¹⁹² Οι συντάκτριες της αρχιτεκτονικής μελέτης για την επισκευή του σχολείου αναφέρουν πέντε βοσκούς με τα κοπάδια τους, μοναδικούς κάτοικους της Παλαιάς Βίνιανης. Βλ. Τάνια Ζωγράφου, Νέλλη Μάρδα (1986), ό.π.

¹⁹³ ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), ό.π.

¹⁹⁴ ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή πληθυσμού 2021.

Η εξέλιξη του οικισμού μέχρι σήμερα

Το 1982 εγκρίθηκε σχέδιο επέκτασης του οικισμού στην απέναντι πλευρά της επαρχιακής οδού, στο βόρειο τμήμα των Λιβαδιών, με περίπου 80 οικοπέδα μεγέθους 15μ. επί 30μ. Εγκρίνεται επομένως ο διπλασιασμός σχεδόν του οικισμού ως προς την έκταση και τα κτίρια. Στο σχέδιο επέκτασης προβλέπεται και χώρος σχολείου, επί της επαρχιακής οδού και δίπλα στο κτίσμα του παλαιού σχολείου.

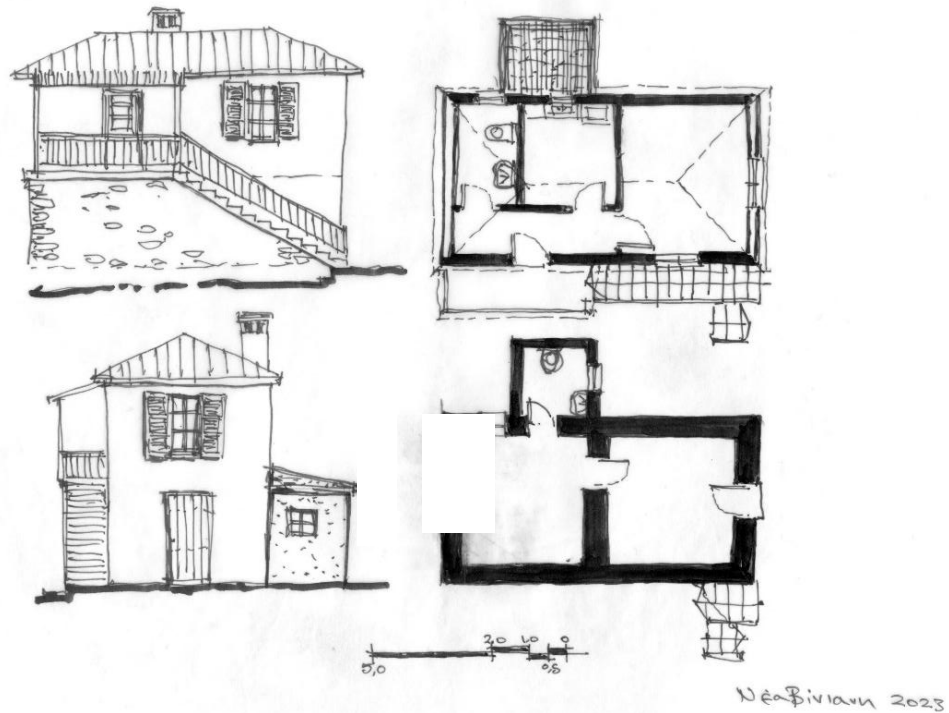
Κάποιοι από τους όρους δόμησης της επέκτασης είναι συμβατοί με τον οργανωμένο υπάρχοντα οικισμό (αρτιότητα οικοπέδων στα 300 τ.μ. μεγέθη οικοπέδων, μέγιστο ύψος κτιρίου 7,5 μ., υποχρεωτική στέγη), ενώ κάποιοι άλλοι, όπως ο Συντελεστής Δόμησης 1, επιτρέπει την ανέγερση πολύ μεγαλύτερου όγκου από τον αντίστοιχο των υπαρχουσών κατοικιών.¹⁹⁵ Σήμερα πολύ μικρός αριθμός κτιρίων έχει κατασκευαστεί στην ζώνη αυτή, καθώς ο πληθυσμός είναι συρρικνούμενος τις τελευταίες δεκαετίες.

Εικόνα 5-14. Ο οικισμός της Νέας Βίνιανης σήμερα, κλίμακα 1:5.000. Υπόβαθρο: Εθνικό Κτηματολόγιο και Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

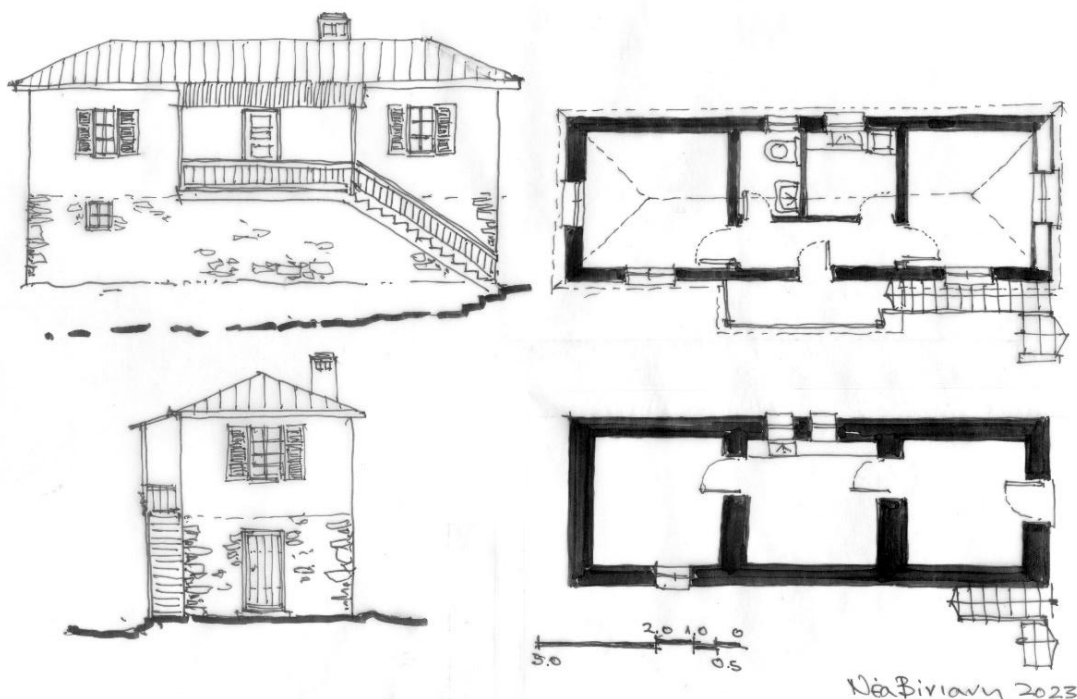
Στον οργανωμένο οικισμό της Νέας Βίνιανης, από το 1973, οπότε και κατοικήθηκε μέχρι σήμερα, έχουν υπάρξει αλλαγές στη χρήση και τη μορφή των κατοικιών αλλά όχι σε βαθμό που να αλλοιώνουν τα γενικά χαρακτηριστικά τους όπως καθορίστηκαν στον αρχικό σχεδιασμό. Κάποια από τα ισόγεια χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι κύριας κατοικίας με την προσθήκη τουαλετών και κουζίνας. Σε αρκετές περιπτώσεις επιχρίστηκε η πέτρινη τοιχοποιία και διανοίχθηκαν μεγαλύτερα ανοίγματα.

¹⁹⁵ Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Πολεοδομίας «Εγκριση τροποποίησης σχεδίου οικισμού Νέας Βίνιανης Νομού Ευρυτανίας» 23/11/1982

Εικόνα 5-15. Τύπος κατοικίας διώροφης με δύο χώρους και προσθήκη W.C. στο ισόγειο «κατώι», ένα υπνοδωμάτιο, μαγειρείο, λουτρό, διάδρομο εισόδου, στεγασμένο εξώστη και εξωτερική κλίμακα ανόδου. Το ισόγειο, κάτοψη και όψεις. Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα ΕΜΠ, Ιούνιος 2023.

Κάποιοι από τους ανοιχτούς εξώστες έκλεισαν με ξυλοκατασκευές / αλουμινοκατασκευές και προστέθηκαν τζάμια. Σε κάποιες λίγες περιπτώσεις έγιναν μεγάλου μεγέθους προσθήκες στα κτίρια. Σε γενικές γραμμές όσοι κατοικούσαν συστηματικά χρειάστηκε να επέμβουν στα κτίρια ώστε να τα προσαρμόσουν στα μεγέθη του νοικοκυριού, στις βαριές χειμερινές κλιματικές συνθήκες και στις καθημερινές τους δραστηριότητες.

Εικόνα 5-16. Τύπος κατοικίας διώροφης με τρεις χώρους στο ισόγειο «κατώι», ένα υπνοδωμάτιο, μαγειρείο, λουτρό, διάδρομο εισόδου, στεγασμένο εξώστη και εξωτερική κλίμακα ανόδου. Κάτοψη και όψεις. Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα ΕΜΠ, Ιούνιος 2023.

Αρκετά κτίρια φαίνεται να μην κατοικήθηκαν συστηματικά και ως εκ τούτου διατήρησαν το μέγεθος και τη μορφολογία του αρχικού σχεδιασμού. Σήμερα ο οικισμός συνεχίζει να έχει την αρχική μορφή της «κηπούπολης» και πολλές κατοικίες χρησιμοποιούνται ως εξοχικές κατοικίες απογόνων των παλαιών κατοίκων που επιστρέφουν για διακοπές στον γενέθλιο τόπο τους.

Οι δημόσιοι χώροι του οικισμού φυτεύθηκαν και συμπληρώθηκαν με υπαίθριο εξοπλισμό, παιδική χαρά, μικρό γήπεδο. Οι χώροι αυτοί σήμερα είναι κατάφυτοι με υψηλό πράσινο και διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση. Στο χωριό κατασκευάστηκαν επίσης εξ αρχής δίκτυα υποδομών με ύδρευση, αποχέτευση και ηλεκτρικό ρεύμα. Τούτο διαμόρφωσε μία εικόνα φροντισμένου οικισμού, πολύ υψηλότερων προδιαγραφών από τις αντίστοιχες των γειτονικών χωριών της δεκαετίας του 1970, τότε που ολοκληρώθηκε η κατασκευή της Νέας Βίνιανης.

Από τη δεκαετία του 1980 ξεκίνησε η προσπάθεια αναβίωσης του παλαιού οικισμού της Βίνιανης. Η επισκευή του δημοτικού σχολείου έδρας της Π.Ε.Ε.Α. με τον περιβάλλοντα χώρο του και η ίδρυση του Μουσείου Εθνικής Αντίστασης αποτέλεσε ένα από τα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Ξεκίνησε με πρωτοβουλία παλαιών μαχητών της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944, κάτοικους της Βίνιανης και την Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων με επικεφαλής τον αντιστασιακό Βαρδή Βαρδινογιάννη. Τον σχεδιασμό της προσπάθειας ανέλαβε ο καθηγητής της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. Ε.Μ.Π. Κωνσταντίνος Παπαϊωάννου. Η μελέτη της επισκευής έγινε το 1986 από τις αρχιτεκτόνισσες Τάνια

Ζωγράφου και Νέλλη Μάρδα¹⁹⁶ και το σχολείο κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού το 1986.¹⁹⁷

Οι προτομές των μελών της Π.Ε.Ε.Α., έργο των γλυπτών Θύμιου Πανουργιά και Σώτου Αλεξίου, τοποθετήθηκαν στο προαύλιο του σχολείου.¹⁹⁸ Το μουσείο ιδρύθηκε στις 7 Μαρτίου 2006 με μορφή δημοτικού Ν.Π.Δ.Δ. και από το 2016 υπάγεται πλήρως στον Δήμο Αγράφων.¹⁹⁹ Το 1988 ο παλαιός οικισμός της Βίνιανης κηρύχθηκε Ιστορικός Τόπος.²⁰⁰ Παράλληλα αρκετές περιπτώσεις επισκευής και αναβίωσης σπιτιών στη Βίνιανη δημιούργησαν ένα κλίμα σχετικής ανάκαμψης. Τέλος, σε αυτό το πλαίσιο λαμβάνεται υπόψη και η συντήρηση της ιστορικής γέφυρας του Μέγδοβα η οποία έγινε το 1994.

Εικόνα 5-17. Η κύρια όψη και το προαύλιο του Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης, Κτίστηκε το 1938. Το 1986 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και από το 2006 είναι Μουσείο Εθνικής Αντίστασης. Στο προαύλιο βρίσκονται οι προτομές των μελών της «Κυβέρνησης του Βουνού». Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

¹⁹⁶ Τάνια Ζωγράφου, Νέλλη Μάρδα (1986), ό.π.

¹⁹⁷ ΦΕΚ 333/Β/1986, ΥΑ Γ/924/13405. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου, του παλιού Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας».

¹⁹⁸ Το Μουσείο της Π.Ε.Ε.Α.-Εθνικής Αντίστασης στη Βίνιανη Ευρυτανίας. Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ενημερωτικό φυλλάδιο) χ.χ.

¹⁹⁹ Βλ σχετικά ΦΕΚ 2816Β/5/07-09-2016, Κατάργηση του Δημοτικού Ν.Π.Δ.Δ. του Δήμου Αγράφων Νομού Ευρυτανίας με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης», ΦΕΚ 1765Β/2/05-08-2011, Διατήρηση του νπδδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης» ως αυτοτελούς και ΦΕΚ 275Β/13/07-03-2006, Σύσταση του νπδδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης».

²⁰⁰ ΦΕΚ 592/Β/1988, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1257/31799. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού τόπου του οικισμού Παλαιάς Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας» και ΦΕΚ 858/Δ/2021, ΥΑ 228723 «Αναοριοθέτηση του ιστορικού τόπου της Παλιάς Βίνιανης, Δήμου Αγράφων, Π.Ε. Ευρυτανίας, Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας».

5.2 Η σημερινή κατάσταση του παλαιού οικισμού της Βίνιανης

Προσβάσεις, δημόσιος χώρος και οικιστικές ενότητες

Όπως προαναφέρθηκε στην παρούσα έκδοση, ο ιστορικός οικισμός της Βίνιανης αναπτύσσεται σε ένα ιδιαίτερα επιβλητικό ορεινό τοπίο, σε πλαγιά με έντονη κλίση, αμφιθεατρικά με νοτιοανατολικό προσανατολισμό, στο χαμηλότερο σημείο του Φαραγγιού της Ρεκκάς. Τα ρέματα που διατρέχουν την πλαγιά και καταλήγουν στον Μέγδοβα, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και την εξέλιξη του οικισμού, και τον διαχωρίζουν σε τρεις διακριτές οικιστικές ενότητες - γειτονιές.

Εικόνα 5-18. Ανάπτυγμα όψης της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-19. Σχηματικό διάγραμμα των τριών γειτονιών της Βίνιανης. Υπόβαθρο: Google Earth. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η πρόσβαση στον οικισμό οδικώς γίνεται μέσω της επαρχιακής οδού Νέας Βίνιανης-Μαυρομμάτας, νεότερου οδικού άξονα που συνδέει την επαρχιακή οδό Χαλκιάπουλου-Βίνιανης με τους οικισμούς της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Ο αμαξιτός κατέρχεται στον οικισμό έως ένα σημείο επιστρωμένος με σκυρόδεμα και στη συνέχεια, ως χωματόδρομος, διακλαδίζεται προς το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης και τον κεντρικό πυρήνα του οικισμού. Ο κεντρικός αυτός χωμάτινος δρόμος διασχίζει τον οικισμό

καταλήγοντας νοτιοανατολικά στο νεκροταφείο. Διακλαδίζεται προς τον λόφο Αγίου Γεωργίου και από εκείνη τη διασταύρωση συνεχίζει στα ίχνη του παλαιού μονοπατιού που συνδέει τη Βίνιανη με τα Λιβάδια (σημερινή Νέα Βίνιανη). Και οι δύο νέοι αγροτικοί δρόμοι που κατασκευάστηκαν ως τον Άγιο Γεώργιο και τη Νέα Βίνιανη διέλυσαν τα παλαιά μονοπάτια.

Η ισχυρή ταυτότητα του τόπου προκύπτει ως απόρροια των ανθρώπινων/ιστορικών δεδομένων και των χαρακτηριστικών του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Το πλούσιο φυσικό τοπίο και η μορφολογία του εδάφους, η πυκνότητα της δόμησης, η επικρατούσα αρχιτεκτονική των κτισμάτων, η κλίμακα, οι διατάξεις, οι αναλογίες, η ογκομετρική οργάνωση και οι τρόποι κατασκευής τους, η μορφή του πολεοδομικού ιστού και η συγκρότηση σε επιμέρους οικιστικές ενότητες - γειτονιές, καθορίζουν τον ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό χαρακτήρα του οικισμού. Ακόμη, τα ειδικά κτίσματα και κάποια πλατώματα στον πολεοδομικό ιστό λειτουργούν ως τοπόσημα και σημεία αναφοράς, σημεία συνεύρεσης των ανθρώπων του οικισμού στο παρελθόν, όπως οι εκκλησίες και η «Φιάλη», με χαρακτηριστικότερο ίσως το μεσοπολεμικό δημοτικό σχολείο στο παρελθόν, σήμερα εμβληματικό Μουσείο Εθνικής Αντίστασης του Δήμου Αγράφων.

Το αδρό φυσικό τοπίο στο οποίο εναλλάσσονται οι τραχείς ορεινοί σχηματισμοί, τα φαράγγια, οι ορθοπλαγιές με τις ήπιες δασωμένες πλαγιές και τα λιβάδια, σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη του δομημένου χώρου, συγκροτεί ένα πεδίο άμεσης αλληλεξάρτησης φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ιδιαίτερα γοητευτικό. Οι λίθινες κατασκευές στο χρώμα των ντόπιων πετρωμάτων φύονται από το έδαφος, διατάσσονται σε ακολουθία με το σχήμα της πλαγιάς και το ανάγλυφο, ανάμεσα στα μεγάλα πλατάνια της κεντρικής ζώνης του οικισμού.

Το δίκτυο δρόμων και μονοπατιών είναι συχνά δυσδιάκριτο και δύσβατο, ενώ χαρακτηρίζεται από ασυνέχειες και αποσπασματικότητα. Αν και φαίνεται να διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την αρχική του μορφή, βρίσκεται σε κακή κατάσταση, ενώ έχει χαθεί αρκετό από το κτηριακό δυναμικό του οικισμού και οι αντίστοιχοι «πυκνωτές χρήσεων», όπως μαγαζιά, εργαστήρια, καφεενεία και δημόσια κτίρια. Οι οργανικές χαράξεις, σε συνδυασμό με τα μικρά πλάτη των μονοπατιών, διαμορφώνουν ένα πολύπλοκο σύστημα διαδρομών που προσφέρει οπτικές φυγές και μια αίσθηση εξερεύνησης στον περιπατητή. Οι χαράξεις αυτές ακολούθησαν τις παλιές διαδρομές ή διαμορφώθηκαν εκ νέου από την κίνηση ζώων και ανθρώπων. Κάποια από τα παλιά μονοπάτια μπορούν να αναγνωριστούν από συνοδευτικές κατασκευές (λίθινοι αναβαθμοί, αναλήμματα). Λίγα λιθόστρωτα καλντερίμια με σφηνωτούς σχιστόλιθους εντοπίζονται στον κεντρικό πυρήνα, ενώ άλλα κρύβονται από την πλούσια βλάστηση.

Εκτός από τον βασικό χωματόδρομο (ελάχιστου πλάτους 4 μέτρων), υπάρχει ένα εκτενές δίκτυο μονοπατιών μικρού πλάτους (1-2 μ) που αναπτύσσεται παράλληλα και κάθετα στις ισοϋψείς, με ήπια ή πιο έντονη κλίση, και εναλλαγή χώματος και λίθων, κυρίως στα σημεία όπου έχουν διαμορφωθεί κλίμακες. Υπάρχουν επίσης κάποιοι χωμάτινοι δρόμοι προσπελάσιμοι από τροχοφόρα, κυρίως στην κεντρική οικιστική ενότητα (3), ένας από τους οποίους καταλήγει στον κεντρικό επαρχιακό δρόμο.

Ειδικότερα, στα ανατολικά, η πρώτη οικιστική ενότητα (1) στη συνέχεια της σύγχρονης εισόδου του οικισμού από τον κεντρικό επαρχιακό δρόμο, αναπτύσσεται εκατέρωθεν και κατά μήκος του χωματόδρομου ο οποίος διατρέχει τον οικισμό, σε πλαγιά με ηπιότερη κλίση. Το δίκτυο δρόμων είναι δυσδιάκριτο, με εξαίρεση το καλντερίμι σύνδεσης του κεντρικού αυτού άξονα με το μουσείο. Η διαδρομή συνεχίζεται, μέσω κλιμακωτής ανάβασης, λειτουργώντας έτσι ως είσοδος στον οικισμό για πεζούς.

Μια δεύτερη σύνδεση με τον επαρχιακό ασφατόδρομο λειτουργεί ως κάθοδος προς το χωριό για πεζοπόρους. Βρίσκεται στην τρίτη οικιστική ενότητα (3), μέσω κλιμακωτής κατάβασης προς το μικρό εκκλησάκι της Ζωοδόχου Πηγής και το κέντρο του χωριού. Η κεντρική αυτή γειτονιά αναπτύσσεται σε έδαφος με έντονη κλίση (<45%) και οριοθετείται από τα δύο ρέματα. Έχει την πυκνότερη δόμηση και καλύπτεται από ένα σχεδόν πλήρες δίκτυο διαδρομών, ενώ διατρέχεται από ένα βασικό καλντερίμι που ξεκινά από το χαμηλότερο προς το ψηλότερο σημείο της πλαγιάς. Φαίνεται πως αυτό συνέθετε την κεντρική δίοδο του οικισμού. Η οικιστική ενότητα (2) αντικρύζει την πρώτη καταλαμβάνοντας το δεύτερο πόλο του πετάλου της οικιστικής δομής της Βίνιανης. Έχει επίσης δυσδιάκριτους και δύσβατους δρόμους, κυρίως χωματόδρομους.

Οι αναλημματικοί τοίχοι και οι μαντρότοιχοι εντοπίζονται κυρίως στην οικιστική ενότητα (3). Αποτελούν σημαντικά στοιχεία του δημόσιου χώρου και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του, συνδιαλέγονται αρμονικά αλλά και δυναμικά με τα κτίρια και το φυσικό περιβάλλον παραλαμβάνοντας τις κλίσεις του εδάφους, ορίζοντας συχνά την κίνηση και τις ιδιοκτησίες, παράγοντας ροές πεζών στο ανάγλυφο.

Ελεύθεροι επίπεδοι χώροι συγκροτούν σημεία στάσης-θέασης. Διαμορφώνονται στα προαύλια των εκκλησιών και του μουσείου. Ειδικότερα στην οικιστική ενότητα (1), σημαντικοί υπαίθριοι χώροι/πλατώματα αποτελούν το προαύλιο του μουσείου. Είναι η αυλή του μεσοπολεμικού δημοτικού σχολείου στο παρελθόν, σήμερα οργανωμένη με προτομές και μνημείο, αφιερωμένα στην Κυβέρνηση του Βουνού. Το μεγάλο πλάτωμα κάτω από την εκκλησία των Αγίων Αναργύρων με το αφιέρωμα («Φιάλη»), φιλοξενούσε στο παρελθόν, υπαίθριες κινηματογραφικές εκδηλώσεις του στρατού και αργότερα σχολικές επιδείξεις. Το πλάτωμα συνεχίζει και σήμερα να είναι ο πλέον εντυπωσιακός δημόσιος χώρος της Βίνιανης με πανοραμική θέα στον οικισμό, στον λόφο της αρχαίας κατοίκησης του Αγίου Γεωργίου και στους ορεινούς όγκους που την περιβάλλουν, ως το φαράγγι του Μέγδοβα και τις κορυφές του Τυμφρηστού.

Εικόνα 5-20. Πανοραμική άποψη της Βίνιανης από τον λόφο Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

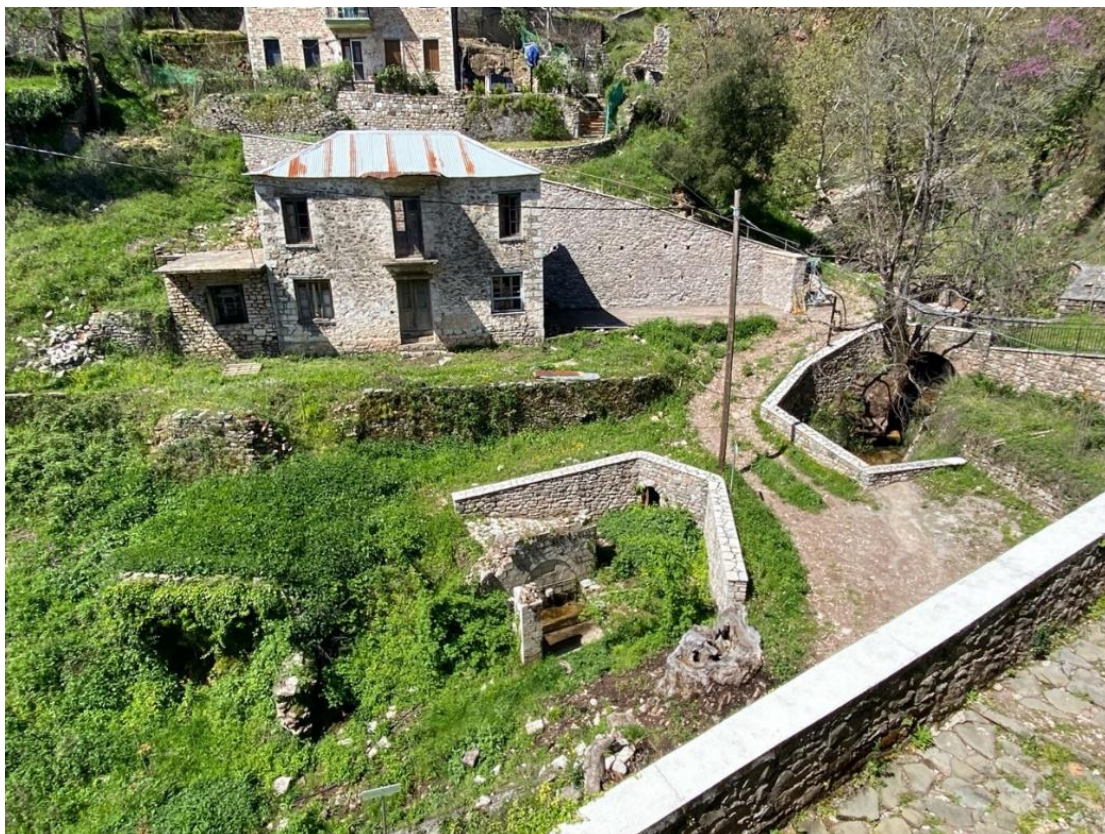
Ο περίβολος του Ι.Ν. Δώδεκα Αποστόλων, στην τρίτη οικιστική ενότητα (3), αποτελεί και σήμερα κεντρικό δημόσιο χώρο, ενώ η καρδιά του οικισμού βρίσκεται εκεί και λίγο χαμηλότερα, στην περιοχή που εφάπτονται οι δύο γειτονιές (2, 3). Στο σημείο αυτό, δίπλα στην κοίτη του δυτικού ρέματος που διατρέχει τη Βίνιανη, αναπτύσσεται ένα ενδιαφέρον σύμπλεγμα με πλατώματα και αναλημματικούς τοίχους, μικρές γέφυρες, τη λιθόκτιστη κρήνη και το απομεινάρι του ανοικτού κοινοτικού πλυσταριού το οποίο λειτουργούσε στο παρελθόν. Ενδιαφέρουσες διαδρομές αναπτύσσονται από το σημείο εκείνο, ενώ τα άνθηρα με τοίχους παραλαμβάνουν τις κλίσεις και οδηγούν ανοδικά προς το κεντρικό τμήμα του οικισμού και τον ναό.²⁰¹

²⁰¹ Η ιστορική διαμόρφωση του χώρου άλλαξε και την περίοδο 2010-2013 στα πλαίσια ανάπλασης διάφορων τοίχων του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου, έργο που συντελέστηκε με πρωτοβουλία και χρηματοδότηση ιδιοκτήτη γειτονικού κτηρίου, με καταγωγή από την Κύπρο.

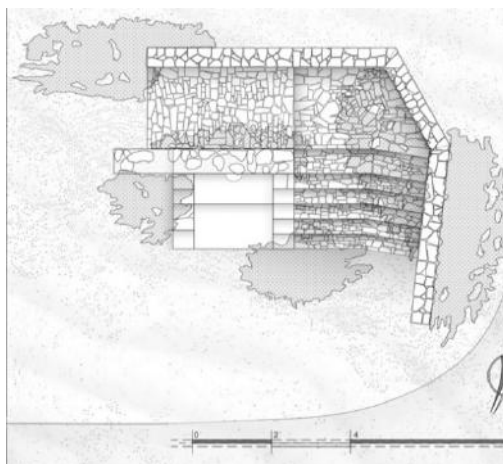

Εικόνα 5-21. Άποψη της Βίνιανης στη συμβολή των οικιστικών ενότητων (2, 3). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

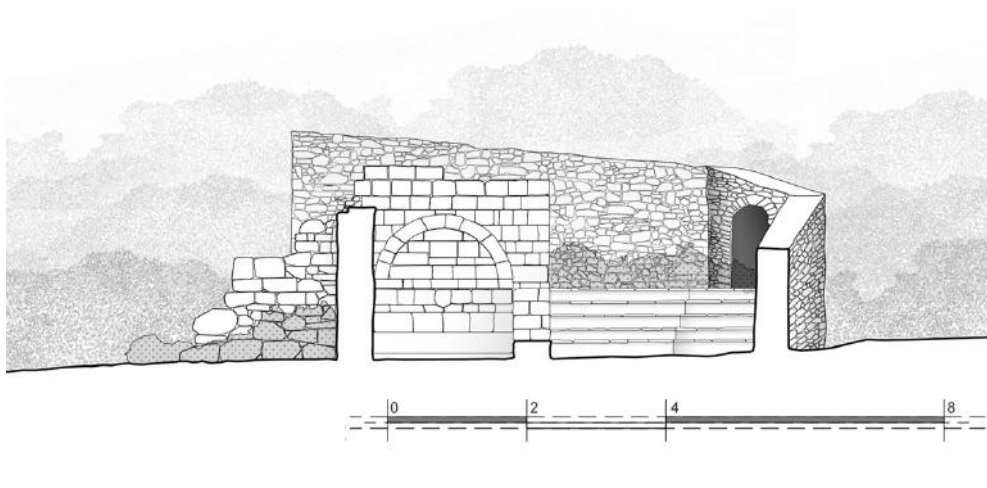
Ο πάλαι ποτέ πυρήνας του οικισμού, με τα καφενεία, τα παντοπωλεία και εμπορικά καταστήματα, αναπτυγμένα σε μία γραμμική ζώνη επάνω από την κρήνη, προς τον ενοριακό ναό ως την έξοδο από τον κεντρικό πυρήνα του οικισμού, στο ύψος του πλατώματος των Ι.Ν. Αγίων Αναργύρων, δεν υπάρχει πλέον.

Εικόνα 5-22. Η κρήνη, όπου άλλοτε υπήρχαν τα «καζαναριά» στο κέντρο του οικισμού και σε πρώτο πλάνο πίσω του το διώροφο κτίριο με το άλλοτε καφενείο «Ελβετία» στο ισόγειο και την κατοικία της οικογένειας Αλατάρη στον όροφο. Δεξιά στο ρέμα υπήρχε επίσης ισόγεια ταβέρνα-ψησταριά η οποία καταστράφηκε σε πλημμύρα περί το 1990. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-23. Κάτοψη και φωτογραφία της κρήνης. Δίπλα της υπήρχαν τα στεγασμένα κοινοτικά πλυσταριά «καζαναριά». Κατασκευάστηκε σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή “ΔΑΠΑΝΑΙΣ Θεοφάνους Νικόπουλου 1915”. Σχέδιο: Αποστόλης Καρκάσης, προπτυχιακός φοιτητής της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-24. Δυτική όψη της κρήνης. Κατασκευάστηκε σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή “ΔΑΠΑΝΑΙΣ Θεοφάνους Νικόπουλου 1915”. Σχέδιο: Αποστόλης Καρκάσης, προπτυχιακός φοιτητής της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Κατά τον Γιαννίτσαρη,²⁰² τα κτίρια των παραδοσιακών οικισμών στην Ευρυτανία ανήκουν σε δύο κατηγορίες και αντίστοιχες χρονικές περιόδους. Στην Α' περίοδο ανήκουν τα κτίσματα τα οποία κατασκευάστηκαν μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα και εκφράζουν τις κοινωνικές οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί κατά την οθωμανική περίοδο (χαμηλότερης ποιότητας κτίσματα, αμυντικού χαρακτήρα, μικρότερα ανοίγματα και κοινά στοιχεία με τις κατασκευές στην ευρύτερη οθωμανική αυτοκρατορία), ενώ στη Β' περίοδο ανήκουν αυτά που κατασκευάστηκαν από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τη δεκαετία 1950 έως 1960 και εκφράζουν τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν στο ελεύθερο ελληνικό κράτος (δόμηση με βελτιωμένη τεχνολογία, μεγαλύτερα ανοίγματα, επιρροή από τον αθηναϊκό νεοκλασικισμό, διάκριση χώρων, χρήση κινητών επίπλων κ.λπ.).

²⁰² Γιαννίτσαρης Γ. (2010), ό.π., σελ. 48.

Εικόνα 5-25. Τα κτίρια που στέγαζαν τον άλλοτε πυρήνα του οικισμού, επάνω από την κρήνη και δίπλα στον Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Διακρίνονται αριστερά, το παλαιό κοινοτικό κατάστημα και έδρα της Π.Ε.Ε.Α. με τη μικρή πλατεία, η οικία «του Σβώλου», στο κέντρο και η κάθοδος στην κρήνη από την είσοδο της εκκλησίας των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων στα δεξιά. Πίσω από την αυλόπορτα της εκκλησίας διακρίνεται το μεταπολεμικό κοινοτικό κατάστημα και τηλεφωνείο με τον ημιτελή ξενώνα στον όροφο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Τελικά, η οικοδομική έξαρση της περιόδου και ειδικά των δύο πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα δικαιολογείται σε μεγάλο βαθμό από τα εμβάσματα των μεταναστών της Αμερικής, οι οποίοι έστελναν χρήματα για να φτιάξουν τα σπίτια τους, δίνοντας ταυτόχρονα και στους ντόπιους μεροκάματο, τονώνοντας την τοπική οικονομία.

Εδώ αξίζει να συμπληρωθεί η καταλυτική επίδραση της Κωνσταντινουπολίτικης αστικής αρχιτεκτονικής η οποία επηρέασε το σύνολο του βαλκανικού χώρου και ιδιαίτερα τα αρχοντόσπιτα στο Ζαγόρι, στο Πήλιο και όπως φαίνεται και στα Άγραφα. Τα κτίρια της Βίνιανης με αυτές τις ενδιαφέρουσες επιρροές, στην απλή ή περίτεχνη μορφή τους, σήμερα αντιστοιχούν στην παραπάνω περίοδο περίπου μισού αιώνα (1890-1940) και επομένως η εικόνα του οικισμού συνδέεται χρονολογικά με τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα,²⁰³ ενώ τα κτίσματα, κατά κύριο λόγο ερειπωμένα, διατηρούν τη μορφολογία, τυπολογία και δομή της τελευταίας περιόδου χρήσης τους, όταν εγκαταλείφθηκαν οριστικά το 1966.

²⁰³ Η απουσία αρχαιότερου πυρήνα στον οικισμό της Βίνιανης -ο οποίος να χρονολογείται προ του 19ου αιώνα- ενισχύει αυτή την εκδοχή.

Οι επιτόπιες ασκήσεις της Ερευνητικής ομάδας ΕΜΠ δείχνουν ότι στην πρώτη οικιστική ενότητα (1) τα κτίσματα διατάσσονται ελεύθερα στο χώρο, λιτά και απαλλαγμένα από κάθε διακόσμηση, στην πλειοψηφία τους διώροφα, κατά κανόνα μακρινάρια παράλληλα στις ισοϋψείς (πλατυμέτωπα), και έχουν κυρίως νότιο προσανατολισμό. Η περιοχή παρουσιάζει αραιή δόμηση που πυκνώνει στο σημείο της αφετηρίας του καλντεριμιού που συνδέει τον κεντρικό χωματόδρομο με το μουσείο. Τα περισσότερα κτίσματα βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση με πλήρη κατάρρευση της στέγης και των τοίχων, ενώ η ταυτόχρονη υποχώρηση των περιμετρικών λιθοδομών καθιστά τα όρια των ιδιοκτησιών ασαφή. Στην ενότητα αυτή υπάρχουν κάποια κτίσματα σε καλή κατάσταση που κατοικούνται ή φιλοξενούν κάποια χρήση ανά καιρούς.

Στην οικιστική ενότητα (2) η δόμηση είναι σχετικά πυκνότερη σε επιμέρους περιοχές, τα κτίσματα κυρίως διώροφα, με ανατολικό προσανατολισμό, διατάσσονται κατά κανόνα με την μεγάλη πλευρά παράλληλα στις ισοϋψείς. Η ενότητα στο παρελθόν ήταν πολύ πυκνότερη, όπως δείχνουν τα ίχνη των ερείπων στο χώρο. Σήμερα τα περισσότερα κτίσματα βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση και τα όρια των ιδιοκτησιών είναι ασαφή, ενώ υπάρχουν και κάποια πιο επιμελημένα κτίσματα, σε σχετικά καλύτερη κατάσταση διατήρησης, όπως το κτίριο του παλαιού καφενείου.

Εικόνα 5-26. Άποψη της οικιστικής ενότητας (2). Η κάτω πλευρά της πλαγιάς διασχίζεται από το μονοπάτι που συνδέει το χωριό με τον Άγιο Γεώργιο, το νεκροταφείο και τα Λιβάδια (Νέα Βίνιανη). Αυτή ήταν η παλαιά είσοδος του οικισμού. Χαμηλότερα έως το ρέμα υπήρχαν οι διαμορφωμένοι με άνθηρα κήποι των οικογενειακών καλλιεργειών οπωροκηπευτικών. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η οικιστική ενότητα (3) παρουσιάζει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, μεγαλύτερη πυκνότητα σε σχέση με τις άλλες δύο. Τα κτίσματα τοποθετούνται κυρίως παράλληλα στις ισοϋψείς (πλατυμέτωπα), υπάρχουν όμως κάποιες περιπτώσεις στενομέτωπων κτισμάτων (κάθετα στις ισοϋψείς). Λόγω της έντονης κλίσης τα κτίσματα είναι συχνά διώροφα από τη νοτιά όψη και ισόγεια από τη βόρεια, δημιουργώντας ένα επίπεδο ημιυπόγειου και ένα ισογείου-ορόφου. Γενικότερα τα κτίσματα στρέφονται προς την πλαγιά, ενώ βρίσκονται σε μεγάλη εγγύτητα (αναλογία κτισμένου προς ελεύθερο χώρο 1:1), δημιουργώντας μια ενδιαφέρουσα σύνθεση των όγκων. Η ενότητα συγκεντρώνει τα λιγότερο ερειπωμένα και περισσότερο προσεγμένα και περίτεχνα κτίρια του οικισμού, με μεγαλύτερες διαστάσεις και καλύτερη ποιότητα στην κατασκευή, τα λεγόμενα αρχοντόσπιτα των «Αμερικάνων».

Αποτίμηση του κτιριακού αποθέματος

Στον οικισμό της Βίνιανης καταγράφηκε το σύνολο του κτιριακού αποθέματος το οποίο αριθμεί 115 μονάδες. Από αυτές οι 19 (16% του συνόλου) είναι σε καλή κατάσταση, ενώ οι 43 (37%) βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση. Σημαντική διαφοροποίηση της κατάστασης διατήρησης των κτιρίων εντοπίζεται μεταξύ των τριών γειτονιών. Στις Γειτονιές 1 και 2, τα μισά κτίσματα είναι ερείπια, ενώ σε καλή κατάσταση είναι μόλις 15% και 9% του συνόλου. Αντίθετα, στην κεντρική Γειτονιά 3 η πλειοψηφία των κτισμάτων βρίσκεται σε καλή ή μέτρια κατάσταση. Η διαφοροποίηση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς καθιστά πιθανόν ότι τόσο ο σεισμός όσο και οι κατολισθήσεις έπληξαν συγκεκριμένες ζώνες και όχι το σύνολο του οικισμού. Για τους χαρακτηρισμούς καλή, μέτρια, κακή, ερειπιώδης χρησιμοποιήθηκαν τα κριτήρια των πολεοδομικών καταγραφών οικισμών και πόλεων. Ειδικότερα:

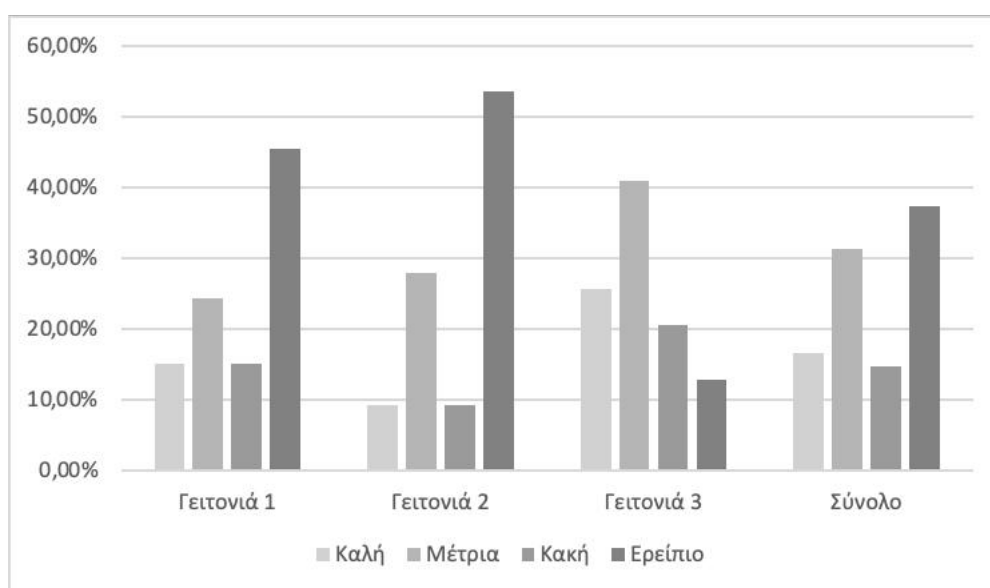
Καλή κατάσταση συνιστά η ύπαρξη πλήρους φέροντος οργανισμού, στέγης, τοίχων, δαπέδων, πατωμάτων, κουφωμάτων, επιχρισμάτων. Μέτρια κατάσταση συνιστά η παρουσία ελαφρών φθορών λόγω γήρανσης ή απουσίας φροντίδας οι οποίες δεν επηρεάζουν τη στατική επάρκεια και επιτρέπουν την ομαλή χρήση του κτιρίου. Χρήζει απλών επισκευών συντήρησης.

Κακή κατάσταση συνιστούν οι βαριές βλάβες που θέτουν σε κίνδυνο τη στατική επάρκεια του κτιρίου και καθιστούν προβληματική τη χρήση του, τα κατεστραμμένα κουφώματα, προβληματικές στέγες ή πατώματα, φθαρμένα επιχρίσματα. Χρήζει εκτεταμένων επισκευών.

Ερειπιώδη κατάσταση συνιστά η κατάρρευση στέγης, πατωμάτων, τοίχων. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει απόλυτη αδυναμία χρήσης ή κατοίκησης του κτιρίου το οποίο δεν επιδέχεται επισκευής.

Κατάσταση κτιρίων	Γειτονιά 1	%	Γειτονιά 2	%	Γειτονιά 3	%	Σύνολο	%
Καλή	5	15,2%	4	9,3%	10	25,6%	19	16,5%
Μέτρια	8	24,2%	12	27,9%	16	41,0%	36	31,3%
Κακή	5	15,2%	4	9,3%	8	20,5%	17	14,8%
Ερείπιο	15	45,5%	23	53,5%	5	12,8%	43	37,4%
Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%

Πίνακας 5-1. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

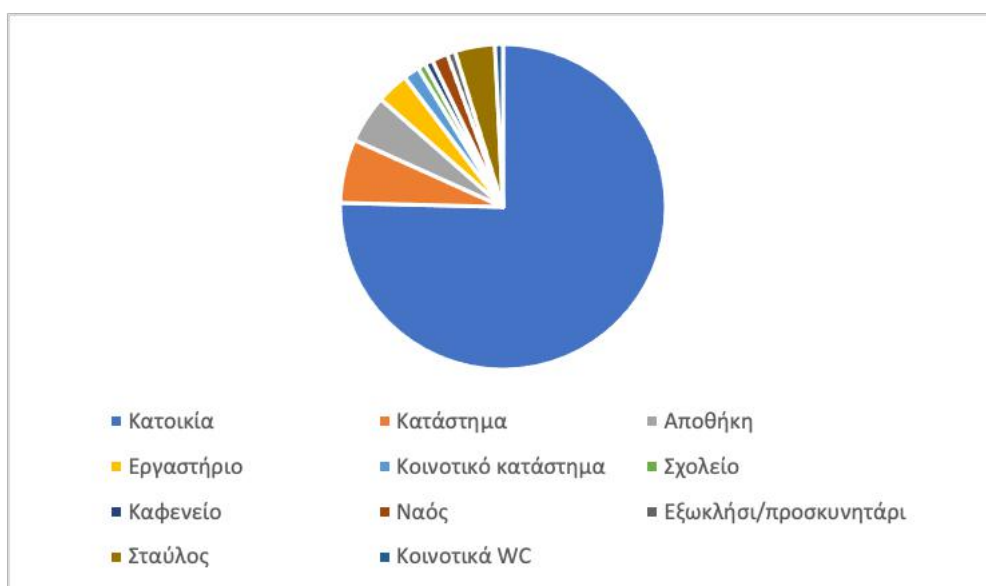

Γράφημα 5-1. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ως προς τη χρήση των κτιρίων, προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966), επικρατεί η κατοικία ενώ οι δημόσιες και εμπορικές λειτουργίες εντοπίζονται επάνω στον κεντρικό δρόμο ως το πλάτωμα της κρήνης και του Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Όλες οι δημόσιες χρήσεις του οικισμού (κοινοτικό κατάστημα, καφενείο, εκκλησίες) εντοπίζονται στην κεντρική Γειτονιά 3. Να σημειωθεί ότι οι χρήσεις κατεγράφησαν με βάσει τα δεδομένα τα οποία συλλέχθηκαν στο πεδίο με τις αποτυπώσεις και, συμπληρωματικά, από τις μαρτυρίες των κατοίκων.

Χρήσεις	Γειτονιά 1	Γειτονιά 2	Γειτονιά 3	Σύνολο
Κατοικία	23	40	32	95
Κατάστημα	6	1	1	8
Αποθήκη	3	2	1	6
Εργαστήριο	1		3	4
Κοινοτικό κατάστημα			2	2
Σχολείο	1			1
Καφενείο			1	1
Ναός			2	2
Εξωκλήσι/προσκυνητάρι	1			1
Σταύλος	4	1		5
Κοινοτικά WC			1	1

Πίνακας 5-2. Κατανομή των χρήσεων των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-2. Κατανομή των χρήσεων των κτιρίων της Βίνιανης προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Στην πλειοψηφία τους, τα κτίσματα οικοδομήθηκαν το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα (69 κτίρια, 60%) σύμφωνα με τις μαρτυρίες και τα στοιχεία του πεδίου. Σημαντικό είναι και το ποσοστό των κτισμάτων που χρονολογούνται τον 19ο αιώνα (30 κτίρια, 26%). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ελάχιστη παρουσία κτισμάτων του 19ου αιώνα στη Γειτονιά 1 και, ως αποτέλεσμα αυτού, η υψηλότερη από τον μέσο όρο συγκέντρωση εκεί κτιρίων του πρώτου ήμισυ του 20ού αιώνα.

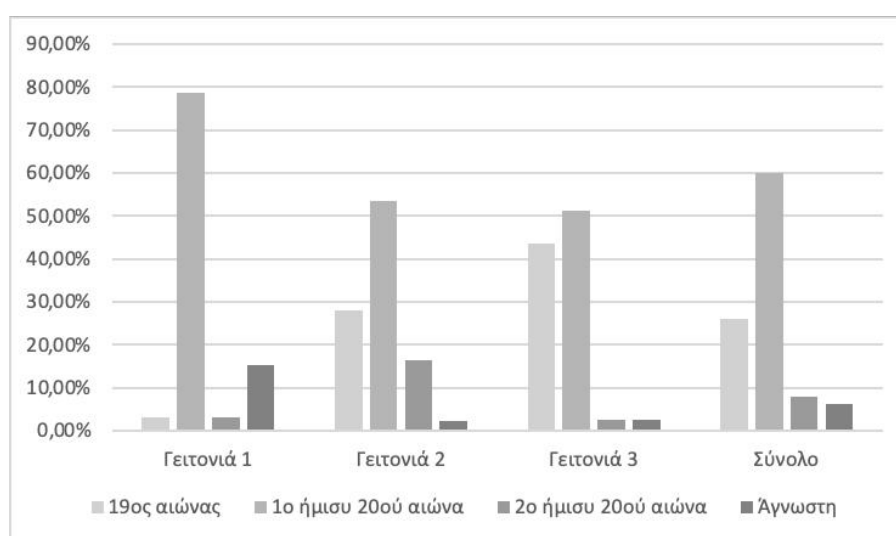
Η τεκμηρίωση της περιόδου κατασκευής πραγματοποιήθηκε μακροσκοπικά, με βάση τα χαρακτηριστικά της μορφής και της οικοδόμησης του κτιρίου ή και με βάση τις διηγήσεις των κατοίκων. Για δεκατέσσερα κτίρια κατέστη δυνατή η ακριβής χρονολόγηση καθώς

βρέθηκαν τεκμήρια αυτής (επιγραφές στους τοίχους ή στο υπέρθυρο ή στον αύλειο χώρο του κτίσματος).

Περίοδος Κατασκευής	Γειτονιά 1	%	Γειτονιά 2	%	Γειτονιά 3	%	Σύνολο	%
19ος αιώνας	1	3,0%	12	27,9%	17	43,6%	30	26,1%
1ο ήμισυ 20ού αιώνα	26	78,8%	23	53,5%	20	51,3%	69	60,0%
2ο ήμισυ 20ού αιώνα	1	3,0%	7	16,3%	1	2,6%	9	7,8%
Άγνωστη	5	15,2%	1	2,3%	1	2,6%	7	6,1%
Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%

Πίνακας 5-3. Κατανομή των κτιρίων της Βίνιανης ως προς την περίοδο κατασκευής τους ανά γειτονιά.

Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-3. Περίοδος κατασκευής των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου.

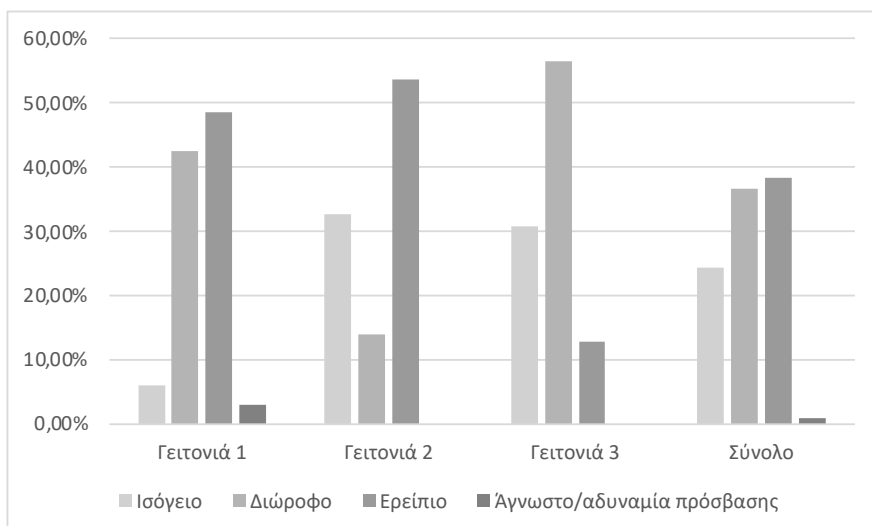
Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Η πλειοψηφία των διατηρούμενων σήμερα κτιρίων είναι διώροφα (42 κτίρια, 36%), με τη μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους να εντοπίζεται στις Γειτονιές 1 και 3.

Όροφοι κτιρίων	Γειτονιά 1	%	Γειτονιά 2	%	Γειτονιά 3	%	Σύνολο	%
Ισόγειο	2	6,1%	14	32,6%	12	30,8%	28	24,4%
Διώροφο	14	42,4%	6	14,0%	22	56,4%	42	36,5%
Ερείπιο	16	48,5%	23	53,5%	5	12,8%	44	38,3%
Άγνωστο/αδυναμία πρόσβασης	1	3,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,9%
Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%

Πίνακας 5-4. Κατανομή των κτιρίων της Βίνιανης ως προς τον αριθμό ορόφων ανά γειτονιά. Πηγή:

Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-4. Αριθμός ορόφων των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Ως προς τα υλικά κατασκευής, επικρατεί η λιθοδομή στον φέροντα οργανισμό και στις περιμετρικές διαμορφώσεις (μάντρες, αυλόθυρες, εξωτερικές κλίμακες) σε συνδυασμό με το ξύλο ως υλικό των στεγών, των πατωμάτων, των εσωτερικών κλιμάκων και των κουφωμάτων. Ωστόσο, οπτόπλινθοι και στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν-αρμέ) συναντώνται συμπληρωματικά με τα κύρια υλικά κατασκευής σε σημαντικό αριθμό κτιρίων. Το μπετόν-αρμέ συνυπάρχει στα κτίρια του Μεσοπολέμου με τις λιθοκτιστες τοιχοποιίες σε υπέρθυρα, δάπεδα και προβόλους εξωστών όπως και οι μεταλλικές διατομές στους εξώστες ή στα κουφώματα.

Ως προς την παθολογία των κτιρίων, εξετάστηκε η κατάρρευση στέγης (μερική ή ολική), τοίχων (μερική ή ολική) και πατωμάτων (μερική ή ολική) και η καταστροφή κουφωμάτων (μερική ή ολική).

Ολική κατάρρευση στέγης εντοπίζεται σχεδόν στα μισά κτίρια του οικισμού (53 κτίρια, 46% του συνόλου) και στην πλειοψηφία των κτιρίων της Γειτονιάς 2 (26 κτίρια, 60% των κτιρίων της γειτονιάς). Επιπλέον, μερική κατάρρευση στέγης εντοπίζεται σε 13 κτίρια (11% του συνόλου).

Κατάρρευση τοίχων εντοπίζεται σχεδόν στα μισά κτίρια του οικισμού (57 κτίρια, 49% του συνόλου). Επικρατεί η κατάσταση της μερικής κατάρρευσης αυτών (38 κτίρια, 33% του συνόλου). Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι ολική κατάρρευση τοίχων εντοπίζεται σχεδόν αποκλειστικά στη Γειτονιά 2 (17 κτίρια, 39% των κτιρίων της γειτονιάς).

Κατάρρευση πατωμάτων εντοπίζεται στα μισά κτίρια του οικισμού (58 κτίρια, 50% του συνόλου). Επικρατεί η κατάσταση της ολικής κατάρρευσης αυτών (47 κτίρια, 40% του συνόλου), με την πλειοψηφία αυτών να εντοπίζεται στη Γειτονιά 2 (25 κτίρια, 58% των κτιρίων της γειτονιάς).

Καταστροφή κουφωμάτων εντοπίζεται στην πλειοψηφία των κτιρίων του οικισμού (79 κτίρια, 68% του συνόλου). Είναι η πιο συνήθης βλάβη παθολογίας στα μη κατοικούμενα

κτίρια. Και σε αυτή την περίπτωση, η πλειοψηφία των κτιρίων με ολική καταστροφή κουφωμάτων εντοπίζεται στη Γειτονιά 2 (25 κτίρια, 58% των κτιρίων της γειτονιάς).

Όπως σημειώθηκε ήδη, στη Γειτονιά 2 συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός κτισμάτων σε ερειπιώδη κατάσταση, γεγονός που αιτιολογεί τα υψηλά ποσοστά βλαβών παθολογίας στην συγκεκριμένη χωρική ενότητα.

Παθολογία		Γειτονιά 1	%	Γειτονιά 2	%	Γειτονιά 3	%	Σύνολο	%
Κατάρρευση στέγης	Μερική	5	15,2%	6	14,0%	2	5,1%	13	11,3%
	Ολική	16	48,5%	26	60,5%	11	28,2%	53	46,1%
	Δεν εντοπ.	12	36,4%	11	25,6%	26	66,7%	49	42,6%
	Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%
Κατάρρευση τοίχων	Μερική	15	45,5%	13	30,2%	10	25,6%	37	32,2%
	Ολική	2	6,1%	17	39,5%	0	0,0%	19	16,5%
	Δεν εντοπ.	16	48,5%	13	30,2%	29	74,4%	59	51,3%
	Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%
Κατάρρευση πατωμάτων	Μερική	2	6,1%	7	16,3%	2	5,1%	11	9,6%
	Ολική	14	42,4%	25	58,1%	8	20,5%	47	40,9%
	Δεν εντοπ.	17	51,5%	11	25,6%	29	74,4%	57	49,6%
	Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%
Καταστροφή κουφωμάτων	Μερική	12	36,4%	11	25,6%	13	33,3%	36	31,3%
	Ολική	12	36,4%	25	58,1%	6	15,4%	43	37,4%
	Δεν εντοπ.	9	27,3%	7	16,3%	20	51,3%	36	31,3%
	Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%

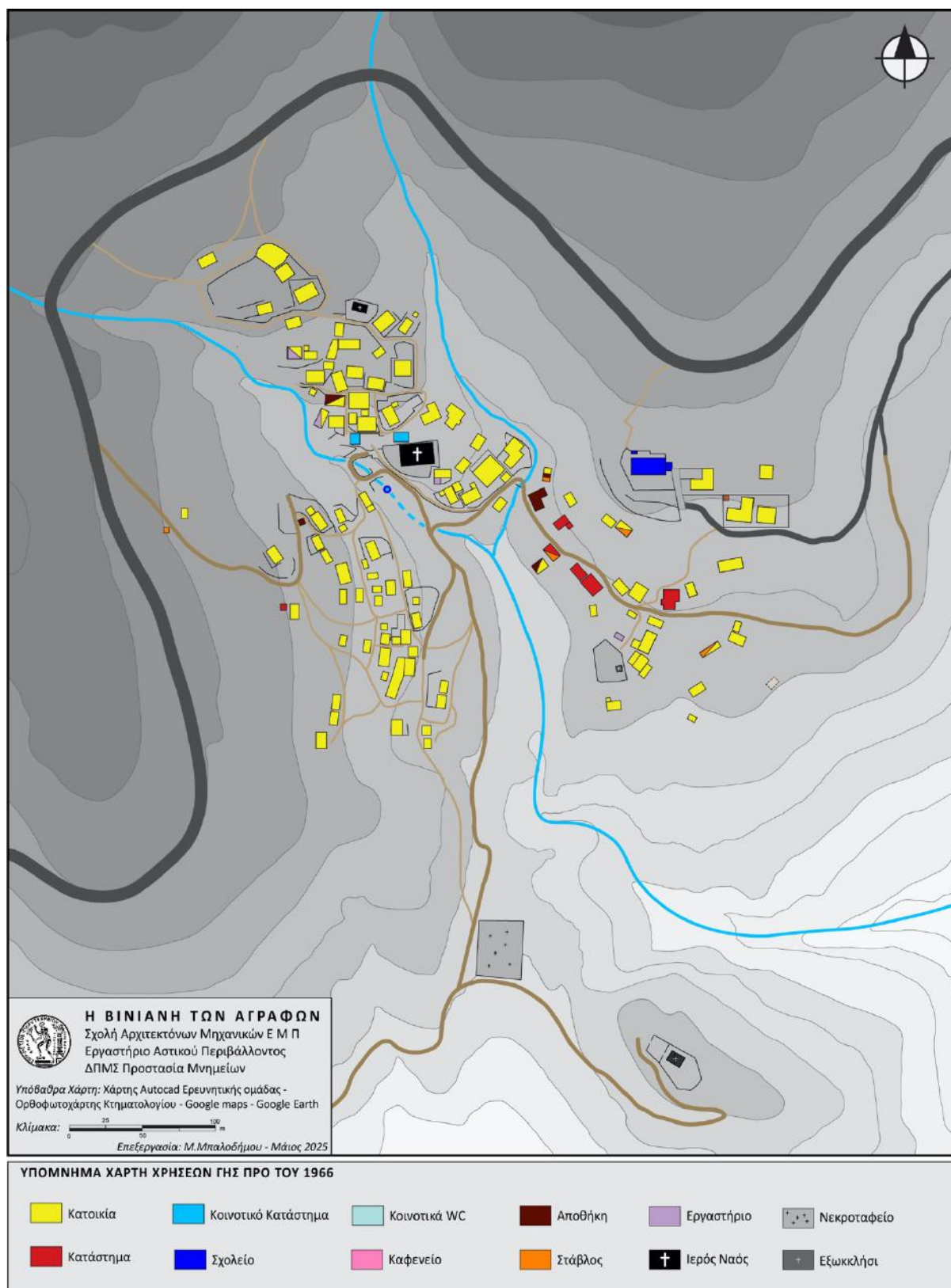
Πίνακας 5-5. Βλάβες παθολογίας των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Προσεγγίστηκε, επίσης, το ζήτημα των σημαντικών στατικών βλαβών σε κτίρια λόγω καθίζησης του εδάφους. Και σε αυτήν την περίπτωση, η διαφοροποίηση ανά γειτονιά είναι εμφανής. Το σύνολο σχεδόν των κτιρίων με ενδείξεις καθίζησης εντοπίζονται στην κεντρική Γειτονιά 3 όπως και στη Γειτονιά 2, και συγκεκριμένα στις περιοχές αυτών γύρω από τα ρέματα.

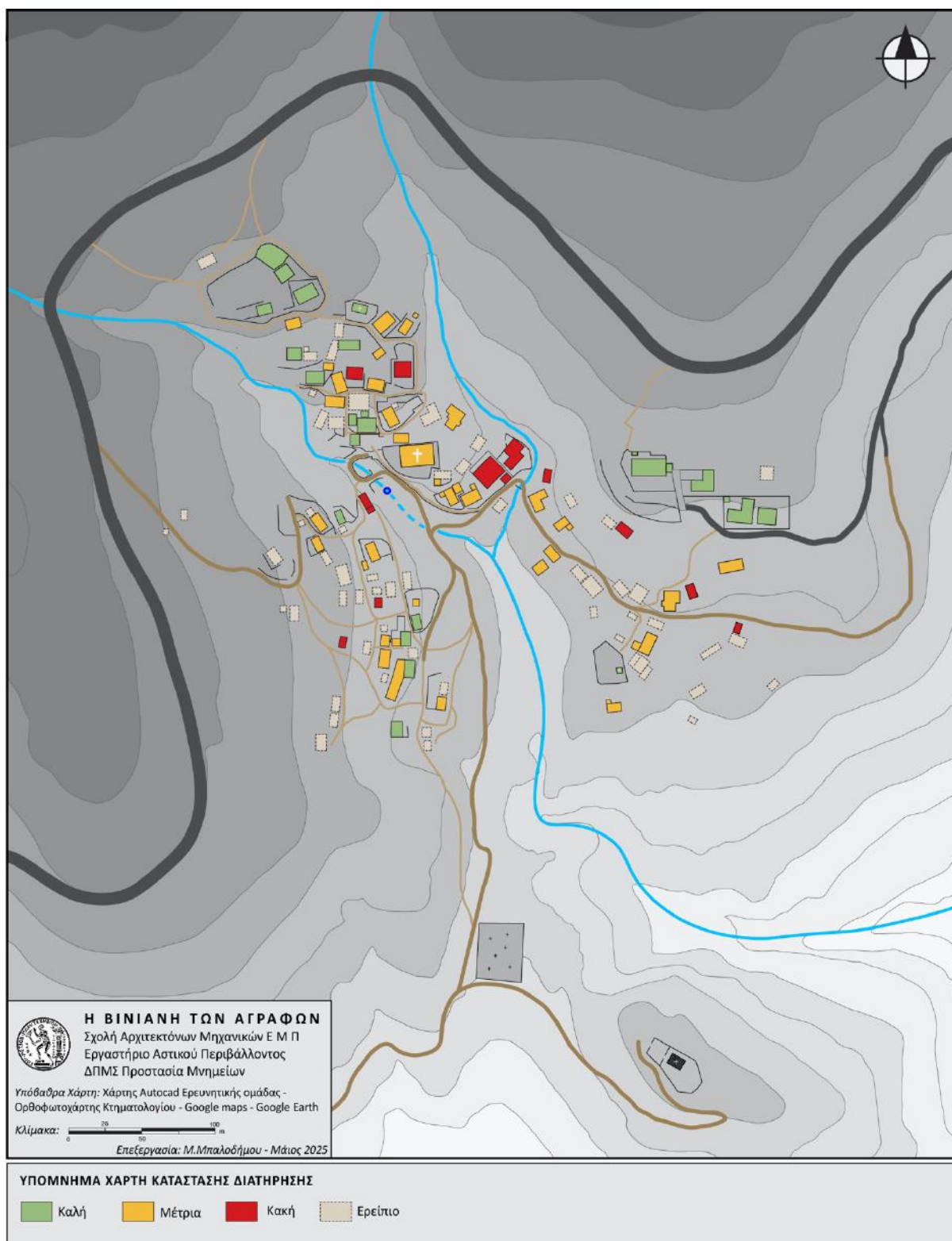
Καθίζηση	Γειτονιά 1	%	Γειτονιά 2	%	Γειτονιά 3	%	Σύνολο	%
Μερική	1	3,0%	11	25,6%	7	18,0%	19	16,5%
Ολική	0	0,0%	0	0,0%	1	2,6%	1	0,9%
Δεν εντοπίζεται	32	97,0%	32	74,4%	31	79,5%	95	82,6%
Σύνολο	33	100,0%	43	100,0%	39	100,0%	115	100,0%

Πίνακας 5-6. Καθίζηση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

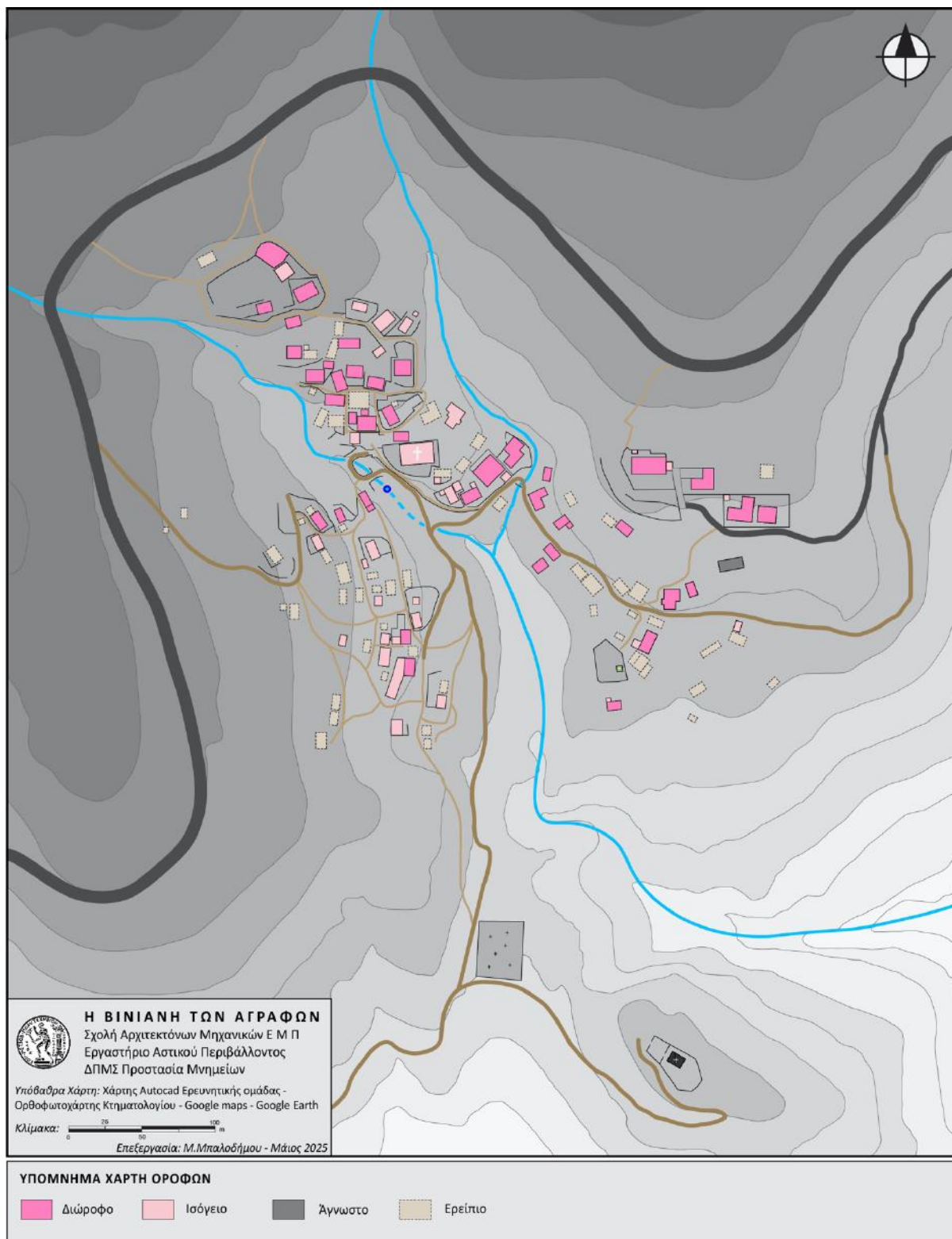
Ακολουθεί ο χάρτης με τις χρήσεις των κτιρίων της Βίνιανης προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966) καθώς και οι θεματικοί χάρτες (κατάστασης, ορόφων, περιόδου κατασκευής και προβλημάτων καθίζησης) που περιγράφουν την σημερινή εικόνα του οικισμού.

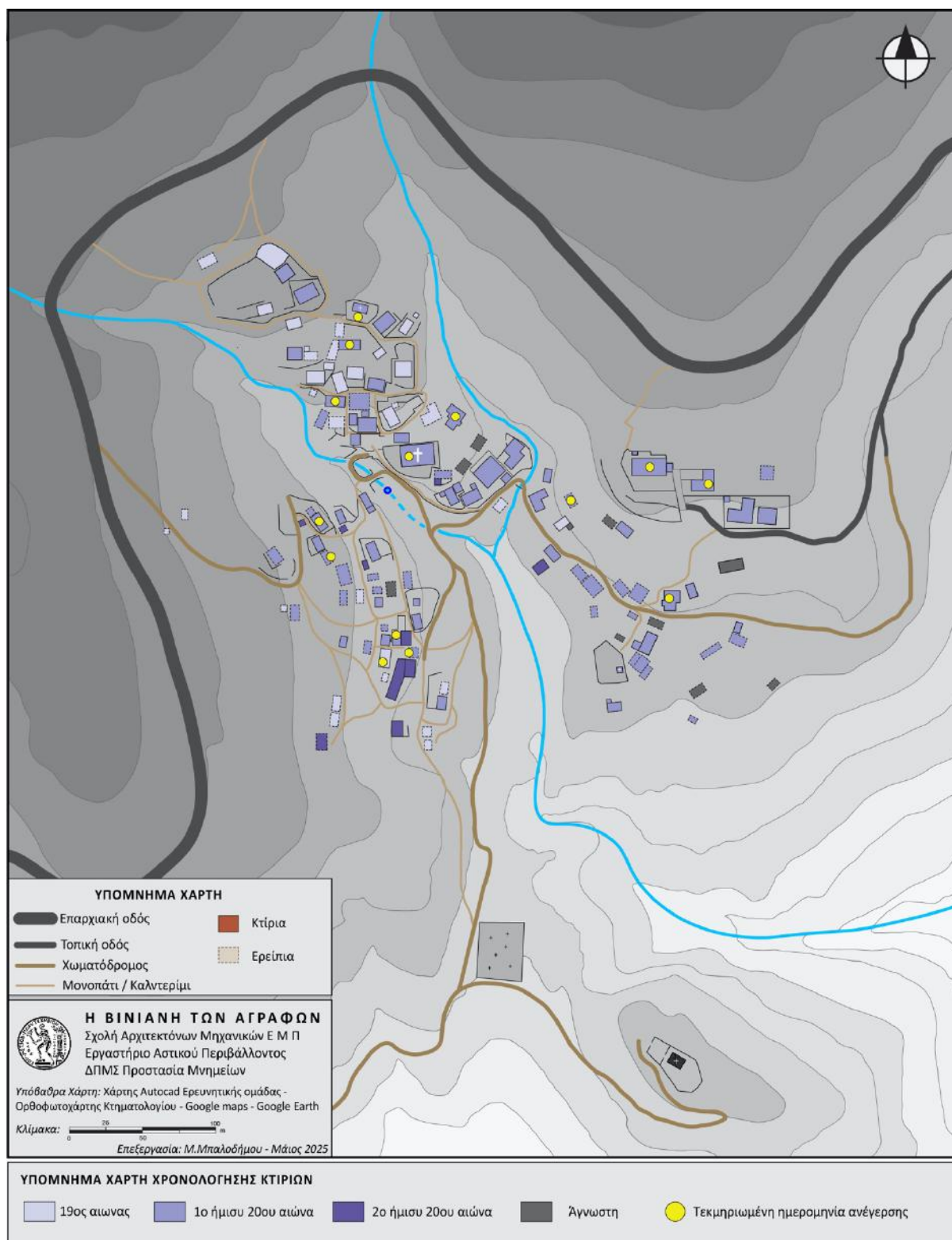
Χάρτης 5-1. Χρήσεις των κτιρίων της Βίνιανης προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αργ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

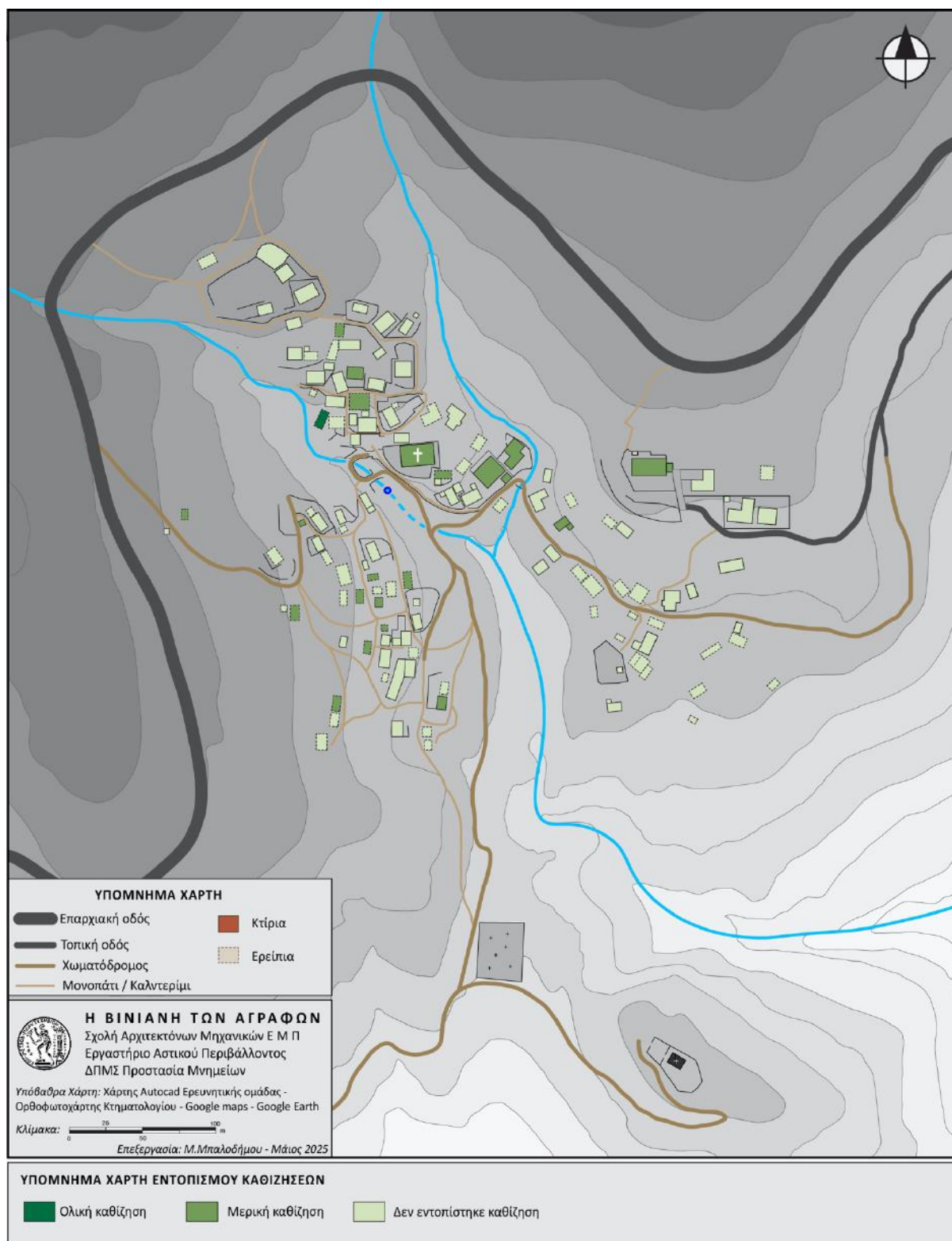
Χάρτης 5-2. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασιτιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-3. Αριθμός ορόφων των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-4. Περίοδος κατασκευής των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-5. Κτίρια με πρόβλημα καθίζησης στη Βίνιανη. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασιπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσικάτος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Επίλογος

Η παρούσα έκδοση αναδεικνύει τη Βίνιανη των Αγράφων ως έναν οικισμό με σημαντικά τοπιακά, χωρικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά ισχυρότατης ιστορικής, πολιτισμικής και πολιτικής ταυτότητας. Στο πρώτο κεφάλαιο τεκμηριώθηκε η μακρά ιστορική πορεία εξέλιξης του οικισμού, μέσω βιβλιογραφικών και πρωτότυπων πηγών. Παρουσιάστηκαν διεξοδικά οι πληθυσμιακές διακυμάνσεις, με έμφαση στον 20ό αιώνα, οι οποίες μαρτυρούν φάσεις πύκνωσης και φάσεις συρρίκνωσης του λεγόμενου οικιστικού διπόλου της Βίνιανης. Το δεύτερο κεφάλαιο εστίασε στις χωρικές διασυνδέσεις της ευρύτερης γεωγραφικής ενότητας Βίνιανη - Άγραφα - Ευρυτανία, επισημαίνοντας τις πολλαπλές ασυνέχειες του δικτύου υποδομών οι οποίες, σε μεγάλο βαθμό, δυσχεραίνουν την κατοίκηση ή επανακατοίκηση της περιοχής. Αναλύθηκε διεξοδικά η φυσική γεωγραφία της Βίνιανης, με τον ορεινό όγκο των Αγράφων, την πλούσια χλωρίδα και πανίδα, τα δάση και τα καταφύγια Άγριας Ζωής να διαμορφώνουν έναν τόπο με μοναδικά χαρακτηριστικά. Το τρίτο κεφάλαιο ανέλυσε το θεσμικό πλαίσιο προστασία του κτισμένου περιβάλλοντος, επιχειρώντας την ανάλυση της οικιστικής δομής της Βίνιανης. Αναλύθηκαν τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά συγκεκριμένων κτιρίων. Στο τέταρτο κεφάλαιο, συγκεντρώθηκε υλικό για την ανάλυση των σεισμών στις μεταλλαγές που βίωσε η Βίνιανη κατά τη δεκαετία του 1960. Η ανάλυση αυτή επέτρεψε την ανάλυση της σημερινής κατάστασης των δύο αυτών βασικών πόλων -της Νέας Βίνιανης και του παλαιού οικισμού- στο πέμπτο κεφάλαιο. Ειδικότερα, η ανάλυση επικεντρώθηκε στην υφιστάμενη κτιριακή υποδομή και στην αποτίμησή της.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε έφερε στο προσκήνιο τα σημάδια εγκατάλειψης του ιστορικού αυτού τόπου και επιχειρεί να τονίσει το λανθάνον δυναμικό του. Η εγκατάλειψη στάθηκε βασική αίτια ώστε να παραμείνει σχετικά αναλλοίωτος ο μορφολογικός χαρακτήρας της Βίνιανης, ενώ ο τόπος αναδύει μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα ενταγμένος σε ένα φυσικό τοπίο υψηλής ποιότητας. Το κτιριακό απόθεμα, τα παρόντα σημάδια της Ιστορίας, τα σημαντικά μνημεία, το Μουσείο της Εθνικής Αντίστασης, ο αρχαιολογικός χώρος Αγίου Γεωργίου, η γέφυρα του Μέγδοβα και το υψηλής ποιότητας ορεινό τοπίο αποτελούν τον λανθάνοντα πλούτο ο οποίος μπορεί να αναβιώσει το οικιστικό και τοπιακό σύμπλεγμα μέσα στο ευρύτερο πεδίο του Μέγδοβα και των Αγράφων.

Είναι ανάγκη ο παλαιός και ο νέος οικισμός να συνεχίσουν να ζουν, με μια σύγχρονη συνθήκη που να βασίζεται στην ανάδειξη και διαφύλαξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας τους, ως σημαντικότερο παράδειγμα τόπου ιστορικής μνήμης. Στην κατεύθυνση αυτή θα συμβάλει ο κατάλληλος αναπτυξιακός σχεδιασμός, με στόχο την αναβίωση και ανακατοίκηση της Βίνιανης, τη λειτουργική σύνδεση των δύο οικισμών -του παλαιού και του νέου, την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και οικιστικού τοπίου, τη δημιουργία υποδομών αλλά την ενίσχυση της επισκεψιμότητας και δημιουργία πολιτιστικών δράσεων και πολιτιστικών διαδρομών. Η άμεση και μακροπρόθεσμη απάντηση στο πρόβλημα των κατολισθήσεων και η διάσωση των υπαρχόντων αρχαιολογικών,

μεσαιωνικών και νεότερων μνημείων αποτελεί προϋπόθεση για την εκκίνηση οποιασδήποτε προσπάθειας ανάκαμψης.

Αντικείμενο του Ερευνητικού Προγράμματος του ΕΜΠ, πέραν της ανάλυσης η οποία παρουσιάζεται στην παρούσα έκδοση, ήταν η εκπόνηση Στρατηγικού Σχεδίου, το οποίο παρουσιάστηκε δημόσια και κατατέθηκε στις αρμόδιες τοπικές αρχές. Ο στρατηγικός σχεδιασμός θα συνδυάσει την ανάκαμψη της αγροτικής οικονομίας με ποιοτικά χαρακτηριστικά παραγωγής και μεταποίησης (γεωργία, δασική οικονομία, μελισσοκομία, κτηνοτροφία), των υπηρεσιών ποιοτικού τουρισμού (περιγηγνητικού, πολιτιστικού και ιστορικού) μικρής κλίμακας με ταυτόχρονη άρση του γεωγραφικού αποκλεισμού μέσω βασικών κοινωνικών υποδομών εκπαίδευσης, πρόνοιας, υγείας και επικοινωνίας.

Το ερευνητικό έργο «Βίνιανη των Αγράφων» ολοκληρώθηκε από μία πολυμελή πανεπιστημιακή ομάδα, στην οποία συμμετείχαν εθελοντικά οκτώ καθηγητές/τριες του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, δύο του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, πέντε υποψήφιοι διδάκτορες και μεταδιδακτορικοί ερευνητές/τριες, οκτώ προπτυχιακοί και εικοσιδύο μεταπτυχιακοί σπουδαστές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, οι τελευταίοι με τις ειδικότητες αρχιτεκτόνων, πολιτικών μηχανικών, τοπογράφων μηχανικών και αρχαιολόγου.

Το συνολικό μέγεθος και οι ειδικότητες της πολυεπιστημονικής ομάδας έδωσε τη δυνατότητα υλοποίησης ενός ιδιαίτερα φιλόδοξου επιστημονικού εγχειρήματος. Η Βίνιανη, η τοπική κοινωνία και η αυτοδιοίκηση, μέσω αυτής της μεγάλης κλίμακας πρωτότυπης έρευνας, διαθέτει το Στρατηγικό Σχέδιο για τη δρομολόγηση έργων και δράσεων που θα φέρουν την ανάσχεση της παρακμής, θα ανασύρουν τη Βίνιανη από την αφάνεια και θα οδηγήσουν στην αναγνώριση του σημαντικού ρόλου τον οποίο διαδραμάτισε σε μία κρίσιμη στιγμή της ελληνικής ιστορίας, ως «Πρωτεύουσα του Βουνού» και έδρα της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944.

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 0-1. Τεκμηριωτική φωτογραφία με λήψη από drone στον παλιό οικισμό της Βίνιανης,

Εικόνα 0-2. Παλιός οικισμός Βίνιανης. Απόσπασμα ορθοφωτοχάρτη του Κτηματολογίου.

Εικόνα 0-3. Ορθοφωτοχάρτης της κορυφής του λόφου Αγίου Γεωργίου.

Εικόνα 0-4. Τοπογραφικές απεικονίσεις του οικιστικού δίπολου της Βίνιανης (αριστερά) και τοπογραφική και πολεοδομική αναλυτική καταγραφή κτιρίων στον παλιό οικισμό της Βίνιανης (δεξιά).

Εικόνα 1-1. Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-2. Η κορυφή του λόφου Αγίου Γεωργίου. Διακρίνεται ο μικρός ναός του 1955, και ο νεότερος περίβολος. Πηγή: Ορθοφωτογραφία ερευνητικής ομάδας ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-3. Η λιθοσωρός με τα ίχνη της τοιχοποιίας (ημιλαξευμένοι και λαξευμένοι δομικοί λίθοι) του μικρού ναού του Αγίου Νικολάου στη θέση «Τσουκνίδες», στη νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-4. Τα ίχνη του οχυρού περιβόλου στον λόφο του Αγίου Γεωργίου. Κάτω από αυτόν στα ανατολικά αναφέρεται η ύπαρξη ερειπίων του παλαιότερου ναού τα οποία καταστράφηκαν με την πρόσφατη διάνοιξη του αγροτικού δρόμου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-5 και Εικόνα 1-6. Θεμελιώσεις κτισμάτων στη θέση «Τσουκνίδες» του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-7. Θραύσματα κεραμιδιών τα οποία εντοπίστηκαν επιφανειακά διάσπαρτα στη θέση «Τσουκνίδες» του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-8 και Εικόνα 1-9. Εκτεταμένες θεμελιώσεις κτιρίων υπό μορφή σωρών ερειπίων βρίσκονται διάσπαρτες επιφανειακά στον λόφο μαζί με κεραμική. Η αγροτική οδός και η διάβρωση του εδάφους κατέστρεψαν αρκετά τμήματά τους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-10. Βίνιανη Ευρυτανίας. Λόφος Αγίου Γεωργίου. Τμήμα του ελληνιστικού τείχους το οποίο εντοπίστηκε και δημοσιεύθηκε το 1986-1987 από την αρχαιολογική αποστολή του Aetolian Studies Project των πανεπιστημίων της Ουτρέχτης και το Leuven. Πηγή: ΑΔ 42 (1987).

Εικόνα 1-11. Τα κατάλοιπα του ελληνιστικού τείχους του Αγίου Γεωργίου στη σημερινή τους κατάσταση. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-12. Εντοιχισμένο τμήμα αρχαίου μέλους με κόσμηση ταινίας ανάγλυφων καρδιάσχημων κισσόφυλων όπως εντοπίστηκε από την αρχαιολογική ομάδα του Aetolian Studies Project και δημοσιεύθηκε το 1986-1987. Πηγή: ΑΔ 42 (1987): Μέρος Β' 1 - Χρονικά Πίν. 140 α.

Εικόνα 1-13. Το ίδιο μαρμάρινο μέλος στη σημερινή του κατάσταση στην ίδια θέση, είναι εντοιχισμένο στον περίβολο του νεκροταφείου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-14. Αρχαίο αρχιτεκτονικό μέλος κτιρίου με ορθογωνική στενή γλυφή δίπλα στο ελληνιστικό τείχος του Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-15. Αρχαίο λεβητόσχημο αρχιτεκτονικό μέλος με ταινία οδόντων, το οποίο μεταφέρθηκε πρόσφατα από τον λόφο Αγίου Γεωργίου και τοποθετήθηκε δίπλα στο μνημείο της Νέας Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-16. Τα αρχαία ίχνη, όπου αυτά εντοπίζονται στον λόφο Αγίου Γεωργίου και στο νεκροταφείο της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-17. Το νεκροταφείο της Βίνιανης στη βάση του λόφου Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-18. Η πύλη του νεκροταφείου της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-19. Βίνιανη Ευρυτανίας. Ζωγραφικός πίνακας της Ιωάννας (Γιάννας) Ξέρα.

Εικόνα 1-20. Σε κάποιο σπίτι της Βίνιανης, ο ζωγράφος Βάλιας Σαμαρτζίδης ζωγραφίζει τον αντάρτη μαυροσκούφη Λέοντα υπό το βλέμμα του Άρη Βελουχιώτη, ενώ ο Σπύρος Μελετζής αποθανατίζει τη σκηνή. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 80.

Εικόνα 1-21 και Εικόνα 1-22. Συνεδρίαση του Πολιτικού Συμβουλίου της Π.Ε.Ε.Α. τον Μάιο 1944 στους Κορυσχάδες. Φωτό: Σπύρος Μελετζής.

Εικόνα 1-23. Βίνιανη. Συγκέντρωση στελεχών της Π.Ε.Ε.Α. στη Βίνιανη. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 61.

Εικόνα 1-24. Στον γιορτασμό της Πρωτομαγιάς 1944 αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. παρουσιάζουν όπλα στον πρόεδρο της Π.Ε.Ε.Α. Αλέξανδρο Σβώλο στην αυλή του δημοτικού σχολείου της Βίνιανης. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 75.

Εικόνα 1-25. Ο σπουδαστής του Πολυτεχνείου Νείλος Μαστραντώνης με το αντάρτικο ψευδώνυμο «Κλέαρχος» στα αλώνια της Βίνιανης την άνοιξη του 1944. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς συνελήφθη από τους Γερμανούς μεταφέροντας προκηρύξεις στη Λαμία και εκτελέστηκε. Πηγή: Αρχείο Γιώργη Μπελαβίλα.

Εικόνα 1-26. Κάτοικοι της Βίνιανης στη γιορτή της 25ης Μαρτίου 1944 με φόντο τα χιονισμένα Άγραφα. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 60.

Εικόνα 1-27. Ο Άρης Βελουχιώτης και ο Μπάμπης Κλάρας με αντάρτες της Σχολής Αξιωματικών του Ε.Λ.Α.Σ. στη «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων στη Βίνιανη. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 81.

Εικόνα 1-28. Ένα μοναδικό ιστορικό τεκμήριο αποτυπώνεται στη στρατιωτική αεροφωτογραφία της Βίνιανης η οποία ελήφθη στις 7 Σεπτεμβρίου 1946. Διακρίνεται σχεδόν το σύνολο των κτιρίων μεταξύ των οποίων και το Δημοτικό Σχολείο μετά τη

διπλή πυρπόληση από τις δυνάμεις κατοχής. Τα κτίρια είναι ασκεπή, καθώς η φωτιά έχει αφήσει μόνο τους πέτρινους τοίχους.

Εικόνα 1-29. Στον χάρτη του ΓΕΣ αποτυπώνονται οι περιοχές δράσης του Δ.Σ.Ε. την άνοιξη του 1948. Διακρίνονται οι εκτεταμένες περιοχές της Ρούμελης και των Αγράφων ανάμεσα στις οποίες βρισκόταν η Βίνιανη. Πηγή: «Γενική διάταξις των κ/σιμμοριακών δυνάμεων κατά την άνοιξιν του 1948...», Γενικό Επιτελείον Στρατού, Δ/σις Ιστορίας Στρατού στο Apostolos Patelakis, *Războiul civil din Grecia (1946 – 1949) și emigranții politici greci în România (1948 – 1982)*, Cetatea de Scaun, București, 2017.

Εικόνα 1-30. Η αφιερωματική πινακίδα στον Ταξίαρχο Δημήτριο Μαρκόπουλο στη γέφυρα του Μέγδοβα, κατεστραμμένη σήμερα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 1-31. Κατασκευή φράγματος Πλαστήρα 1959. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ.

Εικόνα 1-32. Κατασκευή φράγματος Κρεμαστών 1963-1965. Φωτό: Κώστας Μπαλάφας. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ.

Εικόνα 2-1. Τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού E4 στην ευρύτερη περιοχή της Βίνιανης. Πηγή: «Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4». <https://www.trailpath.gr/eurwpaiko-monopati-e4/>.

Εικόνα 2-2. Η κοιλάδα του Μέγδοβα και τα Άγραφα από τη Βίνιανη προς βορρά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 2-3. Το ανάγλυφο των Αγράφων και το οικιστικό δίπολο της Βίνιανης δίπλα στο φαράγγι του Μέγδοβα.

Εικόνα 2-4. Το σύμπλεγμα των τριών επάλληλων οικισμών, του λόφου Αγίου Γεωργίου, του παλαιού οικισμού της Βίνιανης και της Νέας Βίνιανης (Λιβιάδια).

Εικόνα 2-5. Η τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών στον ποταμό Αχελώο. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Εικόνα 2-6. Ο ποταμός Μέγδοβας κυλάει στο βάθος των κοιλάδων των Αγράφων. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Εικόνα 2-7. Κοπάδι αιγών σε μικρό λιβάδι επάνω από τη λίμνη Κρεμαστών. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Εικόνα 2-8. Δάσος κωνοφόρων στα Άγραφα. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Εικόνα 2-9. Οικοσύστημα της Βίνιανης με τα ανθρωπογενή του στοιχεία: Ερείπια, καλλιέργειες και μικρό κοπάδι αιγοπροβάτων. Φωτό: Δημήτρης Γερονίκος.

Εικόνα 2-10. Η περιοχή Natura «ORI AGRAFA - GR2430002». Πηγή: <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=GR2430002>

Εικόνα 2-11. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 267 στρ. στη θέση «Προφήτης Ηλίας». Πηγή: ΦΕΚ 78/Δ/10.02.06, Απόφαση 218/06.

Εικόνα 2-12. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 610 στρ. στη θέση «Κουκουρούντζος». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 305/06.

Εικόνα 2-13. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 331 στρ. στη θέση «Αηλιάς – Κάτω Βαλαώρα». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 306/06.

Εικόνα 2-14. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 729 στρ. στη θέση «Κερασχωρι-Καυκή». Πηγή: ΦΕΚ 80/Δ/10.02.06, Απόφαση 307/06.

Εικόνα 2-15. Η οριοθέτηση του Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 400 στρ. στη θέση «Παλαιοχώρι». Πηγή: ΦΕΚ 104/Δ/13.02.06, Απόφαση 245/06.

Εικόνα 2-16. Τα Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ) στον ορεινό όγκο των Αγράφων. Πηγή: «Καταφύγια Άγριας Ζωής στην Ελλάδα», <https://www.geogreece.gr/refuge.php>.

Εικόνα 2-17. Η μονότοξη γέφυρα στο φαράγγι του Μέγδοβα σε φωτογραφική λήψη από τη Βίνιανη. Συνέδεε την ανατολική με τη δυτική Ευρυτανία στη διαδρομή από το Καρπενήσι προς το Αγρίνιο. Δεν έχει χρονολογηθεί, αλλά η κατασκευή της πιθανολογείται να έγινε τον 17ο αιώνα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 2-18. Carte de la Grèce à l'échelle de 1/900.000, servant de Tableau d'Assemblage à la Grande Carte en 20 feuilles. Publiée par le Dépôt de la Guerre, Paris 1852.

Εικόνα 2-19. Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, κλίμακα 1/300.000, Καισαροβασιλικό Στρατ. Γεωρ. Ινστιτούτο, Βιέννη 1884 (Φύλλο III). Πηγή: Αρχείο Αντιστράτηγου Σ.Δ. Μπαλοδήμου.

Εικόνα 2-20. Το ορεινό τοπίο των Αγράφων και η χιονισμένη κορυφή του Τυμφρηστού από τη Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 2-21. Το Βελούχι (Τυμφρηστός) ζωγραφισμένο από τα υψώματα της Βίνιανης. Σχεδιάστηκε από τον Δημήτρη Μεγαλίδη, σκηνοθέτη του κινηματογραφικού συνεργείου στο Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ από τον Οκτώβριο του 1943. Αποτελεί το πρώτο σχέδιο στο Λεύκωμα του Αγώνα που δημοσιεύθηκε τρία χρόνια αργότερα. Πηγή: Μεγαλίδης Δημήτρης, Λεύκωμα Αγώνα. Σχέδια-Λιθογραφίες-Ξυλογραφίες, Αθήνα 1946.

Εικόνα 2-22. Η μοναδική μάλλον φωτογραφία που διασώζει ως εικόνα το εναέριο «καρέλι» με τον ξύλινο κλωβό και το συρματόσχοινο για τη διάβαση του Μέγδοβα ελήφθη από τον Σπύρο Μελετζή το 1943 κατά τη διάρκεια μεταφορών ανεφοδιασμού του Ε.Λ.Α.Σ. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 52.

Εικόνα 2-23. Η νέα μεταλλική γέφυρα τύπου Μπέιλι στον Μέγδοβα. Κατασκευάστηκε από τον στρατό το 1947. Σε απόσταση 50 περίπου μέτρων στα κατάντη, το «καρέλι» -ο εναέριος κλωβός μεταφοράς-διέσχιζε το ποτάμι. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-1. Η αναοριοθέτηση του Ιστορικού Τόπου της Βίνιανης (ΦΕΚ 858/Δ/2021).

Εικόνα 3-2. Ο Ιστορικός Τόπος της Βίνιανης και το μνημείο του Παλαιού Σχολείου Βίνιανης στο Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο. Πηγή: <https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/>

Εικόνα 3-3. Στην αεροφωτογραφία της Βίνιανης του 1946 διακρίνεται ο οικισμός στην πλήρη ανάπτυξή του (επάνω δεξιά), η μεγάλη περιμετρική ζώνη «κήπων» και χωραφιών, τα αποψιλωμένα από βλάστηση βουνά λόγω της υλοτομίας και της βόσκησης. Ο Μέγδοβας κάτω δεξιά και τα δύο μονοπάτια τα οποία συνέδεαν τη Βίνιανη με τα Λιβάδια, τον Μέγδοβα και το γύρω οικιστικό δίκτυο Πηγή: Α/Φ W_BW_46_935509_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_7000_1946/09/07. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Εικόνα 3-4. Βίνιανη. Πρώτη πρωτεύουσα της Ελεύθερης Ελλάδας. Με αυτή τη φωτογραφία του 1943-1944, η οποία έχει ληφθεί από τον Άγιο Γεώργιο διασώζεται με μοναδικό τρόπο η εικόνα ενός ζωντανού ορεινού οικισμού στην τελευταία φάση της άνθησής του. Το χωριό είχε περισσότερα από εκατό οικήματα, πεντακόσιους κάτοικους, συγκροτημένες γειτονίες, κήπους και καλλιέργειες οι οποίες περιβάλλουν την οικιστική ζώνη και κατεβαίνουν ως χαμηλά στο ρέμα. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 57.

Εικόνα 3-5. Στην έδρα της Π.Ε.Ε.Α. Μετά από μια συγκέντρωση στελεχών στην μικρή πλατεία μπροστά από το κοινοτικό κατάστημα της Βίνιανης. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 68.

Εικόνα 3-6. Στον ίδιο χώρο μιλάει ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, εκ των στρατιωτικών ηγετών του Ε.Λ.Α.Σ. σε συγκέντρωση ανταρτών. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 69.

Εικόνα 3-7. Στο απόσπασμα της αεροφωτογραφίας της Βίνιανης του 1946 διακρίνεται ο οικισμός, πυρπολημένος (στα περισσότερα κτίρια υπάρχουν μόνο τοίχοι ενώ οι στέγες έχουν καταστραφεί). Διακρίνεται επίσης η ζώνη των «κήπων» και των χωραφιών η οποία καταλαμβάνει όλη την περίμετρο του οικισμού. Πηγή: Α/Φ W_BW_46_935509_ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΗ_7000_1946/09/07. Εθνικό Κτηματολόγιο.

Εικόνα 3-8. Ο Ιερός Ναός των Δώδεκα Αποστόλων στο κέντρο της Βίνιανης. Ο περίβολός του είναι ο κύριος δημόσιος χώρος σήμερα στον οικισμό. Πίσω από τον ναό διακρίνεται το ημιτελές κοινοτικό κατάστημα το οποίο στέγαζε τηλεφωνείο στο ισόγειο και επρόκειτο να στεγάσει ξενώνα στον όροφο. Κατασκευάστηκε μετά τον πόλεμο και δεν ολοκληρώθηκε. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-9. Διώροφα και ημιδιώροφα κτίρια στη Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-10. Εργοστάσιο «Ahirkari Timber Factory» στην Κωνσταντινούπολη, κατάλογος του 1906. Ξύλινα τυποποιημένα διακοσμητικά στοιχεία απόληξης στεγών και κάγκελα, αντίστοιχα αυτών που εντοπίστηκαν στη Βίνιανη. Πηγή: Acar D., 2017.

Εικόνα 3-11. Διακοσμητικό ανάγλυφο; ρόδακας σε δόμο παραστάδας εξώθυρας και σφυρήλατος μεταλλικός σύνδεσμος «φουρκέτα», αγκύρωσης της ξύλινης κάσας. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-12. Ξύλινα κιγκλιδώματα και κρεμαστοί νεροσταλάκτες με μορφή σταγόνας σε στεγασμένο εξώστη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-13. Νότια όψη του Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Ο ναός οικοδομήθηκε το 1650-1655 και καταστράφηκε πιθανόν κατά τον 19ο αιώνα για να ξανακτιστεί το 1925,

όπως αναφέρεται σε επιτοίχια επιγραφή στον περίβολο. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε τον 18ο αιώνα, πιθανώς το 1779. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-14. Δυτική όψη του Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Ο ναός οικοδομήθηκε το 1650-1655 και καταστράφηκε πιθανόν κατά τον 19ο αιώνα για να ξανακτιστεί το 1925, όπως αναφέρεται σε επιτοίχια επιγραφή στον περίβολο. Το κωδωνοστάσιο κτίστηκε τον 18ο αιώνα, πιθανώς το 1779. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-15. Η Ζωοδόχος Πηγή της Βίνιανης. Φωτό: © Γρηγόρης Αντωνίου. Πηγή: Δήμος Αγράφων.

Εικόνα 3-16. Το πλάτωμα και η «Φιάλη» των Αγίων Αναργύρων. Το πλάτωμα χρησιμοποιήθηκε για γυμναστικές επιδείξεις του σχολείου και για υπαίθριες προβολές κινηματογράφου από τον στρατό μετά τον πόλεμο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-17. Μεσημβρινή όψη του Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης με τις προτομές των υπουργών της «Κυβέρνησης του Βουνού». Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-18. Η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της «Κυβέρνησης του Βουνού» με επικεφαλής τον στρατηγό Στέφανο Σαράφη, εισέρχεται στο Δημοτικό Σχολείο της Βίνιανης με τιμητικό άγημα ανταρτών την Πρωτομαγιά του 1944. Πηγή: Μελετζής Σ. (2002). Με τους αντάρτες στα βουνά. Αθήνα: Ιδιωτική, σελ. 77.

Εικόνα 3-19. Τα τυπολογικά σχέδια (κάτοψη, μεσημβρινή και ανατολική όψη) του Υπουργείου Παιδείας για τα διτάξια ορεινά σχολεία. Η τυπολογία αυτή εφαρμόστηκε στο σχολείο της Βίνιανης. Τα σχέδια του κρατικού προγράμματος σχολικής στέγης του 1930 δημοσιεύθηκαν στην έκδοση του 1938 του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Πηγή: ΤΕΕ (1938). Τα νέα σχολικά κτίρια, Αθήναι.

Εικόνα 3-20. Οικία Νικόπουλου. Διαμήκης τομή. Πηγή: Θεοδωράκογλου Ε. (Αρχ. Μηχ.), Μαντέλου Β. (Αρχ. Μηχ.), Φλώρου Ε. (Πολ. Μηχ.), Χούμα Ν. (Αρχ. Μηχ.) Μελέτη Αποκατάστασης Οικίας Νικόπουλου στη Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-21. Οικία Αλατάρη και Καφέ-Παντοπωλείο «Ελβετία». Αξονομετρική τομή και όψεις. Πηγή: Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023

Εικόνα 3-22. Οικία Ε. Καραγεώργου. Πλάγια όψη. Πηγή: Βιέννα Αργυρή (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Ζαχαράκη Άννα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κονδύλη Ζωή (Αρχιτέκτων Μηχ.), Σάκκα Νικολέττα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Λασπιά Βασιλική (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Σπυριδάκη Ολυμπία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Στεφανή Αθηνά (Αρχιτέκτων Μηχ.), Χρήστου Δήμητρα (Πολιτικός Μηχ.) Αρχοντικό Ε.Καραγεώργου, Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-23. Οικία «του Σβώλου». Πλάγια όψη. Πηγή: Βερικάκη Αργυρώ (Αρχιτέκτων Μηχ.), Μπαρμπουνάκη Μαρία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Τσιρώνη Δέσποινα (Αρχιτέκτων Μηχ.)

Κτήριο 15, Οικισμός Βίνιανη Ευρυτανίας. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-24. Το ισόγειο κοινοτικό κατάστημα και η Οικία «του Σβώλου» στην κεντρική γειτονιά της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-25. Οικία «του Δασκάλου». Αξονομετρική τομή και όψεις. Πηγή: Γουγούλα Κωνσταντίνα, Καλυφόμεματος Παύλος, Ροβήλος Παναγιώτης, Ροζανή Γεωργία (Αρχιτέκτονες Μηχ.) Το σπίτι του δασκάλου στην παλαιά Βίνιανη. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Εικόνα 3-26. Διώροφο κτίριο -Οικία Καραγεώργου- (αριστερά), ημιδιώροφο κτίριο με εξωτερικό κλιμακοστάσιο (κέντρο), διώροφο κτίριο με εξωτερικό κλιμακοστάσιο (δεξιά-Οικία «του Δασκάλου»). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-27. Οι διαδοχικοί τοίχοι αντιστήριξης στο κεντρικό πλάτωμα με ιδιαίτερα μεγάλο ύψος, συγκροτούν και συγκρατούν τον πυρήνα του οικισμού. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-28. Οικία Καραγεώργου. Διακρίνεται ο τοίχος αντιστήριξης στο όριο της ιδιοκτησίας, του οποίου τμήμα έχει καταρρεύσει. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-29. Τρίστρωτες τοιχοποιίες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-30. Γωνιόλιθοι με αδρά λαξευμένα πρόσωπα με λαξευτή διακοσμητική ταινία στην περίμετρό τους (αριστερά), γωνιόλιθοι με επιμελημένη λάξευση σε όλη την επιφάνεια των προσώπων τους (δεξιά). Στο ανώτερο τμήμα της γωνίας υπάρχει διακοσμητικό μοτίβο σε γωνιόλιθο καθώς και η ημερομηνία κατασκευής του κτιρίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-31. Αργολιθοδομές με γκρι λίθους και λευκούς γωνιόλιθους. (περιοχή Οικίας «του Δασκάλου»). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-32. Γωνίες κτιρίων ενισχυμένες με μεγαλύτερη επιφάνεια λίθων με λαξευτά πρόσωπα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-33. Ημιλαξευτές προεξέχουσες ζώνες στο επίπεδο των πατωμάτων σε δύο κτίρια του οικισμού. Αριστερά η Οικία Καραγεώργου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-34. Ξύλινοι διαχωριστικοί τοίχοι από μπαγδατί στο όροφο (αριστερά-Οικία «του Δασκάλου» και κέντρο-Οικία «του Σβώλου») και στο ισόγειο (δεξιά-Οικία Νικόπουλου). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-35. Οικία Νικόπουλου: α) κάτοψη ορόφου, β) άποψη από ΝΔ και γ) άποψη από Α. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-36. Διαμόρφωση ανωφλίων και παραστάδων παραθύρων με χθαμαλό τόξο πάνω από το ξύλινο πρέκι αριστερά και μόνο με ξύλινο πρέκι κέντρο και δεξιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β.

Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-37. Ξύλινες θύρες κύριων εισόδων -Οικία Καραγεώργου, Οικία Σβώλου κ.α.).

Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-38. Αυλόπορτες κατασκευασμένες με παραστάδες από λίθους με λαξευτά πρόσωπα. Το ανώτερο τμήμα τους στην περιοχή του ανωφλίου έχει αντικατασταθεί με πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-39. Ξύλινα πατώματα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-40. Στέγες κτιρίων της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, Κ. Γουγούλα, Π. Καλυφόμματος, Π. Ροβήλος, Γ. Ροζανή, μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-41. Κεραμίδια από τα κεραμοποιεία Δηλαβέρη του Πειραιά και Τσαλαπάτα του Βόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-42. Οροφές στις οικίες Νικοπούλου, Σβώλου, Καραγεώργου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-43. Ξύλινοι εξώστες με ξύλινα και μεταλλικά κάγκελα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-44. Ο καλύτερα διατηρημένος ξύλινος εξώστης της Οικίας «του Σβώλου» (αριστερά). Εξώστες από οπλισμένο σκυρόδεμα που αντικατέστησαν ξύλινους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-45. Ξύλινα στέγαστρα με ξυλόγλυπτες διακοσμητικές «σταγόνες» οι οποίες είχαν και χρήση νεροσταλάκτη, επάνω από κύριες εισόδους. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-46. Χαρακτηριστική εικόνα του ρέματος της δεκαετίας 1980. Διακρίνεται η μικρή γέφυρα, το μονοπάτι και το ισόγειο κτίσμα ταβέρνας-ψησταριάς στα ανάντη της κρήνης της Βίνιανης. Αυτή η διαμόρφωση και το κτίριο καταστράφηκαν ολοσχερώς τα επόμενα χρόνια, μετά από μία πλημμύρα που προκάλεσε αστοχία επιχωματώσεων σε ψηλότερο σημείο. Φωτό: Κώστας Μονιάς.

Εικόνα 3-47. Τοίχοι αντιστήριξης με σημαντικές βλάβες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-48. Εγκαταλειμμένα κτίρια. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-49. Οικία Νικόπουλου. Εγκάρσιος Δυτικός τοίχος με ρωγμές λόγω εκτός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-50. Οικία Νικόπουλου. Νότιος διαμήκης τοίχος με ρωγμές λόγω διάτμησης και εντός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε.

Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-51. Οικία Νικόπουλου. Ανατολικός εγκάρσιος τοίχος με ρωγμές λόγω εκτός επιπέδου κάμψης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Ε. Θεοδωράκογλου, Β. Μαντέλου, Ε. Φλώρου, Ν. Χούμα, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-52 και Εικόνα 3-53. Παλαιό Καφενείο. Ρωγμές λόγω κάμψης εκτός επιπέδου στους εγκάρσιους τοίχους (αριστερά και δεξιά αντίστοιχα). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Κ. Καραγιαννακίδου, Ν. Κρεκούκια, Μ. Μέρου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-54. Παλαιό Καφενείο. Ρωγμές λόγω διάτμησης και εντός επιπέδου κάμψης στον διαμήκη τοίχο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Κ. Καραγιαννακίδου, Ν. Κρεκούκια, Μ. Μέρου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-55. Οικία «του Δασκάλου». Ρωγμές λόγω κάμψης εκτός επιπέδου των εγκάρσιων τοίχων. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-56. Ρωγμές λόγω σεισμού κοντά στη γωνία των κτιρίων (Οικία Νικοπούλου, Οικία «του Δασκάλου», Οικία Καραγεώργου). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Σχέδια: Α. Βιέννα, Α. Ζαχαράκη, Ζ. Κονδύλη, Ν. Σάκκα, Β. Λασπιά, Ο. Σπυριδάκη, Α. Στεφανή, Δ. Χρήστου, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ.

Εικόνα 3-57. Απώλεια λίθων στο στηθαίο της γέφυρας. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-58. Το ανατολικό θεμέλιο του βάθρου της γέφυρας έχει υποσκαφθεί. Αποτελεί τον μεγαλύτερο κίνδυνο ο οποίος απειλεί το μνημείο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-59. Καταστροφές στο λιθόκτιστο τοιχείο αντιστήριξης του μονοπατιού ανόδου στη γέφυρα από τα ανατολικά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-60. Η γέφυρα τύπου Μπέιλι έχει ενισχυμένα βάθρα μπετόν αρμέ. Απαιτείται στοιχειώδης συντήρηση των μεταλλικών της στοιχείων. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 3-61. Η καταστραμμένη αφιερωματική μαρμάρινη πλάκα προτείνεται να αποκατασταθεί και να τοποθετηθεί στην αρχική της θέση. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 4-1. Τμήμα του γεωλογικού χάρτη «Φραγκίστα», κλίμακας 1:50.000, με την περιοχή της Βίνιανης. Πηγή: Ινστιτούτο Γεωλογικών Μελετών (ΙΓΜΕ).

Εικόνα 4-2. Κατανομή σεισμικών γεγονότων που σχετίζονται με τον κύριο σεισμό στις 5/2/1966 Πηγή: Gupta et al., 1972.

Εικόνα 4-3. Περιοχές όπου παρατηρήθηκαν οι μεγαλύτερες σεισμικές εντάσεις στις 5/2/1966. Πηγή: Παπαζάχος & Παπαζάχου, 2003.

Εικόνα 4-4. Η βασίλισσα Άννα-Μαρία με σεισμόπληκτους στα χαλάσματα της Βίνιανης κατά την επίσκεψη την επομένη της καταστροφής. Πηγή: www.evrytanikospalmos.gr.

Εικόνα 4-5. Η άφιξη του βασιλικού ζεύγους στη Βίνιανη σε στιγμιότυπο βιντεοντοκουμένου. Ο Κωνσταντίνος και η Άννα-Μαρία προσγειώθηκαν με ελικόπτερο σε διαμορφωμένο χωράφι στην ανατολική πλαγιά του οικισμού. Πηγή: King Constantine and queen Anne- Marie are in the Evritania area of central Greece, where an earthquake has left 4.000 people homeless, <https://www.britishpathe.com/asset/155013/>.

Εικόνα 4-6. Πρωτοσέλιδο της Εφημερίδας *Μακεδονία*, φύλλο: 06/02/1966, 1.

Εικόνα 5-1. Η Νέα Βίνιανη με το οργανωμένο πολεοδομικό της σχέδιο, τους άνετους ελεύθερους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, τη χαμηλή δόμηση των διώροφων με στέγη κατοικιών και τα περιβάλλοντα δάση και αγροτικές εκτάσεις, αποτελεί ένα ενδιαφέρον δείγμα οικισμού έκτακτης ανάγκης. Πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο.

Εικόνα 5-2. Η Νέα Βίνιανη κτίστηκε στο υψίπεδο Λιβάδια σε απόσταση 1,8 χλμ νοτιοδυτικά του παλαιού οικισμού. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-3. Τα Λιβάδια της Βίνιανης σε αεροφωτογραφία του Αυγούστου του 1960. Διακρίνεται στο κέντρο το πυρπολημένο στον πόλεμο, από τις δυνάμεις κατοχής, Χάνι Καροπλεσίτη δίπλα στον δρόμο, με ευρύ κτήμα γύρω του και γραμμική συστοιχία κυπαρισσιών.

Εικόνα 5-4. Στην αεροφωτογραφία των Λιβαδιών Βίνιανης του 1960 διακρίνεται το υψίπεδο (επάνω αριστερά) όπου κτίστηκε ο οικισμός της Νέας Βίνιανης μετά τους σεισμούς του 1966. Ο Μέγδοβας (κάτω δεξιά) και το δίκτυο των μονοπατιών. Μεγάλο τμήμα της πλαγιάς επάνω από την όχθη του ποταμού είναι διαμορφωμένη με άνδρηρα «πεζούλες» και καλλιεργήσιμα κτήματα τα οποία ακολουθούν τις ισοϋψείς καμπύλες.

Εικόνα 5-5. Νέος Οικισμός Βίνιανης Νομού Ευρυτανίας. Ρυμοτομικό Σχέδιο. 01.10.1979.

Εικόνα 5-6. Οικισμός Νέας Βίνιανης, Γενική Οριζοντιογραφία. Υπουργείον Δημοσίων Έργων, Υπ. Οικισμού, Διεύθυνσις Ε7. Πηγή: Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Εικόνα 5-7. Ο δημόσιος χώρος της Νέας Βίνιανης οργανώθηκε με ευρύ κεντρικό δρόμο, πλατείες και μικρά πάρκα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-8. Τυπολογίες κατοικιών στη Νέα Βίνιανη. Πηγή: Αρχείο Σεισμοπλήκτων της Διεύθυνσης Τεχνικών Έργων της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Εικόνα 5-9. Τυπικά διώροφα οικήματα οργανωμένης δόμησης της Νέας Βίνιανης, με κατοικία στον όροφο, στεγασμένο εξώστη εισόδου, εξωτερική κλίμακα ανόδου και κατώι ή εργαστήριο στο ισόγειο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-10 και Εικόνα 5-11. Πλατεία με κρήνη και ηρώο στη Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-12. Το κοινοτικό κατάστημα και αγροτικό ιατρείο της Νέας Βίνιανης με το καφέ-εστιατόριο. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-13. Το κλειστό δημοτικό σχολείο της Νέας Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-14. Ο οικισμός της Νέας Βίνιανης σήμερα, κλίμακα 1:5.000. Υπόβαθρα: Εθνικό Κτηματολόγιο και Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-15. Τύπος κατοικίας διώροφης με δύο χώρους και προσθήκη W.C. στο ισόγειο «κατώι», ένα υπνοδωμάτιο, μαγειρείο, λουτρό, διάδρομο εισόδου, στεγασμένο εξώστη και εξωτερική κλίμακα ανόδου. Το ισόγειο, κάτοψη και όψεις. Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα ΕΜΠ, Ιούνιος 2023.

Εικόνα 5-16. Τύπος κατοικίας διώροφης με τρεις χώρους στο ισόγειο «κατώι», ένα υπνοδωμάτιο, μαγειρείο, λουτρό, διάδρομο εισόδου, στεγασμένο εξώστη και εξωτερική κλίμακα ανόδου. Κάτοψη και όψεις. Νέα Βίνιανη. Πηγή: Ερευνητική Ομάδα ΕΜΠ, Ιούνιος 2023.

Εικόνα 5-17. Η κύρια όψη και το προαύλιο του Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης, Κτίστηκε το 1938. Το 1986 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και από το 2006 είναι Μουσείο Εθνικής Αντίστασης. Στο προαύλιο βρίσκονται οι προτομές των μελών της «Κυβέρνησης του Βουνού». Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-18. Ανάπτυγμα όψης της Βίνιανης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-19. Σχηματικό διάγραμμα των τριών γειτονιών της Βίνιανης. Υπόβαθρο: Google Earth. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-20. Πανοραμική άποψη της Βίνιανης από τον λόφο Αγίου Γεωργίου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-21. Άποψη της Βίνιανης στη συμβολή των οικιστικών ενοτήτων (2, 3). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-22. Η κρήνη, όπου άλλοτε υπήρχαν τα «καζαναριά» στο κέντρο του οικισμού και σε πρώτο πλάνο πίσω του το διώροφο κτίριο με το άλλοτε καφενείο «Ελβετία» στο ισόγειο και την κατοικία της οικογένειας Αλατάρη στον όροφο. Δεξιά στο ρέμα υπήρχε επίσης ισόγεια ταβέρνα-ψησταριά η οποία καταστράφηκε σε πλημμύρα περί το 1990. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-23. Κάτοψη και φωτογραφία της κρήνης. Δίπλα της υπήρχαν τα στεγασμένα κοινοτικά πλυσταριά «καζαναριά». Κατασκευάστηκε σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή “ΔΑΠΑΝΑΙΣ Θεοφάνους Νικόπουλου 1915”. Σχέδιο: Αποστόλης Καρκάσης, προπτυχιακός φοιτητής της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-24. Δυτική όψη της κρήνης. Κατασκευάστηκε σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή “ΔΑΠΑΝΑΙΣ Θεοφάνους Νικόπουλου 1915”. Σχέδιο: Αποστόλης Καρκάσης, προπτυχιακός φοιτητής της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-25. Τα κτίρια που στέγαζαν τον άλλοτε πυρήνα του οικισμού, επάνω από την κρήνη και δίπλα στον Ι.Ν. Αγίων Δώδεκα Αποστόλων. Διακρίνονται αριστερά, το παλαιό κοινοτικό κατάστημα και έδρα της Π.Ε.Ε.Α. με τη μικρή πλατεία, η οικία «του Σβώλου», στο κέντρο και η κάθοδος στην κρήνη από την είσοδο της εκκλησίας των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων στα δεξιά. Πίσω από την αυλόπορτα της εκκλησίας διακρίνεται το

μεταπολεμικό κοινοτικό κατάστημα και τηλεφωνείο με τον ημιτελή ξενώνα στον όροφο.
Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Εικόνα 5-26. Άποψη της οικιστικής ενότητας (2). Η κάτω πλευρά της πλαγιάς διασχίζεται από το μονοπάτι που συνδέει το χωριό με τον Άγιο Γεώργιο, το νεκροταφείο και τα Λιβάδια (Νέα Βίνιανη). Αυτή ήταν η παλαιά είσοδος του οικισμού. Χαμηλότερα έως το ρέμα υπήρχαν οι διαμορφωμένοι με άνδηρα κήποι των οικογενειακών καλλιιεργειών οπωροκηπευτικών. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1-1. Πληθυσμιακή εξέλιξη της Βίνιανης 1454-2011. (Πηγές: Delilbaşı, Melek και Arikan, Muzaffer (2001). Hicri 859 tarihli Suret-i defter-i sancak-i Tirhala / metni bir giris ile nesredenler. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basimevi και Μαυρομύτης, Ανάργυρος-Γιάννης (2006). Καρπενήσι 1810-1820. Αθήνα: Έκδοση Πανευρυτανικής Ένωσης, διαθέσιμο στη Βιβλιοθήκη ΚΝΕ/ΕΙΕ, ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. - Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης <https://www.eetaa.gr/metaboles/apografes.html>)

Πίνακας 1-2. Εξέλιξη του πληθυσμού στους Δήμους Αγράφων και Καρπενησίου, 2021-2001. Πηγή: panorama.statistics. gr, «Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023».

Πίνακας 1-3. Επίπεδο εκπαίδευσης στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Πίνακας 1-4. Κύρια ασχολία στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Πίνακας 1-5. Περίοδος κατασκευής των κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Πίνακας 1-6. Χρήση κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Πίνακας 1-7. Σύνθετος δείκτης στεγαστικών συνθηκών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics. gr.

Πίνακας 1-8. Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά κλάδο στον Νομό Ευρυτανίας το 2020. Το υψηλό μέγεθος στον κλάδο «Διαχείριση ακίνητης περιουσίας» μάλλον έχει σχέση με εισοδήματα από ενοικίαση ακινήτων. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά Κλάδο <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL45/->.

Πίνακας 1-9. Κατανομή της έκτασης του Ν. Ευρυτανίας κατά βασικές κατηγορίες χρήσης/κάλυψης, 2000. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Κατανομή της Έκτασης της Ελλάδος κατά Βασικές Κατηγορίες Κάλυψης/Χρήσης Γης / 2000 κατά Περιφέρεια και Νομό <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG51/->.

Πίνακας 1-10. Καταλύματα στον Δήμο Αγράφων. Πηγή δεδομένων: Ιστότοπος Δήμου Αγράφων, 2023, <https://agrafa.gr/>. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 1-11. Καταλύματα προς ενοικίαση μέσω Airbnb στον Δήμο Αγράφων. Πηγή δεδομένων: Πλατφόρμα Airbnb, <https://www.airbnb.gr/>. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 1-12. Δημόσιες δομές εκπαίδευσης στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας. Πηγές δεδομένων: Δ/νσεις Α' Βαθ/μιας (στοιχεία 2022-2023) και Β' Βαθ/μιας

Εκπαίδευσης Ευρυτανίας (2013-2014). Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 1-13. Δομές Υγείας και Δομές Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας. Πηγή δεδομένων: Υπουργείο Υγείας, Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, 2022. Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 2-1. Πληθυσμός του Δήμου Αγράφων ανά Δημοτική και Τοπική Ενότητα και απόσταση αυτών από το Κερασοχώρι. Πηγή: «Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023». Επεξεργασία, μέτρηση αποστάσεων μέσω google maps: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 2-2. Απόσταση (χιλιομετρική και χρονική) της Βίνιανης από σημαντικά αστικά κέντρα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 2-3. Φυτοκαλύψεις στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης. Πηγή: Corine, 2018.

Πίνακας 4-1. Γεωμετρία του ρήγματος. Πηγή: Gupta et al., 1972.

Πίνακας 5-1. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 5-2. Κατανομή των χρήσεων των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 5-3. Κατανομή των κτιρίων της Βίνιανης ως προς την περίοδο κατασκευής τους ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 5-4. Κατανομή των κτιρίων της Βίνιανης ως προς τον αριθμό ορόφων ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 5-8. Βλάβες παθολογίας των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Πίνακας 5-9. Καθίζηση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Κατάλογος γραφημάτων

Γράφημα 1-1. Ηλικιακή κατανομή στον Δήμο Αγράφων ανά αριθμό κατοίκων, 2011.

Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 1-2. Επίπεδο εκπαίδευσης στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 1-3. Κύρια ασχολία στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων, σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 1-4. Περίοδος κατασκευής των κατοικιών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics.gr, Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 1-5. Σύνθετος δείκτης στεγαστικών συνθηκών στους Δήμους Καρπενησίου και Αγράφων σε σύγκριση με συνολικά εθνικά μεγέθη. Πηγή: panorama.statistics.gr.

Γράφημα 1-6. Εξέλιξη ΑΕΠ Νομού Ευρυτανίας, 2001-2020. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό (Προσωρινά Στοιχεία) (2000 - 2020) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL48/->.

Γράφημα 2-1. Ποσοστά εδαφοκάλυψης στο δασικό χάρτη Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης

Γράφημα 5-1. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-2. Κατανομή των χρήσεων των κτιρίων της Βίνιανης προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-3. Περίοδος κατασκευής των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Γράφημα 5-4. Αριθμός ορόφων των κτιρίων της Βίνιανης ανά γειτονιά, ποσοστό επί του συνόλου. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Κατάλογος χαρτών

Χάρτης 1-1. Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου. Υπόβαθρα: Εθνικό Κτηματολόγιο και Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 1-2. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης του παλαιού οικισμού της Βίνιανης από τους οικισμούς του Δήμου Αγράφων που διαθέτουν καταλύματα. Τα μεγέθη των κύκλων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος και τα μεγέθη των ονομάτων τους αντιστοιχούν στο πλήθος των καταλυμάτων. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 1-3. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης της Βίνιανης από τους οικισμούς της Π.Ε. Ευρυτανίας που διαθέτουν δομές υγείας. Τα μεγέθη των κύκλων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος και τα μεγέθη των ονομάτων τους αντιστοιχούν στην βαθμίδα της δομής υγείας. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-1. Γενικός Χάρτης των δήμων. Η Δημοτική Ενότητα Βίνιανης στα Άγραφα. Πηγή: ΕΕΤΑΑ

Χάρτης 2-2. Χάρτης υψομέτρων Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Πρόκειται για μία κατεχοχήν ορεινή περιοχή με υψόμετρα που κυμαίνονται από τα 300 μ. στη ζώνη του Μέγδοβα στα ανατολικά και υπερβαίνουν τα 1.000 μ στα βόρεια. Πηγή: Corine, 2018.

Χάρτης 2-3. Χάρτης κλίσεων Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Μεγάλα τμήματα της περιοχής έχουν ιδιαίτερα μεγάλες κλίσεις οι οποίες υπερβαίνουν το 30%. Τούτο συμβάλει και στο πρόβλημα των κατολισθήσεων. Πηγή: Corine, 2018.

Χάρτης 2-4. Οδικό δίκτυο της Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης. Διακρίνονται οι επαρχιακοί δρόμοι (κίτρινο) και οι δασικοί δρόμοι (πράσινο)

Χάρτης 2-5. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης και των κεντρικοτήτων στο Δήμο Αγράφων με κέντρο (αφετηρία) το Κερασχωρι. Τα μεγέθη των κύκλων και των ονομάτων των οικισμών αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 30, 60 και 90 λεπτών, αντίστοιχα. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-6. Η απομακρυσμένη θέση των Αγράφων και της περιοχής της Βίνιανης ως προς τους διεθνείς, εθνικούς και περιφερειακούς άξονες. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-7. Σχηματική απεικόνιση της χρονικής απόστασης της Βίνιανης από σημαντικά αστικά κέντρα. Τα μεγέθη των κύκλων και των ονομάτων των πόλεων αντιστοιχούν στο πληθυσμιακό τους μέγεθος. Οι κύκλοι αντιστοιχούν στις χρονοαποστάσεις των 1, 2, 3, και 4 ωρών, αντίστοιχα. Το πλησιέστερο αστικό κέντρο είναι το Καρπενήσι σε απόσταση μίας ώρας. Η Λαμία και το Αγρίνιο βρίσκονται σε απόσταση δύο ωρών περίπου, η Πάτρα και τα Ιωάννινα τριών ωρών, η Λάρισα τρεισήμισι και η Αθήνα τεσσάρων ωρών με αυτοκίνητο. Υπάρχει επίσης σιδηροδρομική σύνδεση με την Αθήνα μέσω Λαμίας

(Λιανοκλάδι) η οποία αντιστοιχεί περίπου στους χρόνους της οδικής σύνδεσης. Πηγή: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-8. Τα κυριότερα σημεία πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος στη διαδρομή του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4 στη Στερεά Ελλάδα. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023.

Χάρτης 2-9. Φυτοκαλύψεις στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης. Πηγή: Corine, 2018.

Χάρτης 2-10. Εκθέσεις προσανατολισμού στη Δημοτική Ενότητα Βίνιανης. Πηγή: Corine, 2018.

Χάρτης 2-11. Κυρωμένος Δασικός Χάρτης Δημοτικής Ενότητας Βίνιανης (απόφαση 926/Δ'/01.12.2022 [Κύρωση δασικού χάρτη της Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας]).

Χάρτης 5-1. Χρήσεις των κτιρίων της Βίνιανης προ της εγκατάλειψης του οικισμού (1966). Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσίκατος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-2. Κατάσταση των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσίκατος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-3. Αριθμός ορόφων των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσίκατος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Χάρτης 5-4. Περίοδος κατασκευής των κτιρίων της Βίνιανης. Επεξεργασία: Ερευνητική ομάδα ΕΜΠ, 2023. Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών: Αργυρή Βιέννα, Βασιλική Λασπιά, Αγρ. Τοπογράφοι Μηχανικοί, μεταπτυχιακές φοιτήτριες ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων». Επιτόπιες καταγραφές: Χάρις Βράκα, Αποστόλης Καρκάσης, Αθηνά Κούρκουλου, Χάρης Λυσίκατος, Κάλλη Μπούρχα, Ζωή Ριζάκη, Νότα Στράγκα, Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακοί φοιτητές/τριες της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ.

Ερευνητική και συγγραφική ομάδα

Νίκος Μπελαβίλας, Καθηγητής Πολεοδομίας και Ιστορίας της Πόλης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ (επιστημονικός υπεύθυνος)

Ελευθερία Τσακανίκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Οικοδομικής ξύλινων κατασκευών, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Έλενα Κωνσταντινίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής Σύνθεσης και Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Ανδρονίκη Μιλτιάδου, τ.Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Οικοδομικής, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Γιώργος Πανταζής, Καθηγητής Γεωδαισίας - Τοπογραφίας, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών - Μηχανικών Γεωπληροφορικής ΕΜΠ

Μιχάλης Καββαδάς, Ομότιμος Καθηγητής Γεωτεχνικής, Σχολή Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ

Βάσω Τροβά, Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικού και Αστικού Σχεδιασμού, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Στέργιος Ταμπέκης, Επίκουρος Καθηγητής Δασικής Βοτανικής - Γεωβοτανικής Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαρία Μπαλοδήμου, Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Ίρις Πολύζου, Κοινωνιολόγος Δρ. ΕΜΠ, Επιστημονική Γραμματεία ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Πολίνα Πρέντου, MSc Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος Μηχανικός, ΥΔ ΕΜΠ

Δημήτρης Γερονίκος, MSc Γεωπόνος, Διπλωματούχος ΓΠΑ

Ιωάννα Παπακωνσταντίνου-Μπράτη, MSc Αρχιτέκτων Μηχανικός, ΥΔ ΕΜΠ

Αργυρώ Βερικάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Αργυρή Βιέννα, Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Κωνσταντίνα Γουγούλα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Άννα Ζαχαράκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Ευαγγελία Θεοδωρακόγλου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Πάυλος Καλυφόμεματος, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακός φοιτητής ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Αικατερίνη Καραγιαννακίδου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Ζωή Κονδύλη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Νικολαΐα Κρεκούκια, Αρχαιολόγος, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Βασιλική Λασπιά, Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Βασιλική Μαντέλου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Μαρίνα Μέρου, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Μαρία Μπαρμπουνάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Παναγιώτης Ροβήλος, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακός φοιτητής ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Γεωργία Ροζάνη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Νικολέτα Σάκκα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Ολυμπία Σπυριδάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Αθηνά Στεφανή, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Δέσποινα Τσιρώνη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Ευανθία Φλώρου, Πολιτικός Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Νικολέτα Χούμα, Αρχιτέκτων Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Δήμητρα Χρήστου, Πολιτικός Μηχανικός, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ

Χάρις Βράκα, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Αποστόλης Καρκάσης, προπτυχιακός φοιτητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Αθηνά Κούρκουλου, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Χάρης Λυσίκατος, προπτυχιακός φοιτητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Κάλλη Μπούρχα, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Ζωή Ριζάκη, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Νότα Στράγκα, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Μαρία Χριστοδούλου, προπτυχιακή φοιτήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αντωνιάδη-Μπιμπίκου, Ελένη (1979). «Ερμωμένα χωριά στην Ελλάδα, ένας προσωρινός απολογισμός» στο Σπύρος Ασδραχάς (επιμ). *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος -19ος αιώνες)*. Αθήνα: Εκδόσεις Μέλισσα.

Βερικάκη Αργυρώ (Αρχιτέκτων Μηχ.), Μπαρμπουνάκη Μαρία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Τσιρώνη Δέσποινα (Αρχιτέκτων Μηχ.) *Κτήριο 15, Οικισμός Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Βιέννα Αργυρή (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Ζαχαράκη Άννα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κονδύλη Ζωή (Αρχιτέκτων Μηχ.), Σάκκα Νικολέττα (Αρχιτέκτων Μηχ.), Λασιτιά Βασιλική (Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχ.), Σπυριδάκη Ολυμπία (Αρχιτέκτων Μηχ.), Στεφανή Αθηνά (Αρχιτέκτων Μηχ.), Χρήστου Δήμητρα (Πολιτικός Μηχ.) *Αρχοντικό Ε.Καραγεώργου, Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Βοκοτόπουλος, Α. (2008). *Ιστορία Του Νέου Ελληνισμού, Τόμος Β', Τουρκοκρατία (1453-1669)*, εκδ. Ηρόδοτος.

Γενικό Επιτελείο Στρατού, Δ/ση Μηχανικού (Νοε 2009). *180 Χρόνια (1829-2009) από ιδρύσεως του όπλου του Μηχανικού*. Αναμνηστική Έκδοση, Εκτύπωση ΤΥΕΣ. Βιβλιοθήκη Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού.

Γιαννίτσαρης Γ. (2010). *Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ευρυτανίας*. Διδακτορική Διατριβή ΕΜΠ.

Γουγούλα Κωνσταντίνα, Καλυφόμεματος Παύλος, Ροβήλος Παναγιώτης, Ροζανή Γεωργία (Αρχιτέκτονες Μηχ.) *Το σπίτι του δασκάλου στην παλαιά Βίνιανη*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Διαγουμά Ανδριανή, Πολιτικός Μηχανικός Α.Π.Θ, MSc Προστασία, Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων Πολιτισμού, ΑΠΘ «Η παραδοσιακή ναοδομία της παλαιάς Βίνιανης Αγράφων-Μακροσκοπική αναγνώριση» στο <https://imkarpenisiou.gr/παλαια-βινιανη/> [τελευταία πρόσβαση: 04.12.2023]

Ελευθερίου, Αντ., Μουγιάρης, Ν. (1981). «Εκθέσεις γεωτεχνικής έρευνας σε οικισμούς του Νομού Ευρυτανίας». Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ).

Ελευθεροτυπία, Περιοδικό *Ιστορικά* (20 Σεπτεμβρίου 2001). «Πανούκλα - Ο Μαύρος θάνατος». Τεύχος 101/2001.

Ευρυτανικός Παλμός, (06.02.2020), «54 χρόνια η Ευρυτανία ισοπεδώθηκε από τον εγκέλαδο», <https://www.evrytanikospalmos.gr/54-χρόνια-η-ευρυτανία-ισοπεδώθηκε-από-το/> [τελευταία πρόσβαση: 06.08.2023]

Ζαροδήμος, Γ. (2021). *Τα οικωνύμια του Δήμου Αγράφων Ευρυτανίας*. Αθήνα.

Ζωγράφου Τάνια, Μάρδα Νέλλη (1986). *Μελέτη Εφαρμογής Δημοτικού Σχολείου Παλιάς Βίνιανης*, Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Πολεοδομίας και Πολεοδομικών Εφαρμογών.

«Η ΔΕΗ - Ιστορική Διαδρομή» [online], διαθέσιμο στο <<https://www.dei.gr/el/dei-omilos/i-dei/istoriki-diadromi/>> [τελευταία πρόσβαση: 28.05.2023]

Θεοδωράκογλου Ε. (Αρχ. Μηχ.), Μαντέλου Β. (Αρχ. Μηχ.), Φλώρου Ε. (Πολ. Μηχ.), Χούμα Ν. (Αρχ. Μηχ.) *Μελέτη Αποκατάστασης Οικίας Νικόπουλου στη Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Καραγιαννακίδου Κατερίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), Κρεκούκια Νικολαΐα, (Αρχαιολόγος), Μέρου Μαρίνα, (Αρχιτέκτων Μηχ.), *Κτήριο παλιού καφενείου, Βίνιανη Ευρυτανίας*. ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» ΕΜΠ (Μεταπτυχιακή Εργασία), Ιούλιος 2023.

Καραγιώργου Κ. (1979). *Η Ρούμελη στις φλόγες*, Αθήνα.

Κοντογιώργος Β. (2018). «Κατολισθητικά φαινόμενα στην Περιφερειακή Ενότητα Ευρυτανίας, η περίπτωση του Παλαιού Μικρού χωριού». Πτυχιακή εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα

Κορασίδου, Μ. (2002). *Όταν η αρρώστια απειλεί*. Αθήνα: Εκδόσεις «τυπωθήτω», Γ. Δαρδανός.

Κωστής, Κ. (1995). *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος-19ος αιώνας*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Λάζος, Κ. Σ. «Η μάχη, η κατάληψη και η κατοχή του Καρπενησίου από τους αντάρτες» στο Κουτσούκης, Κλεομένης Σ. Σακκάς, Ιωάννης Δ. (επιμ.) (2000), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου, 1946-1949*, επιστημονικό συνέδριο, Καρπενήσι, 23-26 Σεπτεμβρίου 1999 - Αθήνα: Φιλίστωρ.

Λεύκωμα από τα αρχεία της XIII μεραρχία Ρούμελης, Ανατύπωση από την έκδοση του 1944 σε επιμέλεια Γεωργούλα Μπέϊκου. Εκδόσεις Πήγασος, χ.χ.

Μαργαρίτης, Γ. (2000-2001). *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, Βιβλιόραμα.

Μαρίνος, Θ. (1994). *Αποστολή Harling – 1942. Η επιχείρηση Γοργοποτάμου*. Παπαζήση, Αθήνα. Μαυρομύτης, Α.-Γ. (2006). *Καρπενήσι 1810-1820*. Αθήνα: Έκδοση Πανευρυτανικής Ένωσης, διαθέσιμο στη Βιβλιοθήκη ΚΝΕ/ΕΙΕ.

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (1926-1934). Λήμμα “Ευρυτανία”. Αθήναι: Έκδοση Π. Δρανδάκης.

Μεγαλίδης Δημήτρης, *Λεύκωμα Αγώνα. Σχέδια-Λιθογραφίες-Ξυλογραφίες*, Αθήνα 1946.

Μπαλωμένος Αθ. Κ., «Από τη Βίνιανη Ευρυτανίας, μετανάστες στην Αμερική (1898-1939)» [online], διαθέσιμο στο <<http://amfictyon.blogspot.com/2021/01/1898-1939.html>> [τελευταία πρόσβαση: 28.05.2023]

Μπαφούνης, Γ. (επιμ) (1991). *Στατιστική της Ελλάδος. Πληθυσμός του έτους 1861, Εν Αθήναις 1862*. Αθήνα: ΠΤΙ ΕΤΒΑ & Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού. Περιοδικό Μνήμων.

Μελετζής Σ. (2002). *Με τους αντάρτες στα βουνά*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.

Ντάσιος, Τ. (1998). *Στ’ Άγραφα*. Μίλητος, Αθήνα, Σκαλιδάκης, Γ. 2014. *Η Ελεύθερη Ελλάδα, Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*. Ασίνη, Αθήνα.

«Ογδόντα χρόνια από τη μάχη της Χρύσως Ευρυτανίας», <https://evrytanika.gr/ογδόντα-80-χρόνια-από-τη-μάχη-της-χρύσως-2/>

Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ) (2003). *Ελληνικός Αντισεισμικός Κανονισμός*. Αθήνα.

Παναγιωταρέας Π. Χ. (Ταξίαρχος Μχ ε.α.) (Οκτ. 2019), *Το Μηχανικό του Στρατού. Εκατόν ενενήντα χρόνια από της συγκροτήσεώς του, 1829-2019*. Βιβλιοθήκη Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού.

Παντέρα, Α. κ.α. (2003), «Ορεινοί βοσκότοποι Νομού Ευρυτανίας», στο Λιβαδοπονία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών. Πρακτικά 3ου Πανελλήνιου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. http://www.elet.gr/pages/wp-content/uploads/3o_praktika.pdf

Παπαζάχος Β. και Παπαζάχου Κ. (2003). *Οι σεισμοί της Ελλάδας*, εκδόσεις Ζήτη.

Πουκεβίλ, Φ.Κ.Ο. (1994). *Ταξίδι στην Ελλάδα-Ηπειρος*. Αθήνα: Εκδόσεις Αφοι Τολίδη.

Πυθαρούλη Σ. (2007). «Μελέτη της μακροχρόνιας παραμόρφωσης του φράγματος Κρεμαστών με βάση ανάλυση γεωδαιτικών δεδομένων και μεταβολών στάθμης ταμιευτήρα». Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Σακκάς Γ. (2003), «Η κατάληψη του Καρπενησίου. Η τελευταία αναλαμπή του Δ.Σ.Ε. (19-1/8-2-1949)», *Περιοδικό Στρατιωτική Ιστορία*, Τεύχος 77 (Ιανουάριος 2003).

Στεργιόπουλος, Κ. (1939). *Η Αρχαία Αιτωλία, Ιστοριογεωγραφική Μελέτη, Μετά Χαρτών και Εικόνων*. Εκδ. Δημητράκου.

Συλλογικό (1964). *Στ' άρματα στ' άρματα. Το χρονικό του αγώνα. Ιστορικό της Εθνικής Αντίστασης*. (τετράτομο), Γιαννίκος, Αθήνα.

Τάσιος, Γ. (2009). «Η Μάχη στο Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου και ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη 8-9/8/1823». *Ευρυτανικά χρονικά* Τ. 31, σελ. 44-49.

ΤΕΕ (1938), *Τα νέα σχολικά κτίρια*, Αθήναι.

Τζαφτάνη Φ. (2013). «Τα αίτια και ο μηχανισμός λειτουργίας των κατολισθητικών φαινομένων στις ορεινές λεκάνες απορροής των χειμαρρικών ρευμάτων του ελλαδικού χώρου. Αρχές και συστήματα διευθέτησης.» Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή δασολογίας και φυσικού περιβάλλοντος, Θεσσαλονίκη.

Τριανταφύλλου Δ. Γ., Η μάχη της Χρύσως, http://www.xriso-eyrytanias.gr/?page_id=1013

Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Διεύθυνσις Λαϊκής Στέγης, «Κήρυξις αναγκαστικής απαλλοτριώσεως εν τη περιοχή Βίνιανη Ευρυτανίας» 18/5/1967

Υπουργείον Κοινωνικής Πρόνοιας, Κέντρον Κοινωνικής Πρόνοιας Ευρυτανίας. *Αναγνώρισις δικαιούχων στεγαστικής αρωγής πληγέντων εκ των σεισμών του μηνός Φεβρουαρίου 1966 μέχρι της 24-11-1966 ως και των κατολισθήσεων σημειωθείσών μέχρι της αυτής ημερομηνίας (24-11-1966) του Οικισμού Βίνιανης Ευρυτανίας. Εν Καρπενησίω τη 27/7/1967*. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Υπουργείον Δημοσίων Έργων, Υπηρεσία Οικισμού, *Κτηματολογικός Πίναξ Περιοχής Βίνιανης Νομού Ευρυτανίας. Αθήναι Μάϊος 1967. Συνοδεύει τα υπ.αρ.103/1, 103/2, 103/3 διαγράμματα*. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος, Δ/ση Γ6Β', ΚΥΑ 59486/1668/3.10.1983 «Αναμόρφωση και τροποποίηση της απόφασης Δ4γ/10545/168/30.7.1970 «Περί εφαρμογής προγράμματος στεγαστικής αποκατάστασης των εκ σεισμών και κατολισθήσεων πλητομένων κατοίκων Ν.Ευρυτανίας».

Απόφαση 926/Δ'/01.12.2022 (Κύρωση δασικού χάρτη της Περιφερειακής Ενότητας Ευρυτανίας)

ΦΕΚ Απογραφών Πληθυσμού (1879-2011), Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. - Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης <https://www.eetaa.gr/metaboles/apografes.html>)

ΦΕΚ 594/Δ/13.11.1978, «Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών οικισμών...»

ΦΕΚ 333/Β/1986, ΥΑ Γ/924/13405. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου, του παλιού Δημοτικού Σχολείου Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας».

ΦΕΚ 592/Β/1988, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/1257/31799. «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού τόπου του οικισμού Παλαιάς Βίνιανης του Ν. Ευρυτανίας».

ΦΕΚ 80/Δ/10.02.2006, Απόφαση 305/2006. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 610 στρ. στη θέση «Κουκουρούντζος», περιφέρειας Δ. Δ. Αγράφων, Δήμου Αγράφων, Νομού Ευρυτανίας».

ΦΕΚ 80/Δ/10.02.2006 Απόφαση 306/2006. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 331 στρ. στη θέση «Αηλιάς – Κάτω Βαλαώρα», περιφέρειας Δ.Δ. Βαλαώρας, Δήμου Απεραντίων, Νομού Ευρυτανίας.»

ΦΕΚ 80/Δ/10.02.2006, Απόφαση 307/2006. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 729 στρ. στη θέση «Κερασχωρί-Καυκί», περιφέρειας Δ. Δ. Κερασχωρίου, Δήμου Βίνιανης, Νομού Ευρυτανίας».

ΦΕΚ 89/Δ/10.02.2006, Απόφαση 218/2006. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 267 στρ. στη θέση «Προφήτης Ηλίας», περιφέρειας Δ.Δ. Γρανίτσας, Δήμου Απεραντίων, Νομού Ευρυτανίας.

ΦΕΚ 104/Δ/13.02.2006, Απόφαση 245/2006. «Χαρακτηρισμός Δημόσιου δάσους ως απολύτως προστατευτικού, έκτασης 400 στρ. στη θέση «Παλαιοχώρι», περιφέρειας Δ. Δ. Παλαιοχωρίου, Δήμου Φραγκίστας, Νομού Ευρυτανίας.

ΦΕΚ 275/Β/13/07.03.2006, Σύσταση του νπδδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης».

ΦΕΚ 60/Α/2011, Ν. 3937/2011. «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».

ΦΕΚ 1765/Β/2/05.08.2011, Διατήρηση του νπδδ του δήμου Αγράφων με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης» ως αυτοτελούς.

ΦΕΚ 2816Β//5/07.09.2016, Κατάργηση του Δημοτικού Ν.Π.Δ.Δ. του Δήμου Αγράφων Νομού Ευρυτανίας με την επωνυμία «Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Βίνιανης».

ΦΕΚ 858/Δ/2021, ΥΑ 228723 «Αναοριοθέτηση του ιστορικού τόπου της Παλιάς Βίνιανης, Δήμου Αγράφων, Π.Ε. Ευρυτανίας, Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας».

Χινοπώρος Κ., Ο σπαραγμός της Ευρυτανίας 1943-1945, <https://stratistoria.wordpress.com/2010/03/04/1943-1954-sparagmos-evritanias-hinoporos/>

Woodhouse, C.M. (2021). *Το Μήλον της Έριδος. Ελλάδα: Η ταραγμένη δεκαετία (1940-45)*. Μίνωας. Αθήνα

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Bintliff, J., Bommeljé, S. et al. (1987). Aetolia and the Aetolians: towards the interdisciplinary study of a Greek region. *Studia Aetolica* 1. 176 pages, 17 figures. 1987. Utrecht: Parnassus Press.

Carder D. S. (1945). Seismic Investigations in the Boulder Dam, Area, 1940-1914, and the Influence of Reservoir Loading on Local Earthquake Activity. *Bull. Seism. Soc. Am.*, 35, 175-192.

Damla Acar (2017). «Evolution and rationalization of timber frame design in Istanbul in the second half of the nineteenth century». *Journal of Architectural Conservation*, Issue: 3. Volume: 23, pp.190-210.

Delilbaşı, Melek και Arikan, Muzaffer (2001). *Hicri 859 tarihli Suret-i defter-i sancak-i Tirhala / metni bir giris ile nesredenler*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basimevi.

Eudes D. (1972). *The Kapetanios: Partisans And Civil War In Greece, 1943–1949*. Verso.

Galanopoulos A. (1966). The Influence of the Fluctuation of Marathon Lake Elevation on Local Earthquake Activity in the Attica Basin Area. *Ann. Geol. Pays Hell.*, 18, 281-306.

Gupta H.K., Rastogi B.K., Narain H. (1972). "Some discriminatory characteristics of earthquakes near the Kariba, Kremasta and Koyna artificial lakes." *Bulletin of the Seismological Society of America*. Vol. 62, No. 2, pp. 493-507. April, 1972.

Gupta K.H. (2002). A review of recent studies of triggered earthquakes by artificial water reservoirs with special emphasis on earthquakes in Koyna, India. *Earth-Science Reviews* 58, 279–310.

Kilias A., Tranos M., Papadimitriou E., Karakostas V. (2008). The recent crustal deformation of the Hellenic orogen in Central Greece, *Zeitschrift der Deutschen Gesellschaft für Geowissenschaften*, 159/3, 533-547.

Patelakis Apostolos, *Războiul civil din Grecia (1946 – 1949) și emigranții politici greci în România (1948 – 1982)*, Cetatea de Scaun, Bucuresti, 2017.

Rapkin, John (1851). *Greece. (with) inset maps of Corfu and Stampalia*. The Illustrations by A.H. Wray & Engraved by J.B. Allen. The Map Drawn & Engraved by J. Rapkin.

Stein S., Wiens D.A, Fujita K. (1982). "The Kremasta reservoir earthquake sequence". *Earth and Planetary Science Letters*, 59 (1982) 49-60. Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam - Printed in the Netherlands.

Woodhouse, William. J. (1897). *Aetolia; its geography, topography, and antiquities*.

Διαθέσιμο στο

<<https://archive.org/details/aetoliaitsgeogra00wood/page/300/mode/2up?view=theater>>

Αρχαιολογικό Δελτίο (ΑΔ) (1963) Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly

Δελτίο (ΑΔ) 41 (1986): Χρονικά, Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly

Αρχαιολογικό Δελτίο (ΑΔ) 42 (1987): Μέρος Β' 1 – Χρονικά Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly

Πηγές

Αρχεία

- Αρχείο Υπηρεσίας Δόμησης, Δήμος Καρπενησίου .
- Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού
- Εθνικό Κτηματολόγιο
- British Pathe

Αποστολίδης, Εμμ. (2005). «Έκθεση τεχνικογεωλογικής εξέτασης σε περιοχή του Δ.Δ. Δάφνης Δήμου Βίνιανης». Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ).

ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή πληθυσμού 2021

Ελευθερία, φύλλο 06/02/1966, φύλλο 08/02/1966, φύλλο 31/05/1966, φύλλο 04/06/1966

Καραγεωργίου Ελ. Δ. (1966). «Έκθεσις επί του καθορισμού χώρων ανεγέρσεως κωμοπόλεων δια την στέγασιν των κατοίκων των σεισμοπλήκτων και κατολισθαινόντων οικισμών του νομού Ευρυτανίας». Ινστιτούτο γεωλογίας και ερευνών υπεδάφους. Αθήνα, 15/2/1966.

Μακεδονία, φύλλο: 06/02/1966, φύλλο: 23/03/1968

Το Μουσείο της Π.Ε.Ε.Α.-Εθνικής Αντίστασης στη Βίνιανη Ευρυτανίας. Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (ενημερωτικό φυλλάδιο) χ.χ.

Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, Αναγνώριση δικαιούχων για τη χορήγηση στεγαστικής συνδρομής, προς το σκοπό επεκτάσεως παραχωρηθείσες έτοιμης κατοικίας, από τον μεταφερόμενο οικισμό Βίνιανης. Καρπενήσι, 3 Φεβρουαρίου 1979. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, Απόφαση Παραχωρήσεως, Αριθμός Παραχωρητηρίου 1643/4.1.1979. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Νομαρχία Ευρυτανίας, Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, Αναγνώριση δικαιούχων για τη χορήγηση στεγαστικής συνδρομής, προς το σκοπό επεκτάσεως παραχωρηθείσες έτοιμης κατοικίας, από τον μεταφερόμενο οικισμό Βίνιανης. Καρπενήσι, 3 Φεβρουαρίου 1979. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού, Τοπογραφικό Φύλλο, κλίμακα 1:50.000 «Φραγγίστα»

Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Διεύθυνσις Λαϊκής Στέγης, «Κήρυξις αναγκαστικής απαλλοτριώσεως εν τη περιοχή Βίνιανη Ευρυτανίας» 18/5/1967

Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος, Δ/ση Γ6Β', ΚΥΑ 59486/1668/3.10.1983 «Αναμόρφωση και τροποποίηση της απόφασης Δ4γ/10545/168/30.7.1970 «Περί εφαρμογής προγράμματος στεγαστικής αποκατάστασης των εκ σεισμών και κατολισθήσεων πλητομένων κατοίκων Ν.Ευρυτανίας».

Υπ.αρ.4664/67 Απόφαση Κεντρικού Συμβουλίου Στεγάσεως. Αρχείο Σεισμοπλήκτων, Διεύθυνση Τεχνικών Έργων, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Καρπενήσι.

Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, κλίμακα 1/300.000, Καισαροβασιλικό Στρατ. Γεωρ. Ινστιτούτο, Βιέννη 1884 (Φύλλο III). Πηγή: Αρχείο Αντιστράτηγου Σ.Δ.Μπαλοδήμου.

Carta della Grecia antica e moderna : disegnata secondo le istruzioni e memorie di molti celebri viaggiatori e specialmente del signor Pouqueville intagliata da Gio. Batista Bordiga ; e pubblicata l'anno MDCCCXXVIII, 1828

Carte de la Grèce à l' Echelle de 1/900.000, servant de Tableau d' Assemblage à la Grande Carte en 20 feuilles. Publiée par le Dépôt de la Geurre, Paris 1852.

Fleury J.J. & Charre J.P. (1980). Γεωλογικός χάρτης Ελλάδας κλίμακας 1:50.000, Φύλλο Φραγκίστα, ΙΓΜΕ, Αθήνα.

GREECE: KING CONSTANTINE VISITS EARTHQUAKE VICTIMS (1966), <https://www.britishpathe.com/asset/155013/>

GREECE: EARTHQUAKE DEVASTATES VILLAGES, LEAVES 4,000 HOMELESS (1966) <https://www.britishpathe.com/asset/210219/>

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ευρυτανίας, <http://dide.eyr.sch.gr/site/> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ευρυτανίας, <http://dipe.eyr.sch.gr/> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

Δήμος Αγραφών, <https://agrafa.gr/> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΚΚΕ – ΕΛΣΤΑΤ, Πανόραμα απογραφικών δεδομένων, <https://panorama.statistics.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ, Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 17.03.2023, https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Census2022_GR.pdf [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΛΣΤΑΤ, Αποτελέσματα Απογραφής 2021, δελτίο 30.08.2023, https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Booklet_%CE%91%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%852023_II%20GR_FINAL2_WEB.pdf [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΛΣΤΑΤ, Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, 2022, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/-> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΛΣΤΑΤ, Απασχόληση κατά γεωγραφική ζώνη, περιφέρεια και κλάδο (Προσωρινά Στοιχεία) (2000 - 2020), <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL48/>- [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΛΣΤΑΤ, Κατανομή της Έκτασης της Ελλάδος κατά Βασικές Κατηγορίες Κάλυψης/Χρήσης Γης κατά Περιφέρεια και Νομό, 2000, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG51/>- [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ΕΛΣΤΑΤ, Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία κατά Κλάδο, 2020, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL45/>- [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

«Γεωλογία Ελλάδος», <https://dapgeol.tripod.com/geologiaellados.htm>

«Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4». <https://www.trailpath.gr/eurwpaiko-monopati-e4/> [τελευταία πρόσβαση: 27.10.2023].

«Καταφύγια Άγριας Ζωής στην Ελλάδα», <https://www.geogreece.gr/refuge.php> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023].

«Ορεινοί όγκοι - Άγραφα», naturagraeca (ένας οδηγός για την άγρια φύση της Ελλάδας), <https://www.naturagraeca.com/ws/122,184,191,1,1,Άγραφα> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

ORI AGRAFA - GR2430002,

<https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=GR2430002> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023].

Υπουργείο Υγείας, Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, 2022

<https://www.moh.gov.gr/articles/health/dieythynsh-prwtobathmias-frontidas-ygeias> [τελευταία πρόσβαση: 16.10.2023]

Corine Landcover 2018 - Data Europa EU

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ Η ΒΙΝΙΑΝΗ ΤΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ 2025 ΣΕ 185 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΓΙΑ
ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΜΕ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΛΑΚΚΑΣ LAZY DOG

